SCOTUS ACADEMICUS

SEU

Universa Doctoris Subtilis Theologica

DOGMATA

R. P. F. CLAUDII FRASSEN. Ord. Min. de Observantia Sacræ Theologiæ Doctoris.

JUSSU

R.^MI P. MAGISTRI F. CAROLI JACOBI ROMILLI Sacrorum Rituum Congregationis Consultoris, ac totius Ordinis Minor. Conventualium Ministri Generalis iterum edita,

ET IN XII. TOMOS DISTRIBUTA.

TOMUS III.

Tractatum tertium DE SANCTISSIMAE TRINITATIS MYSTERIO *complectens.*

ROMÆ,

Apud ROCCHUM BERNABÒ, Anno MDCCXX.

SUPERIORUM LICENTIA.

DIVO BONAVENTURÆ

Seraphico Ecclesiæ Doctori
Theologorum Minoriticæ Familiæ
Antesignano Magistro;
Cujus ardentem Charitate Doctrinam,
& perspicuitate Lucentem
Amant, ac mirantur omnes,
Qui
Cœlestem sapientiam assequi cupiunt;
Subtilissima Scotici acuminis argumenta
Altissimū Individuæ Trinitatis Mysteriū
pervestigantia
Jure meritoque sistuntur.

INDEX
DISPUTATIONUM, ARTICULORUM, SECTIONUM, ET QUÆSTIONUM,

Quæ in hoc Tertio Tomo continentur.

TRACTATUS TERTIUS.

QUAE-

INDEX.

DISPUTATIO TERTIA.

De Divinis Personis in particulari.

TRA-

TRACTATUS TERTIUS,

DE ADORANDO DIVINÆ TRINITATIS MISTERIO.

PRÆFATIUNCULA.

BYSSUS *reverà* abyssum invocat, *&* nox nocti indicat scientiam; *cùm ab ardua Deitatis essentialiter in se subsistentis, & operantis investigatione, ad ineffabile Trinitatis arcanum lustrandum, & illustrandum dogmata Theologica methodus evocat, & inducit. Enim verò adorandam Trinitatem,* mysterium Divinitatis in fastigiis, *non immeritò dixit S.Cyryllus;quia ut scitè,sapienterque loquitur mysticus Dionysius,* nullibi sublimior, nullibi profundior Deitas esse potest, quàm cùm distribuitur unicè,dividitur singulariter, & efficitur multiplex, non recedens ab uno. *Inde cap. 13. libri de divinis Nominibus, colligit grande hoc mysterium esse prorsus mortalium obtutibus impervium:* Nulla enim, *inquit,*monas, aut trias, neque numerus, neque unitas, aut fœcunditas, neque quidquam aliud eorum, quæ aut sunt, aut cognita sunt, arcanum illud summæ, omniaque superantis Divinitatis, quod rationem omnem,mentemque vincit,enuntiat: Nec ejus nomen est, neque ratio; sed in iis ad quæ aditus non patet secreta est. *Hinc egregiè S. Augustinus lib. 1. de Trinit. cap. 3. pronuntiat,* Ubi quæritur unitas Trinitatis, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, nec periculosiùs alicubi erratur, nec laboriosiùs aliquid quæritur, nec fructuosiùs aliquid invenitur.

Satius itaque nobis adhuc mortalibus esset cœlestes illos Seraphinos in terris adumbrare,qui divinam Trinitatem mystico sanctitatisTrisagio æternùm quidem inclamant: at quid illa sit, quibusve præcellentiis fulgeat, ne verbulo quidem aperiunt, Sufficeret equidem credentibus Dei sermo, *inquit S.Hilarius lib.2. de Trinit.* qui in aures nostras Evangelistæ testimoniô,cum ipsa veritatis suæ virtute transfusus est, cùm dicit Dominus, EUNTES NUNC DOCETE OMNES GENTES BAPTIZANTES EOS IN NOMINE PATRIS, &c... sed compellimur Hæreticorum blasphemantium vitiis illicita agere, ardua scandere, ineffabilia eloqui, inconcussa præsumere, & cùm sola fide expleri, quæ præcepta sunt oporteret, adorare scilicet Patrem, & venerari cum eo Filium, sancto Spiritu abundare; cogimur sermonis nostri humilitatem ad ea, quæ inenarrabilia sunt extendere, & in vitium vitiô coarctamur alienô. *Inde quibusdam interpositis religiosè non minùs,quàm eleganter infert,* Perfecta scientia est sic Deum (*Trinum in unitate*) scire ut licet non ignorabilem, tamen inenarrabilem scias; credendus est, intelligendus est, adorandus est, & his officiis colendus est.

Unde etiam in explicando divinæ Trinitatis arcano ea nobis non est mens, ut claram illius notitiam assequi, & cæteris expendere tentemus: inanis enim esset

præsumptio, & irritus labor: sed ut face fidei præeunte aperiamus, quid de eò Scripturæ sacræ referent, quid Oecumenica Concilia doceant, quid sancti Patres loquantur; tum Latini, maximè S.Hilarius *lib* 12. S.Augustinus *lib*. 15. S.Fulgentius *adversus objectiones Arianorum*: S. Anselmus *lib. de Processione Spiritus sancti*: Richardus Victorinus *libris sex*: *Tum Græci, in primis* S. Athanasius *ubique*, S. Basilius *in lib. contra Eunomium*, S. Nazianzenus *in quatuor Orationibus de Theologia*: S.Nyssenus *quatuor Orationibus de Trinitate*: S.Cyrillus *lib.*7. *Dialogorum*: S. Chrysostomus *Homiliis quinque de visione Isaiæ*, & Damascenus *lib. de fide*. *Quid demum scholastici Doctores, maximè Franciscanæ familiæ lumina, nempe irrefragabilis Alensis, seraphicus Bonaventura, & subtilis Scotus unanimi consensu probaverint, & docuerint.*

Hoc autem, ut compendio, seu perspicua methodo impleamus, præsentem Tractatum quatuor Disputationibus absolvemus, quarum prima divinarum Personarum existentiam, originem, & principia referet. Secunda, earum principia constitutiva, distinctiva, & notificativa explicabit. Tertia, proprios cuique divinæ Personæ characteres aperiet: Quarta denique communes earum proprietates explanabit.

At fœlicem auspicati laboris successum, ut à Deo bonorum omnium largitore consequi mereamur, priùs interpellandus est, & in auxilium advocandus, illis ipsis verbis, quibus eum inclamavit S.Dionysius lib.de mystica Theologia *dicens*, Trinitas, Essentia, Divinitate, ac Bonitate superior, ac præstantior Christianorum Theologiæ dux! Dirige nos ad ignotissimum, splendidissimumque, ac summum mysticorum scriptorum divinorum cacumen, in quo simplicia, & absoluta, immutabiliaque Theologiæ mysteria abstrusa sunt, præfulgente silentii obscura docentis caligine. *Addit S.Hilarius circa finem libri primi de Trinit.* Tuum est oratum tribuere, & quæsitum adesse, & patere pulsatum. Torpemus enim quodam naturæ nostræ pigro stupore, & ad res tuas intelligendas, intra ignorantiæ necessitatem ingenii nostri imbecillitate cohibemur: sed Doctrinæ tuæ studium ad sensum nos divinæ cognitionis instituit, & ultra naturalem opinionem fidei obedientia provehit. Expectamus ergo, & trepidi hujus cœpti exordia incites; & profectu accrescente confirmes, & ad consortium, vel Prophetalis, vel Apostolici spiritus voces: ut dicta eorum non alio, quàm ipsi locuti sunt sensu apprehendamus... Tribuas ergo nobis verborum significationem, intelligentiæ lumen, dictorum honorem, veritatis fidem: & præsta, ut quod credimus, & loquamur, &c.

Ut autem appareat, qui fuerint hujus adorandi mysterii Impugnatores infensissimi, quique strenuissimi Propugnatores, sequentem Hæreticorum adversus sacrosanctam Trinitatem militantium indicem: Nec non, & Conciliorum tam Generalium, quàm Provincialium divinum hoc mysterium asserentium, & explanantium appendicem, jam ab aliquibus non vulgaris nominis Theologis selectam, novissimè verò à nostro Baronio (viro utique de litteris, & ordine Seraphico ob ingentem eruditionem, & insignem pietatem bene merito) hic adscribere placuit: quatenus hujus adorandi mysterii investigator è limine conspiciat, quas vitare syrtes, quaque tramite tuta currere debeat.

IN-

INDEX HÆRETICORUM

ADVERSUS ADORANDUM TRINITATIS MYSTERIUM

INSANIENTIUM.

1	Anno Christi 57	SIMON cognomento pariter, & exercitio Magus, princeps hæreticorum, inter alia dicebat se esse Deum, qui in Samaria apparuit ut Pater, in Judæa ut Filius, in Gentibus ut Spiritus sanctus.	*Act. 18. Irenæus lib. 1. c. 20.*
2	167	GNOSTICI, authore Carpocrate, vel, secundum alios, Nicolao, juxta aliquos etiam Valentino, docuerunt dualitatem, non Personarum, sed naturarum in Divinis.	*Iren. c. 24. Aug. hæres. 6.*
3	180	MONTANI è contra asseruerunt in Deo unitatem non Essentiæ tantùm, sed Personæ.	*Hier. Ep. ad Marcel.*
4	200	PRAXEAS, unum Deum non aliter putavit credendum, quàm si ipsum eundemque, & Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum dicat.	*Tert. cõtra Praxeam.*
5	219	HERMOGENES, in Deo unam dumtaxat Personam posuit.	*Idem lib. cõtra Hermog.*
6	220	MONTANUS PHRYX, (unde Cataphrygæ) docuit, & jactavit se esse Paracletum: & (quod mireris) tantam insaniam tanto viro, Septimio Tertulliano persuasit.	*Conc. Nic I. Athan. dispu. cõtra Arium. Epiph. Damasc.*
7	230	ARIUS Diaconus Alexandrinus, docuit Filium Dei esse creaturam; non esse coæternum Patri, non coessentialem; idemque à fortiori de Spiritu sancto.	
8	250	NOETUS, negavit numerum personarum, eundem dicens Patrem, Filium, & Spiritum sanctum in carne passum, & genitum.	*Aug hær. 66.*
9	350	DONATISTÆ, quamvis ejusdem substantiæ, minorem tamen Patre Filium, & Spiritum sanctum dicebant.	*Vincent. Lyrinen. cõtra hær.*
10	360	MARCELLUS, & PHOTINUS docuerunt Deum singularem, & more Judæorum, non esse tres Personas, sed unam dumtaxat, licet tria sint nomina.	*Theod. l. 2 hær. fab.*
11	361	MACEDONIUS, docuit Spiritum sanctum esse creaturam; nihil habere commune cum Patre, vel Filio, sed tantùm esse ministrum ipsorum.	*Basil. Ep. 78. Epiph. hæres. 69.*
12	370	EUNOMIANI, crediderunt in Trinitate tres esse diversas substantias, & qualitates, ut auri, argenti, & æris; Et Patrem quidem fecisse Filium, atque iterum Filium, qui sit creatura, fecisse Spiritum sanctum.	*Philast. de Eunomian. Epiph. hæres. 77.*
13	375	APOLLINARIS LAODICENUS poesi aptior, & tropis quàm Theologiæ, docuit divinas Personas esse inæquales, magnum videlicet esse Spiritum sanctum, majorem Filium, maximum Patrem.	*Aug. hæres. 55.*
14	400	FAUSTUS MANICHÆUS. *Unum*, inquit, *sub tri-*	

	ANNO CHRISTI		
		plici appellatione numen colimus, sed Patrem credimus lucem incolere summam, & inaccessibilem; Filius in hac secunda luce consistit, cujus virtus in Sole, sapientia in Luna habitat; sedem Spiritus sancti, omnem Mundi ambitum fatemur.	*Aug. l. 20. cõtra Faustum cap. 2*
15	430	THEODORUS MOPSUESTENUS, & NESTORIUS, dum impiè negant Dei Filium de Virgine natum, nec tamen negant Filium Patri consubstantialem, aut verum hominem assumpsisse, quaternitatem pro Trinitate inducunt.	*Quintæ Synod. Oecum.*
16	500	ANASTASIUS Imperator edixit non Trinitatem, sed quaternitatem adorandam esse, ob quod sacrilegium fulmine percussus interiit.	*Maxent. in conf. fidei.*
17	570	CHILPERICUS Rex Franciæ, Sabellianam hæresim promulgare volens, scripsit Galliarum Episcopis, ut Trinitate abjectâ unum tantum Deum dicerent, asserens eundem esse Patrem, qui & Filius, & Spiritus sanctus.	*Paul. Diacon. Pompon. Læt.*
18	600	JOANNES PHILOPONUS Tritheitarum author, docuit tres divinas Personas tres Deos esse.	*Greg. Tur. lib 5. hist. Fran.*
19	620	SEVERITÆ, dicunt alium esse Patrem, alium Filium, & alium Paracletum, Spiritum videlicet sanctum: non esse autem horum quemque per seipsum naturam, sed habere communem Deum, sive Deitatem in eis existentem, atque de ea Deitate indivisibili modo participantes quemlibet esse Deum.	*Nicephor. lib. 18. c. 26 Idem ibid. c. 49.*
20	630	MAHOMETES ponit unum Deum Universi authorem, qui neque genitus, neque generaverit. Negat in unitate Trinitatem, & solum binarium numerum confitetur, scilicet ipsam divinam essentiam, & animam ejus.	*Damas. de hæres. Author simul contra Sarac.*
21	1000	LOYSIUS, & HÆRIBERTUS dicebant deliramenta esse quidquid in veteri, ac novo Testamento de Trinitate, & unitate Dei est scriptum.	*Glaber. Rudulphus lib. 3. c. 8.*
22	1049	Ante hunc annum quasi ducentis retrò, tempore Nicolai Papæ I. cœperunt GRÆCI schisma, sed circa hoc tempus apertè, & palàm à Romana Ecclesia se diviserunt, & errorem de processione Spiritus sancti à solo Patre, spargere cœperunt.	*S. Antonin. Summæ Historial. parte 3.*
23	1050	BOGOMILES, qui ab Alexio Comneno Imperatore in theatro exustus fuit, docebat non esse in Deo Trinitatem.	*Euthym. in Panop. p. 2. tit. 23.*
24	1140	PETRUS ABAILARDUS, & ARNOLDUS BRIXIENSIS docebant; gradus esse in divinis inæquales; Deum Patrem plenam esse potentiam, tam in generando, quàm in discernendo: Filium quandam potentiam in discernendo per sapientiam, Spiritum sanctum nullam esse potentiam, sed benignitatem.	*S. Bernar. Epist. 190. Otto Frising. c. 49.*
25	1190	JOACHIM ABBAS docuit, quòd Pater, Filius, & Spiritus	*Guido de hæres.*

Anno Christi

ritus sanctus sit una essentia; verùm unitatem hujusmodi non propriam, & veram, sed quasi collectitiam, & similitudinariam esse, sicut multi fideles sunt una Ecclesia, ita ut essentia esset quarta res.

26 1198 MARCELLI, PHOTINI, & SOPHRONII Sectatores non confitentes S. Trinitatem, sed Spiritum solum Deum appellantes, ejus sermonem dicebant esse efficacitatem, quæ in prognato ex semine David habitasset, non substantiam, quæ suam habeat hypostasim. *Constantinus Harmenopolus de opinionibus hæreticis.*

Ad nostros hæreticos accedens, qui non paulò magis prioribus sunt petulantes, ipsorum etiam verba producam, ne quis dubitet eos in has blasphemias contra Deum, & sanctissimam ejus Trinitatem prorupisse.

27 1520 Igitur ERASMUS RODERDAMUS, qui plerisque locis maluit Catholicus videri, quàm esse, dicit Arianos, id est assertores imparitatis divinarum Personarum, non tam hæresim fecisse, quàm schisma, *quùm essent illi* (inquit) *nostris numero pares, eloquentiâ doctrinâque superiores.* *Eras. præfat. in tom. 2. S. Hier.*

28 1530 MARTINUS LUTHERUS: *Si odit anima mea vocem homousion, & nolim eâ uti, non ero hæreticus. Nec est quòd mihi objectes illud adversus Arianos receptum; non fuit receptum.* *In confut. Latomi.*

29 1540 MICHAEL SERVETUS: tres illas res incorporeas in unâ Deitate distinctas, negat posse consistere; omnes, qui Trinitatem statuunt in essentia Dei, Tritheitas, & atheos vocat, qui nec Deum, nisi tripartitum, & aggregatum habeant. Imò teste Theodoro *Patrem, Filium, & Spiritum sanctum Cerberium tricipitem* appellavit. *Lib. 1. contra Trinit.* *Theod. Beza Epist. 1.*

30 1545 JOANNES CALVINUS: *Utinam sepulta essent nomina Trinitatis, Personæ, Consubstantialis.* Et alibi: *Unus Deus, id est Trinitas: Creditis in Deum, id est in Trinitatem: hoc non modo tanquam insipidum, sed ut profanum quoque repudiamus.* *Lib. 1. instit. c. 13.*

31 1550 VALENTINUS GENTILIS: *Confusio trium in unum, & eundem numero spiritum, fundamentum, & origo omnium errorum fuit. Qui enim unum Deum in tres Personas distinguit, vel sibi præstigias facit, vel necessariò unius Dei substantiam dividit, ac discerpit.* *Idem. Ep. ad Polonos. Prothesi 33.*

32 WOLFGANGUS MUSCULUS: *Nollem coram Ethnicis Patrem, Filium, & Spiritum sanctum dicere tres Personas, ne viderer dicere tres Deos: vocabulum hoc* persona *non ita necessarium est ad fidem Christianam, quàm illud primi Christiani ignoraverint.* *Wolf. Muscul. primo âticocblæo.*

33 1560 THEODORUS BEZA: *Verbum Dei clarè nos docet, quòd ista essentia divina est distincta realiter, & secundum veritatem, & ab æterno in tres Personas.* *In magna confess. Gallica.*

34 LAMBERTUS DANÆUS: *Oratio illa, quâ dicimus in*

ANNO CHRISTI

in Litania, S. Trinitas unus Deus miserere nobis; *est inepta, insana, à Patribus malè inventa, atque periculosa.* — *Lib. advers. Genebrard.*

35 GEORGIUS BLANDRATA: *Symbolum Athanasii symbolum Sathanasii* vocat. — *Petrus Carolin. & Georg. maj. Lib. contra Trinitat. Cracovib.*

36 1580 CHRISTIANUS FRANCUS: *Quales fuerint illi, à quibus avidissimè receptum, comprobatum, & proseminatum est Trinitatis dogma, nemo ignorat: eos enim maximè omnium constat imbutos consuetudine colendi multitudinem Deorum; cùm majorum, ut Apollinis, Martis; tùm minorum, ut Castoris, Pollucis. Ex hoc uberrimo Deorum fonte, & innumeri Sancti, tanquam minores invocandi Dii, & tres etiam divinæ Personæ, velut majores Dii adorandi in Orbem Christianum, profluxerunt.*

37 1582 THEODOSIUS SCHIMBERCIUS: *Manifestum est Trinitatem, & divinitatem Filii non esse articulos fidei veros, quia sunt impossibilia mentis. Ideo in rei veritate sunt blasphema dogmata, & horrenda, exime Orco per filium perditionis virtute Sathanæ Ecclesiis obtrusa. Falsus Deus, & fictus à filio perditionis est Deus unus, & trinus; hic enim nomine tenus Deus est, re autem ipsâ, idolum.* — *Epist. præfixa scriptis Joan. Sommeri.*

38 1590 THEODORUS DORCHIUS: *Falsus hic, & fictus Deus ab homine peccati est Trinus, & unus: nam hic nomine tantùm Deus, reverà autem idolum est, de quo Paulus, ait:* quòd nihil sit. *Nam impossibile omninò est, quòd talis aliquis existens, qui unus, & Trinus sit, possit, aut debeat verus esse Deus. Nam verus Deus non est tantæ potentiæ, ut possit facere esse eas res reverà, quæ sunt impossibilia menti.* — *Lib. Germanico pro Francisco Davide.*

39 FRANCISCUS DAVIDIS: *Dico ergo Christum hominem non esse illum altissimum Jesum, sed Filium ejus: Patrem Deum altissimum, solum ab ipso Deum dicimus; Filium verò dicimus Deum communicatione.* Idem alibi: *Si Christus adorandus, & invocandus est, Christus erit ille solus verus Deus propositus.* Deut. 6. *At illud jam olim per nos negatum, & destructum est. Non ergo dicere, & affirmare possumus Christum adorandum, & invocandum esse, nisi prævaricatores esse velimus.* — *In disput. Albana act. tertiæ diei. Item in defens. non invocand. Christ.*

40 Denique, FAMILIA AMORIS, negat Christum esse æqualem Patri. Dicit Spiritum sanctum non esse Deum, & phantasma esse, quidquid Papistæ de Spiritus sancti, vel essentiâ, vel Deitate credunt.

Sunt, & plures alii minùs vulgati nominis Tenebriones, qui adorandum Trinitatis mysterium suis deliriis, & erroribus offuscare tentârunt. Quos perpetuo silentio dignos lubens reticeo.

AP-

APPENDIX CONCILIORUM

TRINITATIS MYSTERIUM ASSERENTIUM, ET EXPLANANTIUM.

CONCILIUM ALEXANDRINUM.

QUùm Orientales non solùm fidei, sed & animorum dissensione ita laborarent, ut in sola Antiochiæ sede tres Episcopi sederent, Eusebius Vercellensis Alexandriam veniens, Concilium Episcoporum convocavit, in quo, præter alia actum est de οὐσίᾳ & hypostasi, eo quòd Hosius Episc. Cordubens. ad convincendum Arium, dum Sabelli dogma explodere conaretur, καὶ ὑποστάσεως, id est essentiâ περὶ τῆς οὐσίας, id est personâ disputavit; unde materia alteri contentioni suppeditata est. Et verò, (ut notavit accuratè S. Basilius,) ipsa Nicæna Synodus fomitem huic liti ministravit illis: *Si quis verò ex alia essentia, vel hypostasi, id est substantia, Filium Dei esse dixerit, hunc anathemate rejicit Catholica, & Apostolica Ecclesia*, Ubi vides discrimen à Concilio positum inter *essentiam*, & *hypostasim*, hoc est substantia; si enim haberet illa pro synonimis, non poneret utrumque seorsim. Et quidem hujus Concilii acta ferè interierunt; ponemus nihilominus, quod ad propositum facit Epistolæ Synodalis ejus. *Illis enim, qui nonnullos incusabant, ut* TRIUM HYPOSTASEON *affirmatores, cùm hujusmodi voces in Scriptura non reperirentur, ac proinde suspecti videri possent, Auctores fuimus, ne amplius in Nicænam Confessionem inquirerent. Sed tamen de istis ob pervicaciam rixandi quæstio est habita; interrogatique sunt, num pro Arianorum sententia alienas, peregrinasque, ac diversæ à se invincem personas substantiæ esse velint, & unamquamque hypostasim per se, ac seorsim esse, pro ratione cæterarum, creaturarum eorumque, qui ex hominibus nascuntur, existiment, An sic intelligant diversas res, quale est aurum, argentum, æs? An ut alii heretici sub istis vocibus tria principia, & tres maximes Deos constituant? Cæterum illi affirmabant se ita, nec dixisse, nec sensisse. Percunctantibus autem nobis, quâ ratione ista dicerent, aut cur omninò istis vocabulis uterentur? Responsum dederunt, sese in Trinitatem credere, non, quæ nomine tenus Trinitas, sed quæ verè Trinitas esset, & subsisteret: Et Patrem, ut qui verè esset, & subsisteret, & filium, ut existentem, & subsistentem; & Spiritum S. ut subsistentem, & existentem agnoscere: Non tamen se dixisse tres Deos, aut tria principia, imò non toleraturos, quidem, si quis tale quidpiam, aut dicat, aut sentiat: sed se scire esse S Trinitatem, ut tamen una sit Deitas, & unum principium: & Filium se agnoscere esse coessentialem Patri suo, ut dixerunt Patres & Spiritum S. non creaturam, neque alienum, sed proprium, & indisgregatum ab essentia Patris, & Filii.*

Ap-

Approbata igitur ejusmodi, & interpretatione, & excusatione, vicissim quoque, & eos examinavimus, qui ab istis in culpam devorabantur, quasi dicerent esse unam hypostasim, sciscitantes ab illis: num pro Sabelliano dogmate ea mente loquerentur, ut sublatos vellent in Trinitate Filium, & Spiritum S. quasi Filius essentiâ careat, aut Spiritus S. non subsisteret? Qui & ipsi quoque affirmarunt, neque ita se dicere, neque ita sensisse unquam, sed ὑπόςασιν eos intelligere idem esse cum οὐσία: unam autem, ideo sese hypostasim intelligere, partim, quia Filius ex essentia Patris sit, partim, quia in tribus sit identitas naturæ, unam enim sese Deitatem, & unam naturam credere, neque aliam Patris, aliam Filii, aliam Spiritus S. esse naturam. Quinimò, & illi qui eo crimine postulati erant, quòd tres hypostases inducerent, cum istis in eandem sententiam convenerunt, vicissimque illi, qui unam hypostasim asseverarent, istorum interpretationi acquieverunt, & ambæ factiones pariter Arium execratæ sunt, ut Christi hostem; Sabelliumque, & Paulum Samosatensem, ut impios; Valentinum item, & Basilidem, ut alienos à veritate; Manichæum quoque, ut malorum machinatorem. Omnes denique Dei gratia, post hujusmodi verborum interpretationem optimam, & exactissimam, quæ Nicææ Patres instituissent, fidei esse approbarunt, ejusdemque fidei verba sufficere, ac ante omnia, in usum esse deducenda, constituerunt.

CONCILIUM NICÆNUM.

QUIA hæreticorum vix unus de persona Patris, aut ejus Deitate dubitavit, quòd is apertè Atheismus esset, proindè nulla de hoc convenerunt Concilia: Unde primum fuit de Deitate Filii, cujus historiam texam, partim verbis Concilii Chalced. partim historiæ ipsius Nicænæ. Igitur Beatissimo Silvestro in Urbe Roma Apostolicæ Sedis Antistite, Constantino Augusto, & Licinio Cæsare, consulatu Paulini, & Juliani virorum, clarissimorum, ab Alexandro, millesimo trigesimo, vel (ut alia editio) 1306. anno, 13. cal. Julii: mensis secundùm Græcos ... die 19. quod est 13. cal. Julii, in Nicæâ metropoli Bythyniæ, sedit Synodus 318. Patrum, quamvis alii pauciores convenisse eò dicant: Eusebius tantùm 250. Sed inscriptiones, & nomina singulorum Patrum exhibent rectè communiter receptum numerum 318. quem etiam Sancti aliqui norant mysticum esse, & præfiguratum in exercitu Abrahæ, qui constabat 318. militibus. Hanc autem quamvis non solùm generalem synodum, sed generalium primam, postposui Alexandrinæ, eò quod tempore posterior fuerit, cùm constet ex Epistola Julii Papæ ad Athan. acta Alexandrinæ in Nicæna esse producta. Itaque, in hoc solemni conventu, omnis Ecclesiæ jaculo confossa est impietas Arii, & Eusebianorum ponentium Filium Dei esse minorem Patre, imò & creaturam, ejus hôc æternô symbolô toties deinde ratô ac firmatô.

Symbolum Nicænum.

CRedimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium visibilium invisibiliumque factorem. Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei, natum ex Patre unigenitum hoc est, ex substantia Patris Deum ex Deo, lumen, ex lumine, Deum verum ex Deo vero, natum non factum, homousion, hoc est, con-

sub-

substantialem Patri per quem omnia facta sunt, & quæ in cælo, & quæ in terra. Qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit, & incarnatus, & homo factus est, passus, & resurrexit tertia die, & ascendit in cælos, & inde venturus est judicare vivos, & mortuos. Et in Spiritum S. Dicentes autem: Erat quando non erat, *aut;* Non erat antequam fieret, *quia ex non extantibus factus est, ex altera substantia dicentes esse; aut* creatum, aut convertibilem Filium Dei, *hos tales anathematizat Catholica, & Apostolica Ecclesia.* Jam, ut historiam Concilii prosequar, hujus deffinitionis, ac tenoris causa fuit, quòd *quum* (inquir Athanasius) *Synodus in hoc esset, ut Arianorum impia vocabula tolleret, & voces adhibere vellet, quæ sine controversia Sacrarum Litterarum essent: nimirum, eum Filium esse, & nequaquam ex non entibus esse, sed Deo, eumque Verbum esse, & Sapientiam, ac nequaquam creaturam, aut facturam, sed germen proprium sui Patris: Eusebiani pro inveterata sua, & prava consuetudine volebant, illud,* ex Deo esse, *commune esse, & ad homines quoque pertinere, neque quicquam Christum eo nomine à nobis differre:* Et paulò post; *Ibi Patres animadversa eorum fraude, & impietatis vafricie, coacti sunt clarioribus verbis exponere, quid sit:* ex Deo esse, *& scribere Filium ex substantia Dei esse: ne,* ex Deo esse, *& commune, & æquè ad Filium, & creaturas pertinere existimaretur:* Et inferius. *Episcopis rursum affirmantibus, & hoc quoque scribi debere.* Eum veram esse potentiam, & imaginem Patris, & similem Patri, & immutabilem per omnia, & inconvertibilem, & æternum, & indivisum in Patre subsistere, nunquam enim non erat, sed semper erat, subsistebatque perpetuò apud Patrem ut splendor lucis: *Ista quidem eatenus sustinebant Eusebiani, nihil ausi contradicere, ob probrum, quod in dictis suis refutatis passi erant; sed ita tamen, ut deprehenderentur inter sese mussitare, nutus conferre, oculisque sibi invicem applaudere. Quasi illud,* simile esse, *& in Deo* esse, *& ejus* potentiam esse, *communia Filio nobiscum essent, neque obstaret quidquam, quo nobis ea ipsa quoque adaptarentur, eo quod de similitudine nostra cum Deo scriptum habetur,* hominem esse, & imaginem, & gloriam Dei: Et paulò post: *Cæterum* (inquit) *Episcopi, considerata illorum hypocrisi, & varifricie (prout Scriptura dicit:* Dolus in cordibus fabricantium mala), *ipsi quoque necessitate coacti sunt sententiam earum rerum ex Scripturis colligere, & quæ prius dixerant, apertioribus verbis repetere, & scribere, Filium esse consubstantialem Patri, ut non solum similem similitudine, sed eundem, ea voce, qua* ex Patre esse *dicitur, significarent,* multa de his ibi Athanasius. De qua quidem voce Marius Victorinus cum pluribus agit, hæc ait: *Hoc uno, id est,* ὁμόυσιος *omne venenum Ariani dogmatis internecatur. O docti Episcopi, ò Sancti, ò fidem spiritu confirmantes, ò Verbum verè verbum Deo, quo Deus &* λογος *ostenditur ex æterno, & semper, eademque substantia. Dictum igitur latinè est* ὁμοούσιον, *unde etiam necessariò græcè ponendum, atque tractandum.* Hæc ipse.

CONCILIUM CONSTANTINOPOLITANUM.

CONVOCATUM est Damaso Pontifice, & Theodosio Seniore Imperat. partim ob causam similem jam tactæ de Episcopo Constantinopolitanæ sedi assignando; partim etiam, sed pricipalius ad statuendam Catholicam veritatem contra Macedonianos, nempe Pneumatomachos, ut loquitur idem Conci-

lium,

lium, id est Spiritus sancti Adversarios. Ut enim constat ex sexta Synodo, *Macedonium Spiritui negabat Deitatem, & dominium, eumque conservum prædicabat; sed maximus Theodosius Imperator, & Damasus fidei adamas obstiterunt.* Est autem sciendum Concilium hoc fuisse, esseque Oecumenicum, ex iis quatuor quibus Græci, atque etiam S. Gregorius Papa, tanquam 4. Evangeliis deferunt; tametsi numero Episcoporum aliis, etiam non generalibus, cesserit: fuerant enim 150. sed ideo tam pauci, quia aliud interim in Occidente, & Urbe Roma celebratum à Damaso Papa, eodem sensu, ac sententia de eodem argumento; ut proinde, non duæ synodi illæ, sed duæ partes ejusdem censeantur. Hoc autem Concilium ratam, & certam habuit fidem Nicænæ Synodi illis: *Ne relictor, reprobatorvè fides trecentorum decem, & octo Patrum, qui in Nicæa Bithiniæ convenerunt, sed maneto ea firma, ac rata. Et extrema execratione, ac detestatione damnator omnis hæresis, perversaque, & impia opinio, præcipuè Eunomianorum, sivè Anomæorum. Item Arianorum, sive Eudoxianorum. Item Semiarianorum, sive Pneumachomathorum, Sabellianorum, Marcellianorum, Photinianorum. & Apollinariorum.* Hæc Canon. Deinde suum addidit Symbolum, quod à Nicæna vix in alio diversum, quod majori claritate, & descriptione, super personâ Spiritus sancti, hic addo.

Symbolum Constantinopolitanum,

Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, factorem cœli, & terræ, visibilium omnium, & invisibilium conditorem. Et in unum Dominum Jesum Christum Filium Dei unigenitum, ex Patre natum, ante omnia sæcula, Deum ex Deo, lumen, ex lumine, Deum verum ex Deo vero, natum non factum, homousion Patri, hoc est, ejusdem cum Patre substantiæ, per quem omnia facta sunt, quæ in cœlo, & in terra. Qui propter nos homines & ptopter nostram salutem descendit de cœlis. Et Incarnatus est de Spiritu S. ex Maria virgine: homo factus, passus est sub Pontio Pilato, ac sepultus, & tertiâ die resurrexit: Ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram Patris; inde venturus est cum gloria judicare vivos, & mortuos, cujus regni non erit finis. Credimus in Spiritum S. Dominum, & vivificatorem, ex Patre procedentem, cum Patre & Filio adorandum, & conglorificandum, qui loquutus est per prophetas. Et unam Catholicam, & Apostolicam

Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, factorem cæli, & terræ, visibilium omnium, & invisibilium. Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei, natum ex Patre ante omnia sæcula, Deum verum de Deo vero, natum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines, & salutem nostram descendit de cælis: Incarnatus est de Spiritu Sancto, ex Maria Virgine, & inhumanatus est. Et crucifixus est pro nobis, sub Pontio Pilato Et sepultus est. Et resurrexit tertia die. Ascendit in cælos, sedet ad dexteram Patris. Iterum venturus est cum gloria judicare vivos, & mortuos: Cujus regni non erit finis. Et in Spiritum Sanctum, Dominum, & vivificantem, ex Patre procedentem, cum Patre, & Filio adorandum, & conglorificandum: Qui loquutus est per sanctos prophetas. Et unam sanctam Catholicam, & Apostolicam Ecclesiam. Confitemur unum baptisma in remissionem peccatorum: Expectamus resurrectio-

ftolicam Ecclefiam. Confiteor unum batifma in remiflionem peccatorum; exfpectamus refurrectiom mortuorum, & vitam fururi fæculi. *Amen.*

Elenem mortuorum, *& vitam venturi fæculi.*
Amen.

CONCILIUM EPHESINUM.

EQuidem reputo non nimis ad propofitum meum facere, cùm conftet Neftorii hærefim,contra quam Concilium congregatum eft, non tam fuiffe de Trinitate,quam de Incarnatione,& de Chrifto homine magis propriè,quàm de Deo Verbo: *nufquam enim Dei Verbi fubftantiam peremit* (ait Caffiodorus lib.12. cap.4.) Quia tamen authores nonnulli mifcent has hærefes,quæ etiam reverà vicinæ funt, & ipfe Neftorius fundamentum aliquale præbuit, verbis faltem fufpicionis: hæc enim eft ipfius vox apud Caffiodorum citatum. *Noli gloriari Judæe, non crucifixifti Deum.* Apud Socratem etiam leges cap.2.quod *quamplurimi Deum fatentur effe Jefum. Ego* inquit Neftorius) *bimembrem, & trimembrem nequaquam confiteor Deum.* Unde qui circa Cyrillum erant homilias Neftorii, quas de hâc quæftione protulerat, fæpiùs relegentes, & ex ipfis judicantes eum, veluti blafphemantem Dei Filium, damnaverunt. Quidquid fit, Concilium coactum fuit Ephefi, authoritate Cœleftini Papæ, perente, & favente Theodofio Juniore. Convenerunt Epifcopi, plufquam 200. ex Oriente, anno Chrifti 430. Cœleft. 5. Theod. 19. Damnata eft in eo dicta hærefis dicti Neftorii, præfidente S.Cyrillo Alex. vice, & nomine Cœleftini Papæ. Et quia Cyrillus 12. capitula contra totidem Neftorii blafphemias confcripferat, inter quæ Spiritum S. dicebat effe Patris, & Filii, & à Patre ac Filio procedentem, Theodoretus contradicens fcripfit Spiritum fanctum, non procedere à Patre, & Filio, nec à Patre per Filium, occafio fumpta eft ex Theodoreti verbis, ut Græci, longo poft tempore negaverint, Spiritum S. ex Patre, & Filio procedere. quamvis contra Theodoretum femper tenuerint eum procedere ex Patre per Filium.

Cœterùm doctrina fidei,five definitiones hujus Concilii non aliæ funt,quàm quæ in Epiftola ejufdem ad Neftorium continentur. *Subdimus*(inquit) *his noftris, quæ te fentire oporteat,& docere,& ea à quibus abftinere conveniat.* Subbit autem Symbolum Nicenum, fic.

Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, omnium vifibilium, & invifibilium conditorem. Et in unum Dominum noftrum Jefum Chriftum, Filium Dei, natum de Patre unigenitum, hoc eft, ex fubftantia Patris, Deum ex Deo, lumen de lumine, Deum verum ex Deo verò, natum non factum, homoufion Patri, hoc eft, unius cum Patre fubftantiæ, per quem omnia facta funt in cœlo, & in terra. Qui propter nos homines, & propter noftram falutem defcendit de cœlis. Et incarnatus eft, & homo factus, paffus eft: Et refurgens tertiâ die, afcendit in cœlos, indè venturus eft judicare vivos, & mortuos. Et in Spiritum fanctum. Eos autem, qui dicunt: *Erat tempus quando non erat*: & *Antequam nafceretur non erat*, &, quia ex nullis extantibus factus eft, aut ex alia fubftantia, effe dicunt, aut convertibilem vel commutabile Dei filium, anathematizat Catholica & Apoftolica Ecclefia.

Subdit deindè duodecim Capitula feu Canones, ex quibus hùc utcunque

B 2 fpe-

ſpectant. I. *Si quis non confitetur Deum eſſe veraciter Emmanuel, & propterea Dei genetricem ſanctam Virginem, anathema ſit.*

IX. *Si quis unum Dominum Jeſum Chriſtum glorificatum dicit à Spiritu S. tanquam qui aliena virtute per eum uſus fuerit, & ab eo acceperit efficacem contra immundos ſpiritus, poſſe etiam coram hominibus divina ſigna facere, ac non potiùs proprium fatetur ejus ſpiritum, per quem divina ſigna explevit, anathema ſit.*

CONCILIUM CHALCEDONENSE. *Generale Quartum.*

PRopiùs ad rem noſtram accedit, quàm hæreſis, quam illud damnavit, deſtruat Deitatem ipſam ab Incarnatione Verbi deinceps. Si enim ex duabus naturis in Incarnatione facta ſit una, jam non ex illa ſincera in Verbo ſaltem. Cæterum Synodus congregata eſt Leone I. Pontifice, & Marciano Auguſto; Conſulatu ejuſdem Marciani, ut ipſum Concilium teſtatur Act. 1. Indictum eſt contra errorem Eutichetis Presbyteri, ſeu Archimandritæ, qui in Chriſto dicebat, poſt Incarnationem, fuiſſe unam tantùm naturam, non quòd unâ ex duabus, demptâ, altera remanſerit, ſed quòd ex duabus facta ſit una tertia, ſeu mixta. Quâ occaſione monendos eſſe duxi Lectores, quòd poſt Concilium V. Generale ortum ſit diſſidium inter Catholicos: Plurimi enim Concilium Chalcedonenſe recipere nolebant, propter tria capitula edita in V. Concilio Generali. Primùm de Theodoro Mopſueſteno Epiſcopo, cujus impia ſcripta ibi damnantur; Et tamen Theodorus in Concilio Chalcedonenſi non eſt damnatus. Secundùm de Theodoreto, cujus ſcripta adverſus 12. Capitula Cyrilli ibi reprobantur; Et tamen Concilium Calcedonenſe Act. 8. Theodoretum ſuæ ſedi reſtituit. Tertiùm de Epiſtolâ Ibæ Epiſcopi Edeſſeni ſcripta ad Marim Perſam, quæ S. Cyrillum Alexandrinum vocat hæreticum, & Neſtorium laudat; & tamen Ibas Epiſcopus in Concilio Chalcedonenſi eſt receptus. Hoc autem totum neminem movere poteſt, niſi eum, qui hiſtoriæ ignorantiâ laborat: nam Concilium Chalcedonenſe non recepit doctrinam horum, ſed perſonas, quia nimirum illos deindè pœnituit, doctrinam Catholicam amplexos; Et V. Concilium non perſonas, ſed doctrinam damnavit. Cæterùm definitio fidei ab hoc Concilio edita, in propria ſpecie vix eſt alia, quàm explicatio Symbolorum Nicæni, & Conſtantinopolitani, quæ innovant Patres *communi judicio dogmata expellentes erroris, & inenarrabilem Patrum renovavimus* (inquiunt) *fidem, Symbolum* 318. *omnibus prædicantes: Et eos, ut proprios Patres etiam adſcribimus, qui poſteà in magna Conſtantinopoli congregati ſunt* 150. *& eandem fidem ipſi quoque confirmaverunt. Definimus igitur, ordinem, & omnes formulas cuſtodientes, quæ de fide ſunt conſtitutæ: Et nos ejus Synodi, quæ quondam in Epheſo facta, cujus præſides fuerunt beatiſſimæ memoriæ Cæleſtinus Romanorum, & Cyrillus Alexandrinorum Antiſtites: Præfulgere quidem rectæ, & immaculatæ fidei expoſitionem Sanctorum* 318. *Patrum, qui in Nicæa temporibus piæ memoriæ Conſtantini Imperatoris congregati ſunt: Servari autem, & ea, quæ apud Conſtantinopolim à Sanctiſſimis* 150. *Patribus decreta ſunt, ad expellendas quidem omnes germinantes hæreſes, & ad confirmationem ejuſdem Catholicæ, & Apoſtolicæ noſtræ fidei Symbolum Nicæ-*

num

num trecentorum decem, & octo Patrum: Credimus in unum Deum, *&c. Item centum quinquaginta SS. Patrum, Constantinopoli congregati sunt: CREDIMUS in unum Deum Patrem omnipotentem*, &c. Quia tamen in eodem Concilio recipitur doctrina S. Leonis Papæ miris laudibus ab ipso celebrari, placuit ejusdem capitula aliqua, quæ sunt quasi Canones de fidei definitione, his inserere ex Epistola illius ad Turbium Austricensem; *Qui* (ut scribit in prologo capitum Pontifex) *damnatas olim opiniones 16. capitulis comprehendit*: Et subdit. *Nos quoque strictim omnia retractemus; ne aliquid harum blasphemiarum, aut tolerabile videatur, aut dubium*.

„ Primò itaque capitulo demonstratur, quàm impiè sentiant de Trinitate „ divinâ, qui & Patris, & Filii, & Spiritus sancti unam, atque eandem asse- „ runt esse personam, tanquam idem Deus, nunc Pater, nunc Filius, nunc „ Spiritus S. nominetur: nec alius sit, qui genuit, alius, qui genitus est, alius „ qui de utroque processit, sed singularis unitas in tribus quidem vocabulis, „ & non in tribus sit accipienda personis. Quod blasphemiæ genus de Sabellii „ opinione sumpserunt, cujus discipuli etiam Patripassiani meritò nuncupan- „ tur, Quia si ipse est Filius, qui à Patre, crux Filii Patris est passio, & quid- „ quid in forma servi Filius Patri obediendo sustinuit, totum in se Pater ipse „ suscepit. Quod Catholicæ fidei sine ambiguitate contrarium est, quæ Tri- „ nitatem unitatis sic homousion confitetur, ut Patrem, & Filium, & Spiri- „ tum sanctum sine confusione indivisos, & sine tempore sempiternos, sine „ differentia credat æquales, quam unitatem in Trinitate, non eadem perso- „ na, sed eadem implet essentia.

„ In secundo capitulo ostenditur ineptum, vanumque commentum, de „ processionibus quarundam virtutum ex Deo, quas habere cœperit, & quas „ essentiâ suâ ipse præcesserit: in quo Arianorum quoque suffragantur errori, „ dicentium, quòd Pater Filio prior sit, quia fuerit aliquando sine Filio, & „ tunc Pater esse cœperit, quando Filium genuerit. Sed sicut Catholica Ec- „ clesia illos detestatur, ita & istos, qui putant, unquam Deo id, quod ejus- „ dem est essentiæ, defuisse; quem sicut mutabilem, ita & proficientem dicere „ nefas est. Quàm enim mutatur, quod minuitur, tam mutatur etiam, quod „ augetur.

CONCILIA V. VI. VII.

ET hæc Græca fuerunt, duo priora Constantinopoli celebrata, tertium Nicææ in Bithyniâ, ubi primum suprà: sed non prosequor ea, quia de personis magis, quam de causis processerunt. Nec deest qui V. Synodum non modo non Oecumenicam, sed nec ratam fuisse aliquando dicat: quod mirari quis vellet *Baronio* venisse in mentem, quùm expresè illa recipiatur in septima, seu Nicæna secunda. Cæterùm ideo harum nonnullæ huc faciunt: quia quæque confirmat priores Synodos, de quo videri potest fusè disserere *Marc. Ephes.* Concilii *Ferar.* Act. 6. Et quoniam princeps controversia in materia Trinitatis est cum Græcis de processione Spiritus S. ex Filio, producam ex VII. Synodo fidei Symbolum, in quo à 350. Patribus expresè proclamatum est, & tanquam dogma fidei traditum, quòd Spiritus S. à Patre, Filioque procedat.

Sym-

Symbolum VII. Synodi, sive secundæ Nicænæ.

CRedimus in unum Deum Patrem, omnipotentem, Creatorem cœli, & terræ, visibilium omnium, & invisibilium. Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei unigenitum, lumen de lumine, Deum verum ex Deo vero, genitum non factum, consubstantialem Patri, ante omnia sæcula, per quem cuncta facta sunt: qui propter nos homines & propter nostram salutem descendit de Cœlis. Et Incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria virgine, & homo factus est, Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus, & sepultus: Et resurrexit tertiâ die secundùm Scripturas: Et ascendit in Cœlos, sedens ad dexteram Patris: Et iterum venturus est cum gloria judicare vivos, & mortuos, cujus regni non erit finis. Et in Spiritum sanctum Dominum vivificantem, qui ex Patre, Filioque procedit, qui cum Patre, & Filio simul adoratur, & conglorificatur, qui loquutus est per Prophetas, in unam sanctam Catholicam, & Apostolicam Ecclesiam. Confitemur unum baptisma in remissionem peccatorum. Et expectamus resurrectionem mortuorum; & vitam venturi sæculi. Amen.

Verum est Græcos in Concilio Florentino negasse Latinis Symbolum, ita se habere, & allegasse suos codices, in quibus particulâ *Filioque* non legebatur. Sed (ut habent Acta ejusdem sess. 5.) Latini quemdam vetustissimum librum in medium attulerunt, in quo eadem ipsa definitio, sanctumque Spiritum ex Patre, Filioque procedere scriptum erat, &c. Ex quibus est, librum ipsum statim cum Græcorum libris in cæteris omnibus convenisse. Et prætereà Julianus Cardinalis, qui partes Latinorum agebat, protulit similem authorem, hoc est historicum antiquum, qui inter alia testabatur ipsum Symbolum in VII. Synodo hoc tenore lectum fuisse. Ex quibus quisque videre poterit, & admirari Ecclesiam, queribundus cum Salomone; *Quæ est ista, quæ progreditur, quasi aurora consurgens pulchra, ut Luna?* Planè enim illa, ut Luna paulatim impleta est ad orbicularitatem, seu perfectionem reducta. Planè quasi aurora, cum tempore luminis incrementa suscepit, in hoc negotio summè arduo, ut summè sancto. Etenim in primâ synodo, & cœterarum principe Nicænâ primâ, de Spiritu sancto solùm definita est Deitas, nec nimis clarè, illis: *Credo in Spiritum sanctum*. In Constantinop. primâ addita est processio: *qui ex Patre procedit*. In Nicænâ autem secundâ, quæ ordine VII. definita est processio ejus ab alterâ etiam persona, adeoque ab utrâque, ibi: *qui ex Patre, Filioque procedit*.

CON-

CONCILIA GENERALIA
OCCIDENTIS.
I. BARENSE.

Mitto octavum, quod de juribus personarum celebratum est in causâ Photii, cujus suasu, & operâ Græci cœperunt contra primatum Romani Pontificis sentire, & Latinos, tanquam anathemate adstrictos devitare, ob additum Symbolo; *Filioque*. Undè ampliùs non sunt celebrata Concilia in Oriente: nec in Occidente ex utrâque Ecclesiâ communiter, nisi illa, in quibus Græci Orientales se Romanæ Ecclesiæ denuò conjunxerunt, aut certè de conjunctione est actum. Ex his autem primum occurrit Concilium Barense ab Urbano II. celebratum anno 1097. in quo inter Græcos illuc vocatos, & Latinos agitatæ sunt controversiæ diutiùs, & anteriùs ventilatæ de processione Spiritus sancti. Etsi verò hujus inclyti Concilii Acta historicorum neglectu perierint, constat tamen ex *Edinero* actum cum Græcis de jam dicta processione, Græcòsque confutatos.

Quod totum liberiùs descripsit *VVilhelmus Malisburiensis*, qui non solùm agitatam controversiam, sed & definitam pro Latinis ab Urbano Papa refert, istis. *Ut ergo ventum est ad Concilium, Apostolicus ante corpus S. Nicolai constratus, tapetibus, & palliis, ipsa casula, & pallio amictus, tribunal ascendit, cæteri cum cappis sedebant. Omnibus ergo suum locum ex antiquo vendicantibus, Anselmus humilitate summus, quo poterat, assedit. Exciderat animo Summi Pontificis ingruente tumultu, ut ei locum delegaret. Sed erroris admonitus est quæstionis necessitate à Græcis præposita, probare volentibus Spiritum sanctum, non nisi à Patre procedere. Hanc ergo quæstionem dum expedire tentans magis involveret, Græcis contra non intrababiliter occurrentibus, Anselmi recordatus exclamat: vividæ voci tonitruum ædis capacitas, & turbæ multiplicitas ingeminant Pater, & Magister Anselme Anglorum Archiepiscope ubi es? Ille, ubi se vocari audivit, in pedes constitit. Quem Apostolicus compellans: Nunc* (inquit) *Magister, opus est scientia, opus eloquentiæ tuæ opera. Veni ascende huc, & defende matrem tuam Ecclesiam, quam Græci labefactare conantur. Succurre ergò, qui fi à Deo huc missus. Continuò cuncti adstantes, & assidentes, oculos, & ora in eum conversi, percunctari quis esset? Annitentibusque proximis ad consessum Apostolici levatur, sedere jussus juxta Romanum Archidiaconum, cui ante Papam sedere moris est: Includamus* (inquit) *hunc in orbe nostro, quasi alterius Orbis Papam. Nec mortalibus omnibus expeduit palam, qui genus? unde domo? cujus scientiæ, cujus facundiæ, quàm religiosus, quanta pro fidelitate Romanæ Sedis passus esset. Dilatusque in posterum diem quæstionis tractatus, quamvis Anselmus statim respondere non dubitaret. Sed sequenti die solita maturiùs cœtu coacto, premotus in editum, ita tractavit quæstionis latera, ita penetravit, & enubilavit intima, ut Latini clamore testarentur gaudium, Græci de se præbere dolerent ridiculum: nullus porrò inops, & inanis scientiæ discederet. Sensus illius sermonis procedente tempore luculenter digessit in libro*

de

de processione Spiritus sancti facto. Tunc ubi verbum absolvit, omnes in eum oculos, & ora conversi, hic laudare fidem, ille scientiam, omnes eloquentiam. Sedato fragore, quam laus ejus suscitaverat, intendens in eum summus Pontifex, ait: benedictum sit cor tuum, & spiritus tuus, os, & sermo oris tui benedictus. Nec mora, cum consensu omnium roboratus, in aliter sentientes fulmen excommunicationis intorsit.

CONCILIUM LATERANENSE *sub Innocentio III.*

Habitum est anno 1215. dicti Pontificis 18. celeberrimum, & frequentissimum omnium, quæ in Europá coiverunt. Quippe, cui præfuit ipse Innocentius Pontifex; adfuerunt duo Patriarchæ Orientales, Constantinopolitanus, & Hierosolymitanus: Antiochenus morbo impeditus suos legatos misit, quod etiam fecit Alexandrinus ab Ægyptiis præpeditus. Archiepiscopi, tum Græci, tum Latini 70. Episcopi 400. Abbates 120. Priores Conventuales 800. simul omnes Patres 1285. Legati Romani, & Græci Imperatorum; Oratores Regum Franciæ, Hispaniæ, Angliæ, Hierusalem, & Cypri. Actum in eo de Hierosolymâ recuperandâ; &, ad rem nostram, de divinâ unitate, ac Trinitate definita sunt sequentia.

Firmiter credimus, & simpliciter confitemur, quod unus solus est verus Deus, æternus, & immensus, omnipotens, incommutabilis, incomprehensibilis, & ineffabilis, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus: Pater à nullo: Filius autem à solo Patre, ac Spiritus sanctus ab utroque pariter, absque initio semper, & fine. Pater generans, Filius nascens, & Spiritus sanctus procedens: consubstantiales, & coæquales, coomnipotentes, & coæterni, unum universorum principium, Creator omnium invisibilium, & visibilium, spiritualium, & corporalium, qui sua omnipotenti virtute; simul ab initio temporis, utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem, & corporalem, Angelicam videlicet, & mundanam, ac deinde humanam, quasi communem ex spiritu, & corpore constitutam: Diabolus etiam, & dæmones alii à Deo quidem natura creati sunt boni, sed ipsi per se facti sunt mali. Homo verò diaboli suggestione peccavit. Item cap. 2. *Damnamus, & reprobamus libellum, sive tractatum, quem Abbas Joachim edidit contra Magistrum Petrum Lombardum de unitate, seu essentia Trinitatis, appellans hæreticum, & insanum, pro eo, quod in suis dixit sententiis, quomodo quædam summa res est Pater, & Filius, & Spiritus S. & illa non est generans: neque genita, nec procedens. Unde asserit, quod ille non tam Trinitatem, quàm quaternitatem adstruebat in Deo, videlicet tres personas, & illam communem essentiam, quasi quartam, manifestè protestans, quod nulla res est, quæ sit Pater, & Filius, & Spiritus S. Sunt una essentia, una substantia, unaque natura: verùm unitatem hujusmodi non veram, & propriam, sed quasi collectivam, & similitudinariam esse fatetur, quemadmodum dicuntur multi homines unus populus, & multi fideles una Ecclesia, juxta illud*: multitudinis credentium erat cor unum, & anima una.

Nos autem sacro, & universali Concilio approbante, credimus, & confitemur cum Petro, quod una quædam res est, incomprehensibilis quidem, & inæstimabilis, quæ veraciter est Pater, & Filius, & Spiritus sanctus tres simul personæ, ac singulatim quælibet earumdem: Et ideo in Deo Trinitas est solummodò, non quo-

quaternitas, quia quælibet trium personarum est illa res, videlicet substantia, essentia, sive natura divina, quæ sola est universorum principium, præter quam aliud inveniri non potest; & illa res non est generans, neque genita, neque procedens, sed est Pater, qui generat, Filius, qui gignitur, & Spiritus, qui procedit; ut distinctiones sit in personis, & unitas in natura. Licet igitur alius sit Pater, aut Filius, aut Spiritus S. non tamen aliud; sed id, quod est Pater, est Filius, & Spiritus S. id est omninò, ut secundum Orthodoxam, & Catholicam fidem, & consubstantiales esse credantur. Pater enim ab æterno Filium generando suam substantiam ei dedit, juxta quod ipse testatur: (a) Pater quod dedit mihi majus omnibus est; *ac dici non potest, quod partem suæ substantiæ illi dederit, & partem retinuerit sibi, cum substantia Patris indivisibilis sit, utpotè simplex omninò. Sed nec dici potest, quod Pater in Filium transtulit suam substantiam generando, quasi sic dederit tam Filio, quod non retinuerit eam sibi, alioquin desiisset esse substantię. Patet ergò, quod sine ulla diminutione, Filius nascendo substantiam Patris accipit, & ita Pater, & Filius habeant eandem substantiam, & sic eadem res est Pater, & Filius, & Spiritus sanctus ab utroque procedens.*

CONCILIVM LVGDVNENSE.

ANno Christi 1271. Michaël *Paleologus* Græcorum Imperator metuens sibi oppidò à *Carolo* Siciliæ, & Neapolis Rege, cui *Balduinus* secundus Latinorum Orientis Imperator filiam desponderat dote Imperii Constantinopolitani, si eo illius ope potiretur, inter alia præsidia regni tuendi, adhibuit religionem, & ad *Gregorium X.* tum recens electum Pontificem legatos misit de ineundâ Orientalium cum Occidentalibus Romanis concordiâ, modò is à se Caroli expeditionem averteret. Gregorius avidè amplexus oblatum, & ipse Constantinopolim ad Paleologum Imperatorem Legatos suos vicissim, Fratrem *Hieronymum ab Asculo*, qui postea Cardinalis Romanæ Ecclesiæ, & denique ejusdem summus Pontifex fuit, Fratrem *Remundum Berengarii*, Fratrem *Bonagratiam* Dalmatam, & Fratrem *Bonaventuram Mugellitanum*, omnes quatuor Seraphici Ordinis S. P. N. Francisci professores, destinavit. Qui cum pro voto negotium confecissent persuasâ Græcis concordiâ, & ductis secum ad Pontificis pedes proceribus aliquot Græcorum, Gregorius Lugduni Concilium Generale celebravit anno 1274. in quo ad mentem ipsius, & Concilii definitionem, Græci fidei Catholicæ professionem emiserunt in hac formâ: *Ego Gregorius Acropolita, & magnus Logotheta, Nuntius Domini nostri magni Imperat. Græcorum Michaelis Angeli, Ducas Comnoni, Paleologi, habens ab eo sufficiens ad infrascripta mandatum, omne schisma prorsus abjuro, & subscriptam fidei veritatem, prout planè lecta est, & fideliter exposita, nomine dicti Domini nostri, veram, sanctam, Catholicam, & Orthodoxam fidem esse cognosco, eam accepto, & corde, & ore profiteor. ipsamque, prout eam veraciter tenet, fideliter docet, & prædicat sacro-sancta Romana Ecclesia, ipsam inviolabiliter observaturum, nec ab ea ullo unquam tempore recessurum, quoquo modo deviaturum, vel discrepaturum promitto. Primatum quoque ipsius sacro sanctæ Romanæ Ecclesiæ, prout in præmissa serie continetur, ad ipsius Ecclesiæ obedientiam, nomine ipsius, & meo, spontaneus veniens, pro ipso, & pro me fateor,*

recognosco, accepto, & sponte suscipio, & ipsum omnia præmissa, tam circa fidei veritatem, quàm circa ejusdem Ecclesiæ primatum, & ipsorum recognitionem, acceptationem, susceptionem observantiam, & perseverantiam facturum, præstito in animam ipsius, & meam corporaliter juramento promitto, & confirmo: Sic ipsum, & me Deus adjuvet, & hæc SS. Evangelia.

Ad eum modum Gregorius, pro Michaele juravit. Ex eadem formula alius Nuncius, pro Andronico, & reliquis Græcis, præcipuè verò pro Metropolitis professus est. Sex enim, & viginti Metropoles, (si ejusdem Andronici litteris fidem adhibere par est,) Catholicæ fidei sacris sanctionibus obtemperaturas, & primatum Romanæ Ecclesiæ agnituras se, promittebat. Quantum ad professionem fidei attinet, eam hunc in modum contra errores Græcorum Patrum, in primis Pontifex, præscripserunt. *Fideli, ac devota professione fatemur, quòd Spiritus sanctus æternaliter ex Patre, & Filio, non tanquam ex duobus principiis, sed tanquam ex uno principio; non duobus spirationibus, sed una spiratione procedit. Hoc professa est hactenus, hoc prædicavit, & docuit, hoc firmiter tenet, & prædicat, & profitetur: & docet sacro sancta Romana Ecclesia, mater omnium fidelium, & magistra. Hoc habet Orthodoxorum PP. atque Doctorum, Latinorum pariter, & Græcorum incommutabilis, & vera sententia. Sed quia nonnulli propter irrefragabilis præmissæ veritatis ignorantiam in errores varios prolapsi sunt; Nos hujusmodi erroribus viam præcludere cupientes. hoc sacro approbante Concilio damnamus, & reprobamus omnes, qui negare præsumpserint, æternaliter Spiritum sanctum ex Patre, & Filio procedere, sive etiam ausu temerario asserere, quòd Spiritus sanctus ex Patre, & Filio tanquam ex duobus principiis, & non tanquam ex uno procedat.*

Sancitis iis, quæ ad fidei confessionem, & unitatem Ecclesiæ spectabant Orientales sacris, Pontifice in Ecclesia operante, assistentes, symbolum fidei cum additione: *Qui ex Patre, Filioque procedit*, in confirmationem omnium, quæ coram Patrum consessu dixerant, & subscripserant, maximâ totius Ecclesiæ exultatione decantârunt, & ex manu summi Pontificis sacram synaxim susceperunt. Multò tamen uberiùs idipsum continetur in litteris ipsius *Paleologi*, quas ad Pontificem per dictos instituti *Franciscani* Apostolicæ sedis Nuntios transmisit.

CONCILIVM FLORENTINVM.

Ita loquor, (inquit Baronius noster) aliorum phrasi magis, quàm meo sensu: Cæterùm enim *Ferrariense* est Concilium, tam auspiciis, & indictione, quam cessionum multitudine: quæ cùm in toto fuerint 26. sed Ferrariæ habitæ harum sunt 15. ubi etiam indicta, & cœpta est Synodus, Florentiæ solummodo 10. ubi dumtaxat desiit. Adfuit ei Joannes *Paleologus* Imperator Orientis; Præfuit *Eugenius* IV. Papa anno 1438. Et quamquam in eo actum sit de pluribus, & quidem gravissimis causis, summâ potestate Papæ, Purgatorio, Consecratione *in*, & *absque* fermento, tamen princeps articulus, & qui plurimis, ac maximis, examine, morâ, dissidio constitit Concilio, fuit ille de processione Spiritus sancti à Filio; negantibus Græcis, quæ erat ipsorum levitas, ne dicam pertinacia, postquam de hâc inter ipsos, & Latinos jam conventum esset in Conciliis Lugdunensi, Barensi, &c. Ego doctrinam fidei hujus Concilii pro-

proferam paulò aliter, ac quidam alii ex Theologis etiam non malæ notæ; Inprimis enim teneo non nimis ex fide referri, quod in eo convenitent utraque Ecclesia, ut Græci more suo dicerent Spiritum sanctum à Patte per Filium procedere: nam definitio Concilii recepta est ab utrisque, & in eâ expresse asseritur Spiritum sanctum à Patre, Filioque procedere. Præterea verò, ut appareat, quâ fide citetur hoc Concilium in præsenti materiâ, maximè ab adversariis Theologiæ Subtilis, qui flores pro fructibus vendunt, & velitationes militum jactant pro victoriâ, ac triumpho, dabo doctrinam omnem hujus Concilii seorsim; primò per partes: Deinde conjunctim, cum utraque pars esset *labii unius, & sermonum eorumdem*.

Confessio Latinorum.

Igitur post longum examen, & acre dissidium partium sess. 25. & ultimâ Florentiæ, Latini, contendentibus Græcis sententiam suam litteris mandaverunt in hunc modum. *Quoniam Græci nos calumniantur, ac nobis objiciunt, duo principia, vel duas causas in sancta, & consubstantiali Trinitate ponere, idcircò professionem nostram his litteris mandamus. Credimus in unum Deum Patrem, & in unum Filium unigenitum, & ex Patre natum: Et in unum Spiritum sanctum ex Patre quidem habentem essentiam, quemadmodum etiam Filius, verùm ex Filio quoque procedentem, quandoquidem Patrem unicam filii, sanctique Spiritus causam profitemur; illius quidem per generationem, hujus verò per processionem. Porrò autem ne identitatem, conjunctionemque divinæ substantiæ distribuere, ac ipsam eandem substantiam re, non autem sola ratione, ab hypostasibus, & personis differre, credere videamur: nec-non, ne quispiam credendo sanctum Spiritum ex solo Patre procedere, tres in partes unicam illam divinam substantiam dividi mente concipiat, idcircò verbum* ex Filioque *necessarium in symbolo duximus esse, profitentes sanctum Spiritum ex Patre, Filioque, tanquam ab unico principio procedere.*

Confessio Græcorum.

Supradictas litteras cùm Græci accepissent, toto biduo attentissimè expenderunt: dumque nollent ullâ ratione concedere, quod Filius Spiritus sancti causa esset, ipsi quoque sententiam suam litteris commissam ad Latinos hoc tenore transmiserunt. *Cùm Latini profiteantur, Patrem unicam Filii, sanctique Spiritus causam esse, ac à nobis contendant, ut nostram sententiam, quidquid hac in re sentiamus, nostris litteris declaremus, idcircò Patrem, Filii, sanctique Spiritus fontem, & radicem, Filium verò, & S. Spiritum, secundùm primam Oecumenicam Synodum, & magnum Basilium, & Cyrillum, divina germina profitemur esse, nec non Spiritum à Filio scaturire, hauriri, prodi, emitti, ac profundi.* Ex quibus (inquit Baronius) cæci vident, frustrà, & quasi temerè torqueri à quibusdam tanquam definitionem Concilii sententias has, ut cum contendunt essentiam divinam à personis non distingui formaliter, sive ex naturâ rei, sed solâ ratione: vel, quùm pari impetu exigunt sibi concedi, quod Spiritus S. non distingueretur à Filio, si ab eo non procederet. Nam, ut demus ista omnia hic haberi, non faciunt fidem, quia non sunt Concilii defini-

tiones; sed sententiæ partium hinc inde explicatæ. Apparet ergo, quàm parum in fonte prospiciant quidam contenti solâ aurâ, & ratione Concilii, non attento ubi allegata habeantur, in disputatione an in definitione, quæ huiusmodi est.

BULLA DEFINITIVA EUGENII
IN CONCILIO FLORENTINO.

EUGENIUS Episcopus servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. Lætentur cæli, & exultet terra, sublatus est enim de medio paries, qui Occidentalem, Orientalemque Ecclesiam dividebat, & pax, atque concordia rediit, illo angulari lapide Christo, qui fecit utraque unum, vinculo fortissimo charitatis, & pacis, utrumque jungente parietem, & perpetuæ unitatis fœdere copulante, ac continente, postque longam mœroris nebulam, & dissidii diuturni atram, ingratamque caliginem serenum omnibus unionis optatæ jubar illuxit. Gaudeat, & mater Ecclesia, quæ filios suos hactenus invicem dissidentes, jam videt in unitatem, pacemque rediisse, & quæ anteà in eorum separatione amarissimè flebat, ex ipsorum modò concordia cum ineffabili gaudio Omnipotenti Deo gratias referat. Cuncti gratulentur fideles ubique per Orbem, & qui Christiano censentur nomine, matri Catholicæ Ecclesiæ collætentur. Ecce enim Occidenlales, Orientalesque Patres, post longissimum dissensionis, & discordiæ tempus, se maris, ac terræ periculis exponentes, omnibusque superatis laboribus, ad sacrum Oecumenicum Concilium desiderio sacratissimæ unionis, & antiquæ charitatis redintegrandæ gratia, læti, alacresque convenerunt, & intentione sua nequaquam frustrati sunt: Post longam enim, laboriosamque indaginem, tandem Spiritus S. clementia ipsam optatissimam, sanctissimamque unionem consequuti sunt. In nomine igitur sanctissimæ Trinitatis, Patris, & Filii, & Spiritus S. hoc sacro universali approbante Florentino Concilio, definimus, ut hæc fidei veritas ab omnibus Christianis credatur, ac suscipiatur, sicque omnes profiteantur, quia Spiritus S. ex Patre, Filioque æternaliter est, & essentiam suam, suumque esse subsistens habet ex Patre simul, & Filio, & ex utroque æternaliter, tanquam ab uno principio, & unica spiratione procedit: Declarantes, quod, id, quod sancti Doctores, & Patres dicunt ex Patre per Filium procedere Spiritum S. ad hanc intelligentiam tendit, ut per hoc significetur Filium quoque esse, secundùm Græcos quidem CAUSAM, *secundùm Latinos verò* PRINCIPIUM *substantiæ Spiritus S sicut, & Patrem. Et quoniam omnia, quæ Patris sunt, ipse Pater unigenito Filio suo gignendo dedit præter esse Patrem, hoc ipsum, quod Spiritus S. procedit ex Filio, ipse Filius à Patre æternaliter habet, à quo æternaliter etiam genitus est. Definimus insuper explicationem verborum illorum,* Filioque, *veritatis declarandæ gratia, & imminente tunc necessitate, licitè, ac rationabiliter Symbolo fuisse appositum.*

Quæ confessio celebris Concilii, Græcis, ac Latinis litteris uno, eodemque folio sic descripta est, ut in parte dexterâ Latinè Occidentalium Patrum subscriptionibus, ac summi Pontificis sigillo; ab alterâ verò parte Græcè cum Græcorum item subscriptionibus, & ipsius Imperatoris sigillo legerentur.

CON-

CONCILIA PROVINCIALIA.

TOLETANUM I.

CHristi anno 405. Innocentii Papæ anno 4. Honorio, & Arcadio Imperatoribus Stilicone Consule secundùm, Toleti in Hispaniâ Tarraconensi celebratum Concilium 19. Episcoporum, qui pleraque ad disciplinam Ecclesiasticam spectantia statuerunt 20. capitibus comprehensa. Vigesimo autem primo Canonem fidei Catholicæ, ex cujus titulo intelliges ambiguum esse, quod hic posui de tempore, & Principibus, tam Ecclesiasticis, quàm sæcularibus, sub quibus celebratum est, de quo videri possunt *Ambrosius Morales*, & *Joannes Mariana*, ac post utrumque Card. *Baronius* tom. 5. Sed quidquid demum de his, hoc tenore ibi ponitur.

Symbolum Toletanum.

CRedimus in unum verum Deum, Patrem omnipotentem, & Filium, & Spiritum sanctum, visibilium, & invisibilium factorem, per quem omnia facta sunt in cœlo, & in terra; unum Deum, & unam esse divinæ substantiæ Trinitatem. Patrem autem non esse Filium ipsum, sed habere Filium, qui Pater non sit, Filium non esse Patrem, sed Dei Filium de Patris esse natura. Spiritum quoque esse paracletum, qui nec Pater sit ipse, nec Filius, sed à Patre, Filioque procedens. Est ergo ingenitus Pater, genitus Filius, non genitus Paracletus: sed à Patre, Filioque procedens. Pater est cujus vox hæc audita est de cœlis: Hìc est Filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui, ipsum audite: *Filius est, qui ait:* Ego à Patre exivi, & à Deo veni in hunc mundum; *Paracletus est Spiritus, de quo Filius ait:* Nisi ego abiero ad Patrem, Paracletus non veniet. *Hanc Trinitatem personis distinctam, substantia unitam, virtute, & potestate, & majestate indivisibilem, indifferentem; præter hanc nullam credimus Divinam esse naturam, vel Angeli, vel spiritus, vel virtutis alicujus, quæ Deus credatur.*

CONCILIUM TOLETANUM III.
Nationale.

NOn enim ex unius Provinciæ Episcopis, sed etiam ex totius Hispaniç congregatum est: imò, & Galliæ Narbonensis, ut ex Episcoporum subscriptionibus apparet. Incidit autem in annum Domini 589. Pelagii Papæ 32. Mauritii Imperatoris 4. Reccaredi etiam Regis 4. sub quo post martyrium S. Hermenegildi fratris ejus natu majoris, gens Gothorum ab Arianismo conversa est ad fidem Catholicam, quod etiam de seipsis Episcopi fatentur, qui fidem suam in hoc verborum tenore ibidem satis clarè sunt attestati; inquiunt enim: *Omnis ergo, qui fidem, & communionem ab Ario venientem, & usque ad nos retentam, adhuc tenere desiderat, & de tota cordis intentione non damnat, anathema sit. Quicumque Filium Dei, Dominum Jesum negaverit à paterna sub-*

substantia sine initio genitum, & æqualem Patri esse, vel consubstantialem, anathema sit. Quicumque Spiritum sanctum non crediderit a Patre, & Filio procedere, eumque non dixerit coæternum esse Patri, & Filio, & coessentialem, anathema sit. Quicumque in Patre, & Filio, & Spiritu sancto, & personas non distinguit, & unius divinitatis substantiam non agnoscit, anathema sit. Quicumque Filium Dei Dominum nostrum Jesum Christum, & Spiritum sanctum juxta Deitatem esse Patre minorem asseruerit, & gradibus separaverit, creaturamque esse dixerit, anathema sit. Quicumque Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum unius substantiæ, omnipotentiæ, & æternitatis esse non crediderit, anathema sit. Quicumque nescire Filium Dei, quod Deus Pater sciat, dixerit; anathema sit. Quicumque initium Filio Dei & Spiritui sancto deputaverit, anathema sit. Quicumque Filium Dei secundùm Divinitatem suam, visibilem, aut passibilem ausus fuerit proferre, anathema sit. Quicumque Spiritum sanctum sicut Patrem, & Filium, verum Deum, & omnipotentem esse non credit, anathema sit. Quicumque alibi fidem, & communionem Catholicam, præterquam in Ecclesia universali, quam Nicæni, & Constantinopolitani, & primi Ephesini, & Chalcedonensis Concilii decreta tenent pariter, & honorant, anathema sit. Quicumque Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum honore, & gloria, & Divinitate separat, aut disjungit, anathema sit. Quicumque Filium Dei, & Spiritum sanctum cum Patre non crediderit esse glorificandos, & honorandos, anathema sit.

CONCILIUM TOLETANUM IV.

Similiter ab omnibus Episcopis Hispaniæ, & aliis Galliæ Narbonensis celebratum est (proinde à Patribus in eo collectis generale appellatum) anno Christi 633. Honorii Papæ 8. Heraclii Imperatoris 24. Sisenandi Regis 4. Episcopis 70. præsidente sancto Isidoro Episcopo Hispalensi. In eo præter alia de fide Catholica hæc constituta sunt. *Secundùm divinas Scripturas, & doctrinam, quam à sanctis Patribus accepimus, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum unius Deitatis, atque substantiæ confitemur. In personarum diversitate Trinitatem credentes, in divinitate unitatem prædicantes; nec personas confundimus, nec substantiam separamus. Patrem à nullo factum, vel genitum dicimus; Filium à Patre non factum, sed genitum, asserimus. Spiritum verò sanctum, nec creatum, nec genitum, sed procedentem ex Patre, Filioque profitemur. Ipsum autem Dominum Jesum Christum, Dei Filium, & creatorem omnium ex substantia Patris ante sæcula genitum, descendisse ultimo tempore pro redemptione Mundi à Patre, qui nunquam desiit esse cum Patre. Incarnatus est enim ex Spiritu S. & gloriosa sancta Dei genitrice Virgine Maria, & natus ex ipsa, solus idem Dominus Jesus Christus, unus in sancta Trinitate, anima, & carne perfectus sine peccato suscipiens hominem, manens, quod erat, & assumens, quod non erat: æqualis Patri secundum divinitatem, minor Patre secundùm humanitatem, habens in una persona duarum naturarum proprietatem. Naturæ enim in illo duæ, Deus, & homo. Non autem duo filii, & duo Dii, sed idem una persona in utraque natura.*

CON-

CONCILIUM TOLETANUM VIII.

CElebratum est in eadem urbe anno Christi 653. Martini Papæ 5. Constantis Imperatoris 12. Reccesuuinthi Regis Hispan. 5. æra 691. Interfuerunt Episcopi 52. Abbates 22. Vicarii Episcoporum absentium 10. Cætera aliò, huc spectat sequens fidei confessio.

Symbolum Concilii.

CRedimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, factorem cœli, & terræ, visibilium omnium, & invisibilium conditorem. Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei unigenitum, & ex Patre natum ante omnia sæcula, Deum ex Deo, lumen ex lumine Deum verum ex Deo vero, genitum non factum, homousion Patri, hoc est ejusdem cum Patre substantiæ, per quem omnia facta sunt, quæ in cœlo, & in terra. Qui propter nostram salutem descendit de cœlis, & incarnatus est de Spiritu sancto, ex Maria Virgine, homo factus; & passus sub Pontio Pilato, ac sepultus tertia die resurrexit. Ascendit in cœlos, sedet ad dexteram Patris, inde venturus est in gloria judicare vivos, & mortuos, cujus regni non erit finis. Credimus, & in Spiritum sanctum vivificatorem, ex Patre, & Filio procedentem, cum Patre, & Filio adorandum, & conglorificandum, qui loquutus est per prophetas. Et unam Catholicam, & Apostolicam Ecclesiam. Confitemur unum baptisma in remissionem peccatorum. Expectamus resurrectionem mortuorum, & vitam futuri sæculi. Amen.

CONCILIUM TOLETANUM. XI.

DIGNUM in quo hic Synodorum census desinat, propter egregiam fidei confessionem, quam hic subnectam, & hodie usque Scholastici doctores in veneratione, & usu habent. Habitum est anno salutis 675. *Adeodati* Papæ VII. *Constant. Pogon.* Imp. 8. ærâ 713. Statuit nonnulla; sed plura docuit celeberrimo hoc Symbolo, quod non modò fidem Trinitatis, sed quasi ejus commentarium continet.

Symbolum Concilii.

„ COnfitemur, & credimus, sanctam, atque ineffabilem Trinitatem, Pa-
„ trem, & Filium, & Spiritum sanctum, unum Deum naturaliter esse,
„ unius substantiæ, unius naturæ, unius quoque majestatis, atque virtutis.
„ Et Patrem quidem non genitum, non creatum, sed ingenitum profitemur.
„ Ipse enim a nullo originem ducit, ex quo Filius nativitatem, Spiritus S.
„ processionem accepit. Fons ergo, & origo totius Divinitatis, ipse est: Ipse
„ quoque Pater essentiâ quidem ineffabilis, substantiæ suæ Filium ineffabili-
„ ter genuit: nec tamen aliud, quàm quod ipse est, genuit, Deus Deum,
„ lux lucem. *Ab ipso*, ergo, *est omnis paternitas in cœlo, & in terra.* Filium
„ quoque de substantia Patris sine initio ante sæcula natum, nec tamen fa-
„ ctum esse fatemur: quia nec Pater sine Filio, nec Filius sine Patre aliquan-

do

,, do extitit. Et tamen non ut Filius de Patre, ita Pater de Filio, quia non
,, Pater à Filio, sed Filius à Patre generationem accepit. Filius ergo Deus
,, de Patre, Pater autem Deus, sed non de Filio. Ille autem Filius Patris,
,, & Deus de Patre: æqualis tamen per omnia Filius Deo Patri, quia nec
,, nasci cœpit aliquando, nec desiit. Hic etiam unius cum Patre substantiæ
,, creditur, propter quod, & humousios Patri dicitur, hoc est unius cum
,, Patre substantiæ; ὁμὸς enim Græcè unum, οὐσία verò substantia dicitur:
,, quod utrumque conjunctim, sonat, una substantia. Nec enim de nihilo,
,, neque de alia aliqua substantia, sed de Patris utero, id est, de substantia
,, ejus, idem filius genitus, vel natus esse credendus est. Sempiternus quo-
,, que est Dei filius, quoniam si pater semper fuit, semper habuit filium cujus
,, pater esset, & ob hoc filium de patre natum sine initio confitemur. Nec
,, enim eundem filium Dei, pro eo, quòd de patre sit genitus, desectæ, na-
,, turæ portiunculam nominamus: sed perfectum Patrem, perfectum Filium,
,, sine imminitione, sine de sectione genuisse asserimus: quia solius Divinita-
,, tis est, inæqualem filium non habere.
,, Hinc etiam Filius Dei, naturâ est filius, non adoptione, quem Deus pa-
,, ter, nec voluntate, nec necessitate genuisse credendus est, quia nulla in
,, Deo necessitas cadit, nec voluntas sapientiam prævenit. Spiritum quoque
,, sanctum, qui est tertia in Trinitate persona, unum, atque æqualem cum
,, Deo Patre, & filio credimus esse Deum, unius substantiæ, unius quoque
,, esse naturæ: non tamen genitum, vel creatum, sed ab utrisque proceden-
,, tem, amborum esse spiritum. Hic etiam Spiritus S. nec ingenitus, nec ge-
,, nitus creditur: ne aut, si ingenitum dixerimus, duos patres dicamus; aut
,, si genitum, duos filios prædicare monstremur qui tamen, nec patris tan-
,, tum, nec filii tantum, sed simul Patris, & filii spiritus dicitur. Nec enim
,, de patre procedit in filium, vel de filio procedit ad sanctificandam creatu-
,, ram, sed simul ab utrisque processisse monstratur, quia charitas, sive san-
,, ctitas amborum esse agnoscitur. Hic ergo Spiritus sanctus missus ab utris-
,, que creditur, sed minor Patre, & Filio non habetur: sicut filius propter
,, assumptam carnem, minorem se patre, & Spiritu S. esse testatur.
,, Hæc est sanctæ Trinitatis relata narratio, quæ non triplex, sed Trinitas,
,, & dici, & credi potest. Nec rectè dici potest, ut in uno Deo sit Trinitas,
,, sed unus Deus Trinitas. In relativis verò personarum nominibus, Pater
,, ad Filium, Filius ad Patrem; Spiritus S. ad utrosque refertur, quæ cùm
,, relativè tres personæ dicantur, una tamen naturalis substantia creditur.
,, Nec sicut tres personas, ita tres substantias prædicamus: sed unam substan-
,, tiam, tres autem personas. Quod enim pater est, non ad se, sed ad filium
,, est; & quod filius est, non ad se, sed ad patrem est. Similiter, & Spiritus
,, S. non ad se, sed ad patrem, & filium relativè refertur, in eo quod Spi-
,, ritus Patris, & Filii prædicatur. Item cùm dicimus, Deus, non ad ali-
,, quid dicitur, sicut pater ad Filium, & Filius ad Patrem, & Spiritus S. ad
,, Patrem, & Filium, sed ad se specialiter Deus dicitur. Nam si de singulis
,, personis interrogemur, Deum necesse esse fateamur. Deus ergo Pater,
,, Deus Filius, Deus Spiritus S. singulariter dicitur; nec tamen tres dii, sed
,, unus est Deus. Item, & Pater omnipotens, & Filius omnipotens, & Spi-
,, ritus S. omnipotens singulariter dicitur, nec tamen tres omnipotentes, sed
unus

„ unus omnipotens, sicut, & unum lumen, unumque principium prædica-
„ tur. Singulariter ergo unaquæque persona unus Deus confitetur, & cre-
„ ditur una illis, & indivisa, atque æqualis Deitas, majestas, atque pote-
„ stas. Nec minoratur in singulis, nec augetur in tribus: quia nec minus
„ aliquid habet, cùm unaquæque persona Deus singulariter dicitur: nec am-
„ plius, cùm totæ tres personæ unus Deus enunciantur. Hæc ergo S. Trinitas,
„ quæ unus, & verus est Deus, non recedit à numero, nec capitur numero,
„ In relatione enim personarum numerus cernitur, in divinitatis verò sub-
„ stantia, quid enumeratum sit, non comprehenditur. Ergo hoc solo nu-
„ merum insinuant, quod ad invicem sunt; & in hoc, nnmero carent, quod
„ in se sunt. Nam ita sanctæ huic Trinitati, unum naturale convenit nomen,
„ ut tribus personis non possit esse plurale.

CONCILIUM ANGLICANUM.

QUADRIENNIO post præcedens XI. & ultimum *Toletanum*, hoc est anno 679. celebratum est in *Anglia* aliud à Venerabili viro *Theodoro* Britanniæ Archiepiscopo. (ut refert Beda in historia Anglorum) unà cum eo sedentibus cœteris Episcopis Britanniæ insulæ, præpositis sacrosanctis Evangeliis, &c. quorum confessio hæc est.

Credimus constanter, & confitemur, secundùm sanctos Patres, propriè, & veraciter Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum Trinitatem, & in unitate consubstantialem, & unitatem in Trinitate (hoc est) unum Deum in tribus subsistentiis, vel personis consubstantialibus, æqualis gloriæ, & honoris. Et post multa hujusmodi, quæ ad rectæ fidei confessionem pertinebant, hoc quoque sancta Synodus suis litteris addit: *Suscipimus sanctas, & universales Synodos, beatorum, & Deo acceptibilium Patrum, id est, qui in Nicæa congregati fuerunt* 218. *contra Arium impiissimum, & ejusdem dogmata; Et in Constantinopoli* 150. *contra vesaniam Macedonii, & Eudoxii, & eorum dogmata: Et in Ephesino primo* 200. *contra nequissimum Nestorium, & ejus dogmata: Et in Chalcedone* 630. *contra Euthychen, & Nestorium, & eorum dogmata: Et iterum in Constantinopoli quinto congregati sunt Concilio, in tempore Justiniani junioris, contra Theodorum, & Theodoretum, & eorum dogmata contra Cyrillum.* Et paulo post: *Et Synodum, quæ facta est in urbe Roma, in tempore Martini Papæ beatissimi, Indictione* 8. *imperante Constantino piissimo, anno* 9. *Suscipimus, & glorificamus Dominum nostrum Jesum Christum, sicut isti glorificaverunt, nihil addentes, vel subtrahentes. Et anathematizamus corde, & ore, quos anathematizaverunt: Et quos susceperunt suscipimus, glorificantes Deum Patrem sine initio, & Filium ejus unigenitum ex Patre generatum mante sæcula, & Spiritum S. procedentem ex Patre, & Filio inenarrabiliter.* Hæc illi, in quibus nota dignum est hunc Archiepiscopum, & Concilii præfidem, qui tam asseveranter pronuntiavit Spiritum S. à Patre, Filioque procedere, idque secundùm mentem, & fidem SS. Patrum, & Synodorum, Græcum fuisse, ad majorem eorum pudorem, qui deinde illud negare ausi sunt, & oppositum prædicant à Patribus sibi traditum, quum ille proprior antiquis, tam Græcis, quàm Latinis, utrosque pro hoc citando produxerit.

CONCILIUN GENTILIACUM.

NE quid in hoc genere indictum dimittam, statui etiam hanc qualemcumque Synodum succenturiare; ex parte enim egit de Spiritus S. processione, ut referunt *Ado*, & *Abbas Vespergensis*. Coactum quidem videtur primariò ad decidendam causam de cultu sacrarum imaginum: At enim hi ambo sunt cognati errores, & Græcis etiam familiares, maximè tempore Concilii, quod incidit in Annum Domini 767. Factum est olim occasione cujusdam legationis *Constantini Copronymi* Græcorum Imperatoris ad *Pipinum* Galliarum Regem: Cùm autem Constantinus esset iconomacus acer, & jam exisset ab eo edictum contra sacras Imagines, ob quod ille malè audiit apud Orthodoxos, videtur voluisse hâc legatione famam suam apud Pipinum recuperare, eo item argumento usus, quod si ipse errasset in impugnandis imaginibus, tale etiam Latini peccassent in additamento *Filioque*. Quamobrem Concilium coactum est pro hoc etiam articulo processionis Spiritus S. à Patre, Filioque, decidendo; nec dubium quin ad eum assertive responderit, licèt Acta Concilii non existent. Nam, & de imaginibus contra Constantinum, sic decisum est, ut colligi videtur ex Synodo *Rom.* sub *Stephano* Papa.

Referre possem alias Synodos, in quibus recta, ac sancta de divina Trinitate fides nedum expressè tradita, sed, & lucidè, ac clarè expressa fuit, si per alios assumptos labores liceret; sed quoniam per tempus, & otium non juvat, idcirco Lector hæc ex Nostro Baronio excerpta, & ob tuam gratiam hic inserta tibi sufficiant.

DISPUTATIO PRIMA.

De Existentia, Origine, & Principiis Divinarum Personarum.

ARIE' Diabolus emulatus est veritatem; affectavit illam aliquando defendendo concutere, inquiebat Tertullianus initio libri adversus Praxeam: Et reverà quidem; hoc enim, etsi tacerent cętera, satis superque probaret adorandum Trinitatis mysterium, quod astutissimus ille Divinitatis æmulus, quibus potuit armis impugnavit. ut illius fidem, ac lucem erroris caligine infuscaret, & extingueret. Quocirca opere pretium est tanti mysterii explanationem auspicari ab ipsa divinarum Personarum Existentia, Origine, & Principiis productivis. Quod utique tribus in sequentibus Articulis suscipio evulgandum.

ARTICULUS PRIMUS.

De Existentia trium divinarum Personarum in unitate essentiæ.

QUADRUPLEX hominum status circa divinæ Trinitatis existentiam cœcutit, & titubat, nimirum Judæi, Gentiles, Hæretici; & Catholici rudes, ac ignari. Judæi illud mysterium omnino respuunt, quòd in Scriptura sa-

sacra exaratum non advertant: Gentiles verò deprædicant, quòd naturali rationi repugnare censeant: Hæretici autem plurimi idcirco impugnant, quòd illud capere velint, nec valeant. Catholici denique nonnulli detrectant, quòd quid de tanto mysterio credendum, dicendumque sit, vix norint. Quapropter censui quatuor e limine discutiendas esse sequentes quæstiones, ut omnibus ipsis tenebrionibus divinæ veritatis lux affulgeat.

Quaestio Prima.

An, & quomodo Trinitas, & æqualitas Personarum in unitate divina Essentiæ probari possit adversus Judæos?

Notandum 1. Veritatem Catholicam de mysterio Trinitatis tribus maximè Capitibus contineri, videlicet in unitate Essentiæ, Personarum distinctione, & omnimoda æqualitate. Unitatem Essentiæ impugnarunt Gentiles Philosophi, propterea, quòd hæc adversari videatur omnibus naturalis discursûs principiis, nec-non, & ipsi rationis dictamini: Personarum diversitatem, & realem distinctionem idcirco respuerunt Judæi, quòd ipsa Deitatis multiplicationem inducere videretur, pluresque Deos inferre. *Denique* Personarum æqualitatem Hæretici varii ideò fuerunt infectati, quòd eam cum processione unius ab alia conciliare non possent. Philosophos, & Hæreticos impugnabimus in sequentibus: Nunc cum Judæis est pugnandum.

Notandum 2. Triplex solitò affulgere lumen, quò veritas aliqua detegi possit, & firmari, nempe Demonstrationem, Authoritatem, & Suasionem. Demonstratio scientiam, Authoritas fidem, & suasio opinionem, nec-non, & credulitatem generat: Demonstratio principiis evidenter notis, Authoritas dignitate, & probitate dicentis; Suasio denique conjecturis, & rationibus, ac similitudinibus nititur, & firmatur; Demonstratio tota naturalis est, Authoritas supernaturalis, maximè circa veritates præternaturales manifestandas. Suasio denique partim naturali medio, partim supernaturali confici potest. Demonstratione opus est ad convincendos Philosophos, Suasione ad alliciendos, & inducendos rudes, & ignaros: Authoritate denique ad Judæos, & Hæreticos de veritatibus fidei persuadendos. An autem hoc triplex lumen affulgeat in probando divinæ Trinitatis mysterio, determinandum est in sequentibus. Hac autem in quæstione maximè contra Judæos, & Hæreticos divina Scripturarum authoritate pugnandum est.

Notandum 3. Veritates divinas duplici maximè ex fonte esse hauriendas, nempe ex Scriptura sacra, & constanti, firmaque traditione; Scriptura namque armarium est, & musæum, quibus divinæ veritates continentur nedum, sed etiam propugnantur: Unde S. Paulus 2. ad Timothæum 3. *Omnis Scriptura divinitùs inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus*: Hæc autem duplici Testamento distribuitur, Veteri nempe, & Novo. Ex hoc itaque duplici divinæ veritatis promptuario; nec-non, & constanti Synagogæ, & Ecclesiæ Doctorum traditione, Trinitatis personarum in unitate essentiæ fides est stabilienda.

Conclusio Prima.

Non *obscurè divinæ Trinitatis mysterium ex veteri Testamento adversus Judæos colligitur, & probatur*. Hæc est communis inter Doctores Ca-

tholicos. *Suadetur primò*, ex illo celebri Genesis Oraculo 1. cap. ubi Deus rerum omnium conditor, ita loquitur, *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram*: Et post pauca, *Formavit igitur Dominus Deus hominem*; Et iterum, *Creavit Deus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram*; Insuper, *Faciamus ei adjutorium simile sibi*: ubi verbum (*faciamus*) & pronomen *nostram*, Personarum multitudinem inducit; Essentiæ verò unitatem vocabula *Dominus*, & *Deus* designant.

Reponunt 1. Judæorum moderni Doctores, Deum, ita loquutum in plurali numero more scilicet Principum, & Regum ad ostendendam suam authoritatem, & potentiam. At id apertè falsum colligitur ex Scriptura ipsa, quæ ferè semper, ut rectè notat Theodoretus qu. 19. in Genesim, singulari numero utitur, vix verò in plurali sermonem facit, unde, plerumque singularem numerum geminat, & repetit, ut pluralem exprimat. Oportet ergo hujus inusitati discriminis aliquod esse mysterium: non aliud certè, quàm ipsa trium Personarum divinarum significatio, in quarum invocatione per Baptisma aliquando regenerandus erat homo, qui tunc formabatur.

Reponunt 2. Deum præfatis verbis alloquutum fuisse Angelos, ut suam operam homini creando navarent, formando scilicet illius corpus, dum ipse animam crearet, & vitæ spiritum infunderet.

Contra: Scriptura sacra prioribus his Genesis capitibus, quibus continetur, & explicatur hominis formatio, eam soli Deo tribuit, affirmando constanter, quod ipse formaverit, creaverit, fecerit hominem: Ergo præfatus sermo ad Angelos non dirigitur.

Deinde ad eos directus est sermo ille pluralis, *faciamus*, ad quorum similitudinem formatus est homo: at homo non est conditus ad imaginem, & similitudinem Angelorum, sed ad imaginem, & similitudinem solius Dei, ut patet tum cap. 1. *Creavit Deus hominem ad imaginem, & similitudinem suam ad imaginem Dei creavit illum*: Tum cap. 5. *In die, qua creavit Deus hominem, ad similitudinem Dei fecit illum*. Ergo præfatus sermo ad Angelos non est directus, sed tantùm ad tres divinas Personas, quarum similitudinem exprimit, & refert hominis anima, ut infra patebit.

Denique reponunt Deum loquentem secum, & se ad agendum excitantem dixisse, *faciamus*. At inepta prorsus replica: *Quis enim*, inquit, S. Basilius Homil. 9. Hexameron, *Faber, aut ærarius, aut lignarius, aut certè coriarius sutor solus ipse quidem, nec alio quodam sibi cooperante stipatus; interque suæ artis instrumenta desidens: Quis, inquam, sibi soli admurmurat dicens, faciamus gladium, aut compingamus aratrum, aut conficiamus calceamentum; ac non potiùs silentio suam, cùm libuerit, accommodatam ad artem exequitur operationem? Sunt enim insignes profectò nugæ unum aliquem inveniri, qui sibi imperet.*

Secundò, Personarum divinarum pluralitas colligitur ex illo Genesis 11. *Venite, descendamus, & confundamus ibi linguam eorum*: Ex quo sancti Patres Nyssenus lib. de Trin. Basilius lib. 5. contra Eunomium Personarum Trinitatem inferunt; maximè verò Chrysostomus Serm. de Trinit. ubi præfata verba sic ponderat; *Dicendo*, venite, *pares honore exhortando vocat, neque enim si Angelis imperasset dicere debuit*, venite: *sed imperando* ite: *Vide autem obsecro, quomodo Patris vox Filium, & Spiritum sanctum vocet, nam si ad unum solum hoc dictum esset, debebat dicere* veni, & descendamus, *quia autem dixit,*

xit, venite, *unius est vox ad duos homines æquales*.

Tertiò idipsum suadent sancti Patres ex illo Genesis 18. ubi dicitur, quòd Abrahæ *apparuit Dominus*, subditur deinde, *Apparuerunt ei tres viri stantes prope eum: quos, cùm vidisset, cucurrit in occursum eorum de ostio Tabernaculi, & adoravit in terram, & dixit: Domine, si inveni gratiam in oculis tuis, ne transeas servum tuum, &c.* Quibus verbis constat Abrahamum intellexisse Deum in illis tribus sibi apparuisse; ideoque numero singulari ad unum tantùm, quasi ad Deum preces direxit: Unde S. Augustinus lib. 2. de Trinit. cap. 12. ait. *Quòd tres viri visi sunt, nec quisquam in eis, vel forma, vel ætate, vel potestate major cæteris dictum est: Cur non hic accipiamus visibiliter insinuatam per creaturam visibilem Trinitatis æqualitatem, atque in tribus Personis unam, eandemque substantiam*: Idipsum expendit S. Cyrillus Alexandrinus lib. 1, contra Julianum circa medium: *Tres quidem fuisse*, inquit, *qui apparuerunt, substitisse, aut propriis subsistentiis, singulos sermone consubstantialitatis in unum comprehensot, & ita dedita opera colloquia inter se miscuisse*.

Quartò probatur ex illo Deuteronomii 6. *Audi Israel, Dominus Deus noster, Deus unus est*, in Hebræo autem pro illa voce, *Dominus* ponitur nomen *Tetragrammaton*, quô designatur Essentiæ divinæ unitas; Trina verò repetitio Personarum Trinitatem designat. Idipsum confirmatur ex illo Psalmi 67. *Benedicat nos Deus*, quibus significatur Pater: *Deus noster*, quibus denotatur Filius, qui per incarnationem datus est nobis, & noster factus est; *Benedicat nos Deus*, quibus insinuatur Spiritus sanctus: Frustranea enim videretur trina repetitio, si mysterium aliquod non involveret, nec aliud certè, quàm adorandam Trinitatem Personarum in unitate essentiæ.

Quintò Probatur ex illo Psalmi 32. *Verbo Domini Cœli firmati sunt, & Spiritu oris ejus omnis virtus eorum*: Siquidem per nomen *Domini* designatur *Pater*, qui per Verbum operatur; secunda verò Persona, nempè Filius significatur nomine *Verbi*, per quod omnia facta sunt: Tertia denique Persona dicitur *Spiritus oris Dei*, seu *Spiritus sanctus*, cui peculiariter appropiatur virtus, & perfectio divinorum operum; quoniam verò ipsis divinis Personis eadem assignatur operatio totius universi, manifestatur identitas potentiæ, atque divinæ naturæ, ut, nedum omnes penè sancti Patres interpretantur, quos in longum refert Ruiz Disp. 36. sectione 5. sed, & sapientiores ex Rabbinis, ut probat Galatinus noster lib. 2. de Arcanis c. 4.

Sextò probatur divinarum Personarum Trinitas, ex illo Trisagio Seraphinorum, qui, ut refert Isaias c. 6. *Clamabant alter ad alterum, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus exercituum*: Etenim, ut eleganter ponderat S. Ambrosius lib. 2. de Fide ad Gratianum cap. 4. *Quid sibi vult sub uno nomine sanctitatis trina repetitio? Si trina repetitio, cur una laudatio? Si una laudatio, cur trina repetitio? Trina repetitio cur, nisi quia Pater, & Filius, & Spiritus S. sanctitate unum sunt? Non dixit semel, ne Filium sequestraret: Non bis, ne Spiritum sanctum prateriret: Non quater, ne Creaturas conjungeret, & ut ostenderet Trinitatis unam esse Deitatem, cùm ter dixisset* Sanctus, Sanctus, Sanctus, *addidit singulariter*, Dominus Deus sabaoth: Hunc eundem textum ita pariter interpretati sunt Judæorum Doctores, maximè verò Rabbi Simeon dicens; *Sanctus hic est Pater; Sanctus hic est Filius, Sanctus hic est Spiritus sanctus*, ut refert noster Galatinus laudato loco; Subditque eam ob rem

rem veteres Talmudistas statuisse, ut ab uno quoque Judæorum præfatum illud Trisagium ita explanatum, bis saltem in die, mane scilicet, & vespere diceretur: Unde etiam factum est, ut utraque Ecclesia, tam Græca, quàm Latina, illud inter se solemnes orationes usurpaverit, ut testatur Antheon Episcopus Arsinois, Epistola ad Petrum Antiochenum, quæ ponitur in Concilio Constantinopolitano sub Felice III. in causa Petri Fullonis, qui idcirco refutat hæresim ejusdem Petri, quòd præfato trisagio, subjungeret nomen crucifixi, dicens: *Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus, & immortalis crucifixus*, quò significabat crucifixum esse Spiritum sanctum, vel aliam quartam Personam divinam.

Denique hæc eadem veritas deducitur ex illo Isaiæ 48. *Ex tempore, antequam fieret, ibi eram, & nunc Dominus misit me, & Spiritus ejus*, quod S. Hieronymus ita exponit, *Quando fiebant omnia à Patre, ipse*, scilicet Filius, *erat cum eo, cui adgaudebat, qui etiam nunc dixit, Ego, qui semper eram cum Patre, & in Patre, & sine Patre nunquam eram: Etiam nunc loquor, & juxta fragilitatem carnis assumptæ dico, quòd* Dominus Deus miserit me, et Spiritus eius: *Brevique versiculo Trinitatis nobis ostenditur Sacramentum*.

Inde patet, quàm verissimè Christus Dominus Joannis 5. Judæos alloquens dixerit, *Scrutamini Scripturas, illæ enim testimonium perhibent de me*; Quibus, nedum se verum esse Messiam designat, sed etiam verum se Dei Filium demonstrat. *Confirmari* hæc omnia possent, ex ineffabili nomine *Tetragrammaton*, quo passim Scriptura utitur: nam ut observat Galatinus noster lib. 2. c. 10. *Rabbi Haccados*, scribens mysteria hujus nominis Antonio Consuli urbis Romæ, affirmat illud significare Deum generantem, & quia non potest esse generans sine genito, nec uterque sine amore procedente; idcirco hoc nomine comprehenditur divina Trinitas. Unde vulgò dicitur apud Hebræos *nomen expositum*, explicaturque per duodecim litteras Hebraicas, quæ simul junctæ Latinè significant, & efficiunt, *Pater, Filius, & Spiritus sanctus*: Vel dicitur nomen quadraginta duarum literarum, quod idem Rabbi Haccados ita interpretatur, *Pater Deus, Filius Deus, Spiritus sanctus Deus; Trinitas in unitate, & unitas in Trinitate*. Quibus constat, quæ fuerit veterum Rabbinorum de divina Trinitate sententia, quàmque longè a suis Patribus exorbitent recentiores Judæorum Doctores, dum huic constantissimæ veritati tantopere repugnant.

Conclusio Secunda.

Eadem *divinarum personarum Trinitas, & distinctio cum unitate naturæ subsistens, colligitur ex novo Testamento.*

Primò quidem ex illo Matth. ultimo, ubi Christus suos delegans Apostolos ait, *Ite, docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii & Spiritus sancti*: Quod Oraculum adeo manifestè Trinitatem Personarum in unitate Essentiæ indicat, ut vix quid reponerent Ariani invenire potuerint; non enim solùm Pater, & Filius, & Spiritus sanctus nominantur, ut distinctæ Personæ, sed etiam illis tribuitur unicum Divinitatis nomen, & unica virtus, & authoritas assignatur; dum in eorum nomine conferendum baptisma præcipitur. Inde Arii sequaces hoc Oraculo pressi, inter baptizandum tacebant, *in nomine*, ut refert S. Athanasius lib. 7. ad Theophilum, dicebantque tantùm, *Baptizo te in Patre, & Filio, & Spiritu sancto, ut significarent tres naturas*.

Secundum testimonium est illud Joannis 5. ubi dicitur, *Tres sunt, qui testimonium dant in Cœlo, Pater, Verbum, & Spi-*

& Spiritus sanctus, & hi tres unum sunt: Quibus etiam verbis Personarum distinctio, cum unitate essentiæ manifestè exprimitur. Quem textum fusiùs expendemus qu.5.

Tertium sit, quod de baptismo Christi Domini refertur Matth.3. Lucæ 3. & Marci 1. *Aperti sunt Cæli, & vidi Spiritum Dei descendentem sicut Columbam, & ecce vox de Cœlo dicens, hic est Filius meus dilectus.* Ubi communiter Ecclesiæ Patres agnoscunt tres Personas ejusdem authoritatis, videlicet Patrem loquentem, Filium, quem alloquitur, & Spiritum sanctum, super Christum descendentem, non enim super ipsum descenderet, nisi ejusdem cum Patre, & Filio authoritatis foret.

Quartum profertur ex Joannis c.10. ubi Christus de seipso loquens ait, *Ego, & Pater unum sumus,* quibus verbis distinctio Personarum exprimitur dicendo *Ego, & Pater*: unitas vero essentiæ cùm additur, *unum sumus*; quod intelligendum esse non de sola unitate affectus, sed de unitate consubstantiali Essentiæ probant sancti Patres contra Arrianos, maximè S. Aug. serm.5. de verb. Dom. *Quod ait,* UNUM AUDIANT *Arriani, quod, ait* SUMUS, *audiant Sabeliani, & nec illi æqualem, nec illi alterum negando sint vani.* Unde Tractatu 36. in Joannem ita pulchrè ratiocinatur, *Non dicit Pater ego sum, aut Ego, & Pater unum est, sed cum dicit,* Ego, & Pater unum sumus, *utrumque audi,* & unum, & sumus, *& à Charybdi, & à Scylla liberaberis, in duobus istis verbis, quod dixit* unum, *liberas te ab Arrio; quod dixit* sumus, *liberat te à Sabellio. Si* unum, *non ergo diversum*: *si* sumus, *ergo, & Pater, & Filius*; Sumus *enim non diceret de uno: sed* unum *non diceret de diversis.*

Quintum proferri potest illud Joannis 14. ubi similiter tres Personæ divinæ notantur cùm dicitur, *Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum*; Et infra versu 26. *Paraclitus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo.* Et cap.15. prope finem, *Cum venerit Paraclitus: quem ego mittam vobis à Patre Spiritum veritatis, qui à Patre procedit.* Necessarium enim est realiter distingui Personas, quæ rogat, & quæ rogatur, quæ mittit, & quæ mittitur; quæ procedit, & à qua procedit. Authoritas autem æqualis, & consequenter substantia eadem Filii, & Spiritus sancti notatur, cùm uterque dicitur esse Paracletus, & Spiritus sanctus in locum Filii succedere, ut doceat omnem veritatem, & cum Discipulis in æternum maneat. Similiter eadem Filii cum Patre authoritas designatur, cùm uterque dicitur mittere Spiritum sanctum: Item, quod Pater mittat Spiritum nomine Filii.

Denique proferri potest illud 1. Joannis 4. *De Spiritu suo dedit nobis, & nos vidimus, & testamur, quoniam Pater misit Filium suum Salvatorem mundi*: Nec-non, & illud ad Titum 3. *Apparuit benignitas, & humanitas Salvatoris nostri Dei, non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundùm suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis, & renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abundè per Jesum Christum Salvatorem nostrum.* Quibus constat, & designatur divinarum Personarum Trinitas, altera, quæ effudit Spiritũ sanctum, altera per quem effudit, altera verò Spiritus sanctus effusus. Hic non refero, quæ hanc adversus veritatem objicere solebant hæretici; ordine namque congruentiori eis faciemus satis, cùm hanc eandem veritatem retexentes, earum Personarum Trinitatem, nec-non Divinitatem, & æqualitatem sigillatim probabimus. Hæc verò è limine ipso sufficiant ad insinuandum, & divinis Ora-

cu-

culis stabiliendum augustum Trinitatis mysterium. An autem, etiam ratio naturalis illud evincere possit contra Gentiles Philosophos, aperiet sequens quæstio.

COROLLARIUM.

Ex his patet, quàm verissimè scripserit S.Aug.Serm.38. de Tempore: *Omnis Scriptura Veteris, ac Novi Testamenti, si Catholicè intelligatur hoc insinuat, quod Pater, & Filius, & Spiritus sanctus unus sit Deus, ejusdem substantiæ, uniusque Essentiæ, atque inseparabilis in Divinitate unitas*; Hoc tamen inter utrumque Testamentum discrimen intercedit, quòd Vetus Personarum Trinitatem in unitate Divinitatis, quibusdam umbris involutam obscuriùs proposuerit: Novum verò irradiante Sole justitiæ, & affulgente Evangelii lumine has omnes pepulit umbras, & grande hoc mysterium in apertam lucem deduxit: Unde Christus Joan.16. Discipulos alloquens, dicebat; *Venit hora, cùm jam non in proverbiis loquar vobis, sed palàm de Patre meo annuntiabo vobis*. Hinc S.Cyp.lib.de Cardinalibus operibus Christi in Prologo de mysterio Trinitatis ait: *Ad hanc rerum adeo profundarum indaginem, nisi incarnati Verbi magisterium accessisset, humana defecissent ingenia, & nescio si, & aliqui auderent ad hæc tentanda conatus assurgere*. Concinit S. Greg. lib. 2. in Ezech.hom.16. *Hæbræorum populus*, inquit, *mandata Decalogi servare conatus est: sed tamen de cognitione sanctæ Trinitatis eruditus non est: & quamvis hanc spirituales Patres perfectè cognovissent, multitudo tamen Synagogæ, nec invenire mysterium Trinitatis potuit, nec quærere scivit. Superveniente autem gratia omnis fidelis populus unum Deum Trinitatem esse cognovit*.

Rationem hujus discriminis profert Theod.lib.2.ad Græcos, ubi de Hebræis ait; *Cùm in Ægypto longinquum sanè tempus permansissent, multorumque ibi Deorum cultus ritu Ægyptiaco didicissent; sapientissimus Deus nequaquam illis manifestè, apertaque prorsus ratione Trinitatis mysteria tradidit; ut propositam sibi esse Deorum multitudinem arbitrantes, occasionem hanc haberent ad impietatem Ægyptiam declinandi; Trinitatis tamen dogmata, ne tunc quidem venturis in posterum penitus occultavit in antiquis enim Scripturis perfectioris Theologiæ materiam, quasi semina quædam dispersit*.

QUÆSTIO SECUNDA.

An mysterium Trinitatis detegi, & probari possit ratione naturali à Philosophis?

NOTANDUM I. Præsentem difficultatem non moveri de inclinatione, & nativa capacitate intellectus ad cognoscendum hoc mysterium, undequaque illius cognitio ingeratur, sive per revelationem, sive per demonstrationem. *Certum enim est*, inquit Doctor, quæst. 1. prologi, *quòd, cùm intellectus possibilis, quacumque cognitione naturaliter perficiatur, etiam ad quamcumque naturaliter inclinatur; qualibet enim potentia passiva naturali pondere fertur in id, quod sui perfectivum est, adeoque naturaliter intellectus creatus propendet in cognitionem cujusque veritatis, maximè autem veritatis præstantissimæ, qualis est essentiæ divinæ unitas, & personarum Trinitas, & æqualitas*. Nec etiam præsens movetur quæstio de incomplexa, & imperfecta horum terminorum *Deus*, & *Trinus* activa cognitione: Constat enim, inquit Doctor, quæst. 14.quodlibetica art.1.quemlibet creatum intellectum, solo nativo lumine, cognoscere posse Deum, ut primam causam, adeoque unitatem essentiæ posse detegere: Insuper attendens ad nu-

numerum ternarium, & ad significationem nominis personæ, etiam percipere poterit quid significet Trinitas personarum, dum illam ab aliquo propositam audierit. Sed tota difficultas est, an per innatam intelligendi, & discurrendi virtutem possit aliquis Philosophus detegere Trinitatem Personarum in Deo, sicut cognoscere potest unicum esse Deum per discursum naturalem.

Notandum 2. Reverà plures Philosophos aliquam mysterii Trinitatis notitiam adeptos fuisse, ut copiosè probant, *Justinus martyr* in Oratione ad Gentes, *Clemens Alexandrinus* lib. 5. Stromatum; *Cyrillus* lib. 1. & 2. contra Julianum, maximè verò *Eugubinus* lib. 1. & 2. de perenni Philosophia. In primis enim divinus Plato variis locis posuit summum Deum; *Deinde* asserit ab hoc genitam mentem, per quam is alia fabrefecit: Tertium denique, quem vocat animam mundi. Unde Claudianus Mamertinus apud Eusebium, lib. 11. de Præparatione Evangelica, de Platone ait, *Qui tantis sæculis, ante puerperium Virginis, ante prædicatam summæ Trinitatis in Gentibus unitatem ineffabilem, unum tres in divinitate Personas laudabili ausu, mirabili ingenio, non imitabili eloquio quæsivit, invenit, prodidit*: Similiter Mercurium Trismegistum, id est ter maximum, propiùs ad Christianam veritatem collimasse refert: Siquidem in lib. cui titulus *Pymander*, ait: *Lumen illud ego, mens, Deus hujus sum ante naturam humidam, quæ ex tenebris luxit. Quod autem ex mente humidum verbum Dei Filius est*: Et infrà, *mens autem Deus ambisexus existens vita, & luminis, ut author peperit verbo alteram mentem opificem, quæ Deus ignis est, & Spiritus*. Addi potest Zoroastes Chaldæus, qui scripsit, *Monas genuit duadem, & in toto mundo lucet Trias*; Cui quadrat illud vulgatum Trismegisti, *Monas genuit monadem, & in se suum reflexit amorem*: Hinc S. Aug. lib. 7. Confessionum cap. 9. de Platonicorum libris ait, *Legi ibi non quidem his verbis, sed hoc idem omnino multis, & multipliciter suaderi rationibus, quod in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum*. Quo autem ex fonte hanc notitiam hauserint isti Philosophi, non levis est apud Theologos controversia hac in quæstione dirimenda.

Notandum 3. Circa præsentis difficultatis resolutionem, triplicem esse Theologorum sententiam. Quidam enim affirmant Trinitatis mysterium ita humani genii captum excedere, ut nulla vi naturali possit detegi: imò ipsius notitiæ consequendæ discursûs omnia principia ita adversari, ut si quis sola ratione ducatur, illud mysterium omnino impossibile esse judicet: Nonnulli verò, quibus facem prætulit Raymundus Lullius, extremè oppositam viam aggressi affirmant, nedum hoc mysterium rationi naturali non repugnare, sed evidenter per eam demonstrari posse. Raymundus enim in libro, quem vocat *Apostrophem*, & in libris sententiarum contendit tria hoc mysterium spectantia naturali lumine posse demonstrari. Primò, quod plures in Deo sint Personæ. Secundò, quod nec plures, nec pauciores sint, quàm tres. Tertiò, quod hæ tres Personæ sint Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Notat tamen harum veritatum demonstrationes non esse à priori, nec à posteriori, sed æquiparantiæ: Vocat autem demonstrationes æquiparantiæ, quæ nec per causam, nec per effectum, sed ab æqualibus fiunt. Cæteri denique mediam, utpote tutiorem sententiam amplexati docent Trinitatis mysterium, nec rationi naturali repugnare, nec per eam posse demon-

ſtrari, nec detegi ſecluſa divina revelatione, quibus cum ſit.

Conclusio Prima.

Nullus *intellectus creatus, ſecluſa divina revelatione, ſibi comparare poteſt certam, & evidentem myſterii Trinitatis notitiam*. Hæc videtur eſſe de Fide, eam nempe ſuadent Scripturæ ſacræ: etenim Matthæi 11. *Nemo novit Filium, niſi Pater, neque Patrem, quis novit, niſi Filius, & cui voluerit Filius revelare*. Quod expreſſiùs legitur Lucæ 10. *Nemo ſcit quis ſit Filius, niſi Pater, & quis ſit Pater, niſi Filius, & cui voluerit Filius revelare*: Quos contextus profert Nicænum Concilium lib. 2. ad probandum divinæ generationis myſterium eſſe penetratu impoſſibile: Unde etiam Synodus Antiochena 1. tempore Dionyſii Papæ celebrata in profeſſione Fidei, ait: *Notionem Dei utcumque mediocrem, ſi habemus revelante Filio ejus ſicut ait*: Nemo novit Patrem, niſi Filius, & cui Filius revelaverit, *contenti eſſe debemus*. Cui concinit S. Epiphanius hæreſi 76. dicens; *Omnia prætervolant, & excedunt, & omnem cauſam ſyllogiſticam relinquunt doctrinali illi ex divina Scriptura ſententiæ*, nempe nemo novit Filium niſi Pater, neque Patrem niſi Filius, & cui is revelarit. *Revelat autem per Spiritum ſanctum non his, qui de ipſo per ſyllogiſmos ratiocinantur. ſed qui in ipſum legitimè, ac perfectè credunt*.

Confirmatur ex eodem Matth. c. 16. *Caro, & ſanguis non revelavit tibi, ſed Pater meus*: Nomine autem carnis, & ſanguinis, non ſolùm comprehenditur, & exprimitur omnis cognitio à ſenſibus emendicata, ſed etiam naturæ viribus comparanda, ut intelligit ſanctus Cyrillus Alexandrinus in Oratione de Verbi incarnatione, quam habuit in Epheſina Synodo dicens, *In ipſam rem curioſiùs noli inquirere: non enim per Græcorum ſapientiam, aut mundanum ſenſum percipitur, ſed ab utroque eſt aliena*, Beatus es Simon Barjona, *inquit Dominus*, quia caro, & ſanguis, &c. *nam Filii Dei cognitio cæleſte, divinæque inſpirationis donum eſt*. Confirmari poteſt etiam illis omnibus Scripturæ locis, quibus prohibemur ſcrutari profundiora Divinitatis myſteria, cujuſmodi eſt illud Job. 28 *Sapientiam Dei unde invenies? latet enim ab oculis hominum, & à volucribus cœli abſconſa eſt*.

Probatur 2. Authoritate ſanctorum Patrum maximè verò Dionyſii lib. de divinis nominibus cap. 13. ubi ait, *Divinitas, quæ omnia ſuperat Unitatis, & Trinitatis nomine celebrata, non eſt Unitas, & Trinitas, à nobis, aut ab aliquo alio eorum, quæ ſunt, cognita*: Rationem eam ſubjicit, quam aſſignavimus in præfatiuncula. Ipſi alludit ſanctus Nazianzenus Oratione de Theologia num. 67. ubi de Deo Trino ſermonem faciens ait, *Ducem potiùs fidem, quàm rationem ſequamur, ſi modò ingenii tui imbecillitatem in propinquioribus didiciſti, rationiſque id eſſe cognoviſti, ut quænam ſint ea, quæ rationis humanæ captum excedunt cognoſcas: Ne alioqui prorſus terrenus ſitsipſam quoque ignorantiam tuam ignorans*. Unde meritò dixit ſanctus Hieronymus in prœmio lib. 18. in Iſaiam *Trinitatis recta confeſſio eſt ignoratio ſcientiæ*, nam inquit ſanctus Hilarius lib. 1. de Trinit. *Reſpuit captioſas, & inutiles Philoſophiæ quæſtiones fides conſtans, neque humanarum ineptiarum fallaciis ſuccumbens ſpolium ſe præbet veritas falſitati*. Inde ſapienter, & doctiſſimè illa verba Joannis cap. 6. *Sunt quidam in vobis, qui non credunt*, ponderans ſanctus Auguſtinus ait Evangeliſtam non dixiſſe, *Sunt quidam in vobis, qui non intelligunt, ſed cauſam dixit, quare non intelligunt*: Sunt *enim* quidam in vobis, qui non credunt, *& ideo non intelligunt, quia non credunt*,

Pro-

Propheta enim dicit, NISI CREDIDERITIS NON INTELLIGETIS.

TERTIÒ denique hæc ipsa veritas ratione probatur. Omnis notitia certa, & evidens alicujus rei paritur per demonstrationem: sed nulla est demonstratio, quæ seclusa revelatione Trinitatis divinæ notitiam certam,& evidentem ingerere possit: Probatur,omne medium demonstrationis, vel est causa, vel effectus, vel quid æquivalens; Omnis namque demonstratio, vel est à priori, vel à posteriori, vel æquiparantiæ: Sed in rebus naturalibus nullum medium affulget intellectui, cujus ductu possit ad evidentem Trinitatis notitiam ascendere. Primò enim tale medium nequit esse *causa*, cùm divina personarum Trinitas omni causa careat,& omnino sit independens à quolibet extrinseco artifice. Neque etiam *effectus*: si quis enim effectus ducere posset in cognitionem Dei Trini, maximè creaturæ, quæ cognoscuntur à Deo ipso conditæ: sed creaturarum notitia, non potest manu ducere in cognitionem divinæ Trinitatis, quia creaturæ non manant à Deo, quatenus est Trinitas in personis; sed quatenus est unus in essentia: Ergo ex creaturarum notitia, non possumus cognoscere Trinitatem personarum, sed solùm unitatem Deitatis. Minor probatur: quia creaturæ emanant ab omnipotentia Dei: & omnipotentia est attributum essentiale, & commune Trinitati.

Deinde non potest sciri illud de causa per effectum (inquit Doctor qu. 14. quodlibetica art. 1.) quò circumscriptô remanet in causa quidquid est necessarium ad causandum: Sed circumscripta per impossibile divina Trinitate, haberetur adhuc quidquid necessarium est in Deo ad causandam creaturam; si enim per impossibile unica esset divina persona, haberet vim infinitam producendi quidquid optaret: Ergo ex cognitione creaturæ à Deo procedentis non potest cognosci ipsa divina personarum Trinitas.

Denique quilibet intellectus, sive Angelicus, sive humanus etiam omni vivacitate, ac intelligendi subtilitate nativa donatus, ex evidenti cognitione, quam haberet de personalitate creata, solùm colligere posset in Deo unicam esse personalitatem absolutam: Etenim non posset concipere Dei personalitatem, nisi ad modum suæ personalitatis, vel ad modum personalitatis alterius præstantioris Angeli; quantùm enim capere potest nativa vis intelligendi, tota ratio subsistendi videtur esse ad se, & quid absolutum; non verò quid respectivum, & dicens ordinem ad aliud: Ideoque omnis ratio subsistendi, quæ ab illo Angelo conciperetur esset omnino absoluta, nullatenus autem relativa: Ergo tantùm abest, ut illa cognitio personalitatis creatæ duceret in cognitionem plurium divinarum personarum, imò longè ab ea revocaret; & consequenter neque per demonstrationem à priori, neque per demonstrationem à posteriori colligi potest ipsa certa, & evidens divinarum personarum Trinitas.

SED NEC eam inducere potest illa demonstratio, quam Raymundus Lullius appellat *æquivalentiæ*, quod sic evinco. Per id non probatur evidenter divina personarum Trinitas, quod vel eam supponit, vel in eam directè militat: sed omnes rationes,quas profert Lullius, vel divinam personarum Trinitatem supponunt,vel eam impugnant, & solvunt. Probatur, ad hoc collimant omnes Lullii rationes, ut demonstret: *Primò*, plures esse in Deo personas. *Secundò*, tantùm esse tres: *Tertiò*, quod illæ tres personæ sint Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. *Pri-*

mum verò sic probare nititur: Vbicumque est concordia, & æqualitas, ibi est pluralitas: at in Deo est concordia, & æqualitas, agentis,& acti in ipso actu, seu ut ipse loquitur bonificativi, & bonificabilis, in actu bonificandi: Ergo est in Deo pluralitas personarum. Probat minorem: Vbi est actus, ibi est concordia agentis; sed in Deo est actus bonificativus: Ergo est concordia, & æqualitas bonificativi, & bonificabilis; adeoque sunt plures in Deo personæ.

Verùm hæc ratio, nec demonstrativa est, nec alicujus momenti. Non quidem *demonstrativa*, quia supponit illud, quod nullatenus est evidens, quodque sola fide divina percipitur, nempe in Deo esse actum productivum ad intra: quamquam enim ratio naturalis ostenderet Deum esse operativum per intellectum,& voluntatem, non tamen aperiret illam operationem esse productivam alterius personæ; imò nisi fides contrarium suaderet, diceret quis actum intelligendi, & volendi in Deo non aliud esse præter ipsam infinitam illius substantiam, quæ à nobis concipitur per modum operationis, & actus. Nec pariter illa ratio est *alicujus momenti*; siquidem supponit omnem productionem divinam esse bonificationem, adeoque solùm fieri per volumtatem, quod reverà fidei adversatur, Filius enim divinus producitur per intellectum, & solus Spiritus sanctus procedit per voluntatem.

Secundò: Illam personarum pluralitatem esse trinam, probare nititur idem Author, quia illa essentia, quæ est in majoritate actionis, id est, quæ perfectissimè agit, non requirit nisi unicam actionem bonificativam, unam passionem bonificabilem, & unicum actum bonificare; id est, illa essentia est perfectissima in agendo, in qua tantùm reperitur unicum agens, seu producens, unicum productum, & unicus actus; si enim essent plures, unus limitaret alium: sed Deus est in majoritate actionis: Ergo in Deo est unicum producens, unicum productum, & unicus actus.

Eandem veritatem probat à ratione distinctiva: Illa essentia est in majoritate distinctionis, in qua est unicus distinctivus, generativus, seu productivus, unicus etiam distinguibilis, & generabilis, seu producibilis, & unicum distinguere per spirare,& amare: Sed bonitas est in majoritate distinctionis: Vnde concludit, quòd *Est unicus distinctivus, & generativus respectu filii, & hic est Pater, & unicus distinguibilis, generabilis, & producibilis respectu Patris, & hic est Filius, & unicum distinguere per spirare, & amare, & hic est Spiritus sanctus.*

Verùm hæ probationes longè ab intento fine exorbitant; Tum quia hic Author supponit, quod esset probandum, nempe illam essentiam esse in majoritate actionis, in qua est solùm unicum producens, unicum productum, & unicus actus: imò ratio naturalis suadet illam causam esse perfectiorem, quæ multiplicem habet virtutem, & plures effectus producit: Tum quia, inde infertur, in Deo esse unicum actum nempe *spirare*, adeoque excluditur actus intellectus divini, nempe *intelligere*; hoc autem est hæreticum,& à ratione alienum: Tum denique, quia ex his rationibus plura sequuntur absurda contra Trinitatis mysterium. *Primum* quidem, quod una persona per aliam distinguatur, quod est reverà falsum; etenim personæ divinæ distinguuntur invicem per proprios suos caracteres.

Deinde, cum tres personæ sint realiter invicem distinctæ, non solùm est unicum distinguibile, & unicum distin-

stinctivum, sed tres sũt distinguibiles, nempe tres personæ, & tria distinctiva, nempe tres proprietates personales. Sequitur denique ex illa doctrina plures esse personas divinas, quam tres, etenim de fide est duos esse actus productionis in Deo, nimirum *generare*, & *spirare*: & consequenter in Deo esset generativum, generabile, & generare, & sic tres erunt personæ: Deindè spirativum, spirabile, & spirare, & sic aliæ tres erunt etiam personæ, adeoque erunt sex.

Tertiò denique: Illam personarum Trinitatem, quam evidenter se demonstrasse existimat Lullius, conatur pariter evidenti ratione ostendere esse Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, sic autem ratiocinatur. Id omne in divina bonitate concedi debet, per quod bonificativum est in majoritate actionis, & bonificabile in majoritate passionis; id est, Deo tribuendum est, id quod habet perfectiorem modum producentis, & producti: hoc autem fit per paternitatem, & filiationem: Ergo in Deo ratione producentis, & producti est Pater, & Filius. Minorem probat: Quia perfectissimus modus producendi, est Patris respectu Filii; hic enim de tota sua substantia filium generat. Quod etiam debeat esse Spiritus sanctus, sic probare nititur. Illud omne concedendum est in divina bonitate, per quod bonifacere est in majoritate actus, id est, per quod est perfectissimè actus bonificantis, & bonificabilis: hoc autem fit per amare: Ergo in divina bonitate admittendum est amare, quod appellamus Spiritum sanctum. Minorem probat, quia aliàs bonificare, sive amare, non esset infinitum; ac proinde non esset perfectissimum, nec in majoritate actus.

Verùm quàm infirma hæc sit probatio, nullus est, qui non videat; licet enim concederemus in Deo productionem perfectissimam, & in majoritate passionis, & actionis, non inde sequeretur illam esse inter Patrem, & Filium, quamvis esset de tota substantia producentis: Etenim generatio Filii in humanis est vera generatio, nec tamen est de tota substantia, sed de parte substantiæ generantis: Qualiter ergo Lullius colligere potest productionem de tota substantia, quæ tantùm reperitur in divinis, esse appellandam generationem Filii, maximè, cum Spiritus S. fit etiam de tota substantia, & tamen non sit Filius: Ergo reverà seclusa divina revelatione demonstrari nequit divinum Trinitatis mysterium.

Dices 1. Evidens effectûs cognitio, evidentem causæ notitiam parit; sed creaturæ à nobis evidenter cognitæ, sunt effectus divinæ Trinitatis; nam tres divinæ personæ, quæ habent eandem omnipotentiam, & virtutem creandi, per se concurrunt ad omnes effectus creatos: Ergo ex creaturarum cognitione poterit homo divinam Trinitatem detegere.

Distinguo majorem: Si cognoscatur necessaria connexio, & dependentia effectus à causa, concedo: secus, nego. Similiter distincta minore, nego consequentiam; homo enim poterit quidem cognoscere creaturam, ut est effectus Dei, & ex hac cognitione inferre virtutem divinam productivam necessariò esse in aliquo supposito; actiones enim omnes censentur esse suppositorum; adeoque naturaliter cognoscere poterit esse aliquam divinam personam, quæ creaturarum sit productiva. Ex hac tamen notitia non potest naturaliter pluralitatem personarum in divinis colligere, quia creaturæ connexionem necessariam habent cum Deo uno, ut unus est; non verò, ut trinus est: Etenim si per impossibile in Deo esset unica persona,

non

non minùs in ea esset infinita virtus productiva, sicque non minùs ab ea dependerent.

Dices 2. Cognita imagine, cognosci potest illius Prototypus: Sed homo est reverà imago sanctissimæ Trinitatis: Ergo ex sui ipsius cognitione, assurgere poterit in notitiam divinæ Trinitatis.

Distinguo majorem: Si cognoscatur ratio formalis imaginis; & habitudo illa, quam habet ad Prototypum, concedo: secus nego: Non enim potest cognosci relatio, nisi cognito utroque extremo. *Ad minorem* dico hominem non posse cognoscere seipsum, sub ratione imaginis per ingenitum sibi rationis lumen, ut optimè explicat sanctus Augustinus lib. 15. de Trinit. cap. 24. ubi expendens illud Apostoli 1. ad Corinth. 13. *Videmus nunc per speculum, & in ænigmate*, dicit, *Non*, ait, *Apostolus videmus nunc speculum, sed per speculum*. Unde concludit: *Qui ergo vident suam mentem, quomodo videri potest, & in ea Trinitatem istam..: Nec tamen eam credunt, vel intelligunt esse imaginem Dei; speculum quidem vident, sed usque adeo non vident per speculum eum, qui est per speculum nunc videndus, ut nec ipsum per speculum, quod vident sciant esse speculum, id est imaginem*.

Dices 3. Plures Philosophi satis apertam divinæ Trinitatis notitiam obtinuerunt, ut observavimus in 2. notabili: Sed illam aliunde non fuerunt adepti, quàm ex ipso Philosophiæ promptuario, & ingenita virtute ratiocinandi: Ergo comparari potest cognitio mysterii Trinitatis.

Nego minorem: Primò namque illam notitiam excipere potuerunt ab ipsa traditione, quæ ab Adamo usque ad Noë, & ab hoc, usque ad Abrahamum hęreditario jure propagata fuit: Abrahamus autem, & Moises illam ipsam notitiam disseminaverunt apud Philosophos Ægyptios, à quibus quotquot fuerunt sapientes Græci, maximè verò Orpheus, Pitagoras, Plato, edocti sunt, ut affirmant sancti Patres Justinus, & Cyrillus laudati. *Subdit* Clemens Alexandrinus lib. 5. stromatum Platonem, aliosque Philosophos plurima didicisse ab Hebræis, & Chaldæis, apud quos derivata, & propagata fuerat primævis Patriarchis revelata divinitùs sanctissimæ Trinitatis notitia.

Addo insuper Philosophos talem cognitionem fortè excepisse à Sybillis, quarum *Insigne fuit virginitas, & virginitatis præmium divinatio*, inquit sanctus Hieronymus lib. 1. contra Jovinianum: Unde concors est Christianorum sententia, ut liquet ex Lactantio lib. 1. cap. 6. Sybillas divino instinctu plura vaticinatas fuisse de sancta Trinitate, maximè verò de Filio Dei, & humanitate per illum assumenda: Unde tota hæc Philosophorum de Trinitate notitia, revelationem supponit.

Denique, Philosophi aliquam divinarum personarum notitiam assequi potuerunt per oracula Dæmonum, quibus hoc mysterium ante eorum lapsum revelatum fuerat: Nam, ut refert Eugubinus. lib. 2. de Perenni Philosophia cap. ultimo Apollo delphicus rogatus à Sacerdote de vera religione, hæc inter alia respondit

Ne me sciscitaris de Sancto, ac divino Genitore,
Et Sobole chara rebus magni Induperantis,
Et Flatu, qui mundum astrictum continet omnem.

Simile quid refert Vivès in 10. lib. de Civit. cap. 23. de Serapide, qui consultus à Tule Rege Ægypti, quisnam esset beatior, respondisse fertur.

Principio Deus est, tum Sermo, & Spiritus illi

Ad-

Additur, aquæva hæc sunt, & tendentia in Unum.

Nec mirum videri debet Dæmones fuisse tanti mysterii præcones; ad id enim urgeri potuerunt, vel à bonis Angelis, vel à Deo ipso, qui interdum jubet veritatis lucem de tenebris falsitatis affulgere. Adde, quod ipsimet Dæmones ad id stimulari potuerunt, ut Divinitatis fidem labefactarent: Trium enim divinarum Personarum notitiam ingerentes, inde tres esse Deos faciliùs suaserunt, hinc etiam omnis ea notitia, quam Philosophi de Trinitate habuerunt infinitis propè erroribus admixta fuit: Vnde non immeritò Plato ipse dicitur *Prodromus Arianorum*; tres enim ponebat Deos, videlicet summum Deum, Demiurgum, & animam, sed duos posteriores asserebat esse creatos, ac summo Deo longè inferiores, quod penè fuit Arii commentum: Vnde Tertullianus Philosophos maximè Platonicos, *Hæreticorum Patriarcas* optimo jure dixit.

Instabis: S. Athanasius pluribi, sed maximè in disputatione cōtra Arium, quæ legitur in Concilio Nicæno, & oratione 2. contra Arrianos affirmat Ethnicos Philosophos fuisse inexcusabiles eo, quod Verbi divinitatem non agnoverint ex Creaturis, ait enim oratione illa secunda: *Jure Paulus incusat Græcos, quod congruentiam inter se partium, ordinemque rerum natura contemplantes, nihil cogitaverint de natura ratione, sive Verbo. Res enim cognita conditorem ostendunt, ut per eas verum Deum intelligant. Additumque est ab eodem Paulo* AETERNA QUOQUE POTENTIA, ET DIVINITAS, *ut filium significaret*: & oratione tertia ait; *In operibus indita est sapientiæ effigies, ut mundus per eam agnosceret suum opificem, rationem videlicet, sive Verbum, & per Verbum Patrem, &c.* Ergo reverà Philosophi per ingenitum rationis lumen detegere potuerunt Trinitatem Personarum.

Respondeo S. Athanasium his, & similibus verbis subintellexisse auxilium supernaturale gratiæ excitantis, quo illustrati Philosophi res creatas contemplantes, obscuram saltem divinæ Trinitatis notitiam assequi potuerunt, nam idem Athanasius Orat. 1. contra Arrianos ait: *Gratiæ ejus in nos collatæ magna haud dubiè sunt, & supra hominem, & quod trascendit sua excellentia omnia charismata Patris illa, ipsiusque Verbi cognitio, & donatio sancti Spiritus*; Quibus apertè fatetur cognitionem Verbi, & Spiritus sancti esse supra hominem, adeoque naturales humani intellectus vires transcendere.

ROGABIS 1. Vtrum Raymundus Lullius reverà censuerit evidentem Trinitatis notitiam comparari posse absque ulla illustratione supernaturali, an verò revelationem supposuerit?

Respondeo verisimiliùs esse eum censuisse evidenter demonstrari posse divinarum Personarum Trinitatem, independenter ab aliqua supernaturali illustratione. Tum quia ipsemet pluribi affirmat, omnes articulos fidei probari posse per rationes necessarias demonstrativas, & evidentes: Ergo non censet ad illas Demonstrationes fidem, & revelationem prærequiri; Tum quia refert Eymericus in Directorio inquisitorum parte secunda q. 9. Lullium professum fuisse ad ejusmodi demonstrationes fidem non esse necessariam, inquiebat enim, *Fides est necessaria hominibus insciis, rusticis, ministralibus, & non habentibus intellectum elevatum, qui nesciunt cognoscere per rationem, & diligunt cognoscere per fidem, & homines grossi ingenii, & illiterati, & inscii diligunt cognoscere articulos fidei per fidem, & non per rationem, & faciliùs trahuntur ad veritatem Christianorum per fidem, quàm per rationem: sed* bo-

homo subtilis, faciliùs trahitur per rationem, quàm per fidem.

Rogabis 2. Num saltem lumine naturali Trinitatis mysterium possit in suspicionem venire?

Respondeo: Probabilius videri inquisitionem, & suspicionem tanti Mysterii, seclusa divina revelatione nusquam in intellectu creato excitari posse: Tum quia nullum est naturale objectum, quod talem dubitationem, aut inquisitionem ingerere possit: Tum quia si fortassis apprehenderet tres Personas esse tres Deos, nec posset cogitationem suam ab hac apprehensione revocare; sicut modò illam revocamus, ubi nostris mentibus sese ingerit propter firmiorem rationem, nempe, propter supremam authoritatem Dei revelantis, & dicentis tres esse Personas in unitate Deitatis.

Conclusio Secunda.

Sicut *ratione naturali probari non potest divina Trinitatis existentia, ita nec demonstrari potest illius impossibilitas.*

Probatur: Si quæ ratio naturalis suadere posset divinæ Trinitatis impossibilitatem, maximè, quia hæc repugnat principiis Metaphysicis universalissimis, & notissimis; vel quia militat in receptissima principia discursus, & syllogisticæ artis; vel denique, quia Personarum Trinitas in unitate essentiæ pugnat cum ipsis intimis Dei prædicatis: Sed neutrum dici potest. Ergo; &c.

Probatur minor quoad primam partem: Principia Metaphysica, in quibus nititur omnis omninò veritas, sunt ea maximè, *impossibile est aliquid esse simul, & non esse*: Hoc est, affirmatio, & negatio de una, & eadem re simul, & semel non potest enuntiari, quod tamen impetere videtur mysterium Trinitatis: Nam essentia divina, quæ est realiter eadem cum personalitate, communicatur, non verò personalitas: Ergo eadem entitas communicatur realiter, & non communicatur realiter: Similiter Pater, & Divinitas sunt unica res, & tamen Pater generat realiter; Divinitas autem non generat realiter: Ergo eadem res indivisibilis generat, & non generat. *Denique* eadem res singularis est, & communis, Deitas enim est essentialiter hæc, & tamen est communis pluribus: Ergo simul est communis, & non communis, adeoque mysterium Trinitatis videtur militare in receptissima Metaphysicæ principia, & apertas contradictiones involvere.

Sed contra: Ut vera, & manifesta sit contradictio; non sufficit, quòd fiat affirmatio, & negatio de eadem re secundùm suam entitatem realem, sed etiam oportet, quòd fiat secundùm unam, eandemque formalitatem: Verum enim est, quòd homo discurrit, quatenus est rationalis, & non discurrit, quatenus est sensitivus, nec inde sequitur aliqua contradictio; quia discurrere, & non discurrere, non enuntiantur de homine penes idem principium, eandemque virtutem; Diversa enim est formaliter virtus sensitiva, à virtute rationali: Ita à pari, nulla in Deo sequitur contradictio, quòd essentia communicetur, non verò Personalitas: Item quòd Pater generet, non verò essentia; quia licet Paternitas, & Personalitas sint idem realiter cum essentia, ab ea tamen discrepant formaliter, quod sufficit ad salvandam, & solvendam contradictionem, ut probavimus agendo de distinctione formali attributorum, tum ab invicē, tum ab Essentia divina.

Probatur etiam minor quoad secundam partem: Nempe quòd mysterium Trinitatis non pugnet cum principiis syllogisticis, quæ maximè tria sunt. Primum est, *Quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se*: Secundum, *Dici de omni*:

ni: Tertium, *Dici de nullo*, hoc est, quidquid affirmatur, aut negatur de aliquo superiori, affirmatur etiam, & negatur de omnibus, quæ sub ipso continentur; Unde sic formari potest difficultas, Paternitas, & Filiatio sunt realiter idem cum Essentia divina: Ergo etiam debent idem esse realiter inter se, si nempe verum sit illud principium: *Quę sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se*, & sic nulla erit realis personarum distinctio.

Deinde essentia est eadem res realiter cum Paternitate, & est eadem realiter res cum Filiatione: Sed Paternitas, & Filiatio sunt duæ res: Ergo essentia est etiam duæ res; alioquin falsum erit principium *dici de omni*.

Verùm hæ difficultates facilè diluuntur; omissis enim variis aliorum responsis; duo respondet Doctor in 1. dist.2. qu.7. n.47. *Primò*, quòd ex hoc principio solùm inferre liceat, extrema non aliam habere invicem identitatem, quàm habeant cum tertio: Unde cùm personalitates non habeant identitatem formalem cum essentia divina: sic non invicem habere possunt illam identitatem formalem. Quoniam verò posset aliquis instare, quòd cùm personalitates habeant identitatem realem cum essentia, sic etiam deberent invicem esse eædem realiter; quia, *Quę sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se* illa ipsa identitate, quâ sunt eadem in tertio.

Respondet 2. Illud principium universaliter solùm habere locum, quando extrema, quæ conveniunt in tertio habent ex suis principiis, & sua ratione formali, quod etiam inter se ita conveniant. Quando autem, quæ identificantur tertio, ex propria sua ratione formali nequeunt ita identificari, tunc non sequitur necessariò ex eorum identitate cum tertio, quòd etiam realiter identificentur inter se.

Personalitates autem divinæ ex sua ratione formali habent, quòd non possint invicem identificari, quia sunt distinctarum personarum constitutivæ.

Denique probatur tertia pars minoris. Si personarum pluralitas repugnaret Deo ex propriis ipsius prædicatis, maximè, quia videtur officere ejus Unitati, Aseitati, & Infinitati: Unitati quidem, quia cum Deus sit primum ens, non minùs debet esse solus ratione per sonæ, quàm ratione essentiæ: Aseitati verò, quia Deus est ens à se: Ergo cùm Filius sit productus à Patre, & Spiritus S. à Patre, & Filio, non possunt habere rationem Divinitatis: Infinitati denique, quia si dentur plures personę, erunt plura infinita, quod repugnat.

Verum hæc facilè diluuntur. *Primum* quidem, quia primitas entis negat multitudinem Deorum: Sed hæc non asseritur per Trinitatem; siquidem tres personæ sunt tantùm unus Deus: *Secundùm* pariter, quia Aseitas, ut diximus in disputatione de Attributis, negat solùm dependentiam, non verò productionem; licèt autem Filius, & Spiritus sanctus producantur, eorum tamen productio est omnimodè independens. *Tertium* denique, quia Personarum Trinitas non importat pluralitatem infinitorum, quia, ut probabitur infra, personalitates, nec perfectionem, nec imperfectionem important, & consequenter nullo ex capite evinci potest divinæ Trinitatis impossibilitas.

QUAESTIO TERTIA.

An, & quomodo, supposita divina revelatione, probari possit divinæ Trinitatis Mysterium, adversus repugnantes Philosophos?

NOTANDUM 1. Revelationem esse objecti propositionem factam per testificationem alicujus personæ di-

dicentis, sive fiat in intellectu per Deum, sive in imaginativa facultate per Angelum, sive tantummodo exterius per doctrinam hominum, aut per voces, & visiones ab Angelis formatas: Inde duplex revelatio; alia creata, & naturalis, quæ fit Angelorum, vel hominum beneficio; alia verò supernaturalis, & divina, quæ solitò dicitur lumen interius supernaturaliter, infusum efficaciter inclinans voluntatem, & intellectum, ut revelatis assensum præbeat; de qua Matth. 16. *Sanguis, & caro non revelavit tibi, sed Pater meus*. De hac autem revelatione quærimus in præsenti, utrum per eam ita illustrari, & confortari possit humanus intellectus, ut urgentia invenire valeat argumenta naturalia, quibus Trinitatem evidenter demonstret, aut saltem probabiliter suadeat.

Notandum 2. Certum esse, quòd prævia fide supernaturali, intellectus humanus innata sibi discurrendi virtute efficaciter probare non possit impossibilitatem mysterii Trinitatis: Tum quia omnia principia naturalia, quæ hanc impossibilitatem suadere possent, sumuntur à rebus finitis, & limitatis, quarum cùm nulla sit ad res divinas, & infinitas proportio; ita nec esse debet comparatio, adeoque ipsa naturalis ratio docet in Deo esse aliquid, quod intellectus creatus viribus propriis attingere nequit: Tum quia omnia argumenta, quæ Trinitatem oppugnare possunt, ratio naturalis fide illustrata probabiliter solvit, & diluit, ut patebit in hujus Tractatus decursu: Tum denique quia ratio naturalis aliquas inquirit, & ministrat similitudines, & congruentias, quibus manu ducitur intellectus ad assentiendum huic mysterio, & rationes, quæ illius impossibilitatem suadere videbantur, ita dissoluit, ut vix aliquid roboris habeant: Restat ergo solùm difficultas de possibilitate, & existentia istius mysterii, num videlicet per argumenta naturalia à Christiano Philosopho, efficaciter persuaderi possit Ethnico, & infedeli.

Notandum 3. Circa præsentis Quæstionis resolutionem duas esse maximè oppositas Theologorum sententias. Primæ facem prætulit Richardus Victorinus asserens lib.5. de Trinitate cap.8. *Manifesta ratione probari, imò multiplici demonstratione convinci, quòd, sicut perfectio unius personæ est causa alterius, ita perfectio gemina est causa tertia in Trinitate*: Vnde loquens de rationibus à se positis ad probandam Trinitatem divinarum Personarum c.11. subdit, *Ut superiùs evidenter ostendimus multiplex ratio personarum pluralitatem convincit*: Et cap.13. *Ecce quod constat luce clarius tres in tribus proprietatum distinctionibus invenimus*. Quibus contendit divinæ Trinitatis mysterium efficaciter, & evidenter probari posse, ubi semel illius notitia per revelationem illuxerit: loquitur enim de rationibus, quæ fidem supponunt; nam lib.1. cap.1. ponderat illud Isaiæ c.7. *Nisi credideritis, non intelligetis*. Et c.4. ait, *Ad ea, quæ credimus, non modò probabiles, sed etiam necessarias rationes adducere possumus*. Secundam sententiam omnino oppositam nonnulli Theologi propugnant, asserentes divinæ Trinitatis mysterium, ita esse fidei proprium, ut nulla naturalis ratio illud probare, imò nec ullatenus suadere queat; quibuscum sentire videtur sanctus Thomas in 1. dist.33. artic.1. ad 2. ubi ait, *In nulla re creata invenitur aliquid simile divinæ simplicitati, ut habens sit id, quod habetur: omnia enim similia, quæ possent induci, vel de punctis, vel de differentiis existentibus in genere, plus habent de dissimilitudine, quàm de similitudine: Et omnino magis abducunt à veritate, quàm in verum intellectum inducant*.

cant. Has autem extremitates, ut declinemus, mediam amplectimur sententiam, duoque hic resolvenda suscipimus. Primum, quòd, etiam prævia fide,& revelatione,nullæ proferri possint convincentes rationes, quæ Trinitatem evidenter persuadeant. Secundum verò, quòd aliquæ saltem proferri possint congruæ rationes, & similitudines, quibus emolliatur difficultas intellectus infidelis, & ad illius mysterii fidem, & assensum disponatur.

CONCLUSIO PRIMA.

INTELLECTUS *creatus,quacumque etiam divina revelatione illustratus, non potest evidenter, & certò demonstrare mysterium divinæ Trinitatis*.

Probatur 1. Authoritate sanctorum Patrum, maximè verò Justini in expositione fidei de Trinitate, *Quamvis*, inquit, *mens pura nobis sit insita, per quam sæpè celsiora nobis ratiocinando apprehendimus; tamen compare carne gravata hebescit ad evidentem perceptionem rerum majorum . . . . Nullo igitur modo, cum simus homines, possumus penetrare ad illam primam, ac beatam essentiam, quid dico divinam Essentiam? imo nec ad mysteria quidem ejus; nihil enim divinum manifestum est hominibus*. Cui concinit sanctus Augustinus lib. 1. de Trinitate cap. 11 *Afferimus*, inquit, *aliquando rationem,non quam petunt cum Deo quærunt, quia ipsi eam non valent sumere, nec nos fortasse, vel apprehendere, vel proferre, sed qua demonstretur eis, quàm sint inhabiles, minimèque idonei percipiendo,quod exigunt*. Adstipulatur sanctus Hilarius lib. 8. de Trinit. ubi mysterium hoc rationem naturalem transcendere affirmans, ait, *Hoc enim Ecclesia* ((fide) *intelligit, hoc Synagoga non credit, hoc Philosophia non sapit,unum ex uno, & totum à toto Deum, & Filium, neque per nativitatem Patri ademisse, quod totus est, neque hoc ipsum totum non secum nascendo tenuisse*.

Probatur etiam ratione: fides, aut revelatio, efficere nequit, ut effectus purè naturales, & sensibiles connexionem necessariam habeant cum Trinitate personarum. Ergo nec efficere potest, ut per eorum effectuum evidentem notitiam, divina Trinitas evidenter demonstretur. Consequentia patet: non enim potest causa evidenter cognosci per effectum, nisi pariter innotescat connexio necessaria, quam habet cum illo effectu.

Deinde fides efficere nequit, ut ratio naturalis, suis tantùm viribus innixa feratur ultra suam sphæram: sed mysterium Trinitatis est extra sphæram luminis naturalis: Ergo attingi nequit ab ipsa ratione naturali.

Denique, supposito etiam lumine fidei,omnes discursus naturales manent intra sphæram luminis naturalis,quod non potest aliquid divinum ostendere, nisi beneficio creaturarum: Sed creaturæ ex se potiùs inducunt in assensum impossibilitatis hujus mysterii, quàm in assensum illius existentiæ. Ergo reverà,quamvis aliquis per revelationem, & fidem noverit mysterium Trinitatis, non tamen excogitare potest rationes naturales, quæ illud mysterium alteri non credenti evidenter persuadeant.

PROBATUR 2. Ex infirmatione omnium rationum, quæ proferri possent ad hoc mysterium demonstrandum. Si quæ rationes evidenter probare possent divinam Trinitatem,maximè quinque sequentes: Sed nulla ex eis est demonstrativa.

Prima namque ratio sic formari posset ex Doctore in 1. dist. 2. qu. 7 num. 3. Quicumque habet à se, & sine imperfectione principium productivum sufficiens ad producendum, potest producere: Sed aliqua persona divina habet à se, & sine imperfectione principium productivum sufficiens respe-

ctu alterius personæ divinæ: Ergo potest producere alteram personam divinam.

Probatur minor. Primò, namque constat esse unam personam, eadem ratione, quâ constat esse Deum, siquidem Deitas debet esse personata, ut agere, & producere possit: Secundò illa divina persona habet memoriam fœcundam, hoc est intellectum infinitum, & objectum infinitum præsens, & applicatum in ratione intelligibilis: Insuper habet hanc memoriam infinitè fœcundam à se, quia est improducta; & illam habet sine imperfectione, nulla enim imperfectio in Deo est invenienda, sed illa memoria infinitè fœcunda est principium productivum alicujus infinitè perfecti; non quidem alterius Dei, quia Deorum pluralitas repugnat: Ergo alterius personæ divinæ. Probatur minor: Memoria fœcunda ex ratione sua formali est productiva notitiæ genitæ: Ergo memoria fœcunda personæ divinæ improductæ, est producti vanotitiæ genitæ sibi proportionatæ, adeoque infinitæ: Sed notitia illa infinita non est accidens, quia hoc Deum dedecet: Ergo est quid subsistens, & consequenter quid spirituale vivens vita intellectuali, aliàs non esset proportionatum principio productivo: adeoque est persona divina: Ergo memoria fœcunda in Deo producit aliam personam divinam; sicque jam duæ sunt divinæ personæ, una producens, alia producta.

Quòd autem tertia possit similiter cognosci, patet; nam illa divina persona improducta, habet voluntatem à se infinitè perfectam; voluntas autem infinitè perfecta est productiva amoris infiniti, & sibi proportionati: infinitus autem ille amor productus debet esse divina persona, aliàs principio producenti non esset proportionatus: Ergo ratione naturali probari potest evidenter divina illa personarum Trinitas.

Verùm quamvis hæc ratio omnium urgentissima videatur aliquibus, nihilominùs eam facilè diluere posset Philosophus Ethnicus. *Primò* negando minorem, affirmandoque Deum non intelligere, nisi per intellectionem realiter identificatam, non verò à se distinctam, propterea ejus intellectionem non esse realem productionem termini realiter distincti, sed solùm operationem. *Secundò* reponere posset intellectum producere quidem aliquid immanens, sed inhærens, non verò aliquid subsistens, adeoque ex eo non liceret inferre Verbum à Deo productum esse aliquid subsistens: *Tertiò* denique quamvis concederet intellectum divinum esse productivum Verbi subsistentis, & realiter à principio producente distincti, non tamen idcirco teneretur admittere tres personas; imò ansam haberet asserendi, esse infinitas divinas personas productas; cùm enim Verbum, & Spiritus sanctus habeant intellectum, & voluntatem, eorum quilibet posset alterum Verbum, & Spiritum sanctum producere, & illi iterum alios, & sic in infinitum.

Secunda ratio sic formari potest. Quod est summè, ac infinitè bonum, est summè, ac infinitè communicabile: Sed Deus naturaliter cognoscitur esse summum, ac infinitum bonum: Ergo summè, ac infinitè debet communicari: Atqui extra se non potest sic infinitè, ac summè communicari, quia nequit produci creatura summè infinita: Ergo necessum est, ut intra se infinitè communicetur: sed illa communicatio fieri non potest, nisi per intellectum, & voluntatem: Ergo oportet, quòd Deus sese communicet per operationem intellectus, & voluntatis alteri intra se; non quidem al-

alteri secundùm essentiam, quia non possunt esse plures Dii: Ergo secundùm personam, adeoque rres erunt personæ divinæ, nimirum una, quæ sese communicat, & duæ aliæ, quibus communicatur; uni quidem per intellectum, alteri verò per voluntatem.

At responderet Philosophus, primò negando majorem, quoniam actualis communicatio nullam infert perfectionem in causa communicante, sed tantùm in effectu producto, actualis enim illuminatio non est perfectio existens in Sole, sed in corporibus illuminatis.

Responderet secundo communicationem infinitam repugnare Deo, quoniam illa videretur non posse fieri absque divisione essentiæ, & productione alterius Dei, quod implicat. *Tertiò* denique distinguere posset majorem, infinitè bonum, est infinitè communicabile; sincategorematicè, ita ut semper magis possit communicari concedet: categorematicè verò ita, ut possit habere simul communicationem sibi adæquatam, negabit.

Tertia ratio: Deus naturaliter cognoscitur fœlicissimus: sed fœlicitas non potest esse unius solitarii; exigit enim consortium: Ergo consortem habere debet; Sed creaturæ cùm sint dissimiles, & ab æterno non fuerint, non possunt Deo veram, & perfectam societatem tribuere: Ergo necesse est, quòd Deus habeat consortem, qui non sit creatura: at ille non potest esse alius Deus, quia plures Dii repugnant; Ergo oportet habeat alias divinas personas. Vnde Tertullianus contra Praxeam: *Ante omnia Deus erat solus, ipse sibi Mundus, & locus, & omnia, solus autem, quia nihil extrinsecus prɇter illum: cɇterùm ne quidem tunc solus: habebat enim in semetipso rationem suam, scilicet Verbum suum, Filium suum, & suum Spiritum S.*

Verùm Philosophus negaret ad fœlicitatem entis infinitè perfecti requiri consortium alterius; sibi namque Deus plenè sufficit, utpotè cùm sit bonorum omnium maximum, & centrum.

Quarta ratio peti potest à summa Dei Charitate. Vbi est summa bonitas, ibi est perfecta Charitas, quæ necessariò est ad alterum, & summa Charitas non est, nisi erga alterum summè bonum: Sed in Deo est summa bonitas. Ergo summa Charitas, quæ sit erga alium summè bonum, non quidem erga creaturas, quæ non sunt summè bonæ: neque erga alium Deum, quia plures Dii repugnant: Ergo oportet, ut sit erga aliam personam divinam, adeoque plures personæ divinæ probari possunt ratione naturali.

Verùm Philosophus negaret minorem, non enim, ubi est summa bonitas ibi necessariò debet esse perfecta Charitas, habens rationem amicitiæ; sufficit enim amor infinitus, quem Deus habet erga seipsum.

Quinta denique ratio sic formari posset: Cognoscimus naturaliter nullam perfectionem esse Deo denegandam: Sed producere sibi simile in natura, est summa perfectio: Ergo cognoscitur non esse Deo deneganda.

Verùm refellere posset Philosophus: *Primò* distinguendo minorem: Nempe quòd producere sibi simile sit summa perfectio in entibus corruptibilibus, ut nempe suam speciem servare possint; non verò in entibus corruptionis expertibus, ut patet in Angelis, qui alios Angelos non procreant; adeoque cùm Deus sit omnis corruptionis expers, non esset in eo perfectio producere sibi simile.

Secundò responderet illam productionem Deo repugnare; quia, ut verè produceret sibi simile deberet producere alterum Deum, quod implicat. *Tertiò* si sit summa pefectio producen-

cendi sibi simile, cùm personæ divinæ, quę producerentur essent infinitè perfectæ, etiam alias personas divinas deberent producere; sicque esse deberent numero infinitæ personæ divinæ.

Constat itaque nullam posse proferri rationem naturalem, quæ mysterium Trinitatis infideli, ita evidenter persuadeat, ut ei non possit suum denegare assensum. Solùm itaque suaderi potest hoc mysterium probabiliter per illas præfatas rationes; nec-non, & per quasdam similitudines rerum naturalium, in quibus exaratur adorandæ Trinitatis vestigium, & imago, ut aperiet.

CONCLUSIO SECUNDA.

PROBABILITER *suaderi, & explicari posse mysterium Trinitatis ex rebus naturalibus, in quibus quodammodo illius vestigia, & imagines apparent, & elucent, constans est sanctorum Patrum sententia.* Idque suadent variis similitudinibus.

Primò quidem in *Sole* Trinitatis imaginem expressam inveniunt sanctus Athanasius quæst. 4. & Nazianzenus oratione 45. eò quòd unum illud sit sidus in quo tria tamen distincta sunt, nempe orbis solaris, radius, & lumen, *Quemadmodum enim*, inquit Athanasius. *Sol constat tribus subsistentiis, ita & unus Deus tribus personis. Typus enim Patris est orbis solaris: Typus Filii est radius: Typus Spiritus sancti est lumen solis. Proinde sicut in Sole orbis radius, & lumen, non dicuntur tres Soles, sed unus Sol: similiter, & in Deo Pater, Filius, & Spiritus sanctus unus Deus, & non tres*: Unde compendiaria expositio fidei, quæ tribuitur Cyrillo Alexandrino, habet, *Sol est Pater, radius Filius, splendor ignitus est Spiritus sanctus.*

Secundò eandem Trinitatis imaginem inferunt sancti Patres ab elementis; primò quidem ab igne: nam ut ait S. Athanasius supra laudatus; *Tres sunt subsistentiæ unius ignis, scilicet subjectum ignis, & urens, & lucens: & tamen una est natura ignis. Sic Pater est ignis, Filius est urens, Spiritus S. est vis illuminans.* Subsistentias autem hic appellat res individuales, quamvis sint accidentia. Ipsi concinit Isidorus lib. 1. de differentiis Spiritualibus cap. 2. *Sicut ignis*, inquit, *candor, & calor tria quidem vocabula, sed res una: ita in relatione personarum Trinitas est, in substantia verò natura unus Deus.*

Tertiò ab elemento *Aeris*, in quo Iridem pinxit Deus, ut in ea veluti triumphali curru sancta Trinitas cerneretur: Sicut enim in una Iride tres colores, ita conveniunt, ut visus nequeat discernere, qua in parte color unus terminetur, & distinguatur ab alio: sic in sancta Trinitate divinæ personæ, ita in Deitate conveniunt, ut sint unicus Deus.

Quartò ex elemento *Aquæ*, nam fons efficit fluvium, & rivum quasi triplex aqua, & tamen unica: Unde Nazianzenus oratione 37. oculum fontis appellat Patrem, fontem vero Filium, & fluvium Spiritum sanctum. Tertullianus verò librô contra Praxeam capite 8. Patrem Fonti, Filium Fluvio, Spiritum Rivo assimilat.

Quintò ab elemento *Terræ*, quòd in ea sit Radix, Truncus, & Rami, quæ omnia unicam arborem formant, ut expendit supra laudatus Tertullianus ibidem, nec-non, & sanctus Augustinus lib. de fide, & Simbolo cap. 9.

Sextò illud ipsum colligit ex omnibus creaturis sanctus Augustinus 6. de Trinitate capite ultimo, *Oportet*, inquit, *ut Creatorem per ea, quæ facta sunt, intellectum conspicientes Trinitatem intelligamus, cujus in creatura quomodo dignum est, apparet vestigium.* Quod vestigium postmodum explicans subdit: *In illa enim Trinitate summa origo est omnium rerum, & perfectissima pulchritudo, & bea-*

& beatissima delectatio. Hoc ipsum etiam colligit libro 4. super Genesim ex eo quòd Deus Sapientiæ 11. dicatur *Omnia fecisse in numero, pondere, & mensura; mensura*, inquit, *omni rei modum præfigit: numerus omni rei speciem præbet, & pondus ad quietem, ac stabilitatem trahit.*

Doctor Subtilis in 1. distinctione 13. quæstione 5. numero 6. addit Trinitatis vestigium, quod in creatura elucet, maximè consistere in unitate, specie, ac ordine ipsarum, idque colligit ex sancto Augustino 6. de Trinitate capite 10. dicente, *Hac igitur omnia, quæ arte divina facta sunt, & unitatem quamdam in se ostendunt, & speciem, & ordinem.* Unitas autem reperta in creatura repræsentat summam unitatem primi principii, quæ appropriatur Patri, & species creaturæ repræsentat summam pulchritudinem, quæ attribuitur Filio, ordo denique creaturæ repræsentat operationem perfectissimam Dei, quæ est beatitudo ejus, & appropriatur Spiritui sancto.

Septimò denique illam suam imaginem sancta Trinitas in homine pinxit, meritòque dixit *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram*: Nam ut docet Doctor in 1. distinct. 3. quæstione 9. numero 6. quemadmodum in Trinitate est eadem natura divina, & Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, qui sunt tres personæ realiter inter se distinctæ, & identificatæ in eadem natura divina: ita præter animam in nobis reperitur memoria fœcunda, quæ est intellectus cum objecto, aut specie illius, & hæc correspondet Patri.

Deinde in nobis reperitur intellectus informatus notitia actuali, quæ correspondet Filio: & denique reperitur voluntas informata à volitione, quæ respondet Spiritui sancto.

Insuper sicut Pater, & Filius, & Spiritus S. distinguuntur realiter inter se, & tamen identificantur Essentiæ divinæ; ita memoria fœcunda, & intellectus, ut afficitur intellectione, & voluntas, ut afficitur volitione, distinguuntur realiter inter se, & tamen idem sunt realiter cum anima, quatenus nempe intellectus, & voluntas considerantur in actu primo, & ut sunt facultates ipsius animæ formaliter solùm ab illa distinctæ.

Hæc omnia luculenter explicat sanctus Augustinus lib. 15. de Trinitate cap. 20. *Quisquis* (inquit) *hæc tria, scilicet memoriam, intelligentiam, & voluntatem in sua mente naturaliter divinitùs instituta vivaciter perspicit, & quàm magnum sit in ea, unde potest etiam sempiterna immutabilisque natura recoli, conspici, amplecti. Reminiscitur per memoriam, intuetur per intelligentiam, amplectitur per dilectionem: profectò reperit illius summæ Trinitatis imaginem: Ad quam summam Trinitatem, reminiscendam, videndam, diligendam, ut eam recordetur, eam contempletur, ea delectetur, totum debet referre, quod vivit.*

QUAESTIO QUARTA.

An revera tres tantùm sint divinæ personæ realiter distinctæ, & unicus Deus?

NON unus est, sed multiplex à veritate deviantium error: inde vix recenseri possunt quot, & quales hæresum tenebriones circa veritatum omnium maximam, nempe divinam Trinitatem exorbitaverint: eos tamen omnes triplicem in ordinem decet distinguere. Alii namque plures divinas personas, quàm tres asseruerunt: Aliqui verò unicam in Deitate personam triplici officio, aut nomine solùm distinctam fabulati sunt: Cæteri denique, tres divinas personas non esse unicum Deum, sed triplicem dixerunt, qui errores ut faciliùs appareant, & refellantur.

No-

Notandum 1. Varios fuisse hæreticos, qui divinarum personarum Trinitatem multipliciter fuerunt insectati: in primis namque Anastasius Imperator edixit, *Non Trinitatem, sed quaternitatem adorandam esse*, & idcirco divinitùs eum fuisse fulmine percussum, referunt Paulus Diaconus, & Pomponius Lætus apud Cellium lib. 1. de Trinitate art. 4. Cui errori subscripsisse videtur quidam Clericus Gallicus, qui, ut refert S. Anselmus lib. de Incarnatione Verbi cap. 1. & 13. tres divinas personas realiter ab Essentia divina distinguebat, dicebatque, *Si in Deo tres personæ, sunt una tantùm res, & non sunt tres res, unaquæque per se separata, sicut tres Angeli, aut tres animæ, ita tamen ut potentia, & voluntate omnino sint idem: Ergo Pater, & Spiritus sanctus cum Filio est incarnatus.* Nec longè abfuit Gilbertus Porretanus, nam ut refert Matthæus Paris in Historia Anglicana ad annum 1119. Tertia illius assertio erat, *Proprietates personarum relationes quædam æternæ sunt, quæ non sunt quidem, quod ipsæ personæ, sed divisæ numero, & divisæ substantiâ, & habent tres unitates, & sic multa æterna sunt, quorum nullum sit Deus.* At longè enormior fuit multiplicatio personarum, quam ita damnat Concilium Braccarense primum Cano. 2. dicens: *Si quis extra sanctam Trinitatem, alia nescio, quæ divinitatis nomina introducit; dicens, quod in ipsa divinitate sit Trinitas Trinitatis, sicut Gnostici, & Priscilliani dixerunt, anathema sit.*

Notand. 2. Aliquos fuisse hæreticos prioribus summè oppositos, qui ex unitate omnimoda essentiæ inferebant unitatem etiam personæ divinæ; ita ut, quę distinctionem personarum in Scriptura designant, non ad personarum ipsarum diversitatem, sed ad officiorum, & actionum ejusdem personæ differentiam referrent; dicerentque, quòd eadem persona, prout est ingenita, & creaturarum productiva, nominetur *Pater*; quatenus verò incarnata, dicatur *Filius*: prout verò sanctificans creaturam appelletur *Spiritus sanctus*; quasi una, eademque persona in diversos effectus, officiaque distincta distribuatur. Cui errori facem prætulisse videtur *Praxeas*, qui ut loquitur Tertullianus in libro, quem adversus eum scripsit, *Ut de unico hæresim faciat, ipsum dixit Patrem descendisse in Virginem, ipsum ex ea natum, ipsum passum*: Subditque, *Praxeas duo negotia Diaboli Romæ procuravit, prophetiam expulit, & hæresim immisit. Paracletum fugavit, et Patrem crucifixit.* Unde Optatus Milevitanus lib. 5. adversus Parmenianum, Praxeam *Patri-passianum* appellat, quòd Patrem divinum crucifixum, & passum fuisse assereret: Ipsi subscripserunt *Noetus*, qui ut refert S. Epiphanius hæresi 57. dicebat, unum Deum esse eundem Patrem, Filium, & Spiritum sanctum in carne passum, & genitum: Faverunt, & Montani discipuli, quamquam enim sanctus Epiphanius hæresi 48. dicat, *Montanus de Patre, & Filio, & Spiritu S. similiter sentit velut sancta Catholica Ecclesia*; nihilominus sanctus Hieronymus Epistola ad Marcellam quæst. 54. de Montani discipulis, ait, *Trinitatem in unius personæ angustias cogebant*: Unde Nicephorus lib. 4. Historiæ cap. 22. *Montanus*, inquit, *de divina Trinitate, & mundi creatione eadem nobiscum docuit, nonnulli tamen ex sectatoribus ejus postea tres Divinitatis substantias, unam esse sunt opinati.*

Verùm hunc errorem penè sepultum ab inferis denuò excitavit Sabellius Afer Pentapolitanus, qui, ut refert sanctus Anastasius orat. contra Gregales Sabellii, dicebat, *Dilatari Patrem in Filium sumendo carnem, & in Spiritum sanctum santificando homines*: Unde

Unde Patrem in Filium, & Spiritum sanctum non tres personas, sed eandem tribus nomenclaturis appellabat; inde ejus discipuli *Patri-passiani* dicti sunt, eo quòd Patrem incarnatum, passum, & mortuum fuisse asserent. Cui errori postmodum adhæserunt Paulus Samosatenus. Deinde Photinus Syrmiensis Episcopus, nec non, & plures Moderniores hæretici, ut jam dictum est.

Notandum 3. Alios hæreticos per extremum prædictis oppositos distinctionem personarum in Deo quidem agnovisse; verùm negasse unitatem essentiæ, qui duos adhuc in erroris rivulos distribuuntur; quidam enim negaverunt consubstantialitatem Filii cum Patre, quibus præivisse fertur *Origenes*, tamen hic error *Arrio* tanquam authori tribuitur, quia ab eo ita propagatus, ac disseminatus fuit, ut per universum orbem venenum suum effuderit. Eo autem extincto, & in morem Judæ in secessu effusis ejus visceribus; suborta est *semi-Arrianorum* secta, qui errorem Arrii, ut cumque temperantes, Filium Patri similem, eique coæternum, non tamen consubstantialem, & æqualem asserebant: Vocem *Omousion*, quæ consubstantialem significat, quasi emollito rigore, in *Omousion* hoc est similem in substantia commutantes: ita ut ipsa similitudine vocis, & consonantia, plerosque fallerent, quasi voce Catholica utentes. Ipsis annumerari solent *Macedoniani*, qui Spiritum sanctum verè Deum esse negabant, dicebantque eorum aliqui *Patrem esse omnipotentem, Filium semipotentem, Spiritum verò sanctum nullipotentem*. Alius autem ipsis oppositus excrevit error *Tritheitarum*, qui tres asserebant naturas, & substantias per omnia similes, quorum dux fuit *Philoponus*, ut refert Nicephorus lib. 18. cap. 49. de quibus Dionysius Romanus apud Athanasium in Epist. de Decretis Nicænæ Synodi ait: *Isti quodammodo tres Deos constituunt, dum in tres substantias alienigenas sanctam unitatem dispartiuntur.*

Hinc operæ pretium est inpræsentiarum tria resolvere: 1. Tantùm tres esse divinas Personas: 2. Eas realiter invicem distingui: 3. Illas esse verè unicum Deum. In sequenti autem quæstione Personarum consubstantialitatem probabimus.

CONCLUSIO PRIMA.

REVERA *tres sunt divinæ Personæ realiter invicem distinctæ*. Quòd tres sint satis, superque constat, tum Veteris, tum Novi Testamenti Oraculis supra relatis: quòd verò invicem realiter distinguantur iisdem sacris probatur textibus; sed insuper confirmatur idipsum ex variis illis locis, in quibus Scriptura sacra Generationem, Paternitatem, & Filiationem in Deo commemorat, quæ sine reali Personarum distinctione verificari nequeunt: *Nam*, inquit S. Augustinus lib. 1. de Trinit. cap. 1. *nulla omnino res est, quæ seipsam gignat, ut sit*: Et Tertullianus contra Praxeam: *Omne, quod prodit ex aliquo secundùm ejus sit necesse est, de quo prodit, non ideo tamen est separatum; Secundus autem ubi est, duo sunt, & Tertius ubi est, Tres sunt: Tertius enim est Spiritus sanctus à Deo, & Filio, sicut tertius à radice, fructus ex frutice, & tertius à fonte, rivus ex flumine, & tertius à Sole, apex ex radio.*

Nec dicas cum Sabellianis hæc vocabula *Patris*, & *Filii* solùm denotare in Deo distinctionem Personarum, non entitativè, & realiter; sed penes diversa officia, quæ unica divina Persona gerit, & exequitur, dicaturque *Pater* ratione creationis, *Filius* ratione incarnationis, & *Spiritus* sanctus ratione justificationis: Nam, ut rectè re-

replicat Tertullianus adversus Praxeam cap. 10. *Fieri nullo modo possunt, ut Pater se sibi Filium faciat, & Filius se sibi Patrem præstet: quæ instituit Deus, etiam ipse custodit, babeat necesse est Pater Filium, ut Pater sit, & Filius Patrem, ut Filius sit; aliud est autem babere, aliud esse, v.g. ut maritus sim babeam oportet uxorem, non ipse mibi ero uxor; sic etiam, ut Pater sim, Filium babeo non ipse mibi ero Filius, & ut Filius sim, Patrem babeo, non ipse mibi ero Pater: Quæ enim me faciunt, si babuero; tunc ero Pater, si Filium babeam: Filius ero, si Patrem: Porro si ipse ero, quid eorum, jam non babeo, quod ipse ero, nec Patrem, quia ipse ero Pater nec Filium, quia ipse ero Filius; in quantum autem alterum ex bis babere me oportet, alterum esse in tantum, si utrumque fuero, alterum non ero, dum alterum non babeo: Si enim ipse ero Filius, qui, & Pater, jam non babeo Filium, sed ipse sum Filius: Non babendo autem Filium, dum ipse sum Filius, quomodo Pater ero? babere unum Filium debeo, ut Pater sim, &c.*

Præterea idipsum constat, ex illis ipsis Scripturæ verbis Joannis 8. quibus Filius affirmat, *Ego ex Deo processi*: & ibidem, *solus non sum, sed Ego, & qui misit me Pater*. Et cap. 14. *Ego rogabo Patrem, & alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis*. Nam procedens debet realiter distingui ab eo, à quo procedit, & missus ab eo, à quo mittitur, & rogans ab eo, quem rogat: Cùm idem non possit à seipso procedere, nec seipsum mittere, aut rogare, ut rectè urget ibidem Tertullianus, nec-non S. Athanasius Orat. contra Gregales Sabellii.

Denique Scriptura sacra disertè pronuntiat, *Filium Dei ante Luciferum genitum*, & divinam Sapientiam *prodiisse ex ore altissimi, ante omnem Creaturam*: & Verbum *esse in principio apud Deum, & per illud omnia esse facta*: Ergo reverà intra ipsum Deum admittenda est realis Personarum distinctio, & non solùm ex diversa connotatione, & respectu ad effectus in Creaturis producendos. Adde quòd hæc divina veritas iis firmetur principiis, quibus eam convellere nituntur Sabelliani; etenim.

Objiciunt 1. Varia Scripturæ loca, quibus Dei unitas prædicatur, unde inferunt unicam esse Personam: Sic Deuteron.6. *Audi Israel Dominus Deus noster, Dominus unus est*. Et cap. 4. *Dominus ipse est Deus, & non est alius præter ipsum*.

Verùm tantùm abest, ut verba hæc Personæ unitatem indicent, imo Trinitatem significant, & denotant distinctionem: Mirabili enim Dei instinctu factum est, ut Moyses, & cæteri Veteris Testamenti Scriptores, ipsam Dei unitatem trina repetitione significarent, ut nempe tres Personas in unitate Divinitatis designarent, ut colligunt sancti Patres, præsertim Athanasius in libris de Trinit.

Objiciunt 2. Illud Joannis 14. *Ego in Patre, & Pater in me est*; unde inferunt Patrem, & Filium unicam esse Personam duobus tantùm nominibus distinctam; confirmant ex illo Isaiæ 43. & 45. *Tantùm in te Deus, & non est absque te Deus, verè tu es Deus absconditus*.

Verùm ex eis textibus Personarum distinctionem colligunt sancti Patres, maximè Athanasius Dialogo 3. de Trinit. & Hilarius lib. 4. qui illa verba Isaiæ sic ponderat: *Habitantem ab eo, in quo babitat discernens* Isaias, *Persona tantùm distinctionem non generis; Deus eni*[illegible] *eo est, & in quo est Deus, Deus est; non enim Deus in diversæ, atque alienæ à se naturæ babitaculo est*.

Objiciunt 3. Illud Joannis, *Ego, & Pater unum sumus*. Verùm contextus ille in eos militat: Nam, ut notat sanctus

ctus Augustinus, tract. 36. in Joannem; *Si unum, non ergo diversum: si sumus, ergo, & Pater, & Filius, sumus enim non diceret de uno, sed unum non diceret de diversis*: Unde Nazianzenus lib. de Fide: Unum, inquit, *ad unitatem Divinitatis refert*: sumus *autem personis assignat*. Simili modo Tertullianus lib. 1. contra Marcionem ponderat illud 1 Joannis cap. 2. *Tres sunt, qui testimonium dant in Cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres unum sunt*; aitque, *Qui tres*, inquit, *unum sunt, non unus, quomodo dictum est, Ego, & Pater unum sumus?* Respondet, *ad substantiæ unitatem non ad numeri singularitatem*.

Objiciunt 4. Omnia, quæ Pater habet, Filius pariter obtinet: Ergo nihil est, per quod Filius à Patre realiter possit distingui: Antecedens probant ex Matth. 11. *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo*: Et Joannis 16. *Omnia, quæ habet Pater, mea sunt*: Et cap. 17. *Omnia mea tua sunt, & tua mea sunt*.

Verùm ex illis ipsis verbis colligunt sancti Patres personarum distinctionem, oportet enim inter dantem, & accipientem, sit realis distinctio; Unde communiter præfatos contextus interpretantur, quòd Pater omnia dederit Filio, præter esse Patrem. Hinc Concilium Florentinum in litteris unionis ait: *Omnia, quæ Patris sunt, ipse Pater unigenito Filio suo gignendo dedit, præter esse Patrem*: Cui concinit illud Nazianzeni Orat. 44. in sanctam Pentecosten. *Omnia*, inquit, *quæcumque Pater habet sunt Filii, præterquàm ingenitus non est: Omnia quæcumque Filius, Spiritus sancti, sunt si generationem exceperis*. Quod autem prædicta exceptio implicitè contineatur in ipsis Christi verbis, docet Athanasius Orat. 4. contra Arrianos dicens: *Sed ne quis videns Filium habere omnia quæcumque Pater habet, ex indiscreta similitudine eorum, quæ habentur, Sabelliano more deceptus impiè sentiant; Existimetque Filium etiam Patrem esse: ea de causa hoc Verbum prolatum est: Datum est mihi, & accepi, & traditum est mihi, nulla alia de causa, quam ut ostenderet se Patrem non esse, &c.* Et paulò inferiùs illud Joannis 5. *Quemadmodum Pater habet vitam in semetipso: ita quoque Filio dedit, vitam habere in semetipso*. Ita ponderat. *Nam ex hac voce* DEDIT *indicat sese Patrem non esse, ex ipso autem dicto* ITA *Filii similitudinem, proprietatemque cum Patre significat*.

Objiciunt 5. Scriptura sacra affirmat Deum esse solum, Psal. 85. *Tu es Deus solus*; Et 1. ad Thimotheum 1. *Regi sæculorum immortali, & invisibili soli Deo*: Ergo, & solitarius est; sed solitudo non stat cum consortio trium Personarum: Ergo tres Personæ non sunt in Deo admittendæ.

Respondent sancti Patres etiam Scripturas docere Patrem non esse solum, sed Filium esse cum ipso; nam Christus ipsemet Joan. 8. disertè pronuntiat, *Solus non sum; sed eg, & qui misit me Pater. Et in Lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est: Ego sum, qui testimonium perhibeo de meipso, & testimonium perhibet de me, qui misit me Pater*; Quæ verba sanctus Athanasius contra Gregales Sabellii, ita ponderat: *En tibi duas Personas, & nisi dicas verè duos esse, cum hæc loquitur, non permittis testimonium verum existere; id enim testimonium confirmat, sed si non ab uno, sed à duobus perhibeatur*. Idcirco Scripturæ ita conciliandæ sunt, ut priores non excludant Trinitatem Personarum, & posteriores non inducant pluralitatem Deorum.

Respondent secundò, quòd Deus dicatur *solus*, per exclusionem Deorum aliorum; non verò per exclusionem Divinarum Personarum, hæcque ex-

positio firmatur ab ipsa Scriptura sacra, nam Joannis 17. legimus: *Hac est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum*: Additur, *Et quem misisti Jesum Christum*. Insuper de Filio dicitur Isaiæ 45. *Non est absque te Deus*: *verè tu es Deus absconditus, Deus Israel Salvator*: Et Baruc 3. *Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius adversus eum*: Subditur autem, *Post hæc in terris visus est*, ut significet priora verba de Filio Dei esse intelligenda; nec tamen sequitur, inde quòd Pater non sit reverà Deus, & Dominus; adeoque particula, *solus*, non est exclusiva Personarum, sed Deorum inanium.

Respondeo 3. Cum Doctore in 1. distinct. 2. qu. unica, vocabulum, *solus*, sumi posse dupliciter, nimirum, vel categorematicè, vel syncategorematicè: Categorematicè sumptum idem est, ac *solitarius*, idcirco locum non habet in divinis: unde falsæ sunt istæ enunciationes, *Deus est solus*, *Pater est solus*; id est solitarius. Syncategorematicè verò sumi potest quatuor modis: Vel enim determinat subjectum essentiale respectu prædicati essentialis, & sic vera est hæc propositio, *Tu Deus solus, & verus Deus*: Vel determinat subjectum personale respectu prædicati essentialis, & sic falsa esset propositio, *solus Pater est Deus*, unde cum de Patre dicitur Joannis 17. *Ut cognoscant te solum Deum verum*, Particula, *solus*, non se tenet ex parte subjecti, nempe Patris, sed ex parte prædicati, nempe veri Dei, ut sic, hic sensus, *Ut cognoscant te Pater, qui es verus Deus solus*. Tertiò sumi potest, *solus*, quatenus determinat subjectum personale respectu prædicati personalis, & sic vera est propositio, *Solus Pater generat*, *solus Filius generatur*. Quartò denique determinat subjectum personale respectu prædicati notionalis communis pluribus personis, & sic non rectè jungitur subjecto importanti unam dumtaxat personam; sed debet jungi subjecto importanti utramque, non enim rectè diceres, *Solus Pater spirat*, sed dicere deberes, *solus Pater, & Filius spirant*.

Objiciunt 6. Nonnulla sanctorum Patrum testimonia, quibus affirmare videntur divinas Personas solis nominibus, & consideratione intellectus esse distinctas: Sic S. Greg. Nazianz. Orat. 13. postquam tria supposita divina distinxit caracteribus propriis, subjungit: *Deum unumquodque si seorsim consideretur, mente videlicet ea, quæ separari nequeunt separante*: Idem Orat. 35. *Unam quoque Dei essentiam, & naturam, & appellationem esse; tametsi per cogitationes quasdam distinctas nomina quoque simul distinguantur*.

Verùm ipsemet S. Nazianzenus hanc injuriam longè à se proscribit, nam Orat. 49. ostendens se in prioribus opusculis professum fuisse veram Personarum distinctionem realem, ait: *Quippe cum, & hanc sectam*, idest Sabellianam, *in eodem libello damnaverim, & personarum distinctionem secundùm vocabulum scripserim, nam, & nemo pro una persona potest (unum sunt) dicere, & unitatem generis nisi personis assignare*: Unde Orat. 35. *Paris impietatis est*, inquit, *vel Sabellii more personas connectere; vel Arrii instar, naturas distinguere, ac separare*. Ergo quando dicit unam personam, seorsim ab alia consideratam, intellectione distingui; ita est intelligendus, quòd vix intellectus noster possit reverà unam personam ab alia seorsim concipere, & sejungere; nam à parte rei quælibet persona habet in se manentes duas alias personas per circumincessionem, & quantum ad essentiam, est idem cum ipsis, adeoque non potest ab illis realiter separari.

Objiciunt 7. Quæ sunt eadem uni tertio,

tio, ſunt eadem inter ſe: Sed Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, ſunt iidem eſſentiæ divinæ: Ergo ſunt idem inter ſe.

Diſtinguo majorem, ut jam diſtinxi: quæcumque aliqua identitate ſunt eadem alicui, pari identitate ſunt eadem inter ſe, concedo; unde cùm Perſonæ divinæ non ſint eædem perſonaliter, & ſuppoſitaliter, ſed tantùm eſſentialiter in tertio: ſic nec eſſe debent inter ſe eædem perſonaliter, ſed tantùm eſſentialiter.

Objiciunt 8. Implicat aliquid unicum eſſe ſimul, & multiplex: Sed Deus unus, & Trinitas eſt diviſa, ac multiplex: Ergo Deus non eſt Trinitas.

Diſtinguo majorem: Sub eadem ratione, quâ unum eſt non poteſt eſſe diviſum, & multiplex, concedo; ſub alia ratione, quâ non eſt unum, nego: Sic ergo Deus eſt unus in eſſentia, & multiplex in perſonis; adeoque non eſt unus, & diviſus, & multiplex ſub eadem ratione, ſed ſub diverſa:

Objiciunt denique: Nihil eſt admittendum in Deo, quô ſublatô Deus maneret infinitè perfectus: Sed ſecluſa Trinitate perſonarum, Deus remanet infinitè perfectus, nam eſſe infinitum eſt de eſſentia ipſius Deitatis: Ergo, &c.

Negat minorem Doctor, in 1. diſt. 2. quæſt. 53. ſublatâ enim unâ perſonâ, non manebit alia infinitè perfecta, non quòd una perſona conſtituat perfectionem eſſentiæ, aut alterius perſonæ, ſed quòd omnes perſonæ realiter identificentur eſſentiæ, & ſic realiter eſſentialiter etiam invicem identificentur; implicat autem, quòd auferatur unum identificatum realiter alio ſubſiſtente; aliàs idem realiter eſſet ablatum, & non ablatum, quod implicat.

Vel diſtinguo minorem: Sublata Trinitate perſonarum Deus remaneret infinitè perfectus, ſi illa conditio eſſet poſſibilis, concedo: Si ſit impoſſibilis, uti reverà eſt, nego.

Inſtant: Ex infinitate divinæ naturæ colligimus divinitatem eſſe unam, & immultiplicabilem: Sed perſona divina, ut diſtincta formaliter ab eſſentia non minùs eſt infinita: Ergo, nec minùs una, & immultiplicabilis.

Diſtinguo majorem. Ex infinitate ſimpliciter, & abſolutè, concedo: ex infinitate ſecundùm quid, & in certò, ac determinato quodam genere, nego. Similiter diſtinguo minorem: Perſona divina non minùs eſt infinita ſimpliciter, & abſolutè, nego: infinita ſecundùm propriam ſuam rationem formalem tranſeat. *Vel* aliter, nego minorem: Perſona enim formaliter, ut perſona eſt, nec infinita eſt, nec finita, nec imperfecta, nec perfecta, ut infra probabimus.

Conclusio Secunda.

In *Deo tres tantùm ſunt divinæ Perſonæ, nec plures, nec pauciores eſſe poſſunt*. Hæc eſt de fide definita in pluribus Conciliis, quorum omnium doctrinam colligit, & iterum probat Concilium Lateranenſe capite *Damnamus* his verbis, *Credimus, & confitemur, quòd una quædam ſumma res eſt, quæ veraciter eſt Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus, tres ſimul perſonæ, ac ſigillatim quælibet earum .... Quælibet trium perſonarum eſt illa res, videlicet ſubſtantia, eſſentia, ſeu natura divina ... Et illa res non eſt generans, neque genita, nec procedens, ſed eſt Pater, qui generat, & Filius, qui gignitur, & Spiritus ſanctus, qui procedit, ut diſtinctiones ſint in perſonis, & unitas in natura. Licèt igitur alius ſit Pater, alius Filius, alius Spiritus ſanctus, non tamen aliud, ſed id, quod eſt Pater, eſt Filius, & Spiritus S. idem omnino, ut ſecundùm Orthodoxam, & Catholicam fidem conſubſtantiales eſſe creduntur*.

Hoc

Hoc ipsum apertè tradit S. Athanasius in Symbolo: *Unus ergo, Pater non tres Patres; unus Filius, non tres Filii; unus Spiritus S. non tres Spiritus SS.* Probant pariter omnes Scripturæ sacræ contextus, quibus in priori quæstione sanctam Trinitatem, hoc est tres esse divinas personas, insinuavimus. Insuper ipsæ Scripturæ sacræ apertè unicum esse *Patrem* pronunciant, dum singulari nomine, Deus Pater exprimitur: Sed, & disertè explicant unicum esse Filium, & unicum Spiritum sanctum; etenim Filium unigenitum appellant, sic Joann. 1. *Unigenitus, qui est in sinu Patris*: Et infra, *gloriam quasi Unigeniti à Patre*: Et cap. 3. *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret.* Similiter de Spiritu sancto 1. Corinth. 12. *Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus*: Et infra, *Hæc autem omnia operatur unus, atque idem Spiritus*: Et rursus, *in uno Spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus.* Sed evidentiùs hoc ipsum loquitur Joannes Epist. 1. cap. 5. dicens, *Tres sunt, qui testimonium dant in cœlo Pater, Verbum, & Spiritus S.* Licèt autem hæc propositio exclusionem non exprimat directè, & explicitè; nihilominus implicitè illam designat, & importat: Juxta communem sanctorum Patrum Interpretationem.

Probatur eadem veritas ratione. Primò quidem, si plures, quàm tres essent divinæ personæ, plures pariter essent Dii, non verò unicus Deus: Sed implicat plures esse Deos: Ergo etiam implicat plures esse divinas personas, quàm tres. Probatur major: Ideo plures personæ efficiunt unicum Deum, & non habent distinctam Divinitatem, & essentiam, quia Pater eandem Divinitatem indivisim Filio communicat per generationem: Quam prætera Pater, & Filius communicant Spiritui sancto per Spirationem: Sed talis communicatio ejusdem Divinitatis, in Deo foret impossibilis, si plures essent Patres, plures Filii, aut plures Spiritus S. Ergo, &c. Minorem probant SS. Patres, qui ex ea communicatione unicum esse Deum fatentur; inprimis S. Ignatius Epistola ad Philipenses colligit: *Unus ergo Deus Pater, & non duo, vel tres, unus scilicet, qui est, & non est præter eum solum verus, Dominus enim inquit Deus unus est .... Unus quoque Filius Deus Verbum*: Et paucis interpositis pro unitate Spiritus sancti concludit: *Iterum ergo, neque tres sunt Patres, neque tres Filii, sed neque tres Paracleti: Sed unus Pater, & unus Filius, & unus Paracletus.* Quibus Ignatius observat pertinere ad unitatem Dei, quòd non sint plures Patres, nec plures Filii, nec plures Paracleti. Ipsi concinit S. Basilius lib. 3. contra Eunomium, *sic*, inquit, *in Trinitate unitatis ratio conservabitur, si unum Patrem profiteamur, unum Filium, unum Spiritum sanctum*: Subscribit, & Epiphanius hæresi 64. *Pater*, inquit, *& Filius, & Spiritus S. unus Deus, Trinitas in veritate, & Monas, propterea enim unus Deus, quoniam, nec duo Patres, neque duo Filii, neque duo Spiritus sancti.* Unde S. Fulgentius in responsione ad primam objectionem Arrianorum, rem totam concludit, *Si ambo*, inquit, *vocarentur Patres, essent profectò naturâ dissimiles, unusquisque enim ex semetipso constaret, & communem substantiam cum altero non haberet, nec Deitas una esset, quibus una natura non esset*: Idem ad objectionem 5. dicit de Filio, *Duo quippe Ingeniti*, inquit, *non possunt unam habere naturam, ubi, nec unus in uno veram ex se generationem invenit, nec unus ex uno verè in se substantiam nativitatis agnoscit*, &c.

Probatur 2. Tot sunt, & non plures divinæ Personæ, quot improductæ, & productæ: sed unica tantum est, & esse

esse potest persona improducta, & duæ productæ: Ergo tantùm tres possunt esse divinæ Personæ. *Major* clara est: *Minor* verò probatur, quoad primam partem à Doctore in 1. dist. 2. qu. 7. num. 37. Si plures esse possent personæ improductæ, essent necessariò infinitæ; sed implicat esse infinitas personas in Deo: Ergo, & plures personas improductas. *Minor* patet: Illæ enim infinitæ personæ improductæ, vel essent ejusdem speciei, & solò numerò distinctæ; vel diversæ: Non primum, quia implicat esse plura infinita, solò numerò diversa, ut probavimus demonstrando unitatem Dei. Non etiam diversæ, quia sic nulla earum esset infinita: quippe cùm non haberet perfectiones personæ alterius speciei, sicut homo non habet omnes perfectiones brutorum nec bruta perfectiones hominis obtinent; adeoque non esset infinitè perfecta, quippe cùm non haberet omnes perfectiones possibiles.

Probat minorem Doctor: Quidquid potest esse in pluribus suppositis, & non determinatur ad certum numerum suppositorum per aliquid à se distinctum, ex ratione sua potest esse in infinitis; & si sit ens necessarium, de facto est in infinitis, nam ut loquitur Aristoteles 4. phys. textu 32. *In perpetuis non differunt posse, & esse*; sed Persona divina improducta, si possit esse in pluribus suppositis, non posset determinari ab aliquo, ut esset in certo, & determinato numero suppositorum; quia determinari ab alio, ut sit in supposito, est contra ratione personæ improductæ: Ergo ex se posset esse in infinitis; & sic de facto essent infinitæ personæ productæ; sed hoc implicat: Ergo, & illud unde sequitur.

Probat. 2. Eandem partem minoris, nunquam pluralitas ponenda est sine necessitate, sed nulla est necessitas admittendi plures personas improductas; neque enim illud spectaret productionem personæ improductæ, neque juvaret quidquam ad perfectionem personarum productarum: Ergo nequeunt esse plures. *Tertiò*, quia essentia una actu existens, non potest ex se habere diversos modos existendi sine productionibus: Unde enim repetenda esset illa existendi diversitas: Ergo persona improducta non potest esse multiplex.

Probtaur eadem minor, quoad secundam partem, Nempe duas tantùm esse personas productas ab eodem Doctore ibidem numero 18. tot sunt, & non plures personæ productæ, quot sunt principia productiva adæquata, & sufficientia diversæ rationis in persona improducta: sed illa principia sunt tantùm duo; nempe intellectus, & voluntas. Ergo, & duæ tantùm personæ productæ. Minor patebit in Disputatione sequenti, ubi demonstrabimus, duas tantùm esse admittendas divinas processiones, & productiones; adeoque tantùm duas personas productas.

Hanc ipsam veritatem probat sanctus Bonaventura ex sufficienti combinatione, quam triplicem confert in 1. dist. 2. art. 1. q. 4. Primam quidem sic format. Prima Persona, quæ est innascibilis, & inspirabilis generat, & spirat: Secunda verò Persona, quia inspirabilis, sed genita, non generat, sed spirat: Tertia Persona, quia spiratur, & procedit à generante, nec generat, nec spirat, & ideo impossibile est esse plures personas, quàm tres.

Secundam verò sic format cum Richardo à sancto Victore lib. 3. de Trinit. & 20. ex triplici amore: Triplex enim est amor, videlicet gratuitus, debitus, & ex utroque permixtus: Ergo tantùm debent esse tres divinæ Personæ, una quæ tantùm dat, in qua est

amor

amor gratuitus; alia, quæ tantùm accipit, in qua est amor debitus, & media, quæ dat, & accipit, in qua est amor permixtus ex utroque: Tertiam verò colligit ex origine; nam, inquit, contingit intelligere personam, quæ est principium personæ, & non est principiatum: & rursum personam, quæ est principiatum, & non principium personæ, & tertiò modò personam, quæ est principiatum, & principium: Quartus autem modus, quod, nec sit principium, nec principiatum est omninò impossibilis, nec intelligibilis.

Dices 1. In rebus creatis, generatio ex naturæ fœcunditate procedit: Ergo similiter in Deo præter duas processiones, quarum una est per intellectum, & alia per voluntatem, admittenda est alia ex naturæ fœcunditate proveniens; & per consequens alia persona procedens distincta à Verbo, & Spiritu sancto.

Respondet Doctor ibidem num. 21. distinguendo consequens, ponenda est in Deo productio ex naturæ fœcunditate, tanquam ex principio adæquato, negat; ex inadæquato, & partiali, concedit: Principium enim adæquatum, & totale productionis Filii, includit intellectum, & essentiam divinam, quorum quodlibet partialiter concurrit ad illam productionem: Idem dicendum de voluntate divina respectu productionis Spiritus sancti. Unde quamvis essentia divina concurrat, ut principium, *quo*, ad productionem Filii, & Spiritus sancti, non habet exinde rationem principii distincti adæquati, & per se productivi alicujus Personæ divinæ, sed tantùm quatenus concurrit cum intellectu, & voluntate; adeoque cùm sint tantùm duo adæquata principia productiva Personarum divinarum, etiam duæ tantùm sunt divinæ Personæ productæ.

Instabis. Unius, & ejusdem principii adæquati possunt esse plures productiones, & distincti termini: Ergo quamquam in Deo sint tantùm duo principia productiva, exinde non sequitur duas tantùm esse personas productas. Probatur antecedens, Intellectus creatus, v. g. est principium adæquatum verbi mentalis; sed plura verba totalia, & adæquatè distincta potest producere: Ergo, &c.

Distinguo antecedens: Si termini producti non sint adæquati, tam intensivè, quàm extensivè, hoc est, si non adæquent omnimodam perfectionem principii producentis, tam in essendo, quàm in operando, concedo: Si sic, nego: Idcirco autem intellectus creatus potest producere plura distincta verba mentalia, quia nullum eorum verborum adæquat perfectionem intellectus in essendo: Hic enim est substantia, illud verò accidens; nec in operando, quia intellectus, qui concurrit cū una specie impressa ad productionem unius verbi, potest iterum concurrere cum alia specie dissimilis objecti repræsentativa ad productionem alterius verbi. Secùs autem est in divinis, Verbum enim divinum adæquat omnimodam perfectionem sui principii productivi, tam in essendo, quia est consubstantiale Patri, quàm in operando, quia omnem intellectus divini fœcunditatem exhaurit, & adæquat, adeoque neganda est consequentia.

Subsumes: Atqui ejusdem principii productivi possunt esse distincti termini adæquati, tam in essendo, quàm in operando: Ergo licèt duo tantùm sint principia adæquatè productiva in divinis, non minùs plures esse possunt personæ productæ. Probatur antecedens: Ignis productus adæquat omnem perfectionem ignis producentis, est enim ejusdem omnino naturæ, & acti-

activitatis cum eo; sed ab eodem igne possunt alii duo ignes produci ex duabus distinctis materiis diversimodè applicatis: Ergo, &c.

Distinguo antecedens: Si aliunde non repugnet, nempe si terminus adæquatus non sit infinitus, concedo: Si sit, nego: Unde cùm unius principii productivi finiti possint esse varii termini etiam finiti, quia plura entia finita ejusdem rationis non repugnant, cùm unum non debeat involvere perfectionem alterius; Idcirco potentia finita, non obstante sua limitatione, potest extendere se ad duos terminos simul, quos seorsim posset producere. Secus autem accidit, dum terminus productus est infinitus, quia duo infinita ejusdem omnino rationis existere repugnat, vel enim unum involveret perfectiones alterius, vel non: si sic, ergo non essent diversa, nec consequenter duo: si non, ergo neutrum esset infinitè perfectum, cùm non haberet eas perfectiones, quas aliud infinitum complecteretur. Ideoque neganda est consequentia.

Urgebis: Sicut se habet potentia finita ad effectum, & terminum finitum, ita, & infinita ad infinitum; sed finita potest habere plures terminos adæquatos finitos: Ergo multò magis potentia infinita poterit habere varios terminos adæquatos infinitos. Probatur antecedens. Si quod intercederet discrimen, maximè, vel quia effectus infinitus exhaurit fœcunditatem potentiæ productivæ: Vel quia est incompossibilis cum alio effectu infinito ejusdem rationis: At hoc non officit. Non quidem primum, quia non apparet ratio, cur effectus adæquatus infinitus magis exhauriat fœcunditatem potentiæ infinitæ, quàm finitus exhauriat fœcunditatem potentiæ finitæ; at hic non ita fœcunditatem suæ potentiæ exhaurit, ut illa non possit ultro producere alterum terminum adæquatum, ut patet allatò exemplò ignis: Ergo, nec unus terminus infinitus, ita exhaurit fœcunditatem potentiæ infinitæ, ut ipsa ulteriorem terminum producere non possit. *Non etiam secundùm*; Tum quia cùm effectus sit posterior causâ, non impedit causæ fœcunditatem: Tum quia omnia Attributa divina, & tres divinæ Personæ sunt plura infinita ejusdem rationis in ratione Attributi, & Personæ, licèt aliunde discrepent: Ergo etiam plures esse poterunt termini infiniti Intellectus divini; licèt proprios habeant particulares caracteres, quibus distinguantur.

Distinguo majorem: Secundùm aliquam proportionem, concedo; secundùm omnimodam, nego. Verum quidem est, quòd licèt potentia finita exigat terminum finitum adæquatum, ita & infinita debet habere aliquid infinitum pro termino suo adæquato: at falsum est, quòd sicut finita facultas habere potest successivè varios terminos adæquatos finitos, ita infinita poterit habere varios infinitos; unde neganda est consequentia.

Ad probationem dico varietatem terminorum infinitorum ejusdem divinæ potentiæ utrinque repugnare, nimirum *Primò*, quia unicus terminus exhaurit, & adæquat fœcunditatem suæ facultatis; si enim aliquid ultrò posset illa facultas producere, jam non infinitè ageret in productione primi termini, si quidem omnem omnino perfectionem non tribueret isti priori termino, si alium æquè perfectum, & similibus præcellentiis donatum posset producere. Repugnat *secundò*, quia implicat duo esse infinita ejusdem rationis propter tam expressas implicantias. Nec illud evincunt allata exempla, etenim personalitates divinæ formaliter consideratæ,

nec infinitæ sunt, nec finitæ, ut patebit infra: Similiter attributa formaliter considerata, nec sunt finita, nec infinita, ut sic enim distinguuntur formaliter, tum ab infinitate formali, quæ est modus divinæ essentiæ: Tum ab infinitate radicali, quæ est ipsius divinæ essentiæ differentia constitutiva, & distinctiva. Unde non sunt infinita formaliter, sed tantùm realiter, quatenus nimirum identificantur ipsi divinæ Essentiæ; adeoque non sunt plura infinita, sed unicum, quia non habent rationem infiniti, ut sunt distincta, sed solùm, ut sunt identificata.

Dices 2. Tot sunt divinæ Personæ, quot sunt principia eorum constitutiva; sed hæc sunt quatuor: Ergo, & illæ. *Major* patet: *Minor* probatur, Principia divinarum Personarum constitutiva sunt relationes oppositæ: at hæ sunt quatuor, videlicet Paternitas, & Filiatio, spiratio passiva, & activa: Ergo, &c.

Nego minorem: Et ad probationem illius distinguo majorem; Relatio uni tantùm Personæ conveniens est illius principium constitutivum, concedo: quæ convenit pluribus Personis, nego: Spiratio autem activa convenit Patri, & Filio, qui indivisim Spiritum sanctum spirant, ideoque non est alicujus divinæ Personæ constitutiva; imò Patrem per Paternitatem, & Filium per Filiationem jam constitutum supponit.

Instabis: Sicut se habet generari, & spirari, sic se habet generare, & spirare; sed generari, & spirari, quæ significantur per relationes Filiationis, & Spirationis passivæ, constituunt distinctas Personas: Ergo pariter generare, & spirare, quæ explicantur per Paternitatem, & Spirationem activam duas distinctas Personas debent constituere.

Nego majorem: Nam generari, & spirari opponuntur saltem mediatè, & ideo constituunt diversas personas, nempe Filium, & Spiritum sanctum: Generare autem, & spirare non opponuntur ullô modô, ideoque non debent diversas Personas constituere.

Dices 3. In ente summè necessariò idem est esse, ac posse: at Filius divinus potest alium Filium producere: Ergo eum reverà producit. Probatur *minor* ex S. Augustino lib. 3. contra Maximinum asserentem Filium Dei non esse Patri æqualem, quem cùm Augustinus; ita perstrinxisset cap. 7. *Prorsus ad hunc articulum res colligitur, ut Deus Pater æqualem sibi gignere Filium, aut non potuerit, aut noluerit: Si non potuit, infirmus; si noluit invidus invenitur; sed utrumque hoc falsum est: Patri ergo Deo Filius verus æqualis est.* Tandem cap. 12. ita concludit, *Absit autem, ut quomodo putas, ideo sit potentior Pater Filio, quia Creatorem genuit Pater, Filius autem non genuit Creatorem* (hoc est alium Filium:) *neque enim non potuit, sed non oportuit*: Ergo reverà censet S. Augustinus Filium Dei alium Filium sibi similem potuisse gignere, quem tamen non genuit, ne fortè plures essent divini Filii.

Confirmatur: Ibi S. Augustinus totus est, ut probet, quòd si Pater divinus non potuit generare sibi Filium æqualem fuit impotens; & quòd è converso, si sit omnipotens, debuit generare sibi Filium æqualem: Ergo à pari, si Filius non possit generare alium Filium non erit omnipotens, nec consequenter Deus; adeoque ex mente sancti Augustini reverà Filius divinus potuit alium filium gignere.

Respondet Doctor in 1. dist. 20. quæst. unic. num. 12. negando minorem. Ad consequentiam verò S. Augustini dicit eam valere solùm per locum extrinsecum, ita ut si Pater non gigneret sibi Fi-

Filium æqualem, reverà non esset omnipotens; non quòd omnipotentia sit principium, & ratio cur Pater possit alterum Filium producere; aliàs cùm Filius, & Spiritus sanctus sint pariter omnipotentes, etiam Filios generare deberent; sed quòd, si Pater Filium non posset sibi æqualem producere, illa impotentia argueret in eo aliquem defectum, qui certè alius esse non posset, quàm defectus omnipotentiæ, cùm nihil aliud esset in Patre, quod Filii æqualis productionem præpedire posset. At non est eadem ratio de Filio; siquidem negatio productionis alterius filii, non potest refundi in defectum illius omnipotentiæ, sed in aliam rationem, nempe ex eo, quòd duo termini adæquati, & infiniti ejusdem facultatis omninò repugnent. Et consequenter, non idcirco Filius divinus alterum filium non produxit, quia non potuit, seu quia non est omnipotens; sed quia non oportuit, seu quia duorum Filiorum productio repugnat ex seipsa.

Respondeo 2. S. Augustinum ibi arguere ad hominem, cùm enim Maximinus concederet simul Filium Dei esse naturalem Filium, & tamen esse factum, & creaturam: inde sequebatur, quòd aliquis Filius Dei fuit factibilis, qui foret æqualis Patri: Ergo Pater non fuit Omnipotens, si non potuit facere hunc Filium æqualem, & factibilem. Hanc autem fuisse sancti Augustini mentem colligitur ex sequentibus verbis; subdit namque, *Immoderata esset divina generatio, si genitus Filius Nepotem gigneret Patri, quia, & ipse Nepos, nisi Avo suo pronepotem gigneret, secundùm vestram mirabilem sapientiam impotens diceretur: Similiter etiam ille, si Nepotem non gigneret Avo suo, & pronepotem Avo suo, non à vobis appellaretur omnipotens, nec impleretur generationis series, si semper alter ex altero nasceretur, nec eam perficeret ullus, si non sufficeret unus omnipotens. Itaque omnipotentem genuit Filium, quoniam quæcumque Pater facit, hæc, & Filius facit similiter.*

CONCLUSIO TERTIA.

TRES *divinæ Personæ sunt unus numerò Deus.* Hæc est de fide determinata in Conciliis Nicæno lib. 2. ubi sancta Trinitas *individua, & indivisa* prædicatur: Toletano 6. cap. 1. *In Trinitate tanta est unitas substantiæ, ut pluralitate careat, & æqualitatem teneat, nec minor in singulis, quam in omnibus, nec major in omnibus, quàm in singulis personis manet*: Et Toletano 11. *Deus Pater Deus Filius, Deus Spiritus sanctus singulariter dicitur*: Et infrà: *Singulariter ergo unaquæque persona, unus Deus affirmatur, & creditur*; Quæ omnia Lateranense cap. firmiter complectitur, dicens, *Quod unus solus, & verus Deus.... Pater, Filius, & Spiritus sanctus, tres quidem Personæ, sed una essentia, substantia, seu natura simplex omninò, Pater à nullo, Filius à Patre solo, ac Spiritus sanctus pariter ab utroque: Pater generans, Filius nascens, & Spiritus sanctus procedens.*

Hoc ipsum constantissimè tuentur sancti Patres: In primis verò Damasus Papa in professione Fidei, ubi anathematizat eum, *Qui diviserit Deum Patrem, & Deum Filium, & Deum Spiritum sanctum, affirmans Deos dici, & non Deum propter unam Deitatem, ac potestatem, quam esse credimus Patris, & Filii, & Spiritus sancti*: Unde signanter S. Epiphanius in anchorato advertit, quòd Seraphim apud Isaiam dicant, *Sanctus, Sanctus, Sanctus*, non verò, *Sancti, Sancti, Sancti, quò singulare celebre pronuntient, neque trium numerum occultent, sed ter quidem dant sanctificationem, uniformiter autem, & singulariter proferunt sermonem, ne multitudinem Deorum nominent.*

Hanc ipsam veritatem plurimis rationibus probant sancti Patres. *Primò* quidem à Simplicitate Dei: Simplicitas enim Divina non esset strictissima, si non esset unica, & indivisibilis essentia, ut constat exemplò naturæ humanæ, quæ in omnibus hominibus non est propriè, & verè simplex; quia constat multis naturis realiter, & numero distinctis. Hanc rationem attigit S. Dionysius lib. de divinis Nominibus cap. 1. *In omnibus*, inquit, *fermè sacris libris advertimus Divinitatem sanctè prædicari, ut singularem quidem, atque unicam, ob simplicitatem, atque unitatem illius excellentis individui*. Ipsi concinit S. Gregorius Nyssenus in fine libri ad Ablabium: *Quoniam igitur*, inquit, *hypostases quidem sanctæ Trinitatis causæ ratio discernit, aliud quidem absque causa, aliud verò ex causa esse postulans; Divina autem natura, & variationis, & divisionis per omnem considerationem expers esse deprehenditur: Idcirco propriè una Deitas, & unus Deus est, & alia omnia Deo convenientia nomina singulariter efferuntur*: Confirmat sanctus Athanasius Dialogo primo de Trinitate contra Anomeum: *Essentia*, inquit, *neque proprietatem habet, non communem hypostasibus, quæ essentiæ subsunt, nec numeri multiplicationem admittit, cùm sit unica, & singularis*.

Secundò probant ex infinitudine divinæ essentiæ; Essentia enim infinita aliam consortem non patitur, quia careret perfectione alterius, quæ possibilis esset in eadem specie, quapropter unaquæque essentia creata numerica circumscribitur, & finitur, nec admittit perfectionem alterius: *Quod autem non circumscribitur*, inquit Nyssenus laudatus; *non numeratur, & quod non numeratur, in multitudine considerari non potest*: Unde cùm Essentia divina non circumscribatur, nec finiatur, nequit esse multiplex. Inde sancti Patres inferunt divinam Essentiam non plus, aut minùs perfectionis habere in tribus personis, quàm in unica. Quod egregiè expendit S. August. lib. 7. de Trinit. cap. 4. 5. & 6. ubi cùm varias proposuisset rationes, cur tres personæ humanæ sint tres homines; tres verò divinæ Personæ non sint tres Dii; tandem cap. 6. concludit: *Non tantum est unus homo, quantum tres homines simul: & plus sunt aliqui homines duo, quàm unus homo, & in statuis æqualibus plus auri est tres simul, quam singulæ statuæ, & minus auri est una, quam duæ: at in Deo non ita est; non enim major essentia, est Pater, & Filius, & Spiritus sanctus simul, quam solus Pater, aut solus Filius: sed tres simul illæ substantiæ, sive personæ, si ita dicendæ sunt, æquales sunt singulis*. Ipsi concinit S. Bern. Epist. 190. ad Innocent. *Totum*, inquit, *est Pater, quod Pater, & Filius, & Spiritus S. totum Filius, quod ipse, & Pater, & Filius, & Spiritus sanctus; totum Spiritus S. quod, & ipse, & Pater, & Filius; & totum unum est totum; nec superabundans in tribus, nec imminutum in singulis, nec enim verum, summumque bonum, quod sunt inter se particulariter dividunt, quoniam, nec participialiter id possident, sed hoc ipsum essentialiter sunt*.

Tertiò denique probant sancti Patres à summa Dei Unitate, & Uniformitate: *Nam*, inquit S. Fulgentius lib. de Fide ad Petrum cap. 1. *Unus Deus Trinitas ipsa non esset, si quemadmodum Pater, Filius, & Spiritus sanctus personarum sunt ab invicem proprietate distincti, sic fuissent naturarum quoque diversitate discreti*. Unde subdit: *Ob hoc ergo tres unum rectè credimus, & dicimus Deum, quia una prorsus æternitas, una immensitas, & una numeraliter est trium Personarum divinitas*. Hoc ipsum egregiè expendit S. Ambrosius lib. 5. de Fide cap. 1. ubi solvens hanc objectionem Arrianorum dicentium, *Si unus*

sub-

substantiæ Patrem, & Filium confitemini; non unum Deum, sed duos Deos inducitis, quia qui unius substantiæ sunt, non unus Deus, sed duo Dii videntur, sicut duo homines &c.

Respondet autem: *Dominicis eloquiis approbamus, quia ubi plures sunt, ibi, aut naturæ, aut voluntatum, & operationum est differentia. Denique, ut suis ipsis testimoniis revincantur, duo homines dicuntur, quia licèt unius naturæ sint, jure nascendi tamen, & tempore, & cogitatione, & opere, & loco distant; & ideo non potest unus homo dici in significatione, & numero duorum; quia non est unitas, ubi est diversitas. Unus autem Deus dicitur, & Patris, & Filii, ac Spiritus sancti gloria, & plenitudo signatur.*

Hic non retexam omnes illas rationes scholasticas, quas satis, superque inculcavi probando Deorum pluralitatem esse impossibilem, adeoque divinitatis unitatem esse numericam, & singularem; nihilominùs hic explicandi sunt aliqui sancti Patres, qui inter divinas Personas asserere videntur tantùm intercedere unitatem speciei. Itaque

Dices: Sancti Patres affirmant divinas Personas invicem convenire in unitate Divinitatis, quomodo duo homines conveniunt in unitate humanitatis: Sed duo homines ita conveniunt in unitate specifica, suntque reverà duo homines invicem numero distincti: Ergo pariter tres divinæ Personæ, tantùm conveniunt specificè, eruntque tres Dii numero distincti. Probatur major, nam S. Gregorius Nyssenus lib. de Fide ad Simplicium, ait; *In divinis dogmatibus nullam naturæ differentiam efficit genitum esse, sed quemadmodum in Adamo, & Abele una humanitas, sive natura humana, eodem modo in Patre, quoque, ac Filio Deitas, seu divina natura una est.* Item S. Justinus in expositione fidei, *Sicut Adam*, inquit, *quamvis non eodem, quò ipsius posteri modo genitus, tamen communem cum eis habet essentiam; sic nulla ratio, cur propter ingeniti nomen divellatur essentia communis Patris, & Filio, Spirituique sancto.* Similiter S. Athanasius contra Macedonium Dialogo primo, *Ut Paulus, Petrus, ac Timotheus tres sunt*, inquit, *putant hæretici non esse Filium Patri consubstantialem, quoniam, neque Pater, & propter differentiam personarum, substantiarum quoque differentiam inducunt, quomodo Abel, & Adam consubstantiales dici poterunt, cùm neque Abel possit esse Adam; neque Adam Abel; quod si differentia personarum, identitatem naturæ non destruit in hominibus: quomodo non erit impium, ea de causa, putare supernaturalem Dei substantiam diversificari.* Quibus patet sanctos Patres asseruisse inter divinas Personas reperiri solùm unitatem specificam, non verò numericam; adeoque illos dici posse tres Deos numero distinctos.

Nego minorem: Non enim ea fuit laudatorum Patrum sententia, ut omnimodam paritatem inter tres divinas Personas, & tres homines instituerent: sed cùm agerent adversus hæreticos, dicentes Filium esse substantiam diversi generis à Patre, & consequenter inæqualem; sicut creatura diversi generis est, & inæqualis Creatori, hos ita S. Patres redarguebant, si verè, & propriè Filius naturalis est, necessariò debet esse æqualis, & ejusdem substantiæ cum Patre, sicut homo generans, & homo genitus sunt ejusdem substantiæ, & essentiæ; Ergo cùm vos admittatis Verbum esse Filium Dei, etiam necessariò debetis confiteri divinas Personas esse ejusdem substantiæ; Prudenti autem consilio, nihil tunc pronuntiarunt Patres de numerica, & reali unitate naturæ divinæ, cujus mentio, haud dubiè occasionem dedisset Adversariis plurium Sophismatum, qui-

quibus argumentorum vim retunderent. Satis itaque judicarunt Patres eò disputationem deducere, ut negare non possent Adversarii specificam identitatem, & æqualitatem substantiæ inter divinas Personas, quô semel admissô ipsis facillimum erat probare identitatem numericam, illis rationibus jam à nobis adductis. Quod autem hæc reverà sit laudatorum Patrum sententia satis, superque colligitur, tum ex dictis, tum ex dicendis: in quibus patebit eos asserere tres divinas Personas unicum numero Deum esse.

Quaestio Quinta.

An Filius, & Spiritus sanctus reverà sint Deus, & Patri æterno consubstantiales?

Ex præcedenti Quæstione liquet varios hæreticos, circa trium divinarum personarum æqualitatem, turpiter errasse: at omnium pessimè à vero exorbitavit Arrius, qui plures habuit sui erroris præcursores, & sequaces; quod, ut pateat evidentiùs.

Notandum 1. Arriani erroris facem maximè prætulisse Tertullianum, is namque censuit Verbum Dei, tunc à Patre genitum, ac Filium esse factum, quando res omnes creatas e nihilo fabricatus est, ad idque sermone est usus: Ita testatur cap.7. contra Praxeam. *Hæc est*, inquit, *nativitas perfecta sermonis* (quâ nimirum sermonem ipsum specie, ornatuque suo protulit, cum dixit, fiat lux) *Dum ex Deo procedit conditus ab eo primum ad cogitatum nomine Sophiæ*: Dominus condidit me in initium viarum suarum, *dehinc generatus ad effectum: cùm pararet cœlum aderam illi simul; Exinde eum parem sibi faciens, de quo procedendo Filius factus est primogenitus, ut ante omnia genitus; & unigenitus, ut solus ex Deo genitus propriè de vulva cordis ipsius*. Non minùs falsa, imò etiam absurdiora contra æternitatem Filii, & æqualitatem adstruit *Lib. contra Hermogenem cap. 3.* ubi Deum asserit fuisse quidem ab æterno, ac semper Deum, non tamen semper fuisse Patrem, *Pater*, inquit, *Deus, & Judex, Deus est; non tamen ideo Pater, & Judex semper, quia Deus semper; nam nec Pater potuit esse ante Filium, nec Judex ante delictum: fuit autem tempus cùm, & delictum, & Filius non fuit, quod Judicem, & qui Patrem Dominum faceret*. Quæ verba eundem continent errorem, quem postea Arrius disseminavit, quod ex ejus libro, quem *Thaliam* inscripsit, S. Athanasius demonstrat librô de Synodis *Principium*, inquiebat Arrius, *constituit Filium eorum, quæ facta sunt, ille, qui principio caret, eumque protulit, ac sibi adoptavit in filium proprium nihil habet Dei secundùm proprietatis hypostasim; non enim æqualis est, sed neque consubstantialis .... Alienus est à Filio Pater secundùm substantiam, quoniam principii est expers. Intellige Monadem initio fuisse* nempe Patrem; *Binarius verò*, nempe Filius, & Spiritus S. *non erat antequam existeret: sanè, Filio non existente, Pater Deus est: denique Filius cùm non esset, Paterna voluntate extitit, &c.*

Notandum 2. Arrium ex Libya, ea videlicet, quæ Ægypto vicina est oriundum, quòd Meletiani Schismatis esset particeps, à Petro Alexandrino Episcopo communione primò interdictum, ut ex actis ejusdem Petri Martyris probat Baronius ad annum 301. sed postea Ecclesiæ reconciliatum, ab eodem Petro Diaconum factum fuisse. Verùm, cùm denuò idem ad schisma rediisset, iterum communione privatus est: Quin, & Petrus in Maximini persecutione comprehensus, cùm in vinculis esset, à Christo didicit desperatum esse Arrium, quocirca Achillam,

lam, & Alexandrum, quos divinitùs noverat sibi destinatos successores, monuit ne Arrium in communionem usquam reciperent. Nihilominus, cùm simulasset pœnitentiam, Præsule Alexandro, Presbyter factus est, & cuidam Ecclesiæ, sive Parochiæ, cui nomen *Baucalis* erat, in urbe Alexandrina Curatus præfectus est. Cum autem Alexander ille in quodam conventu Clericorum de mysterio Trinitatis disputans subtiliùs exponeret, quemadmodum esset *Unitas in Trinitate*, Arrius adversus illum contendere cœpit, & Sabellianum errorem illi impingere. Quo factum est, ut circa annum 317. ut notat Orosius lib.7.c.28. suam hæresim disseminare, ac propugnare cœpit: Cui initio adhæserunt septem Presbyteri, Diaconi duodecim, Episcopus unus, nempe secundus Pentapolitanus, nec-non virgines *septingentæ*, ut docet Epiphanius Hæresi 69. quos omnes ab Ecclesia ejecit Alexander. Inde scripsit Epist. encyclicas ad singulos Episcopos numero septuaginta, quibus acceptis, Episcopi pro suo quisque ingenio, ac moribus variè rescripserunt, Alii factum probantes, & ut in ea perseveraret, hortantes; Alii e contra Fautores Arrii se palam profiteri, & ut ejectos in gratiam reciperet admonere cœperunt, inprimis Eusebius Nicomediensis, cui demum adhæsit Eusebius Cæsariensis, & Patrophilus Scythopolæos, qui Synodos cogentes, Arrium in integrum restituerunt, ur narrat Sozomenus libro 1. capite 15.

Inde factum est, ut continuis altercationum, ac jurgiorum flabellis in oriente excitatum incendium majora per dies incrementa caperet: ac jam Christiana ipsa Religio, & sacro sancta fidei mysteria in contemptum, ac ludibrium apud Gentiles venerant, eademque per scenas, ac theatra publicè traducebantur, ut refert Eusebius *Lib.2. de Vita Constantini*. Quæ dissidia, ut componeret Constantinus Imperator, primum Litteris ad Alexandrum, & Arrium datis per Osium Cordubæ in Hispaniis Episcopum, hortatus est eos ad concordiam: Quibus cùm nihil proficeret Osius, Synodum, ut in mandatis habebat, coegit Alexandriæ adversus novos suborientes Hæreticos. Verùm cùm recuperandæ pacis, & concordiæ nulla superesse videtur spes, Constantinus Litteris ad Episcopos ubique missis, Nicææ in Bithynia primam Synodum Oecumenicam coegit annò Christi 325. ad quam convenerunt Episcopi 318. & in qua damnatus est Arrius, ejusque error proscriptus, & edita fidei professio, quâ Filius Patri *Consubstantialis* asseritur.

Notandum 3. damnatam in Synodo Nicæna, & ab Arrio, ejusque discipulis recantatam hæresim, paulatim sumptis viribus, non spatiis modò regionum, atque hominum numero longè, latèque diffusam; sed in varias etiam Sectas, factionesque divisam esse, maximè verò in tres factiones quarum: Prima fuit *Anomæorum*, qui apertè Filium creaturam esse dicebant, nec ulla re Patri similem, nedum parem, & æqualem; quæ Arrii ipsissima fuit hæresis: Altera *Semi-Arrianorum*, qui Filium quidem Patri consubstantialem esse minimè asserebant, sed tantùm in substantia similem: Tertia denique inter ambas interjecta Nonnullorum extitit, qui neque consubstantialem Filium, neque substantiâ similem, sed tantummodò similem esse statuebant, & eundem creaturam ex cæterarum ordine esse, vel negabant, vel apertè profiteri non audebant, ut referunt Epiphanius, Athanasius, Hilarius, &c. Seu, ut scribit Rufinus lib. 1. historiæ cap. 25. triplex hoc sectæ Arrianæ di-

divortium triplici diverso nomine notabatur; nam alii erant Eunomiani, & Anomæi, qui nulla re protsus similem facerent Filium; alii Arriani, qui similem esse dicerent largitate gratiæ, non proprietate naturæ; Cæteri Macedoniani, qui per omnia similem asserebant; qui Macedoniani etiam dicti sunt *Pneumatomachi*, hoc est S.Spiritus impugnatores, eo, quòd illius divinitatem negarent, & illum esse puram creaturam assererent. Duo itaque maximè in hac quæstione stabilienda sunt, nimirum probanda divinitas Filii, & Spiritus S.& eorum cum Patre consubstantialitas propugnanda, idcirco sit.

CONCLUSIO PRIMA.

FILIUS *est reverà Patri consubstantialis, & verus Deus*. Hæc est de fide determinata in variis Conciliis, & expressa in omnibus fidei professionibus Catholicis, eamque in primis probant omnia testimonia veteris, & novi testamenti in præcedenti quæstione exarata ad probandam personarum pluralitatem in Deo.

Probatur insuper manifestis novi Testamenti oraculis, quorum primum est præclara illa Petri confessio Matth.16. *Tu es Christus Filius Dei vivi*; asserendo enim eum esse Filium Dei vivi, naturalem Filium Dei esse professus est. Adde, quòd etiam Filius ille divinus alibi dicitur, *Unigenitus* Joannis 3. & *Proprius* ad Rom.8. si autem solùm esset Filius Dei adoptivus, ut reponebant Arriani, nec unigenitus, nec proprius diceretur; multi namque sunt Filii adoptivi: Insuper si Petrus solùm Filium Dei adoptivum Christum pronunciaret, non esset cur ejus confessio cæteris præferretur, & ob eam beatus à Christo prædicaretur, nam qui ipsum putabant esse Eliam, aut unum ex Prophetis, etiam Filium Dei adoptivum confitebantur; Oportet ergo Petrus agnoverit eum reverà Filium naturalem; sed si Christus sit Filius Dei naturalis, necessariò debet esse in eadem natura, seu ejusdem naturæ cum suo principio; in qualibet enim alia nonnisi adoptivus esse posset.

Confirmatur: Ex eo, quòd Christus ipsemet se Filium Dei verum, & naturalem pluribi contestatus fuerit; Unde Judæi Joannis 19. ipsum accusabant, quòd Filium Dei se fecisset, aut prædicasset, *Nos*, inquiebant, *legem habemus, & secundùm legem nostram debet mori; quia Filium Dei se fecit*. Unde Joannis 5. *Magis quærebant eum Judæi interficere, quia non solùm solvebat Sabbatum, sed, & Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo*: Christus autem nusquam se excusavit, quòd dixisset se Deum, vel Filium Dei: imò illô ipsô capite subdit. *Amen dico vobis, non potest Filius à se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem, quæcumque enim ille fecerit, hæc, & similiter facit*. Quibus verbis non solùm non respondet Judæis, quasi calumniatoribus, sed potiùs seipsum iterum asserit Filium Dei, & eandem cum Patre habere operationem, & potentiam.

Reponunt Arriani Christum se excusavisse apud Judæos volentes eum lapidare, quòd Filium Dei se dixisset, nam cùm dixissent Judæi Joann.10. *De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, & quia tu homo cùm sis, facis te ipsum Deum*, sese autem excusat testimoniô illô Scripturæ. *Ego dixi Dii estis*, Unde intulit, *Si illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est*, nempe Prophetas, & Patriarchas, cur potiori jure non dicitur Filius Dei, *Quem Pater, sanctificavit, & misit in mundum*; Quò argumentô Christus se nominat Filium Dei eô modô, quô justi, & Prophetæ; adeoque solùm Filium adoptivum se probavit.

Verùm non ea fuit Christi ratiocina-

natio, ut optimè notavit Hilarius 7. de Trinit. imò potiùs argumentabatur à minori ad majus hôc modô: Si Justi; & Prophetæ Fili Dei vocari possunt, quantò magis ille, quem Pater peculiari modo in unitate personæ divinæ, seu per humanitatem à Verbo assumptam sanctificavit.

Addit Chrysostomus Christum respondisse hæc quidem primùm Judæis, ut verbo tenus eorum calumniam retunderet dicendo; frustrà dicitis me blasphemasse nominando me Filium Dei, siquidem idem nomen tribuitur eis, ad quos sermo Dei factus est, quos tamen viros justos, & sanctos habetis: Sed rejecta calumniâ, postmodum ostendit ex operibus, se non solùm adoptivum, sed etiam verum Deum his verbis, *Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi, & ut cognoscatis, quia ego in Patre, & Pater in me est.*

Adde, quòd Judæi steterunt semper in eadem opinione, quòd se æqualem Deo fecisset, nam subdit Evangelista, *Quærebant eum apprehendere*, ob eamdem certè causam, propter quam eum priùs lapidare volebant; animum autem haud dubiè deposuissent, si solùm se Filium adoptivum asserere judicassent, cùm hæc appellatio cuilibet justo â Scriptura tribuatur.

Confirmatur 2. Filius verus est idem, quod Filius naturalis: Sed Christus dicitur verus Filius Dei 1. Joann. ultimo, *Ut simus in vero Filio ejus, hic est verus Deus*: Ergo est Filius naturalis.

Deinde Moises, utpote vir justus, & sanctus, fuit Filius Dei adoptivus; & tamen Paulus ad Hebræos 8. illum servum appellat per comparationem ad Christum, quem Filium nominat: *Moises*, inquit, *quidem fidelis, in tota domo ejus tanquam famulus, Christus verò tanquam Filius in domo sua*: Ergo Christus non erat Filius Dei ratione adoptionis, & justificationis, sed ratione æternæ, ac naturalis generationis.

Denique. Angeli propter eminentem suam sanctitatem Filii Dei interdum appellantur in veteri Testamento: sed Christus alia ratione dicitur Filius, ac Angelus, *Cui enim*, inquit Paulus ad Hebræos 1. *Dicit aliquando Angelorum, Filius meus es tu, ego hodiè genui te?* Quod tamen ad Christum dictum est. Consequens est ergo, quòd sit Filius verus, & naturalis per propriam generationem natus.

Probatur 2. Ex illo Joannis 10. *Ego, & Pater unum sumus*, illud enim, *Unum*, in neutro genere sine alio substantivo nomine, idem significat, quod *Unum ens*; unius autem entis unica est essentia. Cùm ergo Pater, & Filius non sint unum accidente, quia Deus accidentis sicut, & mutationis est incapax; nec sint unum relatione, imò relationibus personaliter, & realiter distinguantur; meritò infert S. Augustinus librô de Trinitate capite 2. eos esse unum substantiâ.

Reponunt Arriani tam veteres, quàm novi, nempe Transylvani, Patrem equidem, & Filium unum esse non essentia, sive substantiâ, sed animorum consensû, & unanimi voluntatum concordiâ. *Confirmantque* ex Joan. 17. ubi Christus orat, ut fideles omnes *Unum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te; ut, & ipsi in nobis unum sint*: Et rursus, *Ego claritatem, quam dedisti mihi dedi eis, ut sint unum sicut, & nos unum sumus*: sed fideles inter se, & cum Christo Domino non sunt unum substantiâ, & essentiâ, sed consensu fidei, & concordiâ charitatis; Ergo ex prædicto Oraculo Pater, & Filius non probantur esse unum essentia, sed voluntatum concordiâ.

Contra reponunt S. Patres quotquot de divina Trinitate scripserunt, Primô quòd in sacris litteris quoties plu-

ra sic dicuntur unum, ut non addatur quale sint unum, significatur eadem natura, atque essentia, quia, ut notat S.August. citatus cap.3. *unum*, & *ens* convertuntur. Unum ens autem idem est, quod unica essentia, quæ est abstractum entis, cujus significationis fundamentum usurpat ex 1. ad Corinth.6. *Qui adhæret meretrici unum corpus efficitur*; non dixit *unum* absolutè, sed *unum corpus*: Et rursus, *Qui autem adhæret Domino unus Spiritus est*, non dicit *unum* simpliciter; sed *unus Spiritus*: Nec aliquis reperietur locus, in quo plura dicantur esse simpliciter unum, non explicando, quale sint unum, nisi sint unum substantiâ, & essentiâ. Nec refert, quod ibidem de fidelibus dicatur, *ut sint unum*, non addendo quale unum, sufficienter enim intelligitur, quòd illa unitas, & identitas sit solùm per consensum, & mutuam concordiam, tum invicem, tum cum Deo, cùm dicitur, *Ut omnes sint unum*, & *ut ipsi in nobis unum sint*; Apertè enim constat, quòd fideles non possint invicem esse unum unitate essentiæ, nec cum Deo; unde hæc unitas non potest intelligi de unitate essentiæ, sicut intelligenda venit unitas Christi cum Patre.

Adde quòd illô ipsô contextu volebat Christus probare, quòd eandem cum Patre haberet potentiam, nec idcirco posset quis oves de manu sua rapere, quia ipse, & Pater unum sunt, & nemo potest de manu Patris rapere: unde necessariò sequitur, quòd unius, & ejusdem sint naturæ, atque voluntatis. Ita ratiocinantur S.Chrysostomus Hom.60. Hilarius lib.7. de Trinit. Ambrosius lib.3. de Spiritu Sancto, cap.18. Augustinus Tract.48. in Joannem. Confirmantque ex eo, quòd, si Christus Dominus intellexisset non unum secundùm potentiam, sed tantùm unum secundùm concordiam, inde probare non posset neminem posse suas oves de manu sua rapere, sicut nec de manu Patris; Unitas enim concordiæ æqualitatem potentiæ non constituit.

Probatur 3. Ex illo primæ Joannis 5. *Tres sunt, qui testimonium dant in Cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres unum sunt: Et tres sunt, qui testimonium dant in Terra, Spiritus, Aqua, & Sanguis, & hi tres unum sunt*. Quibus verbis significat S.Joannes in Cœlo tres esse testes, non quidem Angelos; plures enim sunt, quàm tres, sed divinos testes, nempè Personas Trinitatis, quæ unum sunt, scilicet una Divinitas, essentia, & substantia, ut interpretantur omnes sancti Patres.

Reponunt Arriani: Primò verba illa *Tres sunt, qui testimonium dant in Cœlo*, à solo S. Hieronymo legi; Sed apertum mendacium est, nam ita quoque legerunt, Higinius Papa Epist.1. & Cyprianus lib. de unitate Ecclesiæ, &c.

Reponunt 2. Quòd eodem modo Pater, Filius, & Spiritus sanctus dicantur unum à S. Joanne, sicut Spiritus, Aqua, & Sanguis: at qui hæc tria non sunt unum essentiâ, sed solùm testimonio, quia idem testificantur, nempe Christum Dominum non naturali, & humana, sed divina virtute tormenta sustinuisse, *Spiritus* quidem, quia fortiter exclamans post tot cruciatus expiravit, *Aqua* pariter, & *Sanguis*, quæ ex ejus latere ipsô mortuô fluxerunt; quare Centurio hæc videns, & audiens meritò exclamavit Marci 15. *Verè hic homo Filius Dei erat*. Ergo etiam Pater, Filius, & Spiritus sanctus sunt tantùm unum unitate testimonii, non verò unum unitate substantiæ, & essentiæ.

Respondeo 1. Quòd illud, *& hi tres unum sunt*, cùm sermo est de Spiritu, Aqua, & Sanguine, in aliquibus exemplaribus non legi. Secundò, quòd in Græ-

Græco idiomate non legatur simpliciter, *& hi tres unum sunt*, sed, *& hi tres in unum sunt*, scilicet in unum testimonium; de tribus autem cœlestibus testibus simpliciter legitur, *hi tres unum sunt*, quo significaret eos unum esse unitate essentiæ, & substantiæ.

Probatur 4. Illis omnibus Scripturæ textibus, quibus Filii divinitas disertè exprimitur, sic Ioannis I. *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum;* Unde S. Ambrosius lib. 1. de Fide Trinitatis; *His quatuor, aut quinque verbis omnes hæreses excludit Piscator noster, quod enim erat in principio non includitur tempore, non in principio prævenitur: Ergo Arrius conticescat, qui Filium Patri coæternum negat. Quod autem erat apud Deum, non commixtione confunditur; sed manentis Dei apud Patrem solida perfectione distinguitur; ut Sabellius, & Photinus obmutescant, qui nullam in personis divinis distinctionem agnoscebant. Si verò Deus erat Verbum sempiternæ divinitatis in Patre, & Filio inseparabilis unitas, & consubstantialitas est, ut erubescant Eudoxius, & Eunomius: Ecce quomodo intra unum rectè omnes conclusit, ut faceret inhabiles fraudi, quamvis essent inutiles captioni.*

Confirmatur ex illo Isaiæ 45. *Te adorabunt, teque deprecabuntur; tantùm in te est Deus, & non est Deus absque te; verè tu es Deus absconditus, Deus Israel Salvator*: Quibus apertè Christi divinitas significatur. Secundò ex illo Baruch. 3. *Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius ad eum*; Subdit autem, *Post hæc in terris visus est, &c.* Tertiò ex illo ad Philippenses 2. *Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo*: Ergo reverà ipsi erat æqualis. Quartò ad Rom. 9. *Ex quibus est Christus secundùm carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula.* Plures alios Scripturæ contextus Filii divinitatem insinuantes sparsim proferemus in hujus operis decursu. Quoniam autem Arriani impudenter jactitarunt neminem ex S. Patribus ante ortam de Filii divinitate, & consubstantialitate controversiam, illius meminisse, operæ pretium est nonnullos Ecclesiæ nascentis Patres proferre, qui trium divinarum Personarum divinitatem, & consubstantialitatem professi fuerint: Hi sunt autem in primis *Clemens Romanus* lib. 8. Const. Apostol. *Ignatius* in Epistola ad Antiochenos, ad Filadelphos, ad Philippenses: *Dionysius Areopagita* lib. de mysterio Theolog. cap. 2. & lib. de divinis Nominibus cap. 1. *Justinus* lib. de Fide, & in Apologia ad Antonium, & in Dialogo cum Tryphone. *Irenæus* lib. 3. c. 8. 9. 16. 19. 20. & lib. 4. cap. 11. *Clemens Alexandrinus* lib. 1. Pædag. cap. 6. & lib. ult. cap. ult. *Tertullianus* l. contra Praxeam. *Cyprianus* lib. 2. ad Quirinum cap. 6. & alii priorum sæculorum Scriptores Otthodoxi ante Concilium Nicænum: post quos tam multi Doctores pro hac veritate scripserunt, ut longum, & inutile foret eos recensere.

Objiciunt Arriani primò varios Scripturæ sacræ contextus, quibus Filius divinus dicitur creatus, & creatura: Sic proverbiorum 8. græcè legimus de Sapientia, *Dominus creavit me in initio viarum suarum in opera sua*, similiter ad Colossenses cap. 1. Christus dicitur *Imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ*, id est primaria, & præcellentissima omnium creaturarum, ut interpretantur Arriani; Ergo reverà non est Deus, neque æterno Patri consubstantialis.

Nego consequentiam, & ad primum contextum Respondeo 1. quòd versio Hebraica hoc in loco non videatur concordare textui Hebraico, qui loco *Creavit me* habet *Possedit me*, ut exprimit vulgata nostra: *Inter possessionem* au-

autem (inquit Hieronymus Epist.139. in qua eundem locum pertractat) *& creationem multa diversitas est; possessio enim significat, quòd semper Filius in Patre, & Pater in Filio fuerit: creatio autem ejus, qui priùs non erat, conditionis exordium*: Hinc Basilius Seleuciensis Orat.1.de Adamo in Paradisum translato ait, *Factus est homo possessor eorum, quorum non fuerat creator*.

Respondeo secundò, quòd cùm in Christo duæ sint naturæ humana scilicet,& divina; quædam ipsi tribuuntur secundùm unam naturam, quæ non competunt alteri; itaque secundùm naturam divinam reverà est increata Sapientia, secundùm humanam autem dici potest Sapientia creata, ut interpretantur sancti Patres plurimi, Maximè Athanasius Orat.3. ubi hunc locum tractans, *Dominus creavit me*, ait: *Non sic existimare debemus totum Verbum natura suapte creaturam esse; sed creaturam induisse corpus, ac propter nos illum à Deo creatum fuisse*. Vel,ut inquit Ambros. lib.3. de fide cap.5. *Arriani, vel ut Judaici caupones miscent aquam cum vino, quia divinam generationem, humanamque confundunt, ad divinitatem referentes, quod de carne sit dictum*. Quapropter S. Augustinus lib.1. de Trinitate cap.11.hanc regulam commendat intelligendarum Scripturarum de Filio Dei, *Ut distinguamus quid in eis sonet secundum formam Dei, in qua æqualis est Patri, & quid secundùm formam servi, quam accepit à Patre*. Similiter respondeo ad 2.contextum, quòd Christus, ut Sapientia incarnata dicitur primogenitus,quia priùs fuit à Deo destinatus, omnia enim propter Christum;& ejus incarnatio facienda motivum Deo fuit hominis, & mundi fabricandi.

Objiciunt 2. Illos Scripturæ textus, quibus Filius dicitur Patri inferior, & subditus, sic Ioannis 14. *Pater major me est*. Et Matth. ultimo, *Data est mihi omnis potestas in Cœlo, & in Terra*: Et ad Philippenses 1. *Factus obediens usque ad mortem*: Ergo reverà non erat Patri æqualis secundùm divinitatem, authoritatem, & potentiam.

Respondeo 1. hæc omnia quidem esse vera secundùm humanitatem assumptam, non verò secundùm divinitatem, seu, ut loquitur S. Athanasius in Symbolo, *Æqualis Patri secundùm Divinitatem, &c.* Humanitatem enim induendo etiam servitutem induit: Unde cum dixisset Apostolus, *Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo*, subdit, *Semetipsum exinanivit formam servi accipiens, &c.* Et hoc modo verificari potest, quòd Patri subditus fuerit, & quòd ipsi donata fuerit authoritas in Cœlo, & in Terra, quam jure humanæ nativitatis sibi non vendicabat.

*Resp.*2. quòd Filius etiam ab aliquibus Patribus dicatur minor Patre secundùm divinitatem, quatenus nempe principium habet à Patre, qui idcirco dicitur major, quia caret principio: Sic sanctus Hilarius, etsi præfatum locum de humana natura assumpta exponat 9. lib.de Trinit. tamen etiam de divinitate interpretatur dicens, *Major itaque Pater Filio est, & planè maior, cui tantùm donat esse, quatenus ipse est*: Vel ut breviùs habet Sebadius lib.contra Arrianos, *Pater*, inquit, *major me est, meritò major, quia solus hic author sine authore est*. Sed omnium clariùs rem exponit sanctus Augustinus lib.de Fide, & Symbolo, dicens Christum hæc dixisse, *partim propter administrationem suscepti hominis; partim propterea, quod Filius Patri debet, quod est, hoc etiam utique debens Patri, quod eidem Patri æqualis, aut par est: Pater autem nulli debet quidquid est*.

Objicies 3. Vera divinitas non patitur defectum scientiæ: Sed in Filio

talis scientiæ defectus, & ignorantia reperitur; ut constat ex illo Marci 15. ubi Christus loquens de die judicii, *De die autem illo, vel hora nemo scit, nec Angeli in Cœlo, neque Filius, nisi Pater.*

Respondeo 1. Sanctum Ambrosium lib. 5. de Fide cap. 7. credidisse falsatos Codices Evangelii ab Arrianis, quoniam à veteribus abest illud, *Neque Filius*; Hieronymus quoque in commentario ad cap. 24. Matthei, ait, in quibusdam Latinis Codicibus additum est, *Neque Filius* cùm in Græcis, & maximè Adamantii, & Pierrii exemplaribus non habeatur.

Secundò dico hanc restrictionem scientiæ penes Filium esse intelligendam de eo secundùm humanitatem specificativè; non reduplicativè, id est, non negando, quòd humanitas Christi prædictum diem cognoverit; sed quòd non cognoverit scientiâ humanâ; illum enim non scivit, nisi per scientiam divinitùs infusam, seu per revelationem: Unde Athanasius Orat. 4. ubi fusè hoc oraculum expendit, ait, *Manifestum est, & finis universitatis horam, ut Verbum est eum cognoscere, ut autem homo est ignorare, est enim proprium hominis ignorare, & ista præsertim: Verùm id Salvatoris nostri benignitati peculiare est: nam postquam homo factus est, non eum puduit propter carnem ignorantem dicere*, NON NOVI, *ut ostenderet se, ut Deum scientem, nescire carnaliter.* Ita pariter plerique sancti Patres maximè Hilarius, Augustinus, &c.

Objiciunt 4. Varias sanctorum Patrum sententias; inprimis S. Ignatii, Epistolâ ad Magnesianos, ubi de Christo ait, *Unum, & solum verum Deum Patrem suum annuntiavit*: Ergo inquiunt solus Pater est verus Deus, non ità Filius. Secundò Epistolâ ad Tharsenses, ubi de Christo pariter ait, *Non est ipse ille, qui est super omnia Deus, sed Filius ipsius.* Tertiò ejusdem Epistola ad Philippenses, ubi probat Patrem esse unum Deum illo Deuteronomii 6. *Dominus Deus tuus Deus unus est*, & circa medium introducit Christum loquentem cum Sathana tempore tentationis in hæc verba, *Scio eum*, scilicet Deum, *novi unum solum, cui non denego servire, à quo tu Apostata factus es, non sum Antitheus*, hoc est contrarius Deo, *Confiteor ejus eminentiam.* Ex quibus colligunt Arriani solùm Patrem esse Deum, cui servitus debeatur.

Respondeo his, & aliis similibus Ignatii verbis ab eo non excludi alias personas à consortio Divinitatis cum Patre; imò ipse apertè Filii Diviniatem affirmat in Epistola citata ad Tharsenses; subdit enim de Christo; *Quomodo ergo hujusmodi homo est purus ex Maria demum habens initium, ut esset, non potius Deus Verbum, & Filius unigenitus, de quo dictum est* IN PRINCIPIO ERAT VERBUM; Unde etiam in prioribus verbis consultò non dixit Ignatius, *Quia non est Deus super omnia*, sed *quia non est ille, qui est super omnia Deus*; ita ut pronomen, *ille*, designaverit personam Filii distinctam à Patre, qui ideo præcipuè dicitur super omnia, quia nimirum est fons totius Divinitatis; Cæteras Arrianorum Cavillationes, & objectiones solvemus in hujus Tractatus decursu.

CONCLUSIO SECUNDA.

SPIRITUS *sanctus est verus Deus, ac proinde Patri, & Filio consubstantialis.* Hæc infertur ex præcedenti, & specialiter probatur, illis Scripturæ textibus.

Primò quibus præcipitur conferendum baptisma, *In nomine Patris, Filii, & Spiritus sancti*: Matth. ultimo, & ad Titum 3. *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis, & renovationis Spiritus sancti*: Ex quibus colligit S. Gregorius Nazianzenus, *Si non est Deus ade-*

adorandus Spiritus sanctus, quomodo me Deum per baptismum efficit? Quasi diceret si per baptismum sanctificor, & per Spiritus sancti invocatione participatione divinæ sanctitatis efficior Deus: Ergo ille est Deus adorandus, quia nemo remittere potest peccata, nec sanctificare, nisi solus Deus: *Secundò*, Actorum 5. ita Petrus alloquitur Ananiam, *Cur tentavit Sathanas cor tuum mentiri te Spiritui sancto*, mox cui mentitus fuit declarat, *Non es mentitus hominibus, sed Deo*, ubi Epiphanius Hæresi 74. *Deus ergo de Deo est, & Deus Spiritus sanctus*, inquit, *cui mentiti sunt, qui de agri pretio interverterant*.

Probatur 2. Habere templum, & esse creaturę rationalis beatitudinem, ac finem ultimum, soli vero Deo convenit: Sed hæc in Scriptura tribuuntur Spiritui sancto; de primo enim dicitur 1. ad Corinth.6. *An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti?* De altero verò primæ Petri 1. *Spiritu sancto misso de cœlo, in quem desiderant Angeli prospicere*, Ille autem, in quem desiderant Angeli prospicere est eorum Beatitudo, ac finis ultimus: Ergo, &c.

Tertiò; Ille verè Deus est, cui conveniunt Divinitatis operationes, & proprietates: Sed illæ omnes conveniunt Spiritui sancto: Primò namque Divinitatis proprietas est esse ubique; at Sapientiæ primo *Spiritus Domini replevit orbem terrarum*: Secundò creatio est opus solius Dei; sed Spiritui sancto tribuitur Psalm. 13. *Emitte Spiritum tuum, & creabuntur*: Judith 16. *Misisti Spiritum, & creata sunt, &c.* Tertiò resuscitare, & vivificare mortuos est operatio propria Dei, ut constat ex illo Joannis 5. *Sicut Pater suscitat mortuos, & vivificat, sic Filius, quos vult vivificat*: Sed hæc virtus convenit Spiritui sancto, nam ut loquitur S. Paulus ad Rom. 8. *Qui suscitavit Jesum Christum à mortuis vivificabit, & mortalia corpora vestra, propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis*.

Deniq;solius Dei est res futuras per Prophetas prædicere, & annunciare: Sed ex 2. Petri 1.cap. *Spiritu sancto inspirati loquuti sunt sancti Dei homines*: Ergo Spiritus sanctus est verus Deus, quippe cum habeat operationes Deo proprias; non per ministerium solùm, ut olim dicebant Macedoniani, sed per authoritatem; nam inquit Paulus 1. ad Corinth. 10. *Hæc omnia operatur unus, atque idem Spiritus dividens singulis, prout vult*.

Unde inferendum est cum S. Fulgentio lib.3. ad Trasimundum cap.25. *Dicatur igitur*, inquit, *si cœlorum virtutem potuit firmare, qui non est Deus: si potest in baptismatis regeneratione sanctificare, qui non est Deus: si potest Charitatem tribuere, qui non est Deus: si potest in credentibus habitare, qui non est Deus: si potest gratiam dare, qui non est Deus: si potest templum membra Christi habere, qui non est Deus; & dignè Spiritus sanctus negabitur Deus.... Si autem hæc creatura possibilia numquam fuerunt, & inveniuntur in Spiritu sancto, quæ tamen soli competunt Deo, non debemus naturaliter diversum à Patre, Filioque dicere, quem in operum potentia diversum non possumus invenire, ac sic ex unitate operis unitas est agnoscenda virtutis*.

Objiciunt Macedoniani: *Primò* illud Joannis, *Omnia per ipsum facta sunt*, nempe per Verbum: Ergo etiam Spiritus sanctus per ipsum factus est: *Secundò*, illud ad Rom.8. *Spiritus postulat pro nobis*; At si esset Deus, non postularet, sed daret; Ergo non est verus Deus; *Tertiò*, Joan. 16. *Quæcumque audierit loquetur, & annuntiabit vobis*: At qui audire debet, & instrui, ut aliis loquatur, non est Deus: Ergo, &c.

Respondeo ad 1. cum Nazianzeno Orat.

Orat. 5. de Theologia non omnia facta esse per Verbum, sed quæcumque sunt facta, Spiritum autem sanctum esse extra ordinem earum rerum, quæ factæ sunt, nam alioquin, & Pater etiam factus esset per Verbum.

Ad secundum dico cum S. Augustino Epistola 121. Paulum asserere, quòd Spiritus sanctus postulat pro nobis, quia nempe facit nos postulare adjuvando suis gratiis, & auxiliis infirmitatem nostram, ut postulemus: Unde Paulus ad Galatas 4. *Misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra clamantem, Abba Pater.*

Ad tertium dico cum S Basilio lib. 1. contra Eunomium, Spiritum sanctum audire à Patre, & Filio ea, quæ loquitur, & annuntiat, non per instructionem, & disciplinam emendicatam à Sapientiore, & Doctore, sed per communicationem ipsius essentiæ, & scientiæ divinæ, quam à Patre, & Filio per æternam processionem accepit.

APPENDIX

An Unitas trium divinarum Personarum Consubstantialitatis *vocabulo à sanctis Patribus rectè explicata fuerit?*

VOx *Homousios*, seu *Consubstantialis* usurpata fuit à sanctis Patribus, maximè verò in Nicæna Synodo ad exprimendam trium personarum unitatem essentiæ, & substantiæ; hæc enim vox, tam Sabellium condemnat, quàm Arrium; Sabellium quidem, quia cùm idem sibi ipsi non sit consubstantialis, si Pater, Filius, & Spiritus sanctus essent una persona, non essent consubstantiales; Arrium verò, quia si Pater, Filius, & Spiritus sanctus essent distinctæ personæ, non essent homousii, sive consubstantiales, sed ad summum juxta Arrium essent *Homousii*, sive similis substantiæ; & juxta Sabellium *Synusii*, seu unius substantiæ; Unde Epiphanius Hæresi 69. *Ut serpens*, inquit, *bituminis odorem refugit, aut cervæ halitum, aut gagatæ lapidis, aut styracis suffitum. Sic Arrius, & Sabellius illam veritatem constantem consubstantialis professionem exosam habent.* Quocirca Marianus Victor in opusculo de voce *Homousios* affirmat illam *Divinitùs inventam fuisse*: Et S. Athanasius lib. de Synodo Ariminensi appellat eam *Columnam*, vel *Cippum, in quo illorum nempe Arrianorum impietas proscribitur, ac velut trophæum de ea superata, prostrataque statuitur.* Concinit, & Liberius Papa Epist. 11. ad Orientales, circa medium de fide Nicæna, ubi sic loquitur, *Quæ nomine consubstantialis comprehensa, tanquam propugnaculum firmum, & inexpugnabile omnes impetus, & machinas Arii retundit, & reprimit.*

Non solùm autem Catholici eam vocem usurparunt, sed etiam Hæretici Nicæna Synodo antiquiores. Refert enim S. Athanasius in libro de Synodis Ariminensi, & Seleuciensi Paulum Samosatenum, qui Christum asserebat non esse à Deo ab æterno genitum, sed tantùm in tempore ex Maria ortum habuisse, eo usum fuisse argumento, quod nisi ita esset; consequens foret illum esse Patri consubstantialem; adeoque tres esse substantias, unam primariam, & duas ex illa derivatas. Interpretabatur nempe consubstantialitatem, eò modò, quò in creaturis, & corporeis rebus, in quibus videlicet ab una substantia diversa, & separata, altera propagatur. Unde affirmat idem S. Athanasius in fine ejusdem libri, Episcopos, qui numero septuaginta, vel ut scribit S. Hilarius octoginta convenerant Antiochiæ, adversus Paulum Samosatenum de-

decrevisse Filium non esse *Homousion*, id est consubstantialem Patri, eô videlicet sensu, quô Paulus Samosatenus intellexerat: Unde S. Hilarius lib. de Synodis versus finem, *Malè Homousion*, inquit, *Samosatenus confessus est; sed nunquid meliùs Arriani negaverunt? Octoginta Episcopi olim respuerunt; sed trecenti decem, & octo nuper receperunt. Illi contra hæreticum improbaverunt, fi, & probando, & improbando unum utrique statuerunt. Quid benè constituta convellimus?*

Hujus autem sanciendi, & usurpandi vocabuli à Patribus Nicænis hanc causam fuisse prodit S. Athanasius lib. de decretis Synodi Nicænæ, quod cùm Episcopi Catholici in Synodo Nicæna inter se deliberarent quanam verborum formula veram fidei professionem conciperent, ut Arrianam perfidiam extinguerent: Primum eis venit in mentem dicere, *Filium esse Deum de Deo unigenitum*; sed cùm Eusebius Nicomediensis, qui Arrianorum partes tuebatur, & fovebat, gregales suos admonuisset non esse, quòd huic determinationi assentiri vererentur, propterea, quòd res omnes creatæ similiter essent ex Deo: id animadvertentes Patres addiderunt, *Ex substantia Patris esse Filium*: Cum autem hæc additio etiam Arrianis placeret, subjunxerunt Filium *Esse potentiam, & imaginem Patris, eique per omnia similem, & immutabilem*: Videntes autem, quod Arriani, ne huic quidem subscribere detrectarent, tunc ad labefactandam, & conterendam eorum hæresim usurparunt nomen *Homousion*, affirmando *Filium esse consubstantialem Patri*, ut non solùm ei similis, sed etiam ejusdem omnino cum illo naturæ, ac substantiæ crederetur.

Hujus verò vocabuli usurpandi ansam præbuit ipsemet Eusebius Nicomediensis, us affirmat S. Ambrosius lib. 3. de fide cap. 7. siquidem delata fuit ad Patres una ex ejus Epistolis, quam ad suos gregales dirigebat, in qua cavebat, ne Filium verum faterentur, quoniam hoc erat Patri consubstantialem confiteri, quod judicabat suæ sententiæ summè contrarium: *Nam*, inquit S. Ambrosius, *cur Homousion Patri nolint Filium dicere, nisi quia nolunt verum Dei Filium confiteri? Sicut author ipsorum Eusebius Nicomediensis Epistolâ suâ prodidit dicens, si verum inquit Dei Filium, & increatum dicimus, Homousion cum Patre incipimus confiteri. Hæc cum lecta esset Epistola in Concilio Nicæno, hoc Verbum in Tractatu fidei posuerunt Patres, quòd id viderunt adversariis esse formidini, ut tanquam evaginato ab ipsis gladio ipsorum nefandæ caput Heresis amputarent*. Unde meritò notat S. Nazianz. Orat. 49. Arrianos omnia alia admisisse vocabula quibus Divinitatem Filii profiteri simularent præter *Homousion*, *Potuissent*, inquit, *Homousion sicuti, & cætera verbo tenus nominare, si habuissent quomodo illud ad aliam intelligentiam suo sensu perverterent. Sed cum viderent se in hoc verbo concludi, nullam omnino mentionem hujus rei fieri voluerunt; ne aut profitendo crederent, aut credentes professi viderentur, subtili ingenio excusantes, quod aut scriptum non esset, aut Deum in substantia dici non oporteret, ne corporeus crederetur*, &c. Vel, ut addit S. Athanasius lib. de Synodo Ariminensi, *Vocis*, inquit, *istius exquisita ratio, cum omnium ipsorum simulationem, siquidem illum dicant ex Deo esse, redarguit, tum eorum argutias, quibus simplices circumveniunt excludit. Sanè, quum omnia Sophisticis calumniis adulterare, & immutare possint ad arbitrium: solam hanc dictionem, ut quæ ipsorum convincit hæresim reformidant; quam quidem Patres pro munimento, & arce contra omnia illorum impia commenta scriptam objiecerunt.*

Ita-

Itàque machinas omnes, & impetus ad illam abolendam distinctionem adhibuerunt Arriani; etenim objiciebant primò hanc vocem esse novum commentum antiquis Patribus, & Apostolis ignotum, nec inventum in Scriptura; adeoque respuendum, quoniam monet Sapiens Proverbiorum 22. *Ne transgrediaris terminos Antiquos;* Et Apostolus 1. ad Timoth. 6. *Depositum custodi, devitans prophanas vocum novitates*: Ergo, &c. Ad quæ

Respondebant sancti Patres 1. hoc argumentum esse retorquendum adversus Arrianos, *Nam si penitùs excludenda putant vocabula omnia non scripta;* ait S. Athanasius lib. de Synodis, *Cur Arrius tantùm acervum dictionum, quæ nusquam in Scripturis occurrunt accumulaverit quales sunt,* ex non extantibus; *&* non erat Filius antequam gigneretur; *&* erat quando non erat; *&* mutabilis est, *&* ineffabilis est, *atque* invisibilis Pater suo Filio: *&* Filius ne suam quidem noverit substantiam: *Et cætera, quæ in ridiculo, impioque commentario suo Arrius evomuit, ex opinione sua, non illi contradixerunt?* Vel ut eleganter scripsit Hilarius lib. contra Constantium Augustum, qui, & Arrianus erat, *Non novitates vocum, sed prophanas devitari jubet Apostolus, tu cur pias excludis, cùm præsertim ab eo dictum sit*: OMNIS SCRIPTURA DIVINITUS INSPIRATA UTILIS EST; *innascibilem scriptum nusquam legis, nunquid, & hoc negandum erit, quia novum est; Decernis similem Patri Filium: Evangelia non prædicant. Quid est, quòd non refugis hanc vocem? In uno novitas eligitur, in alio submovetur. Ubi impietatis occasio patet, novitas admittitur. Ubi autem religionis maxima, & sola cautela est, excluditur.*

Respondebant 2. Reverà nomen *Homousion*, & consubstantiale non esse novum; siquidem usurpatum fuerat à Patribus Antiquis, nempe *Tertulliano* lib. 4. contra Marcionem; *Procboro* in vita S. Joannis: S. *Martiali* Epist. 1. ad Burdegalenses cap. 10. &c. Quod ipsimet Arriani agnoscebant, nam refert S. Athanasius Epistolâ ad Africanos Episcopos, quòd Eusebius Episcopus Cæsariensis, cùm priùs suffragaretur Arrianæ Sectæ, postea tamen Nicæni Concilii decretis subscripsit, & apud suos idipsum propriis litteris affirmavit; cujus hæc sunt verba: *Novimus quosdam ex priscis eruditos; & præclaros Antistites, aliosque Scriptores cùm de Patris, & Filii Deitate loquerentur, voce* CONSUBSTANTIALIS *usos esse*, exemplar autem hujus Epistolæ est apud Theodoretum lib. 1. Historiæ Ecclesiasticæ cap. 12.

Adde, quòd hoc nomen Scripturis etiam sacris inferatur, utpote cùm Scripturæ sacræ disertè affirment Patrem, & Filium esse unum; & Filium ex utero Patris genitum, & æqualem, &c. Unde S. Augustinus lib. 3. contra Maximinum capite 14. *Quid est* HOMOUSION, *nisi ego, & Pater unum sumus?*

Respondebant 3. Quòd novis morbis suborientibus, nova essent adhibenda remedia, & adversus nova dogmata etiam novas fidei formulas conscribendas, nam, ut rectè reposuit sanctus Athanasius in disputatione Laodiceæ habita coram Probo: *Ecclesiasticæ semper moris est disciplinæ, si quando hæreticorum nova doctrina exurgit, contra insolentes quæstionum novitates rebus immutabiliter permanentibus nominum vocabula mutare, & significantiùs rerum naturas exprimere, quæ tamen existentiam causarum virtutibus congruam, & quæ magis easdem antiquitatis fuisse demonstrent.*

Objiciebant 2. Quòd Constantinus piissimus Imperator reprehenderit vocabulum *Homousion*, ut novum, & inutile in Epistola, quam per Osium Cor-

dubensem scripsit ad Alexandrum, & Arrium, in qua ait, *Valdè exilis, & neutiquam tanta contentione digna visa est*: Et post pauca, *De inani quadam quæstionis particula sciscitaberis*: Et paulò inferiùs: *De rebus hujusmodi, nec omnino rogetis, nec ad rogatum respondeatis: Tales enim quæstiones, quales nulla lex, Canon-vè Ecclesiasticus necessariò præscribit, sed inanis dissoluti otii certatio proponit.*

Respondebant Sancti Patres, quòd nimius zelus componendi turbas in Ecclesiis excitatas, pium Imperatorem impulerit, ut facilè crederet deceptoribus affirmantibus de sola voce dissidium esse Arrianorum à Catholicis, sed ut scriptum legimus lib. 2. Concilii Nicæni paulò ante subscriptiones in fragmento; Concilii Nicæni definitione certior factus, *Laudabat Deum, cùm divina hæc audisset dogmata, & gaudens de nostrorum Episcoporum concordia, exultabat spiritu: studebat enim neminem, neque magnum, neque parvum ab hac confessione dissentire*: Unde Epistolas scripsit orthodoxas adversus Arrium, quæ referuntur libro 4. Concilii Nicæni.

Objiciunt denique, quod vox *Homousion*, & consubstantialis proscripta fuerit, & damnata à Conciliis, Ariminensi, & Sirmiensi. Verùm.

Respondeo, quòd quamquam Ariminensis, utpotè faventis hæresi Arrianæ, authoritatem plurimi respuant; tamen in Ariminensi, quatenus Synodi rationem habuit non solùm nihil decretum fuit contra nomen, aut rem CONSUBSTANTIALIS; sed potiùs veritas Catholica de hac re iterum definita fuit, & Valens, & Ursatius Arrianorum Fautores cum suis quinquaginta, aut octoginta asseclis, qui Synodo intererant, à trecentis, & pluribus Patribus fuerunt condemnati, atque ita Synodus fuit dissoluta: At cùm ejus definitio missa fuisset ad Constantium Imperatorem Arrianis addictum, hic coegit aliquos ex illis Patribus, & compulit confessioni ab Arrianis fabricatæ subscribere; quocirca Ariminensis Synodus ab aliquibus damnatur: Quamquam solùm damnari debeat illa subscriptio facta post Synodum à Patribus morantibus Arimini, & expectantibus responsum Imperatoris. Quantùm ad Sirmiense Concilium; constat nihil omnino in eo liberè, & rectè factum fuisse; sed tantùm coactè, & per vim; utpotè præsente, & urgente Constantio Imperatore Arriano: nec refert, quòd Liberius, & Osius ei subscripserint, hoc enim fecerunt tædio exilii, ut fusiùs demonstrabimus in Tractatu de Conciliis.

ARTICULUS SECUNDUS.

De Origine, & Processione divinarum Personarum.

INGENTEM reverà difficultatis Oceanum enavigandum hoc in Articulo suscipimus. Quis enim capiat, qualiter in Deo Processiones sint, & nullus motus: fluxu quodam æterno, & omninò immutabiles; semper antiquæ, semper novæ; semper compleantur, semper, incipiant: producant terminum, non verò causent effectum? Quis aperiet qualiter Filius, & Spiritus sanctus à principio procedant, nec ipso sint posteriores: Non sint ex subjecto, nec tamen sint ex nihilo: ab alio sint, & non dependeant: in alio, & non recipiantur: ad aliud, & in se subsistant? Quomodo tandem sine corruptione sit fœcunditas; sine divisione pluralitas; sine inferioritate unius ab alio emanatio? Unde meritò sanctus Ambrosius libro 1. de fide, *Si Paulus, ea quæ audivit raptus in tertium*

tium Cœlum, ineffabilia dicit; quomodo nos exprimere possumus Paternæ generationis arcanum, quod, nec sentire potuimus, nec audire? Quocirca hujus mysterii curiosum indagatorem meritò, ita carpit Nazianzenus Oratione 5. de Theolog. *Quæ ergo est hæc processio, inquies? Dic tu, quæ Patris ingenitura sit, & ego Filii generationem, & Spiritus processionem explicare aggrediar, ut ambo mentis vesaniâ præcipites agamur in Dei mysteria oculos injicientes.* Nihilominus quoniam doctrinæ Theologicæ ratio postulat, ut qui de pluralitate divinarum personarum hactenus disseruimus, etiam, & modum, quô illæ multiplicantur per productionem, & processionem aperire debeamus: Idcirco quatuor sequentes quæstiones proponimus ventilandas 1. An sit admittenda vera, & realis in Deo processio unius personæ ab alia. 2. Quotuplex sit. 3. Quid, & quales. 4. Qualiter invicem discrepent processiones Verbi, & Spiritus sancti.

Quaestio Prima.

An sint reales in Deo Personarum Processiones?

NOTANDUM 1. Processionis nomen in creaturis usurpari præcipuè ad significandam originem, seu emanationem unius ab alio, tanquam à principio, vel causa: Inde duplex emanatio, seu processio distinguitur, nimirum *Immanens, & transiens.* Prior est cujus terminus intra principium suum, vel causam permanet, qualis est productio verbi mentalis residentis in intellectu producente: Transiens verò est cujus terminus exit extra suum principium, vel causam, à qua producitur, qualis est processio caloris ab igne in aquam. In divinis autem *Processionis* vocabulum, significat veram, & realem emanationem unius personæ ab alia, quæ non exeat extra Deum in Creaturas; sed maneat intra entitatem divinæ substantiæ, & velut in sinu personæ producentis æternùm subsistat, de quo illud Joannis 1. *Unigenitus, qui est in sinu Patris.*

Notandum 2. Quod etsi ad explicandum ineffabile mysterium unius divinæ personæ ab alia procedentis, Theologi indiscriminatim usurpent nomina productionis, processionis, originis, seu emanationis: Nihilominus *Productionis* vocabulum propriè significat, velut actionem personæ aliâ producentis: Cætera verò unius personæ ab alia exitum, vel emanationem rectiùs exprimunt: Unde duplicem distinguunt processionem, non secus, ac ipsam originem, nimirum *activam*, & *passivam*. Processio activa est ipsa actio personæ producentis: Passiva autem est emanatio personæ productæ. Advertendum insuper, quòd licèt *Processio* ex usu Ecclesiæ significet emanationem Spiritus sancti, qui in Symbolo S. Athanasii dicitur, *Non genitus, sed procedens*: Ejus tamen significatio latiùs patet apud Theologos; illo namque vocabulo utuntur solitò ad exprimendam utriusque divinæ Personæ emanantis originem.

Notandum 3. Actionem productivam in Creaturis variam, sed maximè triplicem habere imperfectionem adjunctam: Siquidem efficit in effectu dependentiam, contingentiam, & entitatis diversitatem à principio producente. Dependentiam inquam, quia cùm effectus, qui producitur, transeat à non esse ad esse; certò certiùs est, quòd ante sui productionem erat nihil; ideoque totum esse, quod obtinet, debet causæ producenti, & consequenter ab ea pendet, quantùm ad suam entitatem, quam nonnisi ex causæ poducentis fœcunditate mutuatur.

Insuper contingentiam importat; cùm enim ante sui productionem fuerit nihil, evidens est, quòd non habeat necessitatem essendi, nec proinde sit ens necessarium, sed tantùm contingens.

Denique diversam numero saltem habet essentiam à suo principio, quia ens creatum propter suam finitatem communicari nequit absque sui divisione. Unde si detur aliqua actio productiva, in qua res producta, ita sit simpliciter necessaria, ut non possit concipi non esse, habeatque eandem numero essentiam cum principio producente; certò constabit eam esse ab his imperfectionibus liberam. An autem in Deo sit aliqua actio hujusmodi, absque ulla imperfectione, productiva divinarum personarum; An verò divina Essentia ex se determinetur ad tres personas, sicut ad primam absque ulla productione, ut volunt quidam hæretici, qui idcirco dicti sunt *Autotheani*, quòd omnes divinas Personas à seipsis, & non ab aliis esse assererent; hac in Quæstione est determinandum.

CONCLUSIO PRIMA.

FIDE *sancitum est esse in divinis realem processionem ad intra, secundùm quam una persona procedit, & producitur ab alia*. Colligitur: *Primò* ex variis Scripturæ textibus, quibus Verbum divinum dicitur à Patre procedere.

Maximè verò ex Joannis 8. *Ego ex Deo processi*. Et capite 7. *Ego scio eum, quia ab ipso sum*. Quos contextus etsi Origenes, Euthymius, & Theophilactus explicent de processione temporaria, seu de missione temporali Filii à Patre, ut veniret in mundum; inde tamen etiam probatur intenrum, quia missio unius personæ ab alia non fit nisi ratione processionis ab ea, à qua mittitur, ut probabitur infra.

Deinde Eccles. 24. Verbum divinum, seu divina Sapientia dicitur, *Ex ore Altissimi*, hoc est ex intellectu Patris, *Prodiisse primogenita ante omnem creaturam*. Et Sapientiæ 7. vocatur *Emanatio quædam claritatis omnipotentis Dei sincera*. Et Michæe 5. dicitur, *Egressus ejus ab initio, à diebus æternitatis*.

Denique hoc ipsum probant ea omnia oracula, quibus Filius dicitur accepisse à Patre 1. *Vitam*, sic Joannis 5. *Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit, & Filio vitam habere in semetipso*. 2. Potestatem, Joannis 17. *Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis*. 3. Authoritatem, Matthæi 11. *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo*, &c. Cùm enim Essentia divina has omnes divinas perfectiones realiter contineat, & ab eis sit indistincta, consequens est Patrem dedisse essentiam, cui prædictas perfectiones contulit.

Idipsum de Spiritu sancto eadem sacra Scriptura testatur, nam Joannis 15. legimus cum *venerit Paracletus, quem mittam vobis à Patre, Spiritum veritatis, qui à Patre procedit*: Et cap. 16. *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis*. Accipit itaque Spiritus sanctus scientiam à Filio, & consequenter essentiam, & alia attributa. Ponitur autem Verbum *Accipiet*, in futuro, quia effectum ejusdem Spiritus sancti in Fideles futurum indicat; neque id repugnat processioni, quæ cùm sit æterna, omnia tempora complectitur: Insuper Spiritus sanctus ad Romanos 8. dicitur *Spiritus Christi*: Actor. 16. *Spiritus Jesu*: Ad Galatas 4. *Spiritus Filii*: Non potest autem una persona dici alterius, nisi quia ab ea procedit. Constat ergo ex Scriptura sacra duas esse in Deo ab æterno processiones divinarum personarum productivas.

Secundò: Hæc eadem veritas definita fuit in variis Conciliis, maximè verò Nicæno, Constanrinopolitano, Lateranensi, & Florentino, habeturque in om-

omnibus fidei Symbolis ab Ecclesia probatis, præsertim Nicæno ubi de Filio dicitur, *Deus de Deo, lumen de lumine, Deus verus de Deo vero, genitus non factus*. De Spiritu sancto autem, *Qui ex Patre, Filioque procedit*: Et in Constantinopolitano hæc adduntur, *Credimus in Spiritum sanctum Dominum, & vivificantem, & ex Patre procedentem, & cum Patre, & Filio adorandum*. His concinit sanctus Athanasius in suo Symbolo, in quo legitur: *Filius de Patre solo est, non factus, nec creatus, sed genitus: Spiritus sanctus à Patre, & Filio non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens*. Adstipulatur, & præclarè cuncta edocet, ac complectitur Concilium Toletanum 11. celebratum anno 675. in expositione fidei, in qua legimus, *Confitemur, & credimus sanctam, atque ineffabilem Trinitatem Patrem, Filium, & Spiritum unum Deum naturaliter esse... Et Patrem quidem non genitum, non creatum, sed ingenitum profitemur; ipse enim à nullo originem ducit, ex quo, & Filius nativitatem, & Spiritus sanctus processionem accepit*, &c.

Tertiò: Hanc ipsam veritatem sancti Patres unanimi calculo probant, & confirmant; idque maximè ex illo Joannis 5. *Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit, & Filio vitam habere in semetipso*. Quem locum sic expendit sanctus Ambrosius lib. 4. de fide cap. 5. *Quis non advertat*, inquit, *ad unitatem vitæ, quod eadem Patris, & Filii vita sit esse referendum?* Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit, & Filio vitam habere in semetipso, *Dedit per unitatem*. Ipsi concinit S. Hilarius lib. de Synodis ad Canonem 4. Orientalium, ubi eundem textum explicans ait, *Quod in utroque vita est, in utroque significatur essentia.... Non enim aliud habet, quàm dedit, & sicut vitam habet, ita habendam dedit vitam*. Ipsis adstipulatur S. Augustinus lib. 15. de Trinitate capite 26. eundem locum tractans, *Sicut Filio*, inquit, *præstat essentiam sine initio temporis, sine ulla mutabilitate naturæ de Patre generatio; ita Spiritui sancto præstat essentiam, sine initio temporis, sine ulla mutabilitate natura de utroque processio*.

Probant similiter ex eo, quòd Essentia divina communicetur per Patrem, Filio, & Spiritui sancto: Sic Cyrillus lib. 2. Thesauri cap. 1. *Divina*, inquit, *substantia ineffabili quadam, supremaque natura constituta, Filium ex Patris hypostasi genuit: non enim potest esse perfecta Deitas, nisi Filium habeat, & fructum ex se pariat*. Unde S. Athanasius in 3. sermone Gestorum Concilii Nicæni reprehendit Arrianos, quia dicebant, *Sterilem, & infructuosam esse naturam paternam*: Concinit S. Hilarius lib. de Synodis circa medium, *Naturam*, inquit, *Filio dedit ex impassibili non nata substantia perfecta nativitas*. Plura his similia ubertim proferemus in sequentibus.

Probatur 4. ratione eaque multiplici à Theologis. Quarum prima colligitur ex sanctis Patribus, qui idcirco tres personas non esse tres Deos, sed unum Deum colligunt, quia Filius, & Spiritus sanctus procedunt ab unico principio, videlicet Patre, qui suam eandem essentiam Filio, & Spiritui sancto communicat per originem, quâ sublatâ sequeretur Filium esse debere alterius essentiæ: Ita namque ratiocinatur Nazianzenus Orat. 37. *Nobis*, inquit, *unus Deus est, quoniam una Deitas, atque ad unum ea, quæ ex eo sunt referuntur*: Similiter S. Hilarius eodem modo colligit unicam esse personam improductam, alias vero duas productas: *Cùm ergo* (inquit lib. de Synodis circa medium) *Unus Deus sit, duo innascibiles esse non possunt: cum idcirco Deus unus sit, cum Pater Deus sit, & Filius Dei Deus sit; quoniam innascibilitas sola penes

nis unum est. Subscribit S. Fulgentius ad quintam objectionem Arrianorum, *Duo quippe*, inquit, *Ingeniti non possunt unam habere naturam, ubi, nec unus in uno veram ex se generationem invenit; nec unus ex uno verè in se substantiam nativitatis cognoscit*.

Secunda ratio: De fide est dari tres personas realiter invicem distinctas in unitate essentiæ; sed realis personarum in unitate essentiæ non potest esse distinctio, sine reali productione, & processione unius personæ ab alia: Ergo reverà est admittenda. Probatur minor: Cessante processione cessat oppositio; Sed ubi non est oppositio, ibi nequit esse personarum distinctio: Ergo, &c. Minor est evidens: Siquidem natura divina propter suam infinitatem identificat sibi omnia, cum quibus non habet oppositionem. Probatur major: Essentia divina non potest habere oppositionem, nisi propter relationes oppositas; omnia enim in divinis sunt idem, ubi non obviat relationis oppositio: Sed non est in Deo ulla relationis oppositio, nisi propter processionem: quod sic probo. Omnis relatio fundatur, vel in mensura, vel in unitate, vel in productione: sed in ente infinito locum habere non potest ratio mensuræ; infinitum enim est immensurabile, quia est interminabile. similiter relatio unitatis in Deo reperiri nequit, quia summa unitas naturæ divinæ omnem omnino distinctionem naturæ excludit: Ergo sola relatio originis in Deo reperiri potest.

Tertiò: Hanc eandem veritatem probat Doctor in 1. dist. 2. quæst. 7. Quidquid de ratione sua formali est principium productivum sufficiens, in quocumque est à se, in eo reverà est principium perfectè productivum; Sed intellectus habens objectum actu intelligibile sibi præsens, & debitè proportionatum, ex ratione sua formali est principium productivum notitiæ genitæ: Ergo ubicumque erit, producet notitiam genitam, idque secundùm proportionem suæ perfectionis. *Subsumit*; Sed in Deo, est intellectus habens objectum actu intelligibile sibi præsens, & proportionatum, nempe essentiam divinam: Ergo, & in Deo intellectus est principium productivum notitiæ genitæ, non qualiscumque, sed sibi adæquatæ; omne enim principium perfectum potest producere terminum sibi adæquatum; & consequenter, cùm intellectus divinus sit infinitus, est productivus notitiæ genitæ infinitæ. *Insuper*, cum nullum infinitum possit existere in alio; notitia illa genita, necessariò erit per se subsistens. *Rursus* cùm extra Deum nihil sit per se subsistens infinitum, consequens est, quòd intellectus divinus debeat producere notitiam genitam subsistentem, quæ reverà sit Deus.

Idem argumentum formari potest de voluntate divina. Voluntas habens objectum amabile sibi proportionatum, est productiva amoris sibi proportionati; Sed voluntas divina infinita habet essentiam divinam sibi adæquatè proportionatam: Ergo poterit producere amorem infinitum: Amor autem infinitus est persona divina producta: Ergo, &c. Quamquam autem hoc argumentum non sufficiat ad probandum mysterium Trinitatis demonstrari, & cognosci posse naturaliter, ut diximus quæstione 3. præcedentis articuli; nihilominus efficax est, ut prævio fidei lumine evincatur necessariò admittendas esse reales in Deo productiones ad intra.

Simili ratione eandem veritatem probat S. Augustinus lib. 9. de Trinitate cap. 11. *Loquendo tenendum est*, inquit, *quòd omnis res quamcumque cognoscimus, congenerat in nobis notitiam sui: ab utroque enim notitia paritur, à cognoscen-*

scente, & cognito. Itaque mens cùm seipsam cognoscit sola parens est notitiæ suæ; & cognitum enim, & cognitor ipsa est. Unde concludit: *Est quædam imago Trinitatis ipsa mens, & notitia ejus, quod est proles ejus, ac de seipsa Verbum ejus, amor tertius; & hæc tria unum, atque una substantia, nec minor proles, dum tantam se novit mens quanta est: nec minor amor, dum tantùm se diligit, quantùm novit, & quanta est.* Ut autem præfata ratio efficacior appareat ex ejus impugnationum solutione, sic eam Doctor

Impugnat 1. Tunc solùm intellectus est productivus notitiæ genitæ, quando debet per illam notitiam genitam intelligere; aut per eam debet perfici: Sed intellectus divinus non potest perfici, neque intelligere per notitiam aliquam distinctam à se realiter: Ergo licèt habeat objectum sibi adæquatè proportionatum, inde non sequitur, quòd sit productivus notitiæ genitæ.

Confirmatur 1. Deus per notitiam ingenitam sufficienter intelligit omnia intelligibilia, & per eam perficitur: Ergo ad id prorsus esset frustranea notitia genita.

Confirmatur 2. Notitia ingenita est adæquata intellectui divino: Ergo non potest habere aliam notiam genitam. Patet consequentia: Idcirco enim dicimus Verbum divinum non esse productivum alterius verbi, quia divinus intellectus habet terminum adæquatum in productione unius tantùm verbi.

Confirmatur 3. Intellectus, cùm sit potentia activa non verò factiva, non potest aliquid producere, nisi in se; sed notitia genita, si quæ esset, non esset producta in intellectu: Ergo non potest producere per ipsum, & consequenter intellectus non est productivus notitiæ genitæ.

Negat majorem Doctor, quia ratio activi non dependet per se à ratione passivi, seu perfectibilis; sed est per accidens, quòd intellectus creatus sit productivus notitiæ, quâ intelligit, & perficitur: cùm enim non possit intelligere per aliquam notitiam ingenitam, opus est, ut producat notitiam genitam, per quam intelligat, & perficiatur; ideoque illam producit ex indigentia. Unde duplex in eo est distinguenda ratio: una quidem quatenus est receptivus notitiæ genitæ; altera quatenus est ejusdem productivus: Prior imperfectionem denotat, quia involuit potentialitatem, & perfectibilitatem; altera verò nullam imperfectionem importat, imò summam dicit perfectionem, nempe fœcunditatem, & activitatem. Idcirco prior non reperitur in intellectu divino, sed tantùm posterior. Unde sequitur, quòd intellectus divinus potest producere intellectionem, quamvis non possit eam recipere, & consequenter non solùm memoria fœcunda potest producere notitiam genitam, quando potest per eam intelligere, & perfici, sed etiam, quando, nec per eam intelligit, nec perficitur.

Ad primam confirmationem negat consequentiam: Falsum enim est, quòd omne agens idcirco agat, ut per suam productionem perficiatur: Imò plura sunt agentia, quæ operantur ex plenitudine perfectionis, & fœcunditatis; & ideo ab Avicenna 6. metaphysicorum cap. ultimo, dicuntur *Agentia ex liberalitate*.

Ad secundam confirmationem distinguit antecedens: Notitia ingenita est adæquata in ratione notitiæ ingenitæ, & quasi productæ, concedit antecedens: adæquata in ratione notitiæ reverà genitæ, & productæ, negat antecedens, & consequentiam. Imò ex hoc retorquet argumentum: non habet intellectus divinus omnem notitiam adæquatam correspondentem si-bi

bi absque notitia genita: Ergo habet notitiam genitam.

Ad tertiam confirmationem negat activum, & factivum esse differentias potentiæ accidentales, cùm possit eadem potentia esse activa, & factiva, ut constat de intellectu Angelico. Quòd autem omnis intellectus creatus requirat subjectum, in quod agat, vel efficiat intellectionem, hoc fit ex imperfectione creatæ intellectionis, quæ cùm sit accidens, ideo requirit subjectum, cui insit, seu in quo recipiatur connaturaliter: Unde cùm in divinis notitia producta sit per se subsistens, reverà potest intelligi esse producta absque eo, quòd intelligatur esse recepta in ipsomet intellectu.

Rursus objici potest adversus præfatam rationem: Si hæc ratio quidquam concluderet, sequeretur, quòd Filius, & Spiritus sanctus etiam producere possent notitiam genitam, & amorem productum, & sic darentur plures personæ divinæ, quàm tres: Hoc autem fidei repugnat: Ergo præfata probatio nulla est. Probatur sequela majoris: Filius enim, & Spiritus sanctus, tam habent intellectum, & voluntatem divinam cum Essentia divina adæquatè proportionata, in ratione intelligibilis, & amabilis, quàm Pater: Ergo si hac ratione possit Pater producere notitiam genitam, & amorem productum, idem poterunt Filius, & Spiritus sanctus.

Nego sequelam, & consequentiam probationis. Siquidem non eadem est ratio de Patre, ac de Filio, & Spiritu sancto: Doctor enim in majori sua posuit, *Ubicumque est principium productivum sufficiens à se*: Hoc est, non ab alio, *Poterit producere*: Quæ ratio non potest applicari Filio, & Spiritui sancto; non enim habent principium productivum à se; ipsi enim habent suum esse à Patre.

Adde quòd, non sit eadem ratio de Patre, ac de aliis personis, quia Pater cùm sit à se, non præsupponit notitiam genitam adæquatam memoriæ suæ fœcundæ; imò ipsi præsupponitur, & idcirco ipsi non repugnat productio talis notitiæ: Filius autem, cùm sit ipsamet notitia genita adæquata, tam intensivè, quàm extensivè principio productivo, idcirco non potest aliam notitiam genitam producere: similiter Spiritus sanctus, cùm habeat esse à Patre, & Filio, præsupponit utrumque, & consequenter nequit producere notitiam genitam.

Objic. 1. contra veritatem conclusionis: Ens à se non potest habere originem ab alio. Sed quælibet divina persona est ens à se, aliàs non esset Deus: Ergo originem habere non potest. Major constat, habere enim originem, est esse ab alio.

Distinguo majorem: Ens à se non potest habere originem ab alio, ut à causa extrinseca, & principio diversæ naturæ, concedo: Ut à principio ejusdem naturæ, & omnem dependentiam, causalitatem, & contingentiam excludente, nego: Ens enim à se dupliciter sumi potest. Primò, ut excludit principium extraneum, & alterius naturæ; & sic reverà omnes divinæ personæ sunt à se: Secundò, ut excludit reale principium, quod sit ejusdem naturæ, & sic solus Pater divinus est à se.

Instabis: Quod ab alio procedit, debet habere distinctum esse, diversamque saltem numero naturam ab eo, à quo procedit: Sed personæ divinæ in eadem numero natura subsistunt, suntque unus Deus, ut probavimus: Ergo una non potest ab alia procedere.

Distinguo majorem: Quod procedit ab alio processione finita, corporea, & materiali, debet aliam habere diversam ab eo naturam, concedo majorem: processione infinita, intellectuali,

&

& spirituali, nego majorem. Cùm enim infinitas omnia sibi identificet, quæ oppositionem non habent; cùmque nulla sit oppositio inter naturam, quæ est in Patre, & Filio, & Spiritu S. idcircò licet Filius,& Spiritus S. à Patre procedant, non propterea debent esse numerò distinctæ naturæ divinæ.

Objic. 2. Quod procedit ab alio, recipit aliquid ab eo, à quo procedit; adeoque est indigentis,& imperfectioris naturæ; indigentis quidem, nisi enim indigeret non reciperet:imperfectioris verò, quia juxta illud Act. 20. *Beatius est magis dare, quàm accipere*: Sed inter divinas personas, cùm summa sit æqualitas, nulla reperiri potest indigentia, & inferioritas: Ergo, nec processio.

Distinguo majorem: Produci ab alio liberè, & contingenter, ac per communicationem diversæ naturæ, est esse indigentis, & inferioris naturæ, concedo: produci ab alio summè necessariò,& per communicationem ejusdem naturæ infinitæ, est indigere, & esse inferioris naturæ,nego: Priori modo, beatius est magis dare,quàm accipere; non verò posteriori, ut disertè explicat S. August. lib. 3. contra Maximinum cap. 14. post medium: *Beatius est magis dare,quàm accipere*, inquit, *sed in hac vita, ubi est inopia, quà utique melior est copia; melior est enim habere, quàm egere; & melius est donare, quàm accipere; erogare, quàm mendicare. Ubi autem, qui dedit, gignendo dedit, & qui accepit, nascendo accepit,non inopi subventum est, sed ipsa copia generata est. Nec potest, qui accepit ei, qui dedit, esse inæqualis, quia, & hoc accepit, ut esset æqualis.*

Objicies 3. Nullum productum est ex se necessarium: Sed omnis persona divina est ex se ens necessarium, utpote cùm sit Deus: Ergo nulla est producta. *Probat majorem* Doctor in 1. dist. 2. quæst. 7. num. 1. quod ex est se necessarium, est necessarium seclusô quôcumque aliô; sed quod est necessarium ab aliô, non est necessarium eô circumscriptô: Ergo nequit esse necessarium ex se, & esse ab aliô. *Probat secundò*: Omne productum est possibile produci, seu habet potentiam receptivam ipsius esse, quòd accipit,aliàs non posset produci, nec consequenter esset productum, aut sequeretur, quòd impossibile produceretur; Sed quod est possibile produci, non est ens necessarium: Ergo, &c. *Probat tertiò*: Per productionem Essentia divina habet productum, quod non haberet sine productione: Ergo per productionem reverà mutatur, quia de non habente productum, fit habens, & consequenter non est ens necessarium. *Probat quartò*: Productio per intellectum esset vera generatio: Ergo si una ex divinis personis produceretur per intellectum, verè generaretur; sed omnis generatio est essentialiter mutatio: Ergo reverà in divinis esset mutatio, si daretur productio: At omnis mutatio in Deo implicat: Ergo implicat pariter in Deo omnis productio.

Respondet Doctor ibidem numero 9. negando majorem, ad cujus *primam probationem* distinguit majorem: Nihil potest esse necessarium ex se formaliter, & simul esse formaliter necessarium ab alio, concedit: Nihil potest esse formaliter ex se necessarium, & simul esse necessarium ab alio efficienter, seu productivè, negat. Nam in sententia veterum Philosophorum,qui censebant creaturas produci à Deo necessariò, opus erat, ut assererent illas creaturas habere entitatem, quâ formaliter essent necessariæ,licet illam entitatem acciperent à causa necessariò producente: Unde patet in eorum sententia Philosophorum aliquid posse simul esse in se necessarium formaliter,& simul necessarium ab alio pro-

ductivè. Major tamen est necessitas essendi, tam formaliter, quàm productivè in Filio divino, v. g. quàm esset in Creaturis si producerentur necessariò; quia creaturæ acciperent diversam essentiam à causa producente, Filius autem habet eandem omninò essentiam cum principio, à quo producitur: Unde concludit Doctor, *Si Pater creaturam naturaliter produceret, & necessariò, produceret eam formaliter necessariam; tamen non esset tunc necessaria tanta necessitate, quanta est Filius necessarius*. Vel breviùs *distinguo majorem*, quod est ex se necessarium, per exclusionem, tam contingentiæ, quàm productionis esset necessarium seclusô quocumque aliô, concedo: quod est ex se necessarium tantummodo per exclusionem contingentiæ, non verò per exclusionem principii producentis, esset necessarium quocumque circumscriptô, seu seclusô illô principiô productivô; maximè ubi habet eandem omnino entitatem cum ipso principio producente, uti habent Filius, & Spiritus sanctus cum Patre divino, nego.

Ad secundam probationem distinguit majorem Doctor num. 10. Omne productum est possibile produci, vel possibilitate Logica, quæ dicit tantùm non repugnantiam, ut aliquid producatur; ita ut illi termini *possibile*, & *produci*, possint absque contradictione invicem componi per conceptum intellectus; vel possibilitate Physica, & reali, quæ dicit aptitudinem, vel ad recipiendum aliquod accidens, vel ad accipiendam entitatem diversam à principio productivo, concedit: Est tantum possibile produci possibilitate physica, negat. Minorem similiter distinguit, quod est simpliciter necessarium non habet potentiam, ut producatur, physicam, & realem, concedit; Logicam, & intentionalem, negat. Itaque Persona divina non potest habere potentiam physicam ad esse, quia oporteret eam esse priùs in potentia, quàm esset in actu, quod repugnat enti summè necessario. Potest verò habere potentiam Logicam, quia cùm de facto producatur, non repugnat eam posse pro produci; *Vel* breviùs, & clariùs; quod necessarium est, non habet potentiam ad recipiendum esse, distinguo; Si illud esse, quod accipit per productionem non sit summè necessarium, & idem essentialiter cum principio producente, concedo; Si recipiat esse, quod sit summè necessarium, & idem omnino essentialiter cum principio producente, nego: Personæ autem productæ in divinis, habent idem omnino esse essentialiter, & summè necessarium cum principio producente; unde licèt sint ab alio, non minùs sunt ens necessarium.

Ad tertiam probationem negat consequentiam, quia ad mutationem non sufficit, quod aliquid ita habeat esse mediante aliquo, ut sine eo reverà non esset; sed ultrò requiritur, quòd illud esse potuerit non habere, & insuper, quòd illud accipere potuerit ab alio, quàm ab eo, à quo accipit; Essentia autem divina nunquam fuit sine productione, nec sine Persona, quàm mediante productione habuit, nec potuit esse sine utraque ex illis, & consequenter non sit de non habente habens, ideoque non mutatur.

Ad quartam denique probationem negat minorem; Licèt enim generatio in creaturis duo importet, nempe productionem, & mutationem, nihilominùs essentialiter est productio, & tantùm per accidens mutationem involvit: Unde potest esse vera generatio, ubi est vera productio in similitudinem naturæ, etsi mutationem non importet, ut fit in divinis.

Objicies 4. Omnis productio importat

tat de pendentiam product à producente; Sed in divinis nulla potest esse dependentia; omnia namque summè sunt æqualia: Ergo nec productio. Probatur *major*, Si productum non dependeret à producente, utrumque ex æquo haberet naturam, & consequenter productum non exigeret, ut producens priùs habeet naturam, quatenus illam ab eo acciperet, quod est contra rationem formalem productionis: Ergo, &c.

Negat majorem Doctor ibidem n.12. & illius probationem distinguit; Si persona producta non dependeret à producente, utraque ex æquo haberet naturam, hoc est, haberet absque ulla dependentia reali unius ab alia, concedit: Haberet utraque à seipsa non verò una ab alia: negat: Quamvis enim una Persona divina non dependeat ab altera, nihilominùs exigit, ut persona producens, priùs habeat naturam divinam ad se determinatam prioritate originis, quàm determinetur ad productam: Hæc autem præexigentia magis est præsuppositio unius personæ ad aliam, quàm dependentia unius ab alia, ut fusiùs explicabimus agendo de consubstantialitate, & æqualitate divinarum Personarum.

Objicies 6. Plures mutationes, quæ tantam imperfectionem non involvunt, quantam involvit generatio, nequeunt esse in divinis: Ergo multò magis in divinis nequit esse generatio: sed si nulla sit generatio in divinis, nulla etiam poterit esse spiratio: Ergo in divinis nulla erit productio. Probatur antecedens, nec latio, seu mutatio localis, nec alteratio, hoc est mutatio ad qualitatem, possunt esse in divinis: sed hæ mutationes non tantam involvunt imperfectionem, quantam generatio importat, ut patet ex eo, quòd plura entia perfecta, v. gr. Cœli, & Angeli moveri possunt localiter, quæ tamen non possunt generari.

Distinguit consequens Doctor ibidem: Non potest esse generatio in divinis, quatenus dicit imperfectionem, concedit: quatenus dicit productionem, negat: Generatio enim considerari potest, ut jam diximus, vel secundùm rationem mutationis, quæ connotat transitum à non esse ad esse, vel secundum rationem productionis, quæ connotat substantiam productam: Priori modo æquè repugnat in divinis, ac cæteræ mutationes, non verò posteriori: quia persona producta non transit à non esse ad esse, sed per sui productionem accipit idem omninò esse cum principio producente.

Objicies denique sanctos Patres, primò quidem sanctum Epiphanium hæresi 69. qui Filium vocat *Autotheon*, quod hæretici *Autotheani* interpretantur à seipso essentiam habere. Deinde S. Augustinus in Psal. 109. & Cyrillus lib. 6. de Trinit. dicunt *Patrem, & Filium esse unum principium*, ex quo videtur sequi Filium carere principio, ac proinde non à Patre, sed à seipso esse. Tertiò, Filius dicitur *Jehova*, sicut Pater; hoc autem nomen significat ipsum esse fontem essendi: Ergo à se ipso habet essentiam, & consequenter non producitur.

Nego consequentiam, & ad primam probationem dico, S. Epiphanium tantùm intendere, quòd Filius Dei sit verè, & proprie Deus; non verò suppositius, nec fictitius, nec habet Divinitatem, quasi alienam, & indebitam, sed propriam, & debitam sibi non minùs, quàm Patri, qui eam communicavit; nam *auto*, sive in compositione, sive extra, aliud ferè nihil notat, quàm *propriè*, & *per se*, quemadmodum ex Platone, & Aristotele notat Genebrardus lib. 1. de Trinit. ut observat Ruiz Disp. 1. Sect. 2. num. 4.

Ad secundum dico, quòd cùm sancti Patres Filium Dei, *principium* appellant, intelligendi sunt comparativè, & respectivè, vel ad Spiritum sanctum, vel ad Creaturas; ita quòd cum Patre sit unicum principium Spiritus sancti ad intra; & cùm Patre, & Spiritu sancto sit unicum principium Creaturarum ad extra. Simili modô solvitur *Tertia instantia*: Filius enim dicitur *fons essendi*, quia scilicet per fœcunditatem amoris communicat esse divinum Spiritui sancto, & per fœcunditatem potentiæ tribuit esse creatum omnibus entibus ad extra.

QUAESTIO SECUNDA.

Quot sint divinæ Processiones, & qualiter invicem distinguantur?

NOTANDUM I. Quæstionem procedere de Processionibus, tum ejusdem rationis, tum diversæ; num videlicet plures sint in Deo processiones, numerô, & specie distinctæ. Quamquam enim juxta Doctorem in 1. *dist.* 17. *n.* 3. in divinis non sit propriè genus, nec species, nec differentia specifica; quia hæc partem, & compositionem, adeoque imperfectionem redolent; unde propriè inter divina non est assignanda distinctio specifica: Nihilominùs in Deo sunt aliqua, quæ cùm plusquam numero distinguantur, & diversas habeant rationes formales, idcircò dici possunt, quasi specie distincta; plus enim differunt, v.g. Generatio, & spiratio activa, quàm differunt duæ generationes, & duæ spirationes activæ, si totidem darentur. Resolvendum itaque, an divinæ Processiones plures sint specie diversæ, pluresque ejusdem rationis solô numerô distinctæ.

Notandum 2. Singulas Processiones distingui à Theologis In *activas*, & *passivas*, unde invicem comparari possunt quadrifariam: *Primò* quidem Processiones activæ conferri possunt inter se, putà generatio cum spiratione: *Secundò* una Processio passiva cum alia, ut generari cum spirari: *Tertiò*, activa conferri potest cum passiva sibi correspondente, ut generare cum generari: *Quartò* denique activa comparari potest cum passiva sibi disparata, ut generare cum spirari. Certum est autem Processiones passivas inter se realiter distingui, hoc enim necessarium est ad instituendam realem Personarum divinarum distinctionem, & constitutionem, ut patebit Disputatione sequenti. Certum pariter spirationem activam distingui à passiva sibi correspondente; inde namque colligitur distinctio realis inter personam producentem, & productam, nec-non à passiva disparata, ut patebit, dum probabimus, quòd etiamsi Spiritus sanctus à Filio non procederet, non minùs ab eo distingueretur realiter; Unde remanet inpresentiarum solvenda difficultas, qualiter Processiones activæ invicem distinguantur.

Notandum 3. Distinctionem rerum concipi posse duobus modis, nempè, vel *quoad nos*, vel *quoad se*. Res dicuntur differre quoad nos, dum earum distinctionem conjicimus ex quibusdam rationibus tantùm extrinsecis; cùm aliunde nos lateat intrinseca ratio, ex qua repeti posset illarum discrepantia; Dicuntur verò differre quoad se, dum ex propriis, & formalibus rationibus intrinsecis, differre cognoscuntur. Idque iterum duobus modis, videlicet adæquatè, seu primò; & inadæquatè, seu non primò. Priori modo invicem discrepant, quæ se totis differunt, ut differentiæ individuales. Posteriori modo illa differre dicuntur, quæ in aliquo principio intrinseco conveniunt, & per aliud sibi in-

trin-

trinsecum discrepant, ut species, & individua, quæ in ratione generica, vel specifica invicem conveniunt; discrepant autem per differentiam specificam, aut individualem.

His præmissis triplex est solvenda difficultas; Prima quidem num reverà duæ sint,& non plures duabus processiones formaliter,& quasi specie distinctæ. Secunda, an ejusdem rationis, seu numero plures Processiones esse repugnent. Tertia, ex quibus principiis repetenda sit earum processionum diversitas, & distinctio. Prima resolutio militabit adversus Raymundum Lullium, qui, si quæ Eymerico fides habenda sit, non sibi constans, modò unicam, modò plures, & innumeras prope divinas Processiones affirmavit: Unicam quidem, nam pluries asseruit intra Deum tantùm unum esse actum *bonificandi*, idest, communicandi bonitatem, & essentiam divinam, quia, inquit, si essent plures actus, quilibet eorum esset finitus, & limitatus, hoc autem enti undequaque infinito summè repugnat. Plures verò itidem divinas Processiones admisit, nam lib. 1. sentent. qu. 2. sic loquitur, *In divinis essentia non est otiosa, sed essentiat, & natura naturificat, bonitas bonificat, & infinitas infinitificat, & æternitas æternificat, &c.* Quòd autem prædictis verbis non intellexerit solummodo constitutionem formalem, & denominationem attributorum, sed reverà etiam voluerit esse varias operationes ad intra, uti sunt *intelligere*; & *amare*, colligitur ex eodem: *Sicut Deus*, inquit, *naturale habet intelligere, & amare intrinsecè; ita intrinsecè habet naturale bonificare, æternificare, possificare, & vertuificare*; ut loquitur lib. de centum Dei nominibus. Secunda verò difficultas solvenda erit adversus Theologos, qui invicem non consentiunt in assignandis principiis, unde repetenda sit divinarum Processionum distinctio.

CONCLUSIO PRIMA.

REVERA *duę sunt, & non plures divinæ Processiones formaliter, et quasi specificè invicem distinctæ.*

Prima pars, Jam satis, superque probata manet ex dictis hactenus, & patebit evidentiùs ex dicendis in Articulo sequenti, in quo probabitur ulteriùs intellectum, & voluntatem divinam in Deo esse duo distincta principia divinarum Personarum procedentium; unde solùm incumbit probanda.

Secunda pars, quam sic probat Doctor in 1. *dist.* 2. *qu.* 7. *num.* 18. Tot sunt, & non plures Processiones in divinis diversæ rationis, quot sunt principia productiva distincta: sed hæc duò tantùm sunt, nempè *memoria fœcunda*, & *voluntas fœcunda*. quarum una productiva est per modum naturę; alia verò per modum libertatis, seu voluntatis: Ergo tantùn sunt duę Processiones diversę rationis. *Major* patet; Cùm enim Processiones sint à principiis productivis, consequens est, quòd earum diversitas, & multiplicitas ab his principiis sit repetenda. Probatur *minor* quoad primam partem, nempe quòd illa duo principia productiva sint distincta. Principium agendi naturaliter, & principium agendi liberè, habent oppositum modum agendi: ergo non potest dari unum principium, cui hic diversus agendi modus unicè conveniat; vel enim inquit Doctor, *Illud principium productivum ageret ex se determinatè, & sic per modum naturæ, vel ageret non ex se determinatè, sed liberè, & ita per modum voluntarii*: At hi modi agendi cùm invicem directè opponantur, in unicum principium refundi non possunt: Ergo, &c. Neque etiam reduci possunt ad aliquod Tertium, quia oporteret, quòd tertium istud principium haberet etiam illos di-

diversos modos agendi, nempe per modum naturæ, & per modum voluntarii: Insuper etiam unum illorum ad alium reduci non potest, tum propter eandem rationem, tum quia cùm illa principia sint æquæ perfectè productiva, non esset potior ratio, cur unum reduceretur ad aliud, quàm illud ad alterum: Tum denique, quia, nihil reducitur ad aliud, nisi minùs perfectum ad perfectius; in Deo autem non reperitur perfectionis inæqualitas; Ergo si in Deo necessariò sint duo principia productiva, & non plura, etiam duæ tantùm sunt Processiones.

Objicit primò Doctor: Diversus modus principiandi refundi potest in unicum principium; Ergo quamvis principiare per modum voluntatis, & per modum naturæ, sint oppositi modi principiandi, inde non licet inferre duo esse principia distincta; nec consequenter duas processiones, neque duos procedentes. Patet antecedens; nam principiare necessariò, & principiare contingenter, sunt oppositi modi principiandi: Sed illi competunt eidem principio, nempe voluntati divinæ, respectu diversarum productionum; nam respectu productionis ad intra principiat necessariò; respectu verò productionis ad extra, principiat contingenter; Ergo diversus modus principiandi refundi potest in unicum principium.

Respondet Doctor supra laudatus, num.23. distinguendo antecedens. Diversus modus principiandi refundi potest in unicum principium, quando duo illi modi nullam important imperfectionem, negat; Quando aliquis eorum imperfectionem, vel minorem perfectionem connotat, concedit. Necesse est enim, quod omne imperfectum ad perfectum reducatur; unde cùm modus principiandi contingenter imperfectionem connotet, quia omnis contingentia mutabilitatem, & defectibilitatem importat; Hinc reduci debet ad principium necessarium. At modi principiandi per modum naturæ, & per modum voluntatis nullam admixtam habent imperfectionem, adeoque neuter eorum debet ad alium reduci.

Vel distinguo consequens; Ex diverso modo operandi quomodocumque non licet colligere principiorum diversitatem, concedo; ex diverso modo operandi, qualem habet memoria fœcunda, & voluntas divina, nego consequentiam. Evidens enim est, quòd intellectus divinus non habeat eundem modum operandi, quem habet voluntas; ille namque agit naturaliter, hæc verò voluntariè; Evidens pariter est, quòd nulla alia in Deo sit potentia, cui hic uterque oppositus modus operandi convenire possit: Ergo ex illis diversis modis operandi rectè colligitur diversitas principiorum productivorum in Deo; & consequenter etiam ritè infertur divinarum Processionum diversitas, & distinctio.

Objicit 2. Natura divina, in quantùm natura, non minùs est principium productivum, quàm intellectus, & voluntas; Ergo si ex diversitate principiorum justè colligatur processionum diversitas, tres necessariò sunt admittendæ; quippe cùm tria sint in divinis principia productiva, nempe natura, intellectus, & voluntas.

Respondet Doctor ibidem, distinguendo antecedens; Natura divina est principium productivum seorsim ab intellectu, & voluntate considerata, negat. Conjunctim cum utraque divina facultate, concedit; Memoria enim fœcunda, quæ est principium adæquatum, & totale productionis Filii, v.g. includit intellectum, & essentiam divinam, quorum quodlibet partialiter concurrit ad illam productio-

ctionem. Idem dicendum de voluntate respectu productionis Spiritus sancti. Unde natura divina cum intellectu, & voluntate constituit duo principia integra, & adæquata divinarum productionum, cujus rationem profert Doctor, quòd notitiæ intellectivæ, & amoris principium adæquatum non sit objectum solum, sed objectum cum potentia intelligendi, & volendi; unde, cùm natura divina concurrat ad generationem Filii, & processionem Spiritus sancti tanquam objectum ad ad dictionem Verbi mentalis, & expressionem amoris subsistentis; hinc est, quòd essentia, seu natura divina constituat duo solùm productionis principia adæquata; non verò sit aliquod principium adæquatum ab eis distinctum.

Objicit 3. Doctor: Potentiæ distinguuntur per actus; Ergo cum ex duplici potentia essentiali in Deo, sint duo actus essentiales, nempe intelligere, & velle essentiale, non possunt illis assignari alii duo actus notionales, nempe generatio, & spiratio, & consequenter ex duabus illis potentiis divinis non rectè infertur dualitas divinarum processionum. Patet sequela, quoniam ab eodem distinctivo nequeunt distinctiones diversarum rationum repeti: Distinctio autem actuum notionalium, & distinctio actuum essentialium sunt distinctiones diversarum rationum: Ergo illa utrorumque diversitas à duobus illis eisdem principiis repeti nequit.

Negat sequelam Doctor ibidem n.22. Nec-non, & consequentiam probationis ejus; quamvis enim una potentia non possit habere plures actus adæquatos distinctæ rationis, eodem mose habendo circa illos actus, ita, quòd quemlibet habeat productum, aut quemlibet improductum; tamen habere potest plures actus diversæ rationis, se habendo diversimodè circa illos; ita, quòd se habeat ad unum per modum principii operativi, seu emanativi, ad alterum verò se habeat per modum principii productivi: Sic autem se habet memoria fœcunda, v. g. ad notitiam essentialem improductam, & ad notitiam genitam, quia ad primam se habet per modum principii operativi, non verò productivi, ad secundam autem, se habet per modum principii productivi, non operativi.

Objicies 4. Non solum potentia est principium processionis divinæ, sed etiam objectum, nempe essentia divina; atqui licèt in divinis dentur plures potentiæ, non tamen dantur plura objecta; est enim unicum intellectus, & voluntatis objectum, nempe essentia divina; Ergo licèt sint duæ potentiæ, non tamen inde sequitur, quòd sint duæ diversæ processiones, & productiones.

Distinguo minorem: In divinis non sunt distincta objecta, quasi materialia, concedo: formalia, nego. Eadem enim essentia divina, cùm sit intelligibilis, & amabilis, habet diversam formalitatem; adeoque distinctam rationem objecti formalis, quæ diversimodè attingitur ab intellectu in ratione intelligibilis, & à voluntate in ratione amabilis.

Objicies 5. In divinis est unica tantùm actio; Ergo, & unica processio. Patet consequentia, Processio enim, vel est activa, & sic est synonima actioni; vel passiva, & sic est correlativa actionis, adeoque juxta ejus multiplicationem tantùm multiplicari potest. Probatur antecedens, Activa enim spiratio, & activa generatio in Patre divino identificantur realiter, ut infra probabimus: Ergo sunt unica actio realiter.

Nego antecedens, & ad ejus probationem dico, equidem spirationem, &

& generationem esse quidem unam rem, non verò unam actionem: Si enim non obstante identificatione reali relationum cum essentia divina, non minùs sunt plures relationes diversæ, & distinctæ, quidni pariter non obstante identificatione reali spirationis, & generationis potuerunt esse diversæ actiones? Adde, quòd si identificatio realis officeret multitudini productionum, seu processionum, Filius, & Spiritus sanctus non essent plures, aut distincti, quia nimirum intellectus, & voluntas, à quibus procedunt non distinguuntur realiter.

Instabis: In divinis nihil est distinctum ab alio, nisi secundùm originem, & relationem, seu quatenus unum procedit ab alio: sed una processio, vel productio, non procedit ab altera; Ergo nec ab ea distinguitur.

Distinguo hanc majorem: Si aliunde non habeat principia, quibus distinguatur, quàm per rationem originis ab alio, à quo distinguitur, concedo: Si habeat, nego. Probabimus enim infra, quòd etiamsi Spiritus sanctus à Filio non procederet, non minùs ab eo distingueretur realiter; quia spiratio passiva, per quam constituitur, est distinctum principium constitutivum, & distinctivum à filiatione, seu generatione passiva, quâ Filius constituitur; Ergo à pari licèt una processio ab alia non oriatur, non minùs ab ea distinguitur, ex eo, quòd sint diversi modi operandi, nempe procedere naturaliter, & voluntariè, procedantque à distinctis, & diversis principiis, nimirum intellectu, & voluntate, quæ sufficiunt ad distinguendas illas processiones.

Objic.6. Pater divinus producendo Filium, vel totam, & totaliter vim, & fœcunditatem suam impendit, vel non; Si primum non potest aliam personam producere, nam ultra totum nihil est; Si non, sequitur terminum per ipsam productum non esse infinitum: ideo enim creaturæ non sunt infinitæ, quia licèt Deus in earum productione totam vim suam impendat, virtus enim illius non habet partes, quarum unam occupare possit, aliam verò reservare; sed omnino indivisibiliter, ideoque illam totam impendit, quando occupat: Creaturæ, inquam, non sunt infinitæ, quia Deus non totaliter occupat vim suam in illis.

Respondeo: Deum, dum Filium generat, occupare totam vim suam, & totaliter, quantùm scilicet illam occupare potest per unam potentiam, nimirum per intellectum: ita namque intellectus divini fœcunditatem impendit Pater in productione Filii, ut non possit alterum Filium producere, sicut patebit in conclusione sequenti: Hoc autem non impedit, quominus simul exire possit in actum, etiam totaliter per voluntatem, quia est quasi alterius speciei termini productiva, & per productionem quasi specie distinctam à productione, quæ fit per intellectum. *Unde in forma*: Pater divinus totam, & totaliter vim suam impendit in productione Filii, ita, quòd illa productio adæquet, & velut exhauriat omnimodam fœcunditatem divini intellectus, concedo; sermo namque est solùm de generatione Verbi, sive termini intellectivi: ità, quòd adæquet, & exhauriat omnimodam fœcunditatem Divinitatis, sic ut non possit per aliam potentiam, nempe voluntatem exire in actum productivum alterius personæ divinæ, nego.

Instabis. Virtus divina impensa in productione Filii est omnimodè infinita: Ergo non solùm totaliter adæquat fœcunditatem intellectus divini, sed etiam ipsius Deitatis. Patet antecedens, Si enim non esset omninodè in-

infinita, esset in aliquibus limitata, & sic non produceret terminum omnimode æqualem principio producenti. Consequentia pariter est evidens, illud enim, quod est omnimodè infinitum, complectitur id omne, quod est ejusdem generis, adeoque virtus infinitè productivè continere debet omnem omnino excogitabilem vim productivam.

Distinguo antec. Est omnimodè infinita in ratione virtutis divinæ intellectivæ, & productivæ notitiæ genitæ: concedo: in ratione virtutis divinæ simpliciter, nego. Licet enim ad quamlibet processionem requiratur infinita perfectio, seu virtus productiva, quæ in processione qualibet adæquatum habet actum in ratione formalitatis actus; non tamen habet adæquationem extensivam, & secundùm rationem omnium actuum, quos ad intra habere potest: Sicut enim ad producendam quamlibet creaturam ex nihilo requiritur infinita virtus Dei, ut volunt aliqui, & nihilhominùs non quælibet creatio est adæquatus actus illius potestatis; ita à simili licèt ad productionem Filii requiratur infinita perfectio, & fœcunditas naturæ divinæ, illa tamen non exhauritur per illam solam processionem, quia non est adæquata omnimodè virtuti communicativæ divinæ essentiæ, quæ non solùm per intellectum via generationis, & notitiæ, in ratione cognoscibilis; sed etiam per voluntatem, via spirationis & ut amabilis communicari potest; Unde unaquæque earum productionum est adæquata suo principio, & idcircò non potest numero multiplicari, ut aperiet.

CONCLUSIO SECUNDA.

De fide est plures numerò solùm distinctas, & ejusdem rationis processiones non esse de facto, nec esse posse. Probatur illis omnibus momentis, quibus jam ostendimus, esse tantùm tres divinas personas, non verò plures. Patet insuper illis omnibus Scripturæ textibus, maximè Jo. 1. & 3. quibus Filius Dei *unigenitus* dicitur, ex quo constat Deum unicum tantùm Filium habere; adeoque in divinis non sunt duæ generationes, & multo minùs plures. Idem firmatur ex omnibus Symbolis, quibus credimus in Jesum Christum Filium Dei unigenitum, & unicum; unde in Symbolo S. Athanasii expressè profitemur, quod sit *unus Filius, non tres Filii, unus Spiritus sanctus, non tres Spiritus sancti*.

Probat hanc veritatem Doctor q. 2. quodlibetica art. 2. hac ratione Theologica. Si in divinis possunt esse plures productiones eiusdem rationis: Ergo esse poterunt infinitè, & consequenter necessariò erunt infinitæ; in ente enim summè necessariò idem est esse, ac posse: Sed consequens est falsum. Ergo, & antecedens. *Minor* patet, Nullus enim hactenus ita ineptè desipuit, ut assereret divinas Personas esse numerò infinitas: Hancque veritatem S. Bonaventura in 1. dist. 2. art. 1. qu. 2. probat quadruplici argumento; nimirum ex distinctione, ordine, connexione, & completione. *Primò* quidem ex distinctione. Ubi est, inquit, distinctio, non est confusio: sed ubi est infinitas, ibi est confusio: Ergo cùm inter Personas divinas sit distinctio, non erit confusio, nec proinde infinitas. *Secundò*, ubi est ordo, ibi est terminatio, & mediatio: sed ubi est terminatio, non est infinitas, quia infinitas terminum nescit: Ergo si in divinis est ordo, non est infinitas. *Tertiò*, ubi est connexio, necesse est, quòd omnes personæ procedant ab una; nam si una ab alia, & ita consequenter; tunc est infinita distantia inter primam, & ultimam: At hoc est inconveniens: Ergo omnes ab una procedunt. *Denique*, ubi est summa com-

pletio, non est infinitas, completio enim fit in beatitudine: sed si essent personæ infinitæ, impossibile esset aliquem beatificari à Deo: Cognitio enim cujuslibet personæ confert ad beatitudinem: Ergo anima beata debet omnes Personas divinas cognoscere; sed non posset cognoscere infinitas; cùm virtus ejus finita sit: Ergo absurdus esset Personarum divinarum infinitus numerus.

Majorem probat Doctor. *Primò* quidem authoritate S. August. qui ita argumentatur contra Maximinum, lib. 3. cap. 12. *Immoderata*, inquit, *esset divina generatio, si genitus Filius nepotem gigneret Patri, quia, & ipse nepos, nisi Avo suo pronepotem gigneret, secundùm vestram mirabilem sapientiam impotens diceretur*. Subdit deinde, *Nec impleretur generationis series, si semper alter ex altero gigneretur, nec etiam ullus perficeret eam, si non sufficeret omnipotens unus.* Quasi diceret, quòd si una persona producta non sufficiat ad complendam totam productionem unius actionis, pariter nec alia sufficiet, nec iterum alia, sicque necessariò admittendæ erunt processiones, & personæ ejusdem rationis numero infinitæ.

Probat 2. Doctor hac ratione. Omne multiplicabile in plura ejusdem rationis, non determinatur ex se ad certam pluralitatem, sed si ita determinatur, necessum est, ut determinetur ab alio: At divina processio, si est multiplicabilis in plures processiones ejusdem rationis, v.g. in plures generationes, non potest ab alio determinari ad certam pluralitatem: Ergo, si est multiplicabilis in plures processiones ejusdem rationis, nullo modo determinatur ad certam pluralitatem, sed necessum est, ut illa divinarum processionum series fiat infinita. *Maior* patet Exemplo entis creati, quod cùm fit multiplicabile in plura entia eadem rationis, inde fit, quòd non determinetur ex se ad certam pluralitatem, & nisi ab agente extrinseco, aut circumstantiis ad certum numerum determinaretur, ejus productiones possent esse infinitæ syncategorematicè.

Minor probatur: Si divina processio ad certam pluralitatem determinaretur ab alio, maximè, vel ab aliquo posteriori, vel ab aliquo priori: Sed à neutro fieri potest. Non quidem ab aliquo posteriori ipsâ, nullum enim ens habet suam entitatem ab aliquo enti posteriori se; Ergo nec habere potest suam unitatem: Neque etiam ab aliquo priori: Hoc enim, vel esset principium formale divinæ processionis, nempe memoria, & voluntas fœcunda, vel esset principium producens, nempè persona divina: Sed à nullo horum divina processio determinaretur ad certam pluralitatem, si esset multiplicabilis in plures processiones ejusdem rationis. Nam productionis principium formale seu *quo*, & producens seu *quod*, si possit habere plures productiones ejusdem rationis, non potest se ipsum determinare ad certum numerum productionum; unde si ita determinaretur, necessariò determinari deberet ab alio: Hoc autem dici nequit. Tum quia nihil est in Deo præter memoriam, & voluntatem fœcundam, à quo intelligi possit hæc determinatio fieri: Tum quia quidquid illud sit, de eo redit eadem quæstio, an sit priùs, vel posterius; non posset autem esse posterius, quia, ut dixi nihil accipit unitatem, nec pluralitatem à posteriori se; nec etiam posset esse priùs, quia illud erit etiam necessarium, & sic non poterit alterum determinare ad certum numerum, nisi illud rursus ab alio determinetur, & sic fiet progressus in infinitum in illis processionum divinarum determinatio-

tionibus, quòd cùm implicet, etiam implicat plures esse ejusdem rationis, & solo numero distinctas divinas processiones.

Probat 3. etiam hac ratione. Potentia, quæ habet actum adæquatum, interim dum illum habet, non potest alium habere: Sed potentia generativa divina, habet actum sibi adæquatum in genaratione Filii, seu Verbi de facto: Ergo non potest alium simul habere; alioquin actus ille esset, & non esset ei adæquatus. Probatur *minor*, Filius enim est terminus infinitus, sicut, & intellectus; Ergo teverà est ipsius terminus adæquatus.

Dices. Illa adæquatio, vel intelligitur de actu adæquato extensivè, vel de adæquato intensivè. Si primum, petitur principium; hoc enim idem est, ac habere actum ultra quem alius haberi non possit, cujus veritas, & probatio non patet. Si secundum, illud videtur apertè falsum: nam anima Christi, v.g. habet creatam Verbi visionem sibi adæquatam intensivè, & tamen præter illam habet adhuc alias visiones: Similiter divinus intellectus habet visionem divinæ essentiæ sibi adæquatam intensivè, nihilominùs etiam ultra habet visionem rerum aliarum à se. Unde Doctor in Reportatis lib. 1. dist. 2. qu. 7. adducta eadem ratione subdit, *nec hæc ratio valet*; quod probat argumento nunc facto; Ergo, &c.

Respondeo: Præfatam rationem intelligendam esse de adæquatione intensiva: Explicat enim Doctot hanc adæquationem per infinitaté perfectionalé principii productivi, & termini producti; repugnat autem terminum infinitum multiplicari secundùm eandem rationem, quia infinitum de se hoc est ens, ideoque reverà repugnat plures filios esse infinitè perfectos. Sic autem sumpta adæquatione.

Respondeo exempla in objectione posita non urgere, nam, nec intellectus Dei, nec intellectus animæ Christi habent plures visiones sibi adæquatas intensivè, sed divinus quidem intellectus una visione sibi adæquata divinam essentiam, & in ea omne visibile intuetur: Intellectus autem animæ Christi licèt habeat plures visiones, tamen non habet plures visiones adæquatas suæ totali virtuti intelligendi; habet namque unam visionem Verbi, & quarundam rerum in Verbo sibi adæquatam, quatenus est instructus lumine gloriæ: habet quoque aliarum rerum extra Verbum, seu in proprio earum genere visiones proportionatas, & fortè adæquatas, prout est instructus, & informatus aliis comprincipiis intelligendi, ita ut, inquit Smisingus noster disput. 3. num. 109. nec creata visio Verbi, rerumque in Verbo, nec visiones extra Verbum seorsim spectatæ sint in Christo adæquatæ uni totali virtuti intelligendi, quæ in ipso est. Instantiæ, quæ contra hanc solutionem formari possent, jam solutæ sunt qu. 3. præcedentis Articuli.

Dices 2. Præfata ratio supponit, quòd potentia divina generativa sit in perpetuo usu, & actu generationis: Sed hoc videtur falsum, quid enim vetat Deum genito Filio suo à generatione ipsius cessasse, ut sic alium iterum produceret? Si quid enim obesset, maximè quia Dei actiones mensurari debent æternitate, nec in præteritum transire: At hæc ratio videtur infirma; etenim, ut legimus Genesi 2. *Cessavit ab omni opere, quòd patrarat*: Insuper Deus jam non producit dies præteritos, aut ea, quæ cum illis diebus transierunt: Denique illa ipsa divina generatio dicitur transisse in præteritum, legimus enim Psalm. 2. & 109. *Ex utero ante Luciferum genui te*: Ergo, &c.

Nego minorem: Deus enim est in perpetuo actu generationis Filii sui, idque necessariò, & indefectibiliter: Pater enim divinus est in perpetua, sive incœptione, sive conservatione sui esse; atqui illius esse est actualis generatio, seu ratio Paternitatis, per quam constituitur, ut infra patebit: Ergo semper Filium necessariò generat. Idem à paritate, dicendum est de Spiritu sancto; Si enim Deus semper sit in actuali generatione, nec ipsa transeat in præteritum; eadem ratione debet esse in perpetua spiratione.

Ad confirmationes dico, Deum esse in perpetua creatione, seu conservatione creaturarum quandiù illæ sunt; unde cùm Filius divinus semper sit, oportet etiam sit necessariò continua ejusdem generatio. Ad Scripturam autem: Respondeo præteritum quidem verè dici de illa generatione; at non præteritum nostrô modô concipiendi, hoc est, quod sit purè præteritum; sed ita præteritum, ut involvat omnia tempora, sicut dicitur Apocalypsis 1. *Qui est, qui erat, & qui venturus est*: imò idipsum colligitur ex eisdem verbis Psalmi secundi, *Ego hodie genui te*; nam sicut *genui* dicit præteritum, ita *hodie* præsens denotat.

CONCLUSIO TERTIA.

PROCESSIONES *divinæ seipsis formaliter distinguuntur*. Hæc est Doctoris in 1. dist.13.num.18. *Nam ut*, inquit ibidem, *generatio formaliter seipsâ est generatio*, *& spiratio seipsâ formaliter spiratio; & ex rationibus formalibus earum impossibile est generationem esse spirationem, circumscripto per impossibile quocumque alio, ita quòd non oportet quærere, quibus distinguuntur, quia tota ratio formalis unius est non eadem toti rationi formali alterius*.

Probat autem primò authoritate S. Augustini lib. 15. de Trinitate capite 27. ubi, cùm declarasset difficultatem summam explorandi differentiam inter generationem Verbi, & spirationem Spiritus sancti, quam utique dicit solùm per visionem beatificam detegendam, ait: *Attolle oculos in ipsam lucem, & eos in eam fige si potes, sic enim videbit quid distet* NATIVITAS *Verbi divini à* PROCESSIONE *Dei, propter quam Filius unigenitus non de Patre genitum, alioqui Frater ejus esset, sed procedere dicit Spiritum sanctum*: Et paulò infrà affirmat voluntatē de cognitione procedere, non tamen esse cognitionis imaginem, dicens: *Quam quidem voluntatem de cognitione procedere, nemo enim vult, quod omninò quid, vel qualis sit, nescit: Non tamen esse cognitionis imaginem, & ideo quandam in hac re intelligitur nativitatis, & processionis insinuari distantiam, quoniam non hoc est cogitatione conspicere, quod appetere*. Quibus apertè fatetur S. Augustinus processiones illas divinas ex intrinsecis suis principiis ab invicem distingui: Siquidem ex processionum distinctione concludit Personarum procedentium distinctionem. *Confirmat* Doctor ex eodem lib. 5. de Trinit. cap. 9. & 14. ubi S. Augustinus inquirens, cur Spiritus sanctus non sit Filius, cùm tamen à Patre exeat, solvit dicens: *Exit enim non quomodo natus, sed quomodo datus*: Quibus compertum sit S. Augustinum insinuare Personarum divinarum distinctionem esse repetendam ex distinctis earum emanationibus; ideoque inferendum est eum docere divinarum Personarum emanationes seipsis esse distinctas; etenim si earum distinctio alio ex capite esset repetenda, etiam ex eodem capite personarum distinctionem repetendam esse S. Augustinus affirmaret.

Probat 2. Illa per se primò differunt, quæ se totis formaliter, & adæquatè discrepant; Sed tales sunt divinæ processiones: Ergo seipsis differunt, & di-

diſtinguunrur formaliter. *Major* patet: Siquidem aliunde differentiarum individualium diſcrepantia(quas omnes Philoſophi ſeipſis ultrò differri fatentur) repeti non poreſt. Probatur itaque *minor*: Illa ſeipſis formaliter differunt, quæ diſcrepant per formam ſibi incrinſecam, quæque ſunt rariones formales diſtinctionis aliorum: Sed rales ſunt generatio, & ſpiratio; ab eis namque divinarum perſonarum productarum differentia repetitur, illæ verò propria ſua ratione formali diſtinguuntur invicem: Ergo, &c.

Dices 1. Proceſſiones hujuſmodi conveniunt in pluribus prædicatis, putà in ente, in Divinitate, ſpiritualitate, & ratione procedendi unius divinæ Perſonæ ab alia. Ergo non ſe totis, nec ſeipſis formaliter differunt.

Reſpondent aliqui Scotiſtę hanc convenientiam genericam, & veluti tranſcendentalem, non obeſſe, quominus illæ divinæ proceſſiones formaliter, & adæquatè ſeipſis primò differant: Si enim per intellectus pręciſionem conſiderentur ſub propria ratione formali generationis, & ſpirationis, & quatenus abſtrahunt à præfatis prædicatis veluti tranſcendentalibus, evidenter apparebit, quòd ſint primò diverſæ; quia nullum prædicatum ſpectans ad generationem, ut generatio eſt, clauditur in definitione ſpirationis, ut ſpiratio eſt; non ſic dicendum de iis, quæ ſpecificè conveniunt, homo enim, ut homo eſt, v. g. involuir in ſe prædicatum, quod eſt commune bruto, ut brutum eſt, nempe conceptum animalis, ſeu vitæ ſenſitivæ: unde homo, & brutum, non per ſe primò, nec ſe totis differunt.

Reſpondent alii, idcirco divinas proceſſiones ſe totis differre, quia nullam involvunt realitarem communem, quæ per proprias differentias ſir contrahibilis ad utramque. Hæ quidem ſolutiones optimæ ſunt, nihilominùs *Tertiam* ſubjicio, nempe quòd generatio, & ſpiratio oppoſitum ſignificent modum producendi; generatio enim ſignificat modum procedendi naturaliter, ſpiratio verò modum procedendi liberè: Sed procedere naturaliter, & procedere liberè ſunt modi procedendi ſeipſis diverſi: Ergo etiam tales ſunt illæ divinæ proceſſiones.

Ex his *collige* 1. prædictas proceſſiones à nobis quidem colligi eſſe diſtinctas ex diverſitate principiorum, ideſt intellectu, & voluntate, à quibus oriuntur, non verò ab ipſis ſuam habere diſtinctionem formalem; ab eo enim habent diſtinctionem, à quo habent eſſe formaliter: at non habent eſſe formaliter à principiis, ſed tantùm principiativè: Ergo, nec ab eis ſuam habent rationem formalem, ſed tantùm originationem.

Collige 2. Illam diverſitatem non eſſe repetendam ex eo, quòd una perſona ſit ab unica, alia verò à duabus, quia, ut inquit Doctor in 1. diſt. 13. quæſt. unica. Unitas, & pluralitas ſuppoſitorum, non cauſat diverſitatem rationis in formis, vel quaſi formis, quæ ſunt in ipſis, vel ab ipſis, v. g. quia Albedo de ratione ſua, & ex ſe eſt immutativa viſus, non variat hanc rationem, ex eo, quòd ſit, vel in pariete, vel in carta, vel in aliis ſubjectis: Ergo à ſimili generatio, & ſpiratio invicem non differunt, ex eo quòd ſint in diverſis ſuppoſitis, quorum unum emanat ab unico, nempe Filius à Patre; aliud verò à duobus, nempe à Patre, & Filio; maximè verò, cùm Spiritus ſanctus ex ratione ſua formali non deſideret pluralitatem ſuppoſitorum ad ſui productionem, & ſpirationem, ut patebit infrà.

Collige 3. Hanc diverſitatem proceſſionum non etiam eſſe ex eo repetendam, quòd una origine debeat eſſe prior

prior alterâ ; nempe generatio prior spiratione, neque ex eo, quòd una originetur ab altera, nempe spiratio passiva à generatione passiva, seu filiatione: Dum enim aliquid est prius alterô, meritò quæritur ratio talis prioritatis, & originis; undè præcisè non distinguuntur aliqua primò ratione talis prioritatis, aut posterioritatis, quæ inter ea est invenienda: Ergo neque emanationes illæ divinæ per hanc rationem prioris, & posterioris etiam primò distinguuntur. Insuper etsi Spiritus sanctus non procederet à Filio, non minùs propterea ab eo distingueretur realiter, ut infrà docebimus: Ergo tametsi non originaretur à generatione passiva, non minùs ab ea distingueretur realiter, adeoque illorum diversitas non est repetenda ratione originationis unius ab alia. Consequens est ergo, quòd illa ipsa divinarum processionum diversitas repetatur ex ratione formali earum.

Quaestio Tertia.

Quid, & quales sint divinæ processiones?

Conveniunt penè omnes Theologi, si Durandum, & paucos alios ejus asseclas excipias, divinas processiones esse intellectus divini, & divinæ voluntatis operationes: quæ autem, & quales sint operationes, non invicem consentiunt. Nonnulli siquidem affirmant eas esse quasdam resultantias, seu emanationes intellectus, & voluntatis divinæ; ita ut Personæ divinæ productæ procedant ex alia, eô ferè modô, quô proprietates ab essentiis, non per veram actionem, sed per simplicem emanationem effluunt. Ita sentire videtur Suarez lib. 1. de Trinit. cap. 8. Unde lib. 6. cap. 1. docet, solam relationem personæ producentis esse totam processionem activam, seu actionem productivam. Aliqui Thomistæ docent duplicem esse distinguendam intellectionem, unam essentialem communem tribus divinis Personis; aliam notionalem Patri propriam, & Verbi productivam. Alii verò hanc distinctionem, ut doctrinæ Angelici Doctoris contrariam respuunt, affirmantque in Deo esse unicam intellectionem essentialem, quæ est Verbi divini productiva, quatenus modificata est relatione Paternitatis, & habet rationem dictionis, & veræ actionis productivæ. Cæteri verò, cum Doctore Subtili in 1. dist. 2. qu. 7. num. 13. & dist. 29. quæst. unica, & quoblibeto 14. contendunt, nedum divinas processiones esse veras actiones, sed etiam ex æquo, & totaliter distinctas ab actibus essentialibus intelligendi, & volendi; ita quòd dictio non includat formaliter intellectionem, nec activa spiratio volitionem essentialem, quò fit, ut licèt *intelligere*, & *velle* sint operationes communes omnibus personis, non tamen dicere, & spirare. Quæ sententia uti verior, & constantior, ut propugnetur evidentiùs, & efficaciùs.

Notandum 1. cum Doctore locis laudatis maximè in 1. distinct. 2. quæst. 7. num. 22. duos distingui posse actus divini intellectus, scilicet *intelligere*, & *dicere*, & totidem divinæ voluntatis, scilicet *amare*, & *spirare*, quorum primus est operativus, & alter productivus; qui duo actus formaliter distinguuntur invicem: Implicat enim unum, & eundem actum esse naturâ suâ productivum, & non productivum termini realiter à principio producente distincti. *Insuper* actus productivus necessariò supponit operativum; *Operans enim, & producens per idem principium*, inquit Doctor, *prius est operans, quàm producens*: Adde quòd fateantur omnes Theologi perfectiones essentiales nullum involventes respectum ad crea-

creaturas esse priores, quocumque notionali: Unde cùm intellectio divina sit quid essentiale, dictio verò quid notionale; hæc illam præsupponit; non quidem tanquam principium *quo*, sed solùm tanquam conditionem, sine qua non; non ex indigentia, sed ex conditione principii, quod priùs determinatur ad operationem, quàm ad productionem, ut ibidem observat Doctor: Hinc fit, quòd Pater divinus priùs concipiatur intelligens, & cognoscens seipsum, & suam essentiam, quàm producens, & dicens Verbum.

Notandum 2. Intellectionem nostram non esse actionem formaliter, & propriè: Tum quia omnis actio propriè dicta, habet semper aliquem terminum productum; intellectio verò non est termini productiva, sed est ipsemet ultimus actus, ultimaque perfectio potentiæ intellectivæ: Tum quia, *Intelligere non est agere; sed quoddam pati*, inquit Philosophus 3. de anima cap. 4. Unde formalis intellectio, est receptio illius qualitatis, nempe verbi mentis, quod producitur per dictionem, & recipitur in ipsomet intellectu. Hinc inchoativè, & effectivè intellectio consistit in ea intellectus operatione, quâ producitur illa qualitas, seu Verbum mentis; consummativè autem, & formaliter in ejusdem qualitatis receptione. Cùm enim illa qualitas, seu Verbum, sit rei intellectæ expressa similitudo; procul dubio intellectum informando, & ei adhærendo illum objecto cognito assimilabit, ac proindè completè intelligentem efficiet. Quòd si interdum intellectio vocetur actio, id non est interpretandum de actione propriè dicta, sed quia se habet ad modum actionis, cùm semper sit in fieri, & respiciat terminum, non quem producat, sed circa quem negotietur, nempe circa objectum, cujus est viva, & perfecta expressio.

Notandum 3. Ex Doctore in 1. distinctione 27. quæst. 3. num. 12. quòd, *Verbum mentis est actus intelligentiæ productus à memoria fœcunda, non habens esse sine actuali intellectione, repræsentans Verbum divinum*. Cujus definitionis omnes particulas colligit Doctor ex sancto Augustino. Dicitur itaque primò *actus intelligentiæ*, quia est forma actuans intellectum, eumque efficiens formaliter, & actu intelligentem, sicut calor constituit aquam formaliter calidam: Colligitur autem hæc particula ex S. Augustino lib. 9. de Trinit. cap. 12. & 13. ubi expresè probat solum intellectum, non autem voluntatem, producere Verbum sui perfectivum, & informativum. Additur *productus à memoria fœcunda*; idest ab intellectu informato, & quasi gravido specie intelligibili, nam, ut loquitur S. Augustinus lib. 15. de Trinit. cap. 10. *Formata cogitatio ab ea re, quam scimus, Verbum est*: Et cap. 14. *Verbum nostrum de nostra scientia nascitur*: Et cap. 26. ait: *Verbum esse expressum de scientia memorabili*, idest ab intellectu habente scientiam habitualem, quasi semen objecti. Subditur *non habens esse sine actuali intellectione*; Cùm enim Verbum intellectum informet, & illum actualiter intelligentem denominet, quamdiu subsistit, tandiu permanet actualis intellectio: Unde S. Augustinus lib. 9. cap. 8. ait: *Conceptam rerum veram notitiam, tanquam Verbum apud nos habemus, & dicendo intus gignitur, nec à nobis nascendo discedit*. Subjicitur denique, *repræsentans Verbum divinum*: S. enim Augustinus lib. 9. divini Verbi originem, & naturam ex quadam similitudine cum Verbo nostro investigat; unde cap. ultimo ait: *Est quædam imago Trinitatis ipsa mens, & notitia ejus, quæ est proles ejus, ac de seipsa Verbum ejus, & amor tertius*.

His prælibatis tria sunt resolvenda:

Pri-

Primò, quòd processiones divinæ sint veræ actiones, non verò tantùm emanationes, & quasi resultantiæ unius personæ ab alia: *Secundò*, quòd non sint actus essentiales intelligendi, & volendi: *Tertiò*, quòd sint dictio, & spiratio ex æquo ab intellectione, & amore distinctæ.

CONCLUSIO PRIMA.

PROCESSIONES *divinæ sunt verè, & propriè actiones vitales, & non purè, ac simplices emanationes*. Hæc videtur esse genuina sancti Thomæ, & Subtilis Doctoris sententia; ille namque prima parte q.40.art.2. ait; *Origo activè significata significatur, ut progrediens à persona subsistente: Unde præsupponit eam; origo autem passivè significata, ut nativitas, significatur ut via ad personam subsistentem, & nondum ut eam constituens:* Et q.41. art.2. ad secundum: *Remoto*, inquit, *motu actio nihil importat, quàm ordinem originis, secundùm quòd à causa aliqua, vel principio procedit in id, quod est à principio*. Quibus disertè pronuntiat originem, seu processionem divinam, esse modum aliquem veluti medium inter personam producentem, & productam, adeoque non esse simplicem resultantiam immediatam unius personæ ab alia.

Ipsi concinit Doctor in 1. dist. 28. q.3. n.3. dicens. *Origo, ut origo non est propria forma, nec persona, in qua est, nec persona ad quam est, sed est quasi via: & tunc neque primæ personæ est forma, sed quasi præsupponit eam*. Quasi diceret, originem formaliter consideratam, viam esse inter personam producentem, & personam productam; adeoque non esse formam propriam constitutivam illius ex ipsis, sed præsupponere personam producentem jam propriâ suâ formâ constitutam, & esse rationem, quà persona producta recipit suum esse: At hoc est veram habere rationem actionis: Ergo reverà illi censent divinas processiones esse veras, ac propriè dictas actiones; non verò simplices emanationes, & resultantias metaphysicas. Hæc ipsa veritas firmari potest illis omnibus sanctorum Patrum sententiis, quas infrà referemus, ut probemus Verbum divinum à Patre procedere per veram, & propriè dictam generationem, sicut, & Spiritum sanctum à Patre, & Filio per activam spirationem; generatio enim, & spiratio sunt veræ actiones: Ergo tales dicendæ sunt divinæ processiones.

Probatur etiam hæc ipsa veritas ratione Theologica. *Primò* quidem: Aliter essentia divina determinatur ad Filium, & Spiritum sanctum, quàm ad Patrem: Sed ad Patrem determinatur per simplicem resultantiam: Ergo ad Filium, & Spiritum sanctum determinari non debet per simplicem resultantiam; sed per realem, & propriè dictam actionem. *Major* patet: Siquidem essentia divina non determinatur ad Filium, & Spiritum sanctum, nisi quatenus dicuntur produci; Pater autem à nullo producitur: Ergo aliter ad eum, quàm ad alias personas essentia divina determinatur. *Minor* etiam est evidens: Siquidem ratio formalis constitutiva primi suppositi non ab aliquo producitur, sed ab ipsomet divinę naturæ oceano, quasi proprietas ab essentia effluit. *Deinde* simplex resultantia est ab ipsa natura substantiali immediatè; Proprietates enim metaphysicæ ab ipsomet essentiæ sinu immediatè effluunt: Ergo si processio Filii, & Spiritus sancti sit simplex, resultantia erit immediatè à natura divina; quod tamen Suarez ipse cum aliis Theologis negat, & impugnat contra Durandum, ut patebit Articulò sequenti. *Denique* persona subsistens debet produci per veram actionem: Sed divinæ processio-

siones sunt productivæ personarum subsistentium, ut fide compertum est: Ergo illæ sunt veræ actiones?

Objicies 1. In rebus creatis relationes non fiunt per veram, & propriam actionem, sed resultant ex positis fundamento, & termino; unde Aristoteles in prædicamentis cap. de *relatione* affirmat, ad relationem non dari per se motum: Ergo similiter relationes personarum divinarum constitutivæ, non producuntur per veram actionem, sed per simplicem resultantiam, & emanationem. Consequentia videtur aperta, à creatis enim ad divina, cum proportione procedere, & ratiocinari licet.

Nego consequentiam, & ratio disparitatis est, quòd cùm relationes creatæ sint *accidentia exigua, & diminuta entitates,* inquit Doctor, non possunt esse termini veræ actionis productivæ; unde aliter fieri nequeunt, quàm per puram emanationem, & simplicem resultantiam: Secus autem est de relationibus divinis, quæ, cùm sint substantiales, & personarum divinarum constitutivæ; etiam habent perfectionem substantiarum, & rerum per se subsistentium, quæ propriè dicuntur fieri, & idcirco possunt esse proprii termini veræ actionis productivæ.

Objicies 2. Actio propriè dicta, plures involuit imperfectiones, nempe, quòd sit motus, egressio ab agente, & receptio in passo, & quòd illius terminus sit realiter effectus, & actus, sicut principium est realiter agens, & efficiens: Sed omnes hæ imperfectiones Deum dedecent: Ergo actio propriè dicta ab eo est removenda.

Nego majorem: Etenim actio secundùm conceptum communem actionis solùm est ultima actualitas agentis ab eo egredines, egressu quidem virtuali, in quo nulla imperfectio importatur, quia nec contingentiam, nec dependentiam significat. Nec pariter exinde sequitur, quòd terminus productus sit effectus, aut actus, sed tantùm, quòd sit verè, & realiter productus: Sicut, nec sequitur ex eo, quòd Pater sit principium Verbi, quòd Verbum dicatur principiatum, quia principiatum denotat inferioritatem, quæ Verbo repugnat.

Objicies 3. Aristoteles 9. Metaph. cap. 7. in hoc distinguit operationem immanentem à transeunte, quòd per hanc aliquid producatur, per illam verò nihil: Sentit ergo per actionem immanentem intellectus nihil reverà produci posse; adeoque illam non esse verè productivam; sed Personæ divinæ procedunt per operationes immanentes: Ergo illæ verè non sunt actiones productivæ.

Respondet Doctor in 1. dist. 3. qu. 7. circa finem, Philosophum esse intelligendum de actionibus operativis, quæ scilicet occupantur circa objectum, non quod producant, sed quod percipiant; quales sunt intellectio, volitio. sensatio, & appetitio, quæ idcirco propriùs dicerentur *actus*, quàm *actiones* immanentes: Non verò loquitur de actionibus productivis immanenter, quales sunt *dictio*, & *spiratio activa*, quæ Aristoteli non fuerunt compertæ: Si enim reverà per actiones immanentes absolutè nihil fieret, sequeretur, nec intellectum creatum, nec divinum esse verè productivum Verbi, quod rationi nedum, sed, & fidei videtur adversari.

Conclusio Secunda.

Actus *essentiales intelligendi, & volendi in Deo, seu* intellectio, & volitio *divina non sunt actiones, quibus divinæ Personæ procedunt*: Hæc videtur esse aperta sanctorum Patrum sequenti conclusione laudandorum sententia, quam Subtilis Doctor locis supra citatis variè probat: *Primò* quidem, in-

intellectio, & volitio essentialis sunt communes tribus Personis: Sed actus notionales, seu processiones activæ, non sunt eis communes, ut constat: Ergo, &c. *Deinde* si actus illi intelligendi, & volendi essent ex se productivi Personarum, sequeretur, quòd divinę Personæ singulæ à singulis procederent, imò etiam à seipsis: Cùm enim illi actus sint essentiales, reverà sunt in qualibet persona, & sic in qualibet persona producerent. *Denique*: Si illi actus essent productivi, & deessent alicui divinæ Personæ, sequeretur eam non esse beatam: Personæ enim divinæ beantur per actus essentiales intelligendi, & volendi. Concludendum ergo processiones divinas in illis actibus non consistere.

Reponunt aliqui Thomistæ, duplicem in Deo distingui posse actum intelligendi, & volendi, unum quidem *essentialem*, alium verò *notionalem*; per priorem quidem divinas Personas non produci, sed per posteriorem.

Contra: Hæc replica directè militat in S. Thomam; nam prima part. q. 34. art. 1. ad 2. ait: *Nihil eorum, quæ ad intellectum pertinent personaliter dici in divinis, nisi solum Verbum*: Et ad 3. *Intelligere importat solam habitudinem intelligentis ad rem intellectam, in qua nulla ratio originis importatur; sed* DICERE *importat principaliter habitudinem ad Verbum conceptum*. Non admittit ergo duplicem illam intellectionem, quarum una sit essentialis, alia notionalis, imò distinguit intellectionem à dictione, dicitque illam esse improductivam, hanc verò productivam. *Deinde* si intellectio notionalis esset ab essentiali distincta, maximè per relationem; Notionalia enim non aliter distinguuntur in Deo ab essentialibus, & communibus, nisi quia illa dicunt relationem, hæc verò non ita: Sed relatio non est sufficiens ad constituendam aliquam intellectionem ab essentiali formaliter, aut virtualiter distinctam; quia omnis intellectio est actus vitalis, & perceptio objecti, circa quod occupatur, quatenus objectum est. Relatio verò divina, neque est actus vitalis, neque perceptio objecti, sed tantùm est terminus naturæ divinæ constitutivus personæ, neque circa objectum occupatur quatenus objectum est, sed tantùm illud respicit quatenus ejus terminus est: Ergo, &c.

Denique in Deo non possunt poni plures Deitates, quarum una sit essentialis, & alia notionalis: Ergo, nec plures intellectiones, & amores. Patet consequentia à paritate rationis: Ideo enim Deitas non potest multiplicari, quia est formaliter infinita; Implicat autem esse plura infinita ejusdem rationis, quia infinitum complectitur omnem omnino perfectionem excogitabilem intra proprium genus: Sed intellectio, & amor in Deo non minùs sunt, quid infinitum in ratione intellectionis, & amoris, quàm Deitas in ratione Deitatis: Ergo, si non possit esse duplex Deitas, non poterit in Deo admitti duplex intellectio.

Reponunt alii, Processiones divinas activè sumptas esse quidem ipsosmet actus intelligendi, & volendi, non quidem absolutè, sed cum hac modificatione, ut intellectio quatenus in Patre, sit expressio Verbi, non autem in Filio, & Spiritu sancto; idem dicendum de amore divino. Quasi dicerent: Intellectio, & amor essentialis, prout sunt in aliquibus personis, habent terminum, in aliis verò non; quod utique explicant, & confirmant exemplô intellectus, & voluntatis, quæ sunt principia harum processionum, & personarum; nam licèt intellectus, & voluntas sint in omnibus personis, non tamen in omnibus princi-

ci-

cipiant, & producunt. Ergo, inquiunt, sicut intellectus, & voluntas cómunicantur pluribus personis absque eo, quòd circumferant secum processionem, & principiationem, quidni idem dicendum sit de intellectione, & amore illo essentiali.

Contra: Vel illa modificatio addit aliquid reale intellectioni, & amori essentiali, vel nihil: Si nihil addat: Ergo non est ratio cur in una persona producat terminum, non verò in alia: Idem enim manens omnino idem, semper natum est facere idem, ut solitò loquuntur Philosophi. Si addat aliquid, maximè, vel aliquid essentiale, vel notionale. Non primum, quia recurrit eadem difficultas; essentialia enim sunt communia tribus personis: Non etiam secundum, nihil enim est notionale, præter relationes constitutivas personarum; Relatio autem, ut diximus, nec est formaliter intellectio, nec eadem formaliter cum intellectione; nam totum esse relationis est ad aliud se habere; totum verò esse intellectionis est percipere objectum, & illud repræsentare; quæ duo sunt formaliter distincta. Adde, si illa modificatio addat aliquid essentiali intellectioni, quod sit ab ea, vel modaliter, vel formaliter distinctum; jam intellectio non erit productiva termini, ut intellectio essentialis est, sed tantùm, ut est intellectio notionalis; falsum est autem distinguendas esse duas intellectiones, quarum una sit essentialis, alia verò notionalis: Ergo, &c.

Ad confirmationem dico nullam esse paritatem; aliud enim est posse principiare, & aliud principiare de facto; potest enim separari actualis principiatio, seu productio à potentia, à qua oritur; non tamen principiatio potest à seipsa sejungi; fieri enim potest Verbi gratiâ, ut ignis, seu calor non calefaciat; fieri verò nequit, quòd calefactio actualis non calefaciat, quia ejus essentia tota est in actu secundo, seu in actuali productione caloris: Si ergo actualis productio personarum sit ipsa intellectio, & volitio essentialis; implicat, ut sint in aliqua persona, nec in ea producant terminum.

Reponunt cæteri, intellectionem, & volitionem esse productiones, & processiones personarum, non ut actus, sed ut actiones *Dicendi*, ac *Spirandi*.

Contra: Intellectio est quid formaliter distinctum à dictione: Ergo non sunt unum, & idem, & malè confunduntur ab Adversariis. Probatur antecedens: *Intellectio* enim est quid absolutum in divinis, *Dictio* verò est quid relativum; seu quod idem est, *Dictio* est quid notionale, *Intellectio* verò quid essentiale: Sed clarum est essentialia à notionalibus distingui, & eôdem modô analogicè in divinis se habere, quô apud nos substantia, & accidens, vel essentiale, & accidentale.

Deinde *Dicere* opponitur relativè *Dicto*, seu Verbo, quod dicitur: Sed *Intelligere* non opponitur ipsi Verbo; alioquin distingueretur ab eo realiter: Ergo dicere, & intelligere non sunt unum, & idem.

Denique: Paternitas ipsa formaliter est dictio; sed illa non potest esse intellectio, ut jam diximus: Ergo intellectio, & dictio non sunt unum, & idem formaliter.

Reponunt aliqui, dictionem non esse quidem formaliter intellectionem, benè verò realiter: At hoc nihil aliud est, quàm apertè transire in sententiam Scoti, qui dictionem tantùm formaliter ab intellectione essentiali, sicut, & ab essentia censet esse distinguendam; sicque sola supererit disputatio de nomine, quâ nempe Thomistæ appellant intellectionem realiter,

quod nos formaliter dictionem appellamus. Nihilominus in hoc etiam videntur multum à vero exorbitare, si enim sufficiat realis identificatio Dictionis cum intellectione, ut dictio appelletur intellectio; jam volitio erit processio Filii, nam volitio, seu amor est realiter dictio: Tum essentia erit etiam productio sibi, nam etiam essentia est realiter dictio.

Reponunt 2. aliqui *Dicere* quidem esse aliud ab *Intelligere*, sed tantùm sicut includens ab incluso. Sicut enim homo est aliud ab animali, quia nimirum includit animal, & ei addit aliquid aliud, nempe rationale; ita à pari actus notionalis, præter ordinem, quem actus essentialis dicit ad objectum cognitum, addit ordinem ad terminum productum per ipsum; intellectus enim divinus, inquiunt, simul intelligit objectum producendo terminum, & producit terminum intelligendo objectum.

Respondeo, quòd *Dicere* divinum non includat intellectionem essentialem, sicut homo includit animal; quia homo addit rationem aliquam, & differentiam perfectivam animali, nempe rationalitatem: Unde rationalitas est quædam animalitas, *Sicut fissio pedum est pedalitas*, inquit Aristoteles lib. 7. metaph. Sed dictio non includit aliquid intellectionis in suo conceptu, aliàs persona dicens plus intelligeret, quia haberet aliquam intellectionem, quam non habet persona, quæ non dicit, adeoque una esset sapientior alterâ, quod implicat.

Deinde dictio, ut probatum est, formaliter est actio: Intellectio verò non est actio, sed operatio: Ergo una aliam non includit formaliter, sunt enim disparati generis, & omnino diversi.

Denique illud, quod adderet dictio supra intellectionem, vel esset intra lineam, & rationem intellectionis, & sic esset quid essentiale, & proinde commune sicut, & ipsa intellectio: Vel esset quid distinctum, adeoque aliquid notionale, & sic dictio reverà erit formalitas distincta ab intellectione essentiali, quod intendimus.

Probatur 2. *Conclusio*: Si productio Verbi divini esset formaliter intellectio essentialis, sequeretur Patrem non communicare essentiam perfectè beatam Filio, nec Patrem esse beatum ante productionem Filii: Sed consequens est absurdum: Ergo, & antecedens. Patet sequela majoris: Quia beatitudo consistit potiùs in actu voluntatis, quàm in actu intellectus; beatitudo enim est fruitio, quæ est formaliter actus voluntatis: Sed intellectio præcedit actum voluntatis, adeoque præcedit ipsam fruitionem, in qua formaliter consistit beatitudo: Ergo si Verbum divinum produceretur per intellectionem, Pater conciperetur eum producere antequàm esset beatus, & sic Filius reciperet essentiam nondum perfectè beatam. Quæ si ita sint, aut Filius deinceps est beatus, & sic habet aliquid non acceptum à Patre; aut non est beatus, & ita non erit Deus, qui est ipsamet beatitudo.

Nec refert, quòd reponant Thomistæ beatitudinem non consistere formaliter in actu voluntatis, sed intellectus; nam quamvis hoc esset verum, quod tamen falsum esse demonstravimus in Philosophia, attamen præfata ratio eos semper urget. Inde enim etiam sequitur, quòd aliquid notionale esset prius, aliquô essentiali, cujus contrarium receptum est apud Theologos. Patet sequela: Quia productio verbi, si fiat per intellectionem, erit prior amore essentiali; intellectio, enim amorem præcedit.

Confirmatur; nam si intellectio est actualis productio, pro quocumque instanti erit intellectio essentialis, etiam

etiam erit productio Verbi: Sed intellectio necessariò præcedit amorem essentialem: Ergo sequitur, quòd si Verbum producatur per intellectionem essentialem, ejus productio præcedit eum amorem, adeoque aliquid notionale est prius essentialibus, quod repugnat.

Tertiò denique probatur eadem Conclusio: Si Verbum esset terminus divinæ intellectionis, ut intellectio est, sequeretur Patrem esse formaliter intelligentem Verbô; atque ità formaliter sapientem sapientiâ genitâ; Sed consequens est contra sanctos Patres, & Doctores: Ergo &c. Patet sequela majoris: Quia Pater est intelligens formaliter, atqui intelligens formaliter intelligit intrinseco termino suæ intellectionis, quando talem terminum sibi vindicat intellectio; idcirco enim Thomistæ affirmant à nobis produci Verbum per intellectionem, ut per illud intelligatur objectum. Minor patebit infra, & sufficienter probatur per S.August. lib.15. de Trinit.cap.7. *In illa Trinitate,* inquit, *quis audeat dicere Patrem, nec seipsum, nec Filium, nec Spiritum sanctum intelligere, nisi per Filium? . . . Si enim ibi solus Filius intelligit, ut intelligentia sit, & sibi, & Patri, & Spiritui sancto, ad illam reditur absurditatem, ut Pater non sit sapiens de seipso, sed de Filio, nec sapientia sapientiam genuerit, sed eâ sapientiâ Pater dicatur sapiens esse, quam genuit. Vbi enim non est intelligentia, nec sapientia esse potest, ac si per hoc Pater non intelligit ipse sibi, sed Filius intelligit Patri, profectò Filius Patrem sapientem esse facit.*

Objiciunt primò Thomistæ varias sanctorum Patrum authoritates, quibus insinuare videntur nos intelligendo, & cogitando dicere in corde, & producere verbum mentis; ex quo Verbi divini similem productionem colligunt: In primis sanctus Augustinus lib.15.de Trinit:cap.10. *Etsi,* inquit, *verba non sonent, in corde suo utique dicit, quid cogitat.* Quod utique probat variis Scripturæ textibus, maximè verò Sapientiæ 2. DIXERUNT APUD SE COGITANTES NON RECTÈ *Matth.9.* DIXERUNT INTRA SE, HIC BLASPHEMAT, *quæ dictio statim explicatur cùm subditur.* Cùm VIDISSET JESUS COGITATIONES EORUM. *Item cap.15.* COGITABAT INTRA SE DICENS. *Et Luca 5.* COEPERUNT COGITARE DICENTES. Ex quibus concludit S.Augustinus; *Quædam ergo cogitationes loquutiones sunt cordis:* Et infra: *Intus cùm cògitamus loquutio, & visio unum est . . . . Formata quippe cogitatio ab ea re, quam scimus Verbum est, quod in corde dicimus.* Asserit autem ibidem hoc esse transferendum ad Verbum divinum dicens; *Quisquis hoc intelligere potest, nempè nos cogitando dicere verbum mentale; jam potest videre per hoc speculum, atque in hoc Ænigmate aliquam Verbi illius similitudinem, de quo dictum est* IN PRINCIPIO ERAT VERBUM. Ipsi concinunt S. Fulgentius l.1. ad Monimum cap.7. *Sic est,* inquit, *Verbum apud Deum, sicut est in mente Verbum, sicut in corde consilium: cùm enim mens apud se Verbum habet, utique cogitando habet, quia nihil aliud est apud se dicere, quàm apud se cogitare:* Nec-non, & S.Anselmus in Monologio cap.28. *Hæc* inquit, *ipsa locutio nihil aliud potest intelligi, quàm ejusdem Spiritus intelligentia, qua cuncta intelligit, quid enim est aliud illi rem loqui aliquam hoc loquendi modo, quàm intelligere?* Quamvis statim in eodem capite, & sequenti 29. restringat hanc locutionem, ut sit ipsum Verbum genitum. Rursus cap.34. *Idem est,* inquit, *summo spiritui scire, quod intelligere, seu dicere:* Et cap.46. circa med. *Rem cogitare, cujus memoriam habèmus, hoc est mente eam dicere.*

Respondeo SS.Patres his, & similibus loquendi modis nihil aliud velle, quàm

quàm, quòd dicamus, & loquamur mentaliter, quando aliud cogitamus, sive interim illa cogitatio sit illa actio, quâ producitur Verbum mentis, sive illius verbi in intellectu formalis receptio. Quod non ita exactè expenderunt præter unicum Augustinum, qui hæc subtiliùs inquirens etiam Doctori Subtili ansam præbuit, ut Verbi productionem à simplici cogitatione distingueret. Itaque cæteri Patres arbitrantes ad explicationem hujus mysterii sufficere, quòd sicut nos, quando cogitamus intra nos effingimus rei cogitatæ imaginem, quæ Verbum mentis appellatur; sic Deus Pater suam essentiam concipiendo efformat Verbum sibi consubstantiale, quam Verbi conceptionem, impropriè cogitationem, & intellectionem appellant; ita quòd simplicem cogitationem cum vera dictione interna confundunt. Quam etiam sermonis improprietatem notavit S. Thomas 1. part. qu. 34. art. 1. ad secundum, & tertium, & apertè colligitur ex ipsomet S. Anselmo loco laudato; nam cap. 58. ait, *Sicut Pater est intelligens, & Filius est intelligens, & Spiritus Sanctus est intelligens; ita Pater est dicens, & Filius est dicens, & Spiritus Sanctus est dicens.* Quibus apertè confundit dictionem cum intellectione simplici; certum est enim, quòd Filius, & Spiritus sanctus sint reverà intelligentes, sicut Pater, intellectione videlicet essentiali, non verò sunt dicentes dictione productiva Verbi.

Ad sanctum Augustinum autem dico, eum esse intelligendum de dictione, & locutione quasi in facto esse, ita quòd, quemadmodum Verbum exteriùs prolatum his vocabulis, locutio, dictio, dictum, Verbum tanquam Synonimis appellatur, licet propriè locutio, & dictio, sint expressio, seu productio Verbi, & quasi Verbum in fieri; ita locutio interna sumitur aliquando pro cognitione, quasi in facto esse, quia cogitatio sic usurpata, est ipsum Verbum productum: Unde sanctus Augustinus post verba superiùs laudata subdit: *Formata cogitatio ab ea re, quàm scimus, Verbum est.*

Objiciunt 2. Omnis operatio intellectus est intelligere: Sed dicere, seu loqui mentaliter est formaliter operatio intellectus; Ergo dicere, seu loqui mentaliter est intelligere.

Distinguo majorem: Est intelligere, vel radicaliter, vel formaliter, concedo; formaliter tantùm, nego: Itaque omnis operatio intellectus dici potest intellectio radicaliter, & denominativè, quia provenit à potentia intellectiva, non verò formaliter quasi esset reverà intellectio, & formalis cogitatio; duplicem enim intellectus habet operationem, nempe dictionem productivam Verbi, & intellectionem, quæ in creatis, est ipsa formalis Verbi producti receptio.

Urgebis: Si actio illa, quam dictionem appellamus, non sit formaliter intellectio: non erit ab intellectu formaliter, seu quatenus intellectus est, sed solùm quatenus potentia productiva est, & sic Verbum divinum tantummodo velut materialiter procedet ab intellectu, hoc est à principio, quod realiter tantùm est intellectus, non verò formaliter: Sed consequens est falsum; Si enim Filius non proveniat ab intellectu, quatenus est formaliter intellectus, sequitur, quòd ex vi suæ processionis non possit propriè appellari, *Verbum mentis Paternæ*, neque *procedere de memoria Patris*, neque *esse sapientiam de sapientia*, & *visionem de visione*, ut loquitur sanctus Augustinus libro 15. capite 7. & 13. Ergo, &c. Probatur major; intellectus enim non est intellectus formaliter, nisi quatenus sese explicat in actum intelligendi, qui est actus adæquatus intellectui, qua-

quatenus intellectus est.

Distinguo majorem: Non erit formaliter ab intellectu, quatenus intellectus est, seu quatenus producit actum, qui sit formaliter intellectio, concedo: quatenus producit actum, qui sit intellectio saltem radicaliter, nego. *Probationem* similiter distinguo; adæquatus actus intellectus est intellectio, vel formaliter, vel radicaliter, concedo; formaliter tantùm, nego. Adde, quod retorqueri possit in Adversarios argumentum; nam intellectio, ut intellectio est formaliter, non est dictio; at ipsi fatentur Verbum divinum non procedere ab intellectione divina, quatenus intellectio est formaliter; hæc enim communis est tribus divinis personis; Sed tantùm, quatenus modificata est in primo supposito, & appellatur *Dictio*: Ergo præfatum argumentum magis in eos, quàm in nos militat. Nec inde sequitur Filium non rectè Verbum, neque sapientiam, & visionem de visione, &c. appellari; imò suam Verbi appellationem habet à memoria fœcunda Patris, à quo per dictionem producitur, & rectiùs nominatur Verbum, quàm si fieret per intellectionem; sic enim non Verbum prolatum, sed tantùm cogitatio, vel intellectio Patris esset dicendus: Verbi autem appellationem sequuntur cæteræ præfatæ ipsius denominationes, quæ Verbo sunt synonimæ.

Objiciunt 3. Divinæ processiones non solùm sunt personarum productiones; sed etiam communicationes naturæ, actuumque essentialium. Processio enim debet continere in fieri quidquid terminus per eam productus continet in facto esse: At Verbum productum continet naturam, & actus essentiales: Ergo illius processio etiam divinam naturam, & actum essentialem intelligendi debet continere, adeoque non alia debet esse, quàm ipsamet divina intellectio.

Respondeo, equidem divinam processionem in fieri continere, & veluti communicare essentiam, & actus essentiales; sed nego exinde sequi, eam, propterea esse debere formalem illum actum intelligendi, hac enim ratione Filii productio, etiam dici posset actus volendi; etenim in Filio non solùm est Essentia divina, & actus essentialis intellectus Paterni, sed est etiam actus essentialis voluntatis ejusdem: Si ergo ad hoc, ut Filius habeat actum illum intellectus Paterni vi suæ processionis, opus est, ut ipse actus in ejus processione formaliter includatur; etiam opus erit, ut actus voluntatis in ea formaliter includatur, utpote cum habeat totam essentiam, & essentialia vi suæ processionis. Idem dici potest de Spiritu sancto. Non itaque idcirco essentialia Filio communicantur, quia ejus processio est actus essentialis, sed, quia essentia ipsa est alterum comprincipium *quo* hujus partus, & productionis.

Adde, quòd si vera esset Adversariorum illatio, etiam concluderet Essentiam divinam formaliter in dictione includi, quia Filius ex vi processionis suæ non minus habet Essentiam divinam, quàm divinam intellectionem; hanc autem sequelam nullus Theologorum admittit. Ergo nec admittere debet antecedens.

Objiciunt 4. Si intellectio præsupponeretur dictioni, & esset quid commune tribus personis, sequeretur, quod Pater non magis se ipsum cognosceret in Verbo, quàm ipsum Verbum, & Spiritus sanctus, dicerentur intelligere se in Verbo: at hoc est contra communem assertionem Theologorum dicentium Verbum repræsentare essentiam Patri; quo fit, ut illius imago appelletur. Ergo, &c. Patet sequela, quia si Pater intelligit intellectione essentiali, quæ non sit dictio formaliter,

ter, jam aliæ personæ erunt ipsi pares; siquidem etiam intellectione essentiali divinam essentiam intelligent, & sic cognoscent in Verbo, &c.

Distinguo sequelam: Non magis Pater diceretur seipsum cognoscere in Verbo, ratione operationis, concedo; ratione repræsentationis, nego; Etenim quando dicitur, quòd Pater divinus seipsum cognoscat in Verbo, non est sensus; quòd per productionem Verbi suam cognoscat essentiam, aliàs esset sapiens sapientiâ genitâ, quod falsum esse supra dictum est ex S. Augustino; Sed sensus est, quòd Pater dederit Filio vim repræsentandi illam essentiam tanquam suum Verbum, non verò Verbum aliarum Personarum. Quemadmodum ergo Verbum creatum ipsi loquenti exprimit objectum; ita in divinis, licet Verbum non sit in dicente per modum informantis, sicut est in creatis, habet tamen ab eo peculiarem habitudinem, quâ fit, ut magis ipsi, quàm cæteris personis divinam essentiam repræsentare dicatur.

Objiciunt 5. Idcirco Doctor Subtilis distinguit dictionem ab intellectione essentiali, ne scilicet Verbum dicatur procedere per operationem essentialem intelligendi tribus personis communem; Sed recurrit eadem difficultas admittendo actum in intellectu divino, ab intellectione essentiali distinctum; Ergo incidit in Scyllam cupiens vitare Charybdim. Probant minorem; Illa actio formaliter ex natura rei ab essentiali intellectione distincta, est in ratione actionis actus absolutus, sicut est intellectio ipsa; Ergo in ratione actionis communis est, & essentialis, sicut, & ipsa intellectio. Consequentia patet, antecedens probatur. Actio illa in ratione actionis ab intellectu dimanantis non est formaliter relatio, hæc enim nec productiva est, nec per modum actionis egreditur ab intellectu, cùm sit terminus divinæ naturæ ipsam in ratione personæ constituens: Ergo talis actio sub conceptu actionis: est quid absolutum sicut, & intellectio; nam in Deo quidquid non est relativum, est absolutum, & pertinet ad essentialia, ac proinde sequitur ex sententia Scoti, quòd Pater per actum absolutum tribus personis communem, suum Verbum producat, quid ni ergo idem posset concedere de ipso intelligere essentiali, ne frustrà multiplicentur actiones in Deo.

Nego minorem: Nec-non, & majorem illius probationis: *Dictio* enim divina est reipsa illa formalitas constitutiva primi suppositi; adeoque ipsamet relatio Paternitatis: non quidem, quatenus consideratur sub præcisa ratione relationis referentis unum ad aliud, sed prout est illa ipsa operatio divina, quâ primum suppositum suam existentiam, & essentialia sua communicat secundo supposito, ad quod propterea refertur tanquam generans ad genitum: Unde actio generativa in divinis dici potest formaliter relatio secundùm adæquatam entitatem, etsi non sit formaliter relatio secundùm inadæquatam entitatem, & diversam connotationem; unica enim, & eadem formalitas constitutiva primi suppositi varias sortitur appellationes, propter diversam connotationem terminorum, & varia munia; Primò namque constituit primam personam subsistentem incommunicabiliter; Deinde constituit principium potens producere, ut *quod*; Tertiò tribuit activam generationem, sive dictionem, ac denique Patrem constituit actualiter, & quasi prædicamentaliter relatum ad Filium.

Conclusio Tertia.

Revera *Verbum divinum procedit per* dictionem, *& Spiritus sanctus per* spirationem activam. Hæc est Doctoris

ris Subtilis sententia, *Locis laudatis in priori conclusione*, & veritas hujus sequitur ex præcedenti; etenim si Verbum, & Spiritus sanctus non procedant per actus formales intellectionis, & amoris essentialis, sive formaliter, sive modificatè consideratos, consequens est, quòd necessariò procedere debeant per actus dicendi, & spirandi, alii namque in divinis excogitari non possunt.

Probatur insuper Conclusio à Doctore in 1.d.2.qu.7.nu.15. primò, quidem authoritate S.Augustini docentis ubique Verbum, tam divinum, quàm nostrum produci à memoria fęcunda, non verò ab intelligentia: Sed memoria fęcunda productiva est per dictionem, non verò per intellectionem: Ergo ex sententia S. Aug. Verbum divinum reverà procedit per dictionem distinctam ab intellectione. Major patet, nempe, quòd Verbum tam divinum, quàm nostrum à memoria fœcunda procedere debeat. S. August. id enim expresè habet lib. de Trinit. cap. 10. ubi de Verbo à nobis producto ita loquitur; *Necesse est cum Verbum loquimur ex ipsa scientia, quam memoria tenemus nascatur Verbum formata, quippe cogitatio ab ea re, quam scimus Verbum est, quod in corde dicimus*; Dixerat autem paulò ante, ex hac nostri Verbi similitudine detegi posse productionem Verbi divini: *In hoc speculo*, inquit, *atque in hoc ænigmate videri aliquam Verbi illius similitudtnem, de quo dictum est* IN PRINCIPIO ERAT VERBUM. Utrumque verò tam divinum, quàm nostrum Verbum à memoria fęcunda procedere satis apertè indicat ibidem cap. 14. *Verbum nostrum*, inquit, *illud, quod non habet sonum, inde utcumque simile est in hoc ænigmate illi Verbo Dei; quod etiam Deus est, quoniam sic, & hoc de nostra scientia nascitur, quemadmodùm, & illud de scientia Patris natum est.*

Minor similiter est evidens: Intelligentia enim circa objectum percipiendum, memoria verò fœcunda circa Verbum producendum versatur; illa in simplici objecti visione, hæc in termini sui productione detinetur; illa sola est operatio divinitatis, quâ personæ divinæ suam essentiam, & seipsas comprehendunt, hæc est dictio, & productio, quâ Pater Filium generat sibi omnino æqualem, vi suæ processionis, & productionis. Quæ hanc adversus conclusionem possent objici, jam soluta sunt in præcedenti, & solventur in sequentibus.

Rogabis, an actus intelligendi præsupponatur ad actum dicendi in divinis.

Affirmant communiter Scotistæ; Tum quia id perspicuè videtur asserere Doctor Subtilis in 1.dist.2.qu.ultima, ut jam observatum est in primo notabili: Tum quia essentialia priora sunt, quàm notionalia, intelligere autem est, quid essentiale, dicere verò quid notionale; Tum denique, quia ex ratione principii perfecti est, ut priùs habeat suam ultimam perfectionem, quàm producat; Intelligere autem, & velle videntur esse ultimæ perfectiones Deitatis, ideoque priùs oportet, quod persona divina sit intelligens, & volens, quàm ex fœcunditate naturæ producat Verbum. Secus autem contingit in creatis, ubi dicere præcedit intelligere, quoniam intellectus creatus non est formaliter intelligens, nisi per receptionem Verbi producti per ipsam dictionem.

Nihilominus reclamant aliqui, quibus subscribit Baronius noster Apolog. 2. act. 4. circa finem, affirmans in Patre priorem esse dictionem intellectione, & volitione, quia, inquit, dictio est constitutivum Patris, nihil autem est prius in aliquo, quàm sit id, per quod constituitur: nihil enim potest

test esse in aliquo, priusquam illud sit, nec potest illud esse priusquam in esse constituatur, nec potest constitui, nisi per principium sui constitutivum; adeoque nihil potest esse in Patre priusquam Pater constituatur in suo esse Patris: Non constituitur autem in illo esse, nisi per dictionem, quae, ut supponitur est ipsamet generatio activa; Unde concludit, quod quamvis absolutè in Deo prius sit intelligere, quàm dicere, tamen in Patre, prout in Patre reduplicativè priùs est dicere, quàm intelligere; sicut quamvis animal sit prius, quàm rationale, tamen, prout est in homine prius est rationale, quàm animal; unde cùm Pater constituatur in esse Patris per dicere, necessum est, quòd priùs dicat, quàm intelligat, quia prius est Patrem esse, quàm intelligere.

Verum reclamant cœteri Scotistae cum Rada prima parte Controversiâ 12. art. 3. Tum quia ex Doctore Subtili Pater priùs est beatus, quàm generet; Beatitudo autem, vel est in intellectione, vel in volitione, vel in utroque; Ergo prius intelligit essentiam suam Pater divinus, quàm dicat, & producat Verbum suum. Tum quia quoties aliqua necessarium ordinem servant inter se, eundem necessariò servant ubicumque inveniuntur; Sed intelligere secũdùm se est priùs, quàm dicere: Ergo etiam in Patre intellectio dictionem praecedit: nec juvat exemplum animalis. Falsum enim est, quod in homine prius sit rationale, quàm animal, nam utrumque concurrit ad constitutionem hominis: animal quidem, ut praedicatum superius, rationale verò, ut praedicatum inferius: ita à pari intelligere, & dicere simul constituunt Patrem, intelligere quidem, ut praedicatum superius, dicere verò, ut praedicatum ultimum, ideoque hoc illud supponit: Tum denique quia quidquid sequitur ad praedicatum notionale non communicatur aliis personis; est enim proprius personae divinae character: Sed intelligere divinum communicatur pluribus, & transit ad omnes personas divinas: Ergo non supponit dictionem, quae est praedicatum notionale, sed praecedit.

Quaestio Quarta.

An, & qua Processio in Divinis sit generatio?

Fide divina certum est in divinis admittendam esse generationem; Id enim clamant Scripturae utriusque Testamenti, quibus ipsa divina generatio expressè asseritur. Sic Psalm. 2. *Ego hodie genui te*: Psal. 109. *Ex utero ante Luciferum genui te*. Isaiae ultimo. *Numquid ego qui alios parere facio, ipse non pariam*? Confirmant, & omnes illi textus, maximè novi Testamenti, quibus attribuitur Deo Filius: Filiatio namque infert certissimè generationem. Suadent, & omnia illa divina oracula, quibus Christus Dominus *Filius Dei vivi* pronuntiatur, & ipsemet Deum *Patrem suum* constanter appellat. Itaque de veritate generationis divinae non est relictus ambigendi locus; Sed grandis, gravisque remanet solvenda difficultas, an utraque divina processio, tam Verbi, quàm Spiritus sancti vera dicenda sit generatio, an-ve sola Verbi emanatio verae, perfectaeque generationis nomen sibi vindicet. Quocirca.

Notandum 1. Eam fuisse veterum Patrum sententiam, reverà quidem in Deo admittendam esse aliquam generationem, quâ vere, propriéque *Pater* sit, & appelletur ille, qui genuit; & qui genitus est, reverà sit, & nominetur *Filius*. Qualiter autem fiat illa generatio, & qua de causa unica ex divi-

vinis Personis productis *Filius* appelletur; censuerunt,non esse accuratiùs explorandum: *Indecorum enim est*, inquit S.Athanasius Orat.3. *quærere,quomodo ex Deo Verbum existat, aut quomodo sit Dei splendor, aut quomodo generet Deus, & quis sit modus generationis Dei. Insanus enim sit, qui talia audeat, cùm inexplicabilem rem, ac divinæ naturæ propriam, solique ipsi, & ejus Filio cognitam oratione sua declarare conetur*. Ei concinit Nazianzenus Orat. 1. de Filio, *Quomodo genitus est*, inquit, (*idem enim indignabundus repeto*) *Dei generatio honoretur silentio: Abundè tibi magnum est sciri eum esse genitum: Quo autem modo genitus sit, ne ipsis quidem Angelis nedum tibi intelligere concesserim, vis declarem quomodo? Ut sit Pater, qui genuit, & Filius, qui genitus est. Quod supra hac est,nube tegitur, & hebetudinem tuam effugit*. Ipsi præiverat Iræneus capite 48. qui illud usque adeo ignotum esse dicit, ut id sciant, *Neque Angeli, neque Archangeli, neque Principes,neque Potestates, nisi solus,qui generavit Pater, & qui natus est Filius. Inenarrabilis itaque generatio ejus cùm sit, quicumque nituntur generationes, & prolationes enarrare, non sunt compotes sui, ea quæ inenarrabilia sunt enarrare promittentes*.

Eadem fuit Patrum Latinorum sententia. Nam S. Ambrosius lib.11. de Fide cap. 5. dicit, *Impossibile esse generationis istius scire secretum*: Et rursus, *Licet scire, quòd natus sit,non licet discutere, quemadmodum natus sit: illud negare mihi non licet; hoc quærere metus est*. Et ibidem hanc inquisitionem nominat *quæstionum tormenta*. Ei subscribunt S. Augustinus pluribi, maximè verò libro 3. contra Maximinum cap. 14. & 15. de Trinit. cap. 27. & Tract. 99. in Joannem, ubi ait, *Quid illic intersit, inter* PROCEDERE, *&* NASCI, *longum est quærendo differere; & temerarium, cùm differueris definire, &c.*

Nihilominus pium est, & utile humiliter, ac sobriè disputando quærere rationem discriminis, quô generatio Verbi à processione Spiritus S. distinguitur; dummodo illa ipsa disputatio Fide primariò nitatur, & secundariò clarior appareat naturali ratione,quæ fidei serviat, ut ancilla; eoque consiliò disputatio suscipiatur, ut palam fiat vanas, & sophisticas esse contra hoc mysterium Hæreticorum objectiones. Unde meritò S.Justinus martyr in expositione fidei de Trinitate postquam ostenderat, *Nullo modo nos posse penetrare ad divinam Essentiam,nec ad ejus mysteria*: Subdit, *non debemus tamen in totum ab ea quærenda desistere; sed pro sua quisque portione acceptæ à Domino scientiæ strenuè rem examinet, certus non quidem exactè se percepturum; profuturum tamen per hujusmodi contemplationem accedendo ad illum propiùs*.

Notandum 2. Generationem viventium triplicem distingui posse; accipitur enim *Primò*, pro cujuslibet viventis productione, sive interim talis productio fiat à vivente, sive non; sive à causa ejusdem naturæ cum effectu, sive à diversa, & sic productio animalium è putri materia, Solis, aut ignis beneficiô, dici potest generatio. Sic formatio Adami ex limo terræ,& Evæ ex costa ipsius Adæ generationis nomen sortiri potest, terminus enim talium productionum est substantia vivens.

Secundò, Strictiùs generationis nomen accipitur, scilicet pro productione viventis à vivente, qualiter accepta solitò describitur: *Origo viventis à vivente,medio principio vitæ conjuncto,in similitudinem naturæ*. Quæ descriptio quatuor involuit particulas ad generationem desiderandas. 1. Ut sit *Origo viventis*, quia nativitas pertinet tantùm ad viventia. 2. A *Principio viventе*,ut à perfecta generationis acceptione

ne arceantur productiones viventium ab igne, Sole, & aliis causis vitæ expertibus. 3. A *Principio vitæ conjuncto*, id est, ut id, per quod genitum producitur, fuerit aliquando generanti viventi conjunctum; genitum enim fit per semen à generante vivente decisum: Qua ratione productio Adæ dici nequit generatio; quia licèt fiat à Deo vivente, non tamen fit per substantiæ divinæ decisionem, & communicationem. 4. *In similitudinem naturæ*, non quidem individuæ; genitum enim aliquando genitori suo in perfectionibus, tum substantialibus, cùm accidentalibus prorsus absimile cernitur: Sed in similitudinem naturæ, vel genericæ, scilicet animalis ab animali, qualis est generatio muli ex equo, & asina; vel specificæ, qualis est generatio hominis ab homine.

Tertiò denique: Generatio viventium spiritualium strictissimè sumpta describi potest: *Origo viventis intelligentis à vivente vitâ intelligentiæ, mediante principio vitæ intelligentiæ conjuncto*. Quibus comprehenditur generatio omnium hominum, & excluditur animantium, ac plantarum productio: Hanc autem generationis descriptionem Verbi divini productioni congruere probat Doctor in primum distinct. 5. q. 2. num. 3.

Notandum 3. Duplicem maximè differentiam assignari posse, inter actum intellectus, & voluntatis: Prima est, quòd omnis actus voluntatis sit liber, saltem libertate essentiali, quæ consistit in ordine, quem dicit actus ad principium se se eligibiliter, & delectabiliter determinans ad actum: Actus autem intellectûs non sit liber, sed naturalis, quæ naturalitas consistit in eo, quod actus proveniat à principio naturâ suâ determinato ad actum; quod quidem discrimen statuit Doctor in 1. dist. 10. ut fusiùs patebit infra dum expressè agemus de libera Spiritus sancti processione.

Secunda differentia est, quòd actus intellectûs habeat rationem imaginis, & similitudinis repræsentantis suum objectum, quod est ejusdem actus principium, cum ipso intellectu; Per objectum enim, vel per speciem ab objecto, quasi ejus semen exceptam, intellectus redditur fœcundus ad concipiendum Verbum mentale, quod est imago objecti: Actus autem voluntatis non habet illam rationem imaginis, & similitudinis repræsentantis objectum suum, sed habet rationem inclinationis, & propensionis in objectum, ut observat S. Thomas 1. p. q. 27. art. 4. Quam quidem amoris propensionem explicat similitudo unionis, seu vinculi, quô amans dicitur conjunctus amato, vel esse in illo, & quasi pondere quodam in illud ferri, unde S. Dionysius cap. 4. de divinis Nominibus amorem appellat *virtutem unitivam*; cui concinit S. August. lib. 8. de Trinit. cap. 10. *Quid est amor*, inquit, *nisi quædam vita duo aliqua copulans, vel copulare appetens amantem, scilicet, & quod amatur*? Et lib. 13. Confessionum, cap. 9. *Pondus meum amor meus; eo feror quocumque feror*: Subscribit, & S. Bernardus serm. 83. in Cantica, ubi de Charitate ait; *Verè spiritualis, sanctique connubii contractus est iste*: *Parum dixi contractus: complexus est, complexus planè, ubi idem velle, & nolle idem, unum facit Spiritum de duobus*, &c.

His ita prælibatis, tria maximè hac in quæstione sunt resolvenda. 1. Quòd Verbi divini productio sit vera generatio. 2. Quòd processio Spiritus sancti non sit dicenda generatio. 3. Inquirenda est hujus discriminis causa, & proferenda genuina ratio quare Filii processio, non ita Spiritus sancti, appelletur generatio.

Con-

CONCLUSIO PRIMA.

VERBI *divini processio est verè, ac propriè dicta generatio*: Hæc est de fide, quoad utramque partem; id namque apertè definitum est in Conciliis Nicæno, Ephesino, Toletano, &c. in illis confessionibus fidei, quibus secunda divinæ Trinitatis persona *Filius, genitus*, & ab æterno Patre *natus*; non autem factus, nec creatus asseritur. Colligitur pariter ex variis Scripturæ sacræ locis, quibus, ut supra diximus, nedum in divinis probatur esse vera generatio; sed etiam illa ipsa divini Verbi processioni tribuitur; sic Psalmo 2. *Filius meus es tu*: *Ego hodie genui te*, quem quidem textum S. Paulus Epist. ad Hebræos explicat de æterna Christi Domini generatione.

Insuper ex illo Psalmo 109. *In splendoribus Sanctorum ante Luciferum genui te*. Quod quidem divinum Oraculum non de temporali Christi Domini nativitate interpretandum venit, ut quidam tuentur; qualiter enim ante Luciferum genitus diceretur, qui solùm in medio temporum natus est; sed de illa ipsa divina generatione, cujus æternitas character & principium, illô ipsô Oraculô, exaratur: *Character* quidem cùm dicitur *in splendoribus Sanctorum*, quô designetur eum esse genitum per fœcunditatem luminis, seu divini intellectus Deitatis cognitione fœcundati; unde etiam in Symbolo Nicæno rectè dicitur *lumen de lumine*; Æternitatem verò explicant sequentia verba, *ante Luciferum*; Hoc est, non solùm ante creaturæ cujusque productionem; sed etiam ante earum æternam ordinationem, & decretum de ipsis condendis: Hinc divina illa Sapientia, Prov. 8. de seipsa dicit, *Ab æterno ordinata sum, antequam quidquam faceret à principio; nondum erant abyssi, & ego jam concepta eram*: Principium denique illius originis, & nativitatis designatur per sequentia verba, *ex utero genui te*; scilicet ex memoria fœcunda, per cujus actum Pater communicat substantiam suam Filio: Unde quidam non immeritò arbitrantur his in verbis latere mysterium, videlicet Patrem divinum propter summam generationis perfectionem, tam Patris, quàm Matris officio fungi: Matris quidem, ut indicat hæc particula, *ex utero*; Patris verò, ut significat ista *genui te*: Unde eum Synesius doctè, sapienterque *Patri-Matrem* appellat, hoc est, Patris, & Matris vices agentem in productione sui Filii.

Probatur etiam ratione: Illa processio verè, proprièque dicenda est generatio, cui tres ad perfectam generationem desiderandæ conditiones congruunt: At illæ omnes conveniunt æternæ Verbi productioni; Primò namque processio Verbi divini *est processio viventis à vivente*, Filii scilicet habentis vitam in semetipso à Patre vivente sibi communicatam, juxta illud Joannis 5. *Sicut Pater habet vitam à semetipso, ita dedit, & Filio vitam habere in semetipso*: Ubi quidem D. Augustinus Tract. 22. in Joannem distinguit duos modos habendæ vitæ; primus est *à semet-ipso*, qui soli Patri convenit; sicut enim est à se, ita habet vitam, non tantùm in semetipso, idest subsistentem, sed etiam à semetipso, & non ab alio: Secundus est habere vitam *in seipso* subsistentem, & non à seipso, & hic convenit Filio habenti vitam à Patre. Secundò procedit *à principio vivente vitâ intelligentiæ*: Siquidem Deus Spiritus est, cujus vivere intelligere est; Verbum autem procedit per vim intellectivam, sive per intellectum fœcundum, adeoque verè, & propriè dicitur procedere à principio vivente vitâ intelligentiæ.

Præterea eadem processio est *à principio conjuncto*; Principium enim produ-

ductivum Verbi manet ipsi conjunctum, cùm totam in ipsum Pater effundat naturam,& substantiam suam, quod significatur his verbis *ex utero*; Nam, ut inquit S. Augustinus lib. 2. contra Maximinum: *Ideo nasci dicitur ex ejus utero, quia de seipso, hoc est, de substantia sua Deus Deum genuit: sicut ex utero Matris quando natus est, homo hominem genuit: ut intelligeremus in utraque generatione non diversas ejus, qui natus est, & eorum, de quibus natus est, esse substantias.* Quam veritatem luculenter etiam sic expendit Victor Episcopus in professione fidei ad Hunericum, quæ stat Tomo 4. Bibliothecæ Patrum. *Profitemur itaque Patrem,* inquit, *de seipso, hoc est de eo, quod ipse est sempiternè, atque ineffabiliter Filium genuisse, non extrinsecus, non ex nihilo, non ex alia genuisse materia, sed ex Deo natum esse; & qui de Deo natus est, non aliud est, quàm id quod Pater est.* Concinit,& Conc.Toletanum 11. dicens. *Nec enim de nihilo, neque de aliqua substantia; sed de Patris utero, idest de substantia ejus idem Filius genitus, vel natus esse credendus est.*

Denique eadem processio est *in similitudinem naturæ*, eamque perfectissimam, nam ad Colossenses primo Filius dicitur *Imago Dei*: Et ad Hebræos primo appellatur *Splendor Patris, & figura substantiæ eius.* Imò nedum est in similitudinem specificam, qualis est perfecta generatio viventium; sed, & numericam, & identicam; Siquidem Pater divinus eandem numero suam naturam æterna generatione Filio suo communicat; unde meritò Joan. 2. Filius ipse pronunciat, *Ego, & Pater unum sumus*, non quidem unitate Personæ, ut dictum est, sed unitate substantiæ, & Divinitatis.

Dices 1. Processio Verbi divini fit per intellectum: Sed intellectus ex ratione sua non est generativus, imò est non generativus; nec enim Angeli, neque homines per intellectum sibi similes procreant: Ergo divini Verbi productio non est generatio.

Distinguo minorem: Intellectus non est generativus in creatis, concedo: in divinis, nego: Cùm enim Verbum creatum sit tantùm accidentale, minimèque sit consubstantiale intellectui fœcundo illius productivo; adeoque non sit univoca ejus conceptio: Inde fit, quòd, nec propriè, nec realiter, sed solùm similitudinariè, & intentionaliter sit quædam generatio; quatenus nempe producit terminum, qui sit imago quidem objecti, sed imperfecta propter scilicet intellectus producentis limitationem, & finitatem, ratione cujus non habet virtutem eliciendi adæquatam omnino, & perfectam objecti similitudinem. Secus autem est de Deo; cùm enim intellectus divinus sit infinitus, & illimitatus, non potest non producere Verbum, intellectui ipsius fœcundo, hoc est conjuncto cum essentia divina primario ejus objecto, per omnia adæquatum, & consubstantiale; adeoque nedum similitudinariè, sed etiam vere, & realiter Verbi productio est generatio.

Dices 2. Ut aliqua productio veræ generationis nomen obtineat, debet producere terminum similem producenti ex vi actionis, quâ ipsum producit: Sed Pater æternus id non præstat producendo Filium; Verbum enim ab eo productum, non fit ei simile in natura ratione actionis productivæ, nempe dictionis; sed ratione objecti concurrentis ad eam productionem cum intellectu, cujus quidem objecti Verbum productum est expressio, & similitudo.

Nego minorem, & ad ejus probationem dico: Quòd licèt duo concurrant ad

ad integrandam memoriam fœcundam, nempe intellectus, & objectum, tamen intellectus ipse cùm sit agens, seu producens, dicitur formare similitudinem objecti dum Verbum producit; adeoque illa productio magis ipsius actioni, quàm concursui objecti, tribuenda est.

Instabis: Ut Filius divinus assimilaretur verè Patri producenti, deberet omnes ejus proprios characteres participare, adeoque deberet habere Paternitatem; hæc enim proprius est Patris character, qui eum in esse Patris constituit: sed id non obtinet; imò habet constitutivum, non solùm disparatum, sed oppositum; scilicet Filiationem: Ergo tantùm abest, ut sit principio producenti similis, imò est omnino dissimilis, adeoque non est reverà genitus.

Distinguo majorem: Deberet habere proprios Patris characteres essentiales, & compossibiles cum Filiatione, concedo: Notionales, & incompossibiles cum Filiatione, nego. Nec enim necesse est ad perfectam generationẽ, quòd genitus per omnia, & in omnibus assimiletur genitori. Constat enim Filium in humanis, nedum habere Filiationẽ oppositam Paternitati, sed etiam suppositum, & differentiam individualẽ, quâ realiter, & personaliter â principio producente distinguitur. Ut ergo Verbum divinum principio sui productivo verè dicatur simile non est necessum, quòd omnes ejus characteres obtineat, sed sufficit, quòd eandem, cum eo habeat essentiam easdemque essentiales perfectiones.

Dices 3. Idcirco divini Verbi productio diceretur reverà generatio, quia illum â Deo genitum esse Scriptura affirmat: Sed exinde colligere non licet eum esse verè genitum, & productum de substantia Patris, & per communicationem illius ejusdem essentiæ: Ergo nec ejus productionem veram esse generationem affirmare licet. *Major* patet ex dictis. *Minor* probatur: Siquidem non solùm Verbum â Deo genitum, sed etiam homines eadem Scriptura pronuntiat, Deuteron. 32. *Deum, qui te genuit dereliquisti*: Quod utique, non significat homines fuisse productos de illa Dei substantia, nec eorum productionem esse veram generationem.

Nego minorem, & ad ejus probationem dico: Verbum *generandi* in Scriptura sacra, sicut, & apud Philosophos trifariam usurpari, scilicet latiùs strictiùs, & strictissimè, ut observatum est in 2. Notabili: Unde hominum productio dici potest generatio sumpta latiùs, quatenus nimirum est origo viventis à vivente in similitudinem saltem accidentalem naturæ: Verbi autem productio dicitur generatio strictissimè sumpta, siquidem fit per communicatam sibi divinam naturam, quæ ad eum derivatur per principium naturaliter productivum, nempe per intellectum divinum; quocirca unus, & verus est Deus cum Patre: *Tenet enim naturæ veritas proprietatem*, inquit S. Hilarius. *ut quod ex Deo est Deus sit, & nec demutatio sit nativitas, nec diversitas; dum, & Filius non in naturam externam, ac dissimilem Patri Deo subsistit; nec Pater alienum quid à se nativitati Unigeniti acquirens, sed universa potius, quæ sua sunt sine damno impertiens indulsit*. Vel ut subdit lib. 11. *Nativitas Dei neque aliunde, neque aliud est: quæ si aliunde est, non nativitas est: Si verò aliud est, non Deus est. Cùm autem ex Deo Deus est, per id Deus Pater Deo Filio, & nativitatis ejus Deus est, & naturæ Pater: quia Dei nativitas, & ex Deo est, & in ea genitus est natura quâ Deus est.*

CON-

Conclusio Secunda.

Sola *Filii productio, non item Spiritus sancti est vera generatio.* Hæc etiam est de fide, determinatas in Conciliis Toletano I. & II. nec-non, & Nicæno paulò post medium, ubi ait: *Unus ingenitus Deus, & Pater, unus ex eo genitus Filius, Deus, Verbum: Sicut non est alter Deus cum Deo, & Patre ingenitus; ita neque congenitus, neque prior, nec posterior Filius diversus à Deo unigenito Filio ejus.* Secundò idipsum firmatur ex omnibus Symbolis: Primò quidem Apostolico, ubi Christus dicitur *Filius Dei unigenitus*: Nec-non, & Nicæno, quô credimus *in Jesum Christum Filium Dei unigenitum.* Item in Symbolo sancti Athanasii ab Ecclesia recepto, ubi solus Filius dicitur genitus: *Spiritus* autem *sanctus à Patre, & Filio non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens.*

Firmatur etiam Scripturis sacris, nam si Spiritus Sancti processio foret generatio, sequeretur Spiritum sanctum esse Filium genitum: Sed hoc apertè militat in Scripturam sacram, in qua Verbum divinum plerumque Filius Dei unicus, & unigenitus prædicatur; sic Joannis ep. I. c. I. *Unigenitus, qui est in sinu Patris ipse enarravit nobis*: Et 3. c. *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret*, & iterum, *Quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei*: Nec refert quòd Joannes primo cap. pronuntiet se vidisse gloriam Verbi divini, *Quasi Unigeniti à Patre*, illud enim *quasi*, non minuit gloriam; sed potiùs denotat veritatem, & æqualitatem secundùm phrasim Hebraicham; ac si diceret, tanta erat ejus gloria, quanta decebat unigenitum Filium Dei.

Confirmant eodem argumentô omnes omninò sancti Patres, qui Spiritum sanctum non esse genitum disertè pronuntiant. Sic S. Basilius lib. 3. contra Eunomium circa finem: *Spiritus sanctus*, inquit, *nec ingenitus, nec genitus, quia unus Unigenitus.* Idem habet Nazianzenus Oratione quinta de Theologia, *Nec Spiritus est Filius*, inquit, *quia ex Deo est, unus enim Unigenitus*: Subscribit, & Athanasius Dialogo 3. de Trinitate, *Dicitur*, inquit, *unigenitus, quoniam solus ex essentia genitus est ..... Nec enim scriptum est: Spiritus ex me genitus est, sed ex me procedit.* Hęc ipsa veritas firmatur ex dictis conclusione præcedenti, & parebit ampliùs ex dicendis in conclusione sequenti, in qua genuinam subiiciemus rationem, cur Spiritus sancti processio non sit dicenda generatio.

Dices I. Filius Dei plerumque in Scripturis sacris dicitur Primogenitus: Ergo alium habet posteriorem genitum, scilicet Spiritum sanctum, adeoque Spiritus sancti processio etiam dicenda erit generatio.

Respondeo ad antecedens aliquem dici posse Primogenitum duobus modis, scilicet negativè, & positivè: *Negativè* quidem, cùm negatur aliquis alius primogenitus, nulla facta comparitione ad posteriores, seu non attendendo, an sint aliqui posteriùs geniti: Sic autem Christus nedum quatenus Deus, sed etiam, ut homo dicitur primogenitus, tam ex Patre, quàm ex Matre, quia nullum habet natu priorem, licèt etiam nullum habeat posteriorem: Sic Matth. I. Virgo sacra dicitur peperisse Filium suum primogenitum. *Positivè* verò, is dicitur primogenitus, qui nullum quidem habet priorem, habet tamen alios fratres natu minores; qua ratione Christus dici non potest primogenitus.

Instabis: Nedum Scriptura sacra affirmat Filium Dei esse primogenitum negativè, sed etiam positivè: Ergo nulla solutio. Probatur antecedens ex sancto Paulo ad Rom. 8. ubi Filius

Dei

Dei dicitur *Primogenitus in multis fratribus*: Ergo, &c.

Respondeo aliquem dici posse primogenitum positivè duobus modis, scilicet propriè, vel metaphoricè: *Propriè* quidem, cum posteriores geniti sunt fratres, qui eandem cum natu majore fratre habent naturam ab eisdem parentibus communicatam: Qua ratione Christus Dominus dici non potest primogenitus, nec secundùm temporalem, nec secundùm æternam generationem, quia nec Deus Pater, nec Virgo Mater alios Filios posteriores ita genuerunt. *Metaphoricè* verò, cùm scilicet posteriores fratres impropriè generantur, & appellantur; suntque fratres non quidem, per naturam, sed per adoptionem: Quo sensu Christus dicitur primogenitus in multis fratribus; habet enim plures posteriùs genitos per gratiam adoptionis, quos propterea *Non confunditur vocare fratres*, inquit idem Apostolus ad Hebræos 2.

Hanc ipsam veritatem luculenter explicat Concilium Ephesinum cap. 4. dicens: *Filius Dei nuncupatus est primogenitus, & unigenitus; primogenitus comparatione ad Filios adoptivos, & unigenitus per exclusionem alterius Filii naturalis*. Unde August. lib. de fide, & Symbolo cap. 4. sic habet: *Secundùm id, quod unigenitus est non habet fratres, secundùm id autem, quòd primogenitus est, fratres vocare dignatus est omnes, qui post ejus primitias in Dei gratia nascimur per adoptionem Filiorum*.

Obiicies 2. Si quid suadeat Verbum divinum solum esse Dei Filium, maximè, quia, ut diximus, tum à Scriptura sacra, tum à Conciliis Unigenitus affirmatur: Sed inde colligere non licet eum non habere alios fratres etiam reverà, & propriè genitos: Ergo, &c. Probatur minor ex illo Proverbiorum 4. ubi Salomon dicit se unigenitum matris suæ, cùm tamen quatuor fratres habuerit: Nam 1. Paralipomenon cap. 3. dicitur, quòd Davidi nati sunt in Jerusalem quatuor de Bersabera, qui 2. Regum cap. 5. dicuntur filii David: Ergo ex eo quòd Filius divinus dicatur unigenitus, non propterea sequitur, illum propriè non habere fratres.

Respondeo: Salomonem non dici absolutè unigenitum Matris suæ; sed coram matre sua, seu dilectum in facie matris suæ, ut vertunt septuaginta Interpretes, quia nempe ab ea diligebatur tanto affectu, ac si unicus, & unigenitus Filius fuisset: hoc autem sensu Filius Dei dici non potest unigenitus, quia Spiritus sanctus æquè diligitur à Patre, ac Filius. Necessum est ergo, ut idcirco dicatur unigenitus, quòd unica vera generatione sit à Patre genitus.

Dices 3. Quidquid est, aut est genitum, aut ingenitum: Sed Spiritus sanctus non est ingenitus, talis enim est solus Pater divinus: Ergo est genitus: Hinc Eunomiani, & Macedoniani Spiritus sancti Divinitatem oppugnabant hoc dilemmate. Aut Spiritus sanctus, est Deus genitus, aut ingenitus: Si est ingenitus, erunt duo Dii originis expertes, & ingeniti: Si verò est Deus genitus, Vel genitus à solo Patre, sicut Verbum, & tunc erunt duo gemelli fratres: Vel Spiritus sanctus erit Filius natu posterior, quàm Verbum: Vel Spiritus sanctus genitus est à solo Filio, & sic erit nepos Patris, & Pater erit Avus: Vel denique genitus est à Patre. & Filio, sicque fiet alterum parentem esse Masculum, & Patrem, alterùm verò fœminam, & matrem. Quam argumentationem referunt, & refellunt Nazianzenus Orat. de Theologia, & Athanasius Epist. ad Serapionem.

Respondeo: Ingenitum apud Patres usurpari duobus modis: Primò, qua-

tenus idem significat, ac id, quod à nullo principio producitur; quô sensu solus Pater, non verò Spiritus sanctus dicitur ingenitus. Secundò verò strictiùs pro quacumque re, quæ non procedit per generationem propriè dictam; quô sensu Spiritus sanctus appellatur ingenitus ab aliquibus SS. Patribus, impropriè tamen; nam ut ait S. Augustinus Serm. 3. infra Octavam Epiphaniæ: *Spiritus sanctus, nec ingenitus, nec genitus alicubi dicitur, ne si ingenitus diceretur, sicut Pater, duo Patres in sanctaTrinitate intelligerentur: aut si genitus diceretur, sicut Filius, duo itidem Filii in eadem æstimarentur esse sancta Trinitate*. Cui concinit Concilium Toletanum 11. in confessione fidei dicens: *Hic etiam Spiritus sanctus, nec ingenitus dicitur, nec genitus creditur, ne si aut ingenitum dixerimus duos Patres dicamus, aut si genitum, duos Filios prædicare demonstremus*.

CONCLUSIO TERTIA.

RATIO *proxima, & immediata, cur processio Verbi divini sit generatio, non autem processio Spiritus sancti, est quia Verbum procedit, & producitur naturaliter, & non voluntariè: Spiritus sanctus verò producitur voluntariè, & non naturaliter*. Hæc est genuina Doctoris Subtilis sententia, quam edocet pluribi, maxime verò in 1. dist. 10. num.13. & dist. 13. num.20. dicens: *Quòd generatio sumitur uno modo pro generatione substantiæ, vel alio modo specialiter pro productione vivi ex vivo, & hoc modo dicitur animal generari, & non ignis; & ibi communiter concurrit ex parte agentis inclinatio naturalis, sive forma naturalis, quæ est principium generandi, & hoc modo de ultimo videtur esse generatio in divinis*. Idem edocent Alensis 1. part. q. 33. memb. 1. nec-non, & Seraphicus Bonaventura, qui pluribus in locis, maximè in 1. d. 6. q. 2. ait. *Si voluntas est principium cum communicante natura, sic est processio Spiritus sancti, qui procedit per modum amoris, tamen similis in natura: Si verò natura est principium cum communicante voluntate, sic est generatio filii, qui producitur, ut omninò similis, & per modum naturæ*: Et in compendio Theologico lib. 1. cap. 7. affirmat, *Proprium Filio procedendi modum esse instar naturæ*. Nec refert, quòd dist. 13. art. 1. q. 2. ad 3. discrimen hoc assignet, nempe, quòd *Spiritussanctus procedat, ut amor, Filius verò ut imago*: Hæc enim ratio tantùm mediata est; immediata verò ratio, cur Filius sit imago, sive expressio similitudinis est, inquit dist. 38. art. 1. q. 2. in corpore articuli: *Quia exit per modum naturæ, & ita per modum Verbi, & speciei, & per modum similitudinis expressæ*.

Probatur Conclusio 1. Authoritate S. Augustini, qui lib. 5. de Trinit. cap. 9. & 14. inquirit: *Cur Spiritus sanctus non sit Filius, cùm tamen à Patre exeat?* Et solvit dicens: *Exit enim non quomodò natus, sed quomodo datus*. Quod idem est, ac si diceret, Spiritum sanctum idcirco non esse Filium, quia non exit naturaliter, sicut secunda persona, quæ non exit *quomodo natus*, seu per modum naturæ, sed procedit *quomodo datus*, videlicet voluntariè, & per modum inclinationis bonæ voluntatis, sive instar amoris, qui est primum inter dona, quæ à voluntate donantis procedunt. Si autem requiras ab eodem Aug. cur Filius exeat *quomodo natus, & Spiritus S. quomodo datus*; rationem non subticet, ut minùs verè dicit Vasques quasi improbabilem hanc sententiam censeret imò reponit lib. 9. de Trinit. cap. 12. rationem hujus discriminis esse, quòd Filius procedit per intellectum, cujus est inquirere, & reperiendo veluti parere. *Nam inquisitio*, inquit, *est appetitu inveniendi, quod idem valet, si dicas reperiendi, quæ autem reperiuntur, quasi pa-*

pariuntur; unde proli similia sunt, ubi nisi in ipsa notitia? ibi enim quasi expressa formaliter. Subdit autem, *Partum enim* mentis *antecedit appetitus quidam, quò id cognoscere volumus quærendo, & inveniendo, nascitur proles ipsa notitia: ac per hoc appetitus ille concipitur pariturque notitia, partus, & proles rectè dici non potest, idemque appetitus, quo inhiatur rei cognoscendæ, fit amor cognitæ, dum tenet: atque amplectitur placitam prolem, idest notitiam, gignentique conjungit*. Quasi diceret, non aliam assignandam esse rationem, cur Verbum sit Filius genitus, quàm quia procedit per intellectum, cujus est inquirere veritatem, & agere naturaliter secundùm omnes, & non voluntariè: Spiritus sanctus verò procedit per voluntatem, cujus est agere voluntariè, & non naturaliter.

Ad id etiam reduci potest alia ratio hujus discriminis, quam profert ipsemet S. Augustinus lib. 15, cap. 27. ubi asserit, secundam Personam esse Filium, quia procedit ab una sola persona; Spiritum sanctum verò non esse Filium, quia procedit à duabus: *quoniam*, inquit, *si etiam ipse Filius diceretur, amborum utique Filius diceretur, quod absurdissimum est, Filius quippe nullus est duorum nisi Patris, & Matris; absit autem, ut inter Deum Patrem, & Deum Filium aliquid tale suspicemur*. Hanc autem rationem subiicit tanquam à posteriori, ex eo namque, quod Filius procedat ab una persona, colligitur, quòd procedat naturaliter, & per intellectum; & consequenter, quòd sit Filius; ex eo autem, quòd Spiritus sanctus procedat à duabus Personis, infertur quòd producitur voluntariè, non autem naturaliter. Hæc etiam aperta videtur esse sententia S. Athanasii in Epist. de decretis Synodi Nicænæ dicentis: *Quod enim naturaliter ex aliquo nascitur, & est simile in natura, neque aliunde adoptatur, id pro Filio agnoscit natura, & eam vim significationis vocabulum præ se fert*. Ex quibus formatur hæc ratio: Omnes alii Filii producuntur naturaliter: Ergo etiam idcirco secunda persona divinæ Trinitatis dicitur Filius, quòd reverà producatur naturaliter, seu per intellectum naturaliter determinatum ad agendum.

Deinde: Vera generatio est origo viventis à vivente per modum naturæ, & similitudinis: unde vox *natura* primitùs dicta videtur à *nascendo*, & imposita, ad significandam originem actualem viventis à vivente, quæ nunc appellatur *nativitas*: Ergo illa processio dicenda est generatio, quæ censetur opus naturæ: sed productio Verbi censetur opus naturæ, quia est per intellectum, qui dicitur agens naturale, & opponitur agenti per voluntatem, per quam fit processio Spiritus sancti, quæ idcirco dicitur voluntaria, non autem naturalis: Ergo, &c.

Denique constat apertè productionem voluntariam, & non voluntariam esse summè oppositas; constat pariter productiones voluntarias nusquam appellari generationes; aliàs creatio, & molitio artefactorum esset dicenda generatio, quod nullus Philosophorum admiserit. Ergo cùm productio Spiritus sancti sit voluntaria, & fiat per voluntatem: Productio verò Filii non sit voluntaria, sed naturalis, quia fit per intellectum, ideo hac ratione verè dici potest generatio.

Confirmatur, Omnes aliæ quæ ab Authoribus solitò proferuntur hujus discriminis rationes, vel deficiunt, vel ad nostram, tamquam ad immediatam, & primariam sunt revocandæ: Ergo propria, ac genuina ratio, cur secunda persona dicatur genita, non autem tertia, est quia illa procedit naturaliter, hæc autem voluntariè. Probatur antecedens. Quatuor maximè

sunt distinctæ Authorum rationes, & sententiæ, quibus probare nituntur Verbi divini processionem veram esse generationem, non autem Spiritus sancti. Quorum.

Primam quidem profert Richardus Victorinus lib. 6. de Trinit. cap. 18. quem nonnulli Recentiores sequuntur, nempe Verbum ideo dici genitum, quòd naturam accipiat fœcundam ad alterius divinæ Personæ productionem; adeoque sit simile suo principio in naaura divina, quatenus natura est, quæ consistit in fœcunditate alterius suppositi productiva; quamquidem fœcunditatem, cùm non recipiat Spiritus sanctus vi suæ processionis, inde dicitur quidem principio sui productivo similis in essentia divina, quatenus essentia est, non autem ut est natura. Verùm.

Contra Ex hoc sequeretur Verbum divinum non esse propriè Filium, quin non esset perfectè Patri simile in natura: ideo enim Spiritus sanctus, inquiunt, non est similis in natura cum Patre, quia non habet vim spirandi, quam habet Pater: sed Verbum non habet vim generandi, quam habet Pater: Ergo Verbum non est Patri perfectè simile in natura, adeoque nec est Filius.

Confirmatur: Perfecta enim similitudo in natura, quatenus fœcunditatem significat, exigit ut participetur non solùm essentia, sed etiam idem modus fœcunditatis: at Filius non participat eundem modum fœcunditatis: Ergo non habet similitudinem in natura: *Secundò*, si Filius debeat esse similis Patri in natura fœcunda, sequitur Filium creatum perfectiori modo esse Filium, quàm sit Filius increatus; quia Filius creatus est similior Patri creato in natura fœcunda, quàm Filius divinus; ille namque habet eundem modum fœcunditatis productivæ alterius Filii; hic verò non ita.

Denique: Si Spiritus sanctus non procederet à Filio, nec Filius haberet vim spirativam, & productivam illius, non propterea Filius desineret esse Filius: Ergo non est præcisè Filius, quia habet vim spirativam: Unde etiam nullus Patrum Latinorum disputantium cum Græcis, ut probarent Spiritum sanctum à Filio procedere, unquam usus est hac ratione, nempe quòd si Spiritus sanctus à Filio non procederet, Verbum divinum desinerer esse Filius: Si autem ratio Filii constitueretur per hoc, quòd assimilatur Patri in vi spirativa, hac ratione proculdubio usi fuissent. Quòd, cùm non fecerint, argumentum est eos præfatam rationem discriminis utriusque processionis nullam duxisse.

Secunda sententia affirmat, idcirco Verbi processionem esse generationem quòd naturam divinam primariò recipiat, ut divina est: Spiritus autem sanctus tantùm secundariò. Ita Suares lib. 11. cap. 3. nititurque duplici fundamento. *Primò*, quòd natura divina secundùm primariam, & propriissimam differentiam est intellectio: Unde cùm Verbum divinum procedat per intellectum, primariò recipit intellectionem. *Secundò*: quia omne agens assimilans sibi passum illud assimilat secundùm formam per quam agit; Cùm autem Filius, inquit, procedat per intellectum, etiam assimilatur Patri in intellectione, quæ cùm sit natura in Deo, etiam producit simile in natura.

Contra primò: Falsum est essentiam divinam formaliter constitui per intellectionem, ut probavimus agendo de differentia constitutiva Deitatis. Falsum pariter Verbum divinum produci per intellectum. Falsum denique, quòd omne agens producat sibi simile secundùm formam per quam agit; aliàs sequeretur, quòd homo generans hominem primariò produceret vim ge-

generativam. Adde quòd Spiritus ſanctus primariò, & per ſe Deus eſt: Ergo primariò, & per ſe recipit naturam divinam ſicut, & Verbum. *Confirmatur*. Quia natura divina non minùs eſſentialiter exigit perſonam Spiritus ſancti, quam perſonam Filii: Ergo tam primariò communicatur Filio, quàm Spiritui ſancto.

Tertia ſententia eſt omnium penè Thomiſtarum, aſſerentium idcirco proceſſionem Verbi eſſe generationem, non autem proceſſionem Spiritus ſancti, quia Verbum procedit in ſimilitudinem naturæ ex vi proceſſionis, non verò Spiritus ſanctus.

Contra Idcirco Verbum diceretur procedere in ſimilitudinem naturæ, quia procedit per intellectum, cujus eſt producere imaginem, & ſimilitudinem objecti: Sed hæc ſimilitudo, cùm ſit tantùm intentionalis, non ſufficit ad perfectam generationem, quæ requirit ſimilitudinem in natura; alioqui quoties Pictor alicujus imaginem exprimit, toties eum generare diceretur. Ergo illa ſimilitudo, quæ fit per intellectionem, non ſufficit ad conſtituendam veram generationem.

Deinde Quando in definitione generationis dicitur, quòd ſit vitalis proceſſio ex natura ſua tendens in terminum, qui ex vi proceſſionis debeat eſſe ſimilis producenti, hoc intelligitur reſpectivè ad illud, quod dicitur generare vitaliter: Ergo illa ſimilitudo deberet intelligi reſpectivè ad intellectum; objectum enim non concurrit vitaliter: Atqui falſum eſt, quòd intellectio, aut Vebum ſit ſimile intellectui: nam in creatis intellectus eſt facultas ſubſtantialis, intellectio autem, & Verbum ſunt accidentia: Ergo illa ſimilitudo, quæ producitur per intellectum præciſè non ſufficit ad conſtituendam rationem formalem generationis. *Denique*, quamvis intellectus, ut ſic, ex ſe produceret aliquid ſimile producenti, non tamen ſequeretur, quod produceret aliquid ſimile producenti in natura; aliàs omnis intellectus, ita poſſet producere: At nullus intellectus ita producit præter intellectum divinum: Ergo ſi aliquis intellectus producat terminū ſibi ſimilem in natura, hoc ipſi non cōpetit, quatenus eſt intellectus, ſed quatenus eſt divinus, & perfectiſſimus: Atqui intellectus, quatenus divinus, & perfectiſſimus, nō majorem habet virtutem producendi aliquid ſimile in natura producenti, quàm voluntas divina: Ergo hac ratione proceſſio Verbi per intellectum, non magis dicenda eſt generatio, quàm proceſſio Spiritus ſancti per voluntatem. Patet *minor*; Tam enim voluntas quatenus divina producit Perſonam divinam non ſolùm ſimilem, ſed, & omnimodè æqualem producenti, quàm intellectus ipſe divinus.

Reponunt. Quòd voluntas divina non ſit tam aſſimilativa, quàm intellectus, eò, quòd intellectus divinus ſit aſſimilativus, & quatenus intellectus eſt, ſeu ſecundum rationem genericam, quia omnis intellectus producit, & exprimit ſimilitudinem objecti, & quatenus intellectus divinus eſt, quia, ut ſic producit perſonam omnino ſimilem, & æqualem principio producenti: Voluntas autem divina non eſt aſſimilativa ſecundùm rationem genericam, ſeu quatenus eſt voluntas divina.

Verùm hæc replica nulla eſt; Tum quia ſimilitudo, quæ deſideratur in generatione perfecta, attenditur tantummodo penes naturam, maximè ſpecificam; Ergo, quòd intellectus ſit in genere magis aſſimilativus, quàm voluntas, non magis confert ad generationem, ſi voluntas ſit aſſimilativa in natura, qualis eſt voluntas divina.

Quarta denique ſententia eſt, quòd ideo

ideo Verbum sit Filius, non autem Spiritus sanctus, quia licet utrique, ex vi processionis, communicetur divina natura, & consequenter uterque procedat, ut similis suo principio producenti; tamen Spiritus sanctus non procedit per modum imaginis, quod ad rationem Filii, & generationis requiritur.

Contra; Hæc sententia obscurum per obscurius explicat; non enim evidentiùs apparet, cur secunda persona sit imago primæ personæ, quà, quòd sit Filius, nisi fortè, quia procedit, ut similis principio producenti ex vi suæ processionis; Sed ita est etiam de Spiritu sancto, ut mox dictum est; Ergo, &c.

Deinde: Quando Filius dicitur imago Patris, vel intelligitur, quòd sit ei similis in natura, vel quòd speciales ejus characteres referre debeat, & exprimere: Si primum, tam Spiritus sanctus erit Filius, quàm Verbum, est enim æquè similis in natura principio producenti, ac ipse Filius: Si secundum autem, dici nequit, quamvis enim homo genitus non referat proprios gignentis characteres, nō minùs ejus Filius censetur: Ergo ad veram rationem generationis nihil aliud requiritur, quàm quòd genitum assimiletur producenti in natura, adeoque cùm hanc similitudinem habeat Spiritus sanctus non minùs, quàm Filius, sequitur hanc rationem non sufficere ad distinguendas illas divinas processiones.

Fateor tamen, duas has postremas rationes conducere ad illam distinctionem notificandam, quasi à posteriori; siquidem id habet speciale Verbum divinum ratione suæ processionis, quòd sit perfecta similitudo, & imago Patris, *Brevis enim, & compendiosa, facilisque Paternæ naturæ declaratio est Filius*, ait S. Nazianzenus Orat.4. de Theologia: *Omne enim, quod genitum est, genitorem suum tacita quadam voce definit*: seu ut loquitur S. Basilius homil.16. *Verbum est imago genitoris totum in se monstrans genitorem*: Unde S. Athanasius Epistola de decretis Nicenæ Synodi, *Si eum imaginem nomines, Filium hoc ipso esse judicaveris*. Nec abnuit Doctor, siquidem in 1.d.10.qu.unica num.13. ait. *Quòd Spiritus sanctus non producitur, ut similis ex vi productionis suæ; & verum est, quod non est imago Patris, sicut Filius, qui ex vi productionis suæ procedit, ut similis Patri*.

Verùm hæc ratio est tantùm à posteriori; ideo namque Filius procedit, ut similis, & quatenus imago, quia principium, unde oritur, intellectus nempe. est potentia naturalis, adeoque cùm natura feratur in productionem sui similis, dum potest, cùmque intellectus divinus sit infinitus, adeoque capax producendi terminum perfectè sibi similem, hinc est, quòd ad ejus productionem naturaliter determinetur.

ARTICULUS TERTIUS.

De Principiis, Objectis, & Terminis divinarum Emanationum.

Exploratâ, & quantùm licuit explanatâ divinarum Emanationum existentiâ, & essentiâ, ad exactam, & evidentiorem earum intelligentiam superest, ut earum principia, objecta, & terminos investigemus, & aperiamus. Cùm enim ex sua formali ratione sint actiones verè productivæ, necessum est, quòd habeant principia, ex quibus oriantur, objecta, à quibus formantur, & terminos suæ fœcunditatis fœtus, & partus. Quocirca præsens Articulus tribus maximè quæstionibus absolvetur: In quarum, *Prima* patebit quænam sint immediata principia formalia divinarum Emana-

na-

nationum: In *Secunda*, ex quibus objectis formentur; num scilicet Verbi generatio, & Spiritus sancti processio, Creaturarum notitiam, & amorem supponat, & exigat; In *Tertia* denique, An earum Emanationum terminus, sit vel Natura divina, vel Relatio, & Suppositum, aut denique ipsamet Persona divina ex natura simul, & Personalitate veluti coalescens.

Quaestio Prima.

Quaenam sint immediata principia Emanationum divinarum?

NOTANDUM 1. Revera in divinis esse verum, ac reale principium productivum Personarum; ubi enim est vera productio, & terminus verè productus, etiam debet esse verum principium productivum. Hoc autem solitò duplex distinguitur, nimirum *principium quod*, estque ipsa persona; ipsumque suppositum operans,& producens: Unde vulgare effatum, *actiones sunt suppositorum*. Alterum appellatur *principium quo*, estque illa formalis ratio, quae immediatè concurrit ad actionem; seu virtus quâ mediante suppositum suam actionem elicit. Hoc autem iterum est duplex, nimirum radicale, seu *remotum*, & formale, seu *proximum* ut compertum sit in illuminatione, seu diffusione luminis: Lumen enim est principium *quo* illuminationis; Virtus autem illuminativa, quae in sole substantialis est, dicitur ejusdem illuminationis principium *quo* remotum.

Notandum 2. Certum esse, nec essentiam divinam, nec intellectum, & voluntatem esse principia *quod* divinarum Personarum: Hanc enim rationem sibi vendicant personae Patris,& Filii, Patris quidem respectu generationis Filii, Patris autem, & Filii respectu spirationis, quod enim realiter procedit ab aliquo tanquam à principio productivo *quod*, etiam realiter ab eo distinguitur: Constat autem Personas divinas productas non distingui realiter ab essentia, neque ab intellectu, & voluntate, sed solùm à personis producentibus: Ideoque illae solùm habent rationem principii quod divinarum personarum. Praesens itaque difficultas movetur tantùm de principio *quo*, num videlicet Filius, & Spiritus sanctus immediatè procedant à natura divina, vel remotè tantùm, seu mediante intellectu, & voluntate.

Notandum 3. Quòd cùm in Patre generante Filium, & in Patre, & Filio producentibus Spiritum sanctum, sint perfectiones absolutae, & essentiales, nimirum essentia ipsa divina unà cum attributis; modis, & potentiis, seu facultatibus intellectus, & voluntatis, nec-non, & relativae, seu notionales, videlicet relationes, & Personalitates divinae. Inde circa praesentis quaestionis resolutionem, triplex maximè opposita videtur esse Authorum sententia. Durandus enim in 1. dist. 5. qu. 2. affirmat, naturam divinam praecisam, & formaliter, aut virtualiter distinctam ab intellectu, & voluntate, esse nedum radicale, & remotum, sed etiam proximum, & immediatum principium *quo* divinarum emanationum: S. Thomas in 1. dist. 11. qu. 1. art. 3. docet, emanationes oriri immediatè ab ipsis relationibus; ait enim: *Generatio non egreditur ab essentia in quantum essentia, sed in quantum est Paternitas, & si ista duo scilicet essentia, & Paternitas differrent in divinis, egrederetur ab utraque generatio, sed à Paternitate immediatè, & ab essentia sicut à primo principio*. Cum autem alibi asserat essentiam,& paternitatem distingui virtualiter, consequens est, quòd generationem immediatè à Paternita-

te

te virtualiter oriri propugnet. Nihilominùs jam communis estThomistarum sententia, Emanationes divinas oriri immediatè non ab essentia, nec à relationibus: sed ab intellectu, & voluntate ad personam Patris, & Filii per relationes Paternitatis, & Filiationis determinatis. Quod ut fiat evidens, sit.

CONCLUSIO UNICA.

NATURA *divina, ut formaliter distinguitur ab intellectu, & voluntate non est principium* quo *proximum, & immediatum divinarum processionum, sed intellectus, & voluntas hanc formalem rationem sibi vendicant*. Hæc est communior, & verior apud Theologos recepta sententia, & probatur primò illis omnibus Scripturæ textibus, quibus Filius Dei *Verbum* appellatur; Sic Joan.1.*In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, &c.* Et 1.Joan.5. *Tres sunt, qui testimonium dant in Cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres unum sunt*. Apoc.19.*Nomen ejus Verbum Dei*. Verbum autem est terminus productus per intellectum, & formatus per dictionem, quæ est operatio intellectus; unde S. Cyrillus lib.1. in Joann.cap.5. *Filius*, inquit, *appellatur Verbum, ac Sapientia, quoniam ex intellectu immediatè, atque indivisibiliter est*. Cui concinit Basilius hom.16.in Joann. *Cur Verbum*, inquit, *ut quòd ex mente procedat ostendatur*; Concinit, & Athan. in Epist.de sent. Dion.Alex. contra Arianos dicentis, *Verbum, veluti Filius mentis, quod, ut ante mentem extiterit, impossibile est, ita nequaquam sine ea, sed una cum ea extitit, & ab illa progerminatum est, eodem quoque modo Pater Maximus, & insolidum mens Filium suum Verbum interpretem, & nuntium sui habet*; Unde colligit Athan. quòd Dionysius *Verbum proprium substantiæ Patris esse doceat idque eadem ratione, qua Verbum ex mentis substantiam*. His subscribit Damasc. lib.1. de Fide c.8. *Verbum est naturalis mentis motio, secundùm quam movetur, intelligit, & cogitat, veluti lux ipsius existens, atque splendor*. His itaque Scripturæ, & Sanctorum Patrum Oraculis apertè constat Filium Dei idcirco *Verbum* appellari, quoniam procedit immediatè per intellectum, cujus est Verbum dicere; ut satis, superque supra probavimus.

Idipsum etiam inferri potest de Spiritu sancto, qui dicitur *charitas*, & *amor* productus, eo, quòd à divina voluntate oriatur; Sic.1. Joannis 4. *Diligamus nos invicem, quia charitas ex Deo est*, quæ verba de Spiritu sancto explicat S. Aug.lib.15. de Trinit. cap.17. *Adde*, quòd plura attribuuntur Spiritui sancto, sive propriè, sive per appropriationem, quæ non possunt à natura provenire, imò opponuntur naturali productioni, ille enim est *donum*; at nihil minùs competit dono, quàm esse naturale: Donum enim est liberum, naturale verò necessarium; ille est *sanctus*, at sanctitas, cùm sit laude digna, opus est non naturæ, sed libertatis; *ob naturalia*, namque, *nec laudamur, nec vituperamur*, inquit Arist.3. Ethic.cap.1. Denique ille est *amor*: at amor fœtus est voluntatis non naturæ; Ergo non à natura, sed à voluntate immediatè procedit.

Reponit Durandus Filium Dei equidem dici *Verbum*, & Spiritum S. *Amorem*, at non proprie, sed metaphoricè; nimirum per quandam proportionem, & similitudinem ad res creatas, nempe, quòd, sicut intellectus est prima proprietas naturæ intellectualis, & voluntas secunda: ita Filius *Verbum* dicitur, quia primò procedit; Spiritus verò sanctus appellatur *amor*, quia oritur secundò, & Filii originem præsupponit.

Contra: Hæc replica sapit errorem Alogianorum, qui cum negarent Verbum

bum

bum divinum esse personam distinctam à Patre, etiam contendebant illud tantùm metaphoricè à Scriptura sacra divinæ personæ appropriari. *Deinde*: Si *Verbum* à S. Joanne toties usurpatum primo Capite impropriè, & metaphoricè dictum liceret explicare: Pari audacia, & temeritate licebit etiam nomen *Dei*, & *Filii* metaphoricè, & impropriè dicta asserere, nec-non; & illud, *omnia per ipsum facta sunt*, non de vera creatione, sed de metaphorica, & apparenti, vel accommodatitia: Et illud denique, *Verbum caro factum est*, de incarnatione metaphorica usurpari: Quòd cùm sit absurdum, & intolerabile, debeantque cœtera omnia sumi in sensu proprio; debet pariter nomen *Verbi* propriè sumi. Quare meritò Cyrill. lib. 7. Thesauri cap. 1. ferè initio, sic ait, *Verbum Joannes appellat Filium, & hoc nomen quasi proprium, & ipsius esse Filii maximè significativum elegisse videatur, &c. Vides quomodò ipsum esse Filii secum naturam, hoc nomen significat?* Denique certum est S. Joannem eo loco suscepisse explicandam Christi Divinitatem contra Cerinthianos, & Ebionitas, ut fatentur omnes Interpretes: Quis autem nisi à veritate alienus dixerit eum uti verbis impropriis, & metaphoricis ad explicanda duo præcipua fidei mysteria, nempe distinctionem divinarum personarum, & incarnationem unius ex illis: Unde Cyrillus supra laudatus: *Frustrà, inquit, miramur Evangelistam, & quasi magnum, quid proprium tonasset, tonitrui Filium appellamus, nisi* Verbum, *quasi proprium, mirabile, & inauditum pronunciasset*.

Confirmatur hæc responsio simul, & Conclusio probatur. Fide cautum est duas esse, easque solas processiones in divinis, quarum prior est Filii à Patre solo: posterior est Spiritus sancti à Patre, & Filio; adeoque illa est prima, hæc secunda: Cùm enim Filius sit principium Spiritus sancti, debet esse priùs origine productus, quàm Spiritus sanctus: Constat pariter primam processionem esse generationem, secundam verò non ita: Sed hæc processionum, & personarum diversitas non potest aliunde repeti, quàm ex eo, quòd Filius procedat per intellectum, Spiritus sanctus verò per voluntatem. Probatur, nam posito, quòd Filius non procedat immediatè per intellectum, & Spiritus sanctus per voluntatem, nulla potest reddi ratio efficax, cur sint duæ processiones: Si enim immediatè à natura divina orirentur, dicere posset aliquis, quòd natura divina totas suas vires effuderet in unam personam, & sic nullus esset locus alterius divinæ personæ productioni: Nulla pariter proferri posset ratio, cur productio Filii sit à Patre solo, & Spiritus sancti ab utroque; neque cur illa sit prior origine, hæc posterior; nec denique, cur illa sit generatio, hæc spiratio. Ergo horum omnium ratio non potest aliunde reddi, & repeti, quàm ex eo, quòd Filius procedat immediatè per intellectum, & Spiritus sanctus per voluntatem: Ergo, &c.

Objices 1. Sanctos Patres, quorum aliqui Patrem æternum etiam *Verbum* appellant: Sic S. Ambrosius lib. unico de Filii divinitate cap. 50. *Sive lumen de lumine dicas, sive Verbum de Verbo, sive Spiritum de Spiritu, sive Dominum de Domino, quodcumque de eo dixeris, unius tamen essentiæ Patrem, & Filium credas*. Similiter Basilius lib. 5. contra Eunomium cap. 11. *Dei quidem Verbum*, inquit, *Filius est, Filii autem Verbum Spiritus*: Portans enim, ait Apost. Hebræor. 1. *Omnia Verbo virtutis suæ, & quoniam Verbum Filii per Deum, &c.* Sed ex eo, quòd Pater, & Spiritus sanctus appellentur *Verbum*, non licet inferre eos procedere per intellectum:

Ergo, nec exinde colligere licet, processionem Filii immediatè fieri per intellectum.

Respondeo: Sanctos Patres interdum nomen *Verbi* latiùs extendere ad impropriam, & inusitatam acceptionem, ut nempe significent, nedum loquentis operationem, quæ est in Patre, sed etiam omnem appropriatam sancto Spiritui actionem, & communicationem erga creaturas; nihilominùs præfati Patres etiam nomen *Verbi* in propria sua significatione usurpant, ut per illud Filium divinum significent, nam S. Ambrosius ibidem ait: *Hoc Verbum nuncupatur, quia ex proprio divino ore processit, & nihil Pater sine eo, aut jussit, aut fecit*: Et S. Basilius ibidem, circa medium, etiam Verbi nomen Filio proprium esse significat, dicens; *Pater Filii genitor, ut mens Verbi Pater, ut sapiens, qui sapientiam genuit*: Adeoq; ex præfatis textibus nihil quidquam adversus veritatem Conclusionis urgere licet.

Objicies 2. SS.PP. asserentes Filium, ex natura divina procedere: Sic sanctus Augustinus lib.15.de Trinit.c.20. ait: *Verbum, per quod omnia facta sunt, esse Filium Dei naturâ*: Item Damascenus lib.1. de fide cap.8. vocat processionem Filii *opus naturæ*: Sed ita ritè non posset appellari, nisi Verbum immediatè à natura, non autem ab intellectu procederet: Ergo, &c.

Nego minorem: Non enim est ea laudatorum Patrum sententia; disputant enim ibi contra Arrianos, qui dicebant Verbum divinum esse creaturam, atque adeo processionem ejus, non à natura, sed à voluntate divina oriri; quod, ut refellant sancti Patres, asserunt illam esse *opus naturæ*, hoc est necessarium. & naturale, non verò liberum, & voluntarium. *Vel distinguo*. Processio Verbi procedit à natura, tanquàm à principio proximo, & immediato, nego: Remoto, & radicali, concedo.

Objicies 3. Si Filius, & Spiritus sanctus procederent immediatè ab intellectu, & voluntate, maximè per intelligere, & velle; sed hoc dici nequit: *Primò*, quia productiones personarum sunt actus notionales, & non essentiales: sed intelligere, & velle sunt actus essentiales, non autem notionales. *Secundò*, quia cuicumque convenit actus, per quem persona producitur, eidem competit producere personam, ad quam actus ille terminatur: sicut cui convenit generare, etiam convenit producere Filium: Sed intelligere, & velle competunt omnibus Personis divinis: Ergo etiam omnibus competit producere Filium, & Spiritum sanctum: *Tertiò*, quia productiones personarum differunt realiter: Generatio enim activa differt à filiatione, sed intelligere, & velle non differunt realiter: Ergo, &c.

Respondeo. Hoc argumentum Durandi nullatenus in nos militare; non enim affirmamus processiones fieri per actus essentiales intelligendi, & volendi, sed per notionales actus dicendi, & spirandi.

Objicies 4. Eodem modo, servata proportione, competit fœcunditas creaturis, & Deo: Sed fœcunditas productiva in creaturis, eis non convenit per intellectum, & voluntatem: Creaturæ enim purè spirituales, alias non producunt, ut patet in Angelis, licèt præstantissima intelligendi, & volendi facultate donentur: Creaturæ autem corporales, & mixtæ, qualis est homo, constans corpore, & spiritu, non per intellectum, & voluntatem, sed per aliam facultatem generant sibi simile: Ergo vis productiva divinæ Personæ non convenit Deo ratione intellectus, sed ex ipsa naturæ fæcunditate immediatè procedit.

Re-

Respondeo 1. Retorqueri posse argumentum in Durandum, si enim proportionaliter convenire debeat fœcunditas Deo, & creaturis, sequitur, quòd, nec Deus possit communicare suam substantiam, & essentiam alteri personæ, quia nulla persona spiritualis creata potest suam substantiam communicare alteri, non solùm per intellectionem, & volitionem, sed neque per ullam fœcunditatem naturæ; adeoque si proportio illa sit exactè servanda, etiam natura divina nullam habebit fœcunditatem seipsam communicandi, quod tamen Durandus asserit.

Respondeo 2. Ad minorem. Fœcunditas in creaturis spiritualibus nulla est per intellectum, distinguo fœcunditas, quæ sit productiva termini substantialis, concedo: Termini saltem accidentalis, nego: Productio enim Verbi creati est quædam spiritualis generatio, ut diximus; ab objecto enim, & potentia paritur omnis notitia: Partus autem generationem significat.

Idcirco autem per intellectum creatum producitur tantùm Verbum accidentale, quia, inquit Doctor in 1. distinct. 3. qu. 8. intellectus creatus non est productivus intellectionis, nisi concurrente partialiter specie intelligibili, quæ cùm sit accidens, erit tantùm productiva accidentis; quia nullus effectus est perfectior suâ causâ: Intellectus divinus autem concurrit ad productionem notitiæ genitæ simul cum essentia divina; quæ duo sunt adæquatè substantialia, proindeque mirum non est, si sint productiva substantiæ.

Ex his collige primò: Divinam essentiam esse, non quidem proximum, sed remotum saltem, & radicale principium, *quo* processionum divinarum. Quod patet primò ex sanctis Patribus, inprimis namque Cyrillus lib. 1. Thesauri cap. 7. dicit, *Generativam virtutem esse essentiam Dei*: Et Damascenus lib. 1. de Fide cap. 8. *Generatio*, inquit, *est natura non sicut generantis, sed sicut ejus, quò generat*: Quibus concinit S. Anselmus in Monologio c. 52. ubi de Spiritu sancto ait, *Pater, & Filius non ex relationibus suis, quæ plures sunt; sed ex ipsâ essentia, quæ una est, emittunt tantùm bonum*: Hinc S. Dionysius lib. de divinis Nominibus c. 2. Filium, & Spiritum sanctum appellat, *Fœcundæ Divinitatis gemmas, & germina*. Secundò, hoc ipsum suadet ratio: Principium enim *quo*, & radicale generationis, est in quo genitum generanti assimilatur: Sed id, in quo Filius divinus genitus cum Patre generante convenit, non est relatio, sed natura divina: Ergo hæc est principium, *quo* primum, & radicale generationis Verbi; non quidem simpliciter, & absolutè considerata, sed quatenus modificata, & determinata ad primum suppositum per relationem Paternitatis.

Collige 2. Principium *quo* proximum generationis Verbi, & productionis Spiritus sancti, esse quidem intellectum, & voluntatem Dei, sed quatenus modificantur, & determinantur per relationes Paternitatis, & Filiationis. *Tum quia* eodem modo intellectus, & voluntas sunt principia proxima, quomodo essentia divina est principium remotum divinarum processionum: Sed essentia divina, ut diximus, talis est, quatenus est determinata per relationes personales: Si enim talis esset absolutè spectata, sequeretur eam formaliter esse principium generationis in Filio, & generationis, ac spirationis in Spiritu sancto: Siquidem est in eis formaliter: Ergo pari ratione intellectus, & voluntas divina sunt principia divinarum processionum, quatenus etiam determinantur per eas.

easdem relationes personales. *Tum quia* potentiæ non habent rationem principii proximi, nisi quatenus sunt in suppositis, unde actiones sunt suppositorum: Ergo intellectus, & voluntas divina non erunt principia proxima, nisi quatenus determinantur ad Personam Patris, & Filii. *Tum denique quia* S. Athanasius Dialogo 1. de Trinit. ait, *Pater hypostasi gignit*; Et Ambrosius lib. 4. de Fide cap. 4. *Generatio*, inquit, *Paternæ proprietatis est, non potentiæ*: Et S. August. lib. 1. de Trinit. cap. 5. ait, *Eo ipso Patrem dici, & esse Patrem, quod est ei Filius*: Ergo cùm Pater non habeat Filium, nisi ex vi potentiæ generativæ determinatæ per Paternitatem; etiam neque gignit principio *quo*, nisi per hypostasim, & relationem personalem determinato.

Quaestio Secunda.

Cujusnam objecti cognitionem, & amorem divinæ Processiones præsupponant?

ALiter proponi solet à Thomistis præsens quæstio; cùm enim doceant Verbum divinum per intellectionem, & Spiritum sanctum per amorem procedere; inde non immeritò quærunt, ex cujusnam objecti cognitione, & amore, hæc utraque divina Persona procedat. Nos verò Subtilis Doctoris vestigiis inhærentes, cùm asseramus illas divinas processiones supponere quidem cognitionem, & amorem essentialem, & esse actiones dicendi, & spirandi ab illis essentialibus operationibus distinctas: Consequens est, quòd inquiramus, & resolvamus cujusnam objecti notitia, & amore divinus intellectus, divinaque voluntas fœcundetur, ut ille Verbum per actum dicendi; hæc Spiritum sanctum, per actum spirandi, producat: Adeoque præsens difficultas (quid quid nonnulli reclament) utriusque Scholæ Sectatores spectat, quamquam diversa sit ejus propositio, variusque eam solvendi modus.

Notandum 1. Quòd cùm divinæ notitiæ, divinique amoris objectum distingui possit quadruplex: Nimirum 1. Essentia divina omnibus suis absolutis perfectionibus, attributis nempe, modis, & facultatibus intelligendi, & volendi prædita: 2. Personæ divinæ suis relationibus, hypostasibus, & personalitatibus constantes: 3. Creaturæ possibiles ab omni futuritione, & existentia præscindentes: 4. Denique omnes Creaturæ, vel actu existentes, vel aliquando futuræ: Etiam circa præsentis quæstionis resolutionem quadruplex est maximè opposita Theologorum sententia. Prima affirmat, Verbum procedere ex notitia, & Spiritum sanctum ex amore eorum omnium objectorum, etiam creaturarum futurarum: Ita *Ruiz* Disp. 63. Sect. 4. & 5. &c. Aliqui contendunt removendas esse quidem creaturas futuras è numero eorum objectorum, ex quorum amore, & notitia divinæ Personæ procedunt. At volunt Verbum divinum procedere ex cognitione Creaturarum possibilium, nec-non, & trium divinarum Personarum, & essentiæ divinæ; ita communis est *Thomistarum* Sententia. Omnes *Scotistæ*, unà cum Doctore Subtili, docent Verbum divinum nullam Creaturarum notitiam ad sui productionem supponere. *Vasquez* Disp. 142. vult, illud quidem procedere ex notitia Patris, & sui ipsius, non verò Spiritus sancti. Sunt etiam, qui asserunt illud procedere, non quidem ex cognitione Creaturarum, & divinarum Personarum, sed solius essentiæ divinæ, quibus maximè favere videtur Doctor locis infra proferendis. Omnes autem conveniunt, divinas illas processiones, vel esse notitiam, &

amo-

amorem divinæ essentiæ, vel saltem utrumque supponere, eisque esse posteriores.

Notandum 2. Illam suppositionem, aut prioritatem, quâ divinus Pater dicitur priùs cognoscere suam essentiam, aut Personas divinas, aut Creaturas, quàm Filium, aut Spiritum sanctum producat non esse prioritatem existentiæ, & rei; sed tantùm signi; non quidem *in quo*, ut loquuntur, sed *à quo*; Hoc est, non importare ordinem durationis, in qua unum sit non existente altero; siquidem in adoranda Trinitate, *Nihil est prius, aut posterius* duratione videlicet, *sed totæ tres personæ coæternæ sunt*, ait S. Athanasius in Symbolo; quod enim est duratione priùs alterò, non potest esse illi coæternũ; æternitas namq; nihil prius, aut posterius agnoscit. Sunt itaq; tantùm signa *à quibus*, hoc est, præexigentiæ unius ad aliud, vel secundùm ordinem *Naturæ*, vel *Originis*, vel *Præsuppositionis*. Ordo naturæ attenditur, non secundùm causalitatem, quâ causa est prior suo effectu, quia in divinis nulla est vera causalitas, nullusque verus, & propriè dictus effectus: Sed tantùm secundùm subsistendi consequentiam; quo pacto, inquit Aristoteles prædicamento cap. de modis prioris: *Unum duobus est prius; nam si sint duo, & unum consequitur esse: At si unum sit, non necessariò sequitur duo esse: quare uno posito, non convertitur consequentia, ut duo sint*. Ordo originis est ille, quo alter ex altero; idque duobus modis, nimirum, vel origine secundùm quid, qualiter attributa dicuntur emanare ab essentia divina: Vel origine perfecta, & adæquata, qualiter persona producta emanat à producente: Denique ordo præexigentiæ est ille, quo unum præconcipitur altero, ipsique præsupponitur. *Ordo naturæ*, est inter essentialia, tum inter se, tum cum notionalibus comparata; quia intellectis notionalibus, & divinis attributis, necesse est, essentiam divinam intelligi, ut radicem eorum; intellectâ verò essentiâ, non est necesse illa concipi: Est ergo inter ea ordo naturæ secundùm subsistendi consequentiam.

Ordo originis solùm est inter personas divinas, quarum una procedit ab altera: Denique *Ordo præexigentiæ*, vel præsuppositionis, est inter Patrem, & essentiam divinam, quia essentia divina præsupponitur tanquam radix Paternitatis, nec-non, & omnium proprietatum, sive absolutarum, sive relativarum in Deo.

Notandum 3. Quòd quemadmodum in eodem instanti temporis possunt esse varia instantia naturæ, inquit Doctor in 2. dist. 1. quæst. 1. num. 13. nam Angelus, v. g. in primo instanti temporis, in quo creatus est, potuit producere in se cognitionem, & amorem, quæ licèt nullum habeant ordinem, quoad durationem temporis, quia in eodem instanti pruducta sunt; tamen habent plura instantia naturæ, quia naturâ priùs productus est Angelus, quàm cognitio, priusque cognitio, quàm amor; siquidem Angelus productus fuit à solo Deo, cognitio à Deo, & intellectu Angelico, amor verò à voluntate præsupponente intellectum Angelicum, & concursum divinum; priùs enim naturâ potentia intellectiva debet operari, quàm voluntas quemadmodum (inquam) varia instantia naturæ distingui possunt in eodem instanti temporis; sic etiam varia instantia originis distingui poterunt in eòdem instanti naturæ; siquidem in illo ipso instanti naturæ, in quo intellectus, & voluntas divina respiciunt objectum suum primarium, nempe essentiam divinam, reperitur totus ordo originis; nihil enim requiritur ad productiones personarum præ-

præter illas potentias, & objectum primarium: Unde in illo ipso instanti naturæ distingui possunt tria instantia originis. Primum quidem, in quo Pater habet esse à se, hæc autem origo est tantùm secundùm quid. Secundùm verò, à quo Filius habet esse à Patre: Tertiùm verò, à quo Spiritus sanctus habet esse à Patre, & Filio: quæ duo posteriores origines sunt reales, & completæ.

Imò unum instans naturæ subdividi potest, & distingui in plura minutiora instantia, ut colligere licet ex Doctore in 2. dist. 1. quæst. 13. ubi duo solùm assignat naturæ instantia. *Primum*, quò Deus seipsum cognoscit, & vult cognitione, & volitione essentiali; & quo per intellectum, & voluntatem fœcundam intra ipsum est duplex processio personarum, duplexque ordo originis, quem asserit in illo primo naturæ instanti contineri: *Alterum*, quo Deus unus, & trinus cognoscit, & vult creaturas; ita quòd in primo instanti comprehendat omnia, quæ conveniunt Deo ad intra; in secundò verò complectatur Deo, quę conveniunt ad extra. Unde illud primum instans naturæ dividi potest in alia septem instantia minutiora, ita ut primum instans naturæ in divinis sit illud, quo essentia intelligitur esse sub ratione hujus essentiæ: Secundum, quo intelligitur habere suos modos intrinsecos: Tertium, quo intelligitur habere sua prima attributa: Quartum, quo intelliguntur hæc attributa habere suos primos modos intrinsecos: Quintum, quo intelligitur habere sua alia attributa, in primis attributis fundata: Sextum, quo hæc attributa intelliguntur habere suos proprios modos intrinsecos: Septimum, quo intelliguntur processiones personarum; post quæ sequitur Octavum, quo creaturæ intelliguntur in esse possibili, &c. His ita prælibatis duo sunt resolvenda: Primum processiones divinas præsupponere cognitionem, & amorem non solùm naturæ divinæ, sed etiam personarum divinarum. Secundum, eas nullatenus præsupponere notitiam, & amorem creaturarum, tam futurarum, quàm possibilium.

CONCLUSIO PRIMA.

GENERATIO *Verbi, & spiratio Spiritus sancti non supponunt amorem, & cognitionem creaturarum, tam futurarum, quàm possibilium, nec ex illis tanquam ex objectis fœcundantibus intellectum, & voluntatem divinam oriuntur.* Hæc conclusio quoad utramque partem est Doctoris in 1. dist. 18. quæst. unica num. 4. & 5. & in 2. jam laudatum, nec-non, & quodlibeto 14.

Probatur 1. à Doctore in 2. dist. 1. q. 1. num. 9. Divinus intellectus, divinaque voluntas priùs terminatur ad essentiam divinam, quàm ad creaturas sub esse possibili, vel futuro: Sed in illo instanti priori, utraque illa potentia divina est fœcunda ad productionem Verbi, & Spiritus sancti: Ergo Verbum, & Spiritus sanctus procedunt ab intellectu, & voluntate terminatis ad essentiam divinam, priusquàm sese extendant ad cognitionem, & amorem creaturarum. Pater major, essentia enim divina est objectum primarium, & adæquatum divini intellectus, divinæque voluntatis: Insuper ea est, quæ movet utramque facultatem divinam ad notitiam, & amorem creaturarum; creaturæ verò sunt tantùm objectum secundarium: Sed intellectus, & voluntas priùs terminantur ad objectum primarium, quàm ad secundarium, maximè quando primarium per se necessariò movet ad notitiam, & amorem secundarii: Ergo, &c. Minor est etiam evidens: Intellectus enim, & voluntas fœcundantur ab objecto perfectè adæquato; Sed essentia di-

divina est objectum perfectè adæquatum intellectui, & voluntati divinæ; illa namque omnimodà est infinita in ratione objecti, sicut, & illæ facultates infinitæ sunt in ratione potentiæ productivæ: Ergo illæ potentiæ omnimodè fœcundantur ab ipsa terminatione ad divinam essentiam, neque ad id opus est, quòd ad objecta secundaria terminentur.

Confirmatur: Tunc opus non est, quòd facultas terminetur ad objectum secundarium, ut ex eo suam completam fœcunditatem hauriat, quando omnis illa perfectio in objecto secundario reperienda, præstantiori modo est in primario, quàm in secundario: Sed omnis ratio entis, & perfectionis præstantiori modo est in essentia, quàm in creaturis, sive possibilibus, sive futuris: Ergo ut divinus intellectus, divinaque voluntas fiant fœcundæ ad productionem Verbi, & Spiritus sancti, non opus est, quòd terminentur ad Creaturas, sed sufficit eas terminari ad essentiam divinam, tanquam ad objectum primarium.

Probat 2. ibidem num. 8. Priùs producuntur divinæ Personæ, quàm Creaturæ habeant esse possibile, vel futurum: Ergo Personarum divinarum productiones supponere non possunt notitiam, & amorem Creaturarum. Consequentia est evidens: Si enim in illo priori Creaturæ nullum habeant esse, etiam nullatenus poterunt cognosci, nec amari. Probatur antecedens: Priùs producuntur divinæ Personæ, si priùs sit earum principium productivum; sed reverà, priùs est principium productivum divinarum Personarum, quàm sit principium productivum Creaturarum, maximè in esse futuritionis, quod sic probat Doctor. Principium productionis necessariæ priùs est, quàm principium productionis contingentis: Sed principium productivum Personarum est necessarium; Principium verò productivum Creaturarum est contingens: Ergo hoc debet illud præsupponere. Probat majorem: Omnis productio egrediens à supposito, præsupponit suppositum, à quo egreditur; sed productio Creaturarum egreditur à tribus personis divinis. Ergo debet illas præsupponere: adeoque illarum productiones necessarias, & consequenter earum principia productiva necessaria.

Probat. 3. Quodlibeto 14. Motio essentiæ divinæ ad terminum infinitum prior est, quàm ad terminum finitum: Sed processio Verbi, & Spiritus sancti est terminus infinitus: At verò esse Creaturarum in esse cognito est terminus finitus: Ergo priùs præsupponuntur productiones Personarum, quàm esse Creaturarum possibilium: Major probatur, Nam infinitum simpliciter non potest præexigere finitum, sed potius finitum præexigit infinitum: Ergo cognitio Creaturarum non præcedit productionem personarum. Et confirmatur; Nam sublato priori tollitur posterius, & non è contra: Ergo ablato ente finito, nempe esse creaturarum possibilium non aufertur productio Verbi. Ergo prior est productio Verbi, quàm esse finitum creaturarum.

Confirmatur 1. Illud per se ad productionem Verbi, & Spiritus sancti non concurrit, quo sublato non minus illæ divinæ personæ subsisterent: Sed si non adesset Creaturarum, tam futurarum, quàm possibilium cognitio, & amor, non minùs illæ divinæ personæ producerentur, & subsisterent: Ergo earum productio Creaturarum amorem, & notitiam non præsupponit. Major patet. Minor verò probatur 1. ex S. Anselmo in Monol. cap. 30. ubi ait; *Sive Deus cogitetur, nulla*

la alia existente essentia, sive aliis existentibus, necesse est Verbum illius coæternum illi esse cum ipso: Et cap.31. *Si nihil unquam aliud esset, nisi summus ille Spiritus, ratio tamen cogit Verbum illud, quo se dicit ex necessitate esse*. Quibus apertè docet Anselmus, quòd, etsi nullæ essent Creaturæ, vel possibiles, vel futuræ, nihilominùs Verbum divinum omnino invariatum subsisteret: At si nullæ essent Creaturæ possibiles, nec futuræ, nulla pariter esset in Deo cognitio: Ergo sublata Creaturarum cognitione Verbum divinum omninò invariatum subsisteret: Idem dicendum de Spiritu sancto. *Secundò*, ridiculum, & absurdum videtur asserere, idcirco Deum esse, & Verbum divinum idcirco procedere, quia musca, aut formica, v. g. est possibilis: Ergo etiam ridiculum est dicere, quòd si hæc, vel illa creatura, quæ possibilis est impossibilis redderetur, Verbum divinum intrinsecè invariatum non maneret. *Tertiò*, magis necessarium à minùs necessario dependere non potest: Sed necessitas processionis Verbi, est major necessitate possibilitatis creaturarum, cùm sit necessitas entis à se; hæc verò necessitas entis dependentis ab alio: Ergo Verbum in sui productione à possibilitate Creaturarum dependere non potest: Ergo, nec ex illarum cognitione procedere.

Reponunt Thomistæ: Quod etsi Verbum divinum à cognitione Creaturarum possibilium procedat per se, non sequitur inde, quòd ab illis dependeat, seu quòd illis indigeat, sed solùm, quòd cum illis necessariò connectatur.

Contra. Eo ipso, quòd Verbum divinum, ita necessariò cum possibilitate Creaturarum connectitur, ut sine illa subsistere nequeat, à Creaturis dependet: Illa enim mutuò inter se dependent, quæ mutuò sese inferunt, & auferunt; Sed admissa necessaria connexione inter productionem Verbi divini, & Creaturarum possibilitatem sese mutuò inferrent, & auferrent: Ergo si Verbum divinum sine Creaturis procedere, & subsistere non possit, sequitur, quòd ab illis dependeat.

Confirmatur 2. Maximè de Creaturis futuris; Verbum divinum est simpliciter necessarium: Ergo ejus processio est simpliciter necessaria, adeoque oritur ab intellectu divino fœcundato per objectum summè necessarium; sed Creaturæ futuræ non sunt necessariæ, imò sunt omninò contingentes, quia Deus potest pro libito decernere, vel non decernere earum futuritionem; Ergo non possunt supponi tanquam objectum prærequisitum, & influens ad generationem Verbi.

Deinde si Verbum divinum supponeret cognitionem Creaturarum futurarum, sequeretur scientiam liberam priùs esse in Deo, quàm Verbum produceretur; sed hoc est absurdum. Si scientia libera esset in Deo ante productionem Verbi, etiam, & decreta libera illam productionem Verbi antecederent prioritate naturę: Scientia enim libera supponit decretum, atque ita si scientia libera est prior, etiam decretum est prius: Sed decreta non sunt in Deo priusquàm Verbum generetur; Tum quia in Deo naturalia sunt priora liberis; Ergo generatio Verbi, quæ est naturalis, prior est decretis liberis. Tum quia si decreta essent in Deo ante generationem, & spirationem, necessariò communicarentur, ut Verbum in ipsa generatione; Sed hoc implicat, quia sic decretum non esset liberum respectu Verbi, cui communicatur; nam ille actus non est liber Verbo, ad quod Verbum non se liberè determinat; sed si recipit decretum à Patre in sua generatione, non se determinat ad illud, adeoque re-

respectu illius decretum non esset liberum: Tum denique quia opera Dei, quæ concernunt creaturas sunt indivisa opera Trinitatis; sed illa decreta de futuritione creaturarum sunt opera Dei concernentia creaturas: Ergo indivisim spectant adorandam Trinitatem, adeoque eam supponunt, & consequenter personæ producendæ non supponunt illam creaturarum futuritionem, nec proinde creaturæ sunt objecta, ex quibus fœcundatur divinus intellectus, divinaque voluntas in productione Verbi, & Spiritus sancti.

Objicies 1. Verbum divinum, expressivum est eorum omnium, quæ repræsentantur in scientia Dei: Ergo eorum cognitionem supponit: Sed creaturæ omnes repræsentantur in essentia Dei. Ergo, &c. Probatur major authoritate S. Augustini lib. 15. de Trinit. c. 14. *Non enim*, inquit, *seipsum integrè, perfectèque dixisset, si aliquid minus, aut ampliùs esset in ejus Verbo, quàm in ipso; Quidquid enim in ea scientia est, de qua genitum est in ipso est; quod autem in ea non est, nec in ipso est. Novit itaque omnia Deus Pater in seipso, novit in Filio; sed in seipso, tanquam in seipso; in Filio autem, tanquam Verbo suo, quod est de omnibus, quæ sunt in seipso.* Et Zeno Veronensis serm. 1. de æterni Verbi generat. *Nascitur de toto totus, de perfecto perfectus totum Patris habens, nihil derogans Patri.* Minor etiam constat ex eodem S. Augustino, qui pluribi edocet, creaturas repræsentare, & esse in essentia divina tanquam in entitatis Oceano: Unde de Trinitate cap. 10. *Vocat Verbum perfectum, cui non desit aliquid, & artem quandam omnipotentis, plenam omnium rationum viventium, & commutabilium, & omnes unum in ea, sicut ipsa unum de uno, cum quo unum; ibi novit omnia Deus, quæ fecit per ipsum.*

Distinguo majorem: Pro eo instanti, quo repræsentabilia sunt, concedo; ante, nego. Quia ergo creaturæ non sunt repræsentabiles in eodem instanti, quia nondum concipiuntur possibiles, aut futuræ in illo priori instanti originis, quo producitur Verbum, sed tantùm in aliquo instanti posteriori; ideo in illo priori instanti creaturas, nec repræsentare, nec exprimere dicitur. *Minorem similiter distinguo*; Creaturæ repræsentantur in Essentia divina, in illo priori instanti originis, quo producitur Verbum, nego; in posteriori, concedo: *Vel aliter*. Creaturæ sunt in essentia Dei, secundùm suum esse virtuale, quatenus nempe essentia divina est fons, & oceanus cujuslibet entitatis, tam increatæ, quàm creatæ, concedo: secundùm suum esse formale, & proprium, nego: Unde quamvis supponantur creaturæ ad productionem Verbi, secundùm illud esse virtuale, non propterea dici possunt concurrere ad illam productionem in ratione objecti, quia illud esse virtuale nihil aliud est, quàm ipsamet essentia divina.

Instabis; Verbum divinum est infinitum in ratione Verbi: Ergo etiam infinitè repræsentativum, & expressivum; & consequenter exprimere, & repræsentare debet omne prorsus repræsentabile pro quocumque instanti, quo est Verbum: Sed in illo priori instanti originis producitur Verbum, sub ratione formali Verbi, adeoque repræsentare debet quidquid est repræsentabile, & consequenter cùm creaturæ sint repræsentabiles, eas exprimere debet, adeoque earum cognitionem, pro eo instanti suæ generationis, debet supponere.

Distinguo sequelam majoris: Debet repræsentare omne, quod est repræsentabile pro illo priori instanti, quo est Verbum, concedo; debet repræsentare, quod nondum est repræsentabile pro

pro illo instanti, nego; Ergo cùm creaturæ non sint possibiles, aut futuræ pro omni instanti, quo est Verbum formaliter, sed tantùm in instanti sequente processiones divinas; etiam non debet eas repræsentare pro illo priori instanti, sed tantùm in instanti consequente.

Urgebis: Verbum ex ratione formali Verbi non potest repræsentare, nisi ea à quibus procedit: Ergo, vel Verbum divinum nullatenus repræsentat creaturas pro quolibet instanti posteriori, vel ab eis procedit: Sed asserere Verbum divinum non repræsentare creaturas, est apertè contra sententiam sancti Augustini supra laudatam: Ergo, &c.

Distinguo antecedens; Verbum creatum propter suam limitationem non potest exprimere, nisi à quibus procedit; quia nempe illa omnia quorum est Verbum, concurrunt ad ejus formationem, concedo: Verbum divinum non potest repræsentare, nisi ea à quibus procedit, nego. Cùm enim habeat infinitam vim repræsentandi, exprimere potest quidquid est repræsentabile pro eo instanti, quo repræsentabile est. Unde congruè dicitur *Speculum* Sapientiæ 7. Scimus enim, quòd specula possunt repræsentare etiam, quæ non sunt, non quidem quando non sunt, sed postea quando sunt: Hinc Verbum divinum exprimit, & repræsentat creaturas secundùm earum esse virtuale in priori instanti originis; in posteriori verò repræsentat eas secundùm illarum esse formale, scilicet postquam completus est ordo divinarum processionum.

Objic. 2. Verbum divinum procedit ex cognitione comprehensiva divinæ essentiæ, & omnipotentiæ, & consequenter ex cognitione eorum omnium sine quibus omnipotentia comprehendi non potest: Sed omnipotentia comprehendi nequit, non cognitis creaturis sub ratione saltem possibilium: Ergo illarum cognitionem supponit. Major patet. Minor vero probatur: Virtus causæ comprehendi non potest nisi cognoscantur omnes effectus à tali causa oriundi, & in ea virtualiter contenti: Sed omnipotentia est virtus operativa Dei in qua continentur omnes creaturæ possibiles. Ergo illis non cognitis comprehendi non potest.

Distinguo majorem. Procedit ex cognitione comprehensiva, hoc est, quæ intensivè est infinita, & adæquata objecto infinito per se moventi, & fœcundanti intellectum divinum ad productionem Verbi, concedo: hoc est, quæ in illo ipso priori instanti originis quò producitur Verbum debeat terminari ad omnia objecta secundaria, quæ tantùm habeant esse in instanti posteriori, nimirum postquam completus est ordo divinarum processionum, nego: Sufficit enim ad perfectam Verbi rationè, quòd procedat ex objecto infinitè perfecto, & virtualiter continente in omnipotentia sua tanquam in radice omnia objecta secundaria, nec requiritur, ut ab eis objectis secundariis formaliter, & actu cognitis procedat.

Ad majorem dico, quòd ad comprehensionem alicujus potentiæ non requiratur necessariò, quod cognoscantur formaliter, & actu omnes effectus, & omnia objecta ad quæ sese extendere potest, sed sufficit, quòd cognoscantur virtualiter, & abitualiter, seu, quòd cognoscatur omnimoda vis illius potentiæ secundùm omnes gradus activitatis si tales gradus habeat; certum est eutem, quò d in illo ipso priori instanti originis, in quo Pater divinus producit Filium, etiam cognoscit omnipotentiam suam esse infinitæ virtutis, & activitatis, adeoque illam comprehendit.

Objicies 3. Aut Pater æternus in instan-

ſtanti generationis Filii cognoſcit creaturas, aut non cognoſcit. Si cognoſcit: Ergo cùm in eo inſtanti Filius procedat, illæ creaturæ objiciuntur intellectui divino; adeoque ex illis Filius procedit. Si non cognoſcit: Ergo aliquid addiſcit in generatione, quod in priori inſtanti neſciebat.

Reſpondeo: dici poſſe, quòd in illo priori inſtanti generationis Pater equidem, nondum concipiatur cognoſcere creaturas, nec eas ipſius intellectui obiici, ſed tantùm, ubi omnimodè completæ ſunt divinæ proceſſiones. Nec exinde ſequitur abſurdum, ſicut ex eo, quòd in illo priori inſtanti generationis, nondum concipiatur producere Spiritum ſanctum qui producitur tantùm in poſteriori ſigno originis.

Inſtabis: Quidquid Verbum habet, accipit à Patre per æternam generationem juxta illud Matth. 11. *Omnia mihi tradita ſunt a Patre meo*. Et Joannis . *Omnia mea tua ſunt, & tua mea ſunt*, & illud, *Mea doctrina non eſt mea, ſed ejus qui miſit me Patris*. Sed Verbum divinum habet cognitionem creaturarum: Ergo eam accepit à Patre per æternam generationem, & ex vi ſuæ proceſſionis; adeoque in inſtanti generationis Filii, creaturæ percipiuntur ab intellectu divino, & conſequenter Filius procedit ex cognitione illorum omnium.

Diſtinguo majorem: Quidquid Verbum divinum habet, accipit à Patre vel formaliter, & ex vi ſuæ proceſſionis; vel concomitanter, & identicè, ratione ſcilicet communicatæ ſibi naturæ divinæ cum omnibus ſuis attributis, & potentiis infinitè operativis, concedo: accipit tantùm ex vi ſuæ generationis, nego. Similiter minorem diſtinguo: Verbum divinum habet cognitionem creaturarum quam accipit ex vi, & ratione formali ſuæ generationis; quaſi Pater æternus creaturas cognoſceret in illo ipſo inſtanti generationis, nego: eam habet concomitanter, & identicè, quatenus nimirum in ſua generatione, recepit naturam divinam, & intellectum divinum infinitè cognoſcitivum; & proinde qui poſſit ſeſe extendere ad omne cognoſcibile pro eo inſtanti, quô cognoſcibile erit, concedo.

Adde quòd quamvis concederemus, quòd Pater divinus cognoſceret creaturas in illo priori ſigno quô Verbum generat, non inde tamen ſequeretur in noſtra ſententia quòd Verbum procederet ex creaturarum notitia, ſiquidem ſupra probatum eſt, Verbi proceſſionem non eſſe intellectionem, ſed dictionem: Unde, quamvis creaturæ eſſent objecta divini intellectus, in illo priori ſigno, in quo generatur Verbum; non idcirco conferrent ad productionem Verbi; non enim quodlibet objectum fœcundat divinum intellectum, ut ſit productivus Verbi, ſed ſolùm præſtat objectum motivum, & adæquatum, quales non ſunt creaturæ reſpectu divini intellectus, ſed ſola natura divina; ideoque præcedentes, & aliæ ſimiles objectiones in noſtram aſſertionem directe non militant.

CONCLUSIO SECUNDA.

PROCESSIONES *divinæ, nedum ſupponunt cognitionem, & volitionem eſſentiæ divinæ, & omnium perfectionum attributalium, ſed etiam trium divinarum perſonarum*. Hæc videtur eſſe genuina Doctoris Subtilis ſententia, quoad utramque partem: de priori quidem, nulla eſt difficultas, conveniunt enim omnes Theologi utriuſque Scholæ, & Angelicæ, & Subtilis, eſſentiam divinam unà cum omnibus ſuis perfectionibus abſolutis, adeoque cum intellectu, ac voluntate, & ſcientia, ac volitione perfectiſſima terminata utique ad ipſam eſſentiam, ejuſque perfectio-

R 2 nes

nes, esse priorem processionibus, & relationibus, adeoque priùs cognitam, & amatam quàm producatur Verbum, & Spiritus sanctus.

Quòd autem censeat Doctor, etiam personas divinas, in illo priori signo, cognosci pariter, & amari, colligo ex variis ejus dictis. Primò namque in 1. dist. 6. q. unica num. 5. ait, *Pater hoc modo gignit Filium volens; quia Pater, in primo signo originis, intelligit formaliter; & tunc etiam potest habere actum volendi formaliter: In secundo signo originis gignit Filium, nec tantùm vult illam gignitionem volitione sequente illam gignitionem; sed volitione habita in primo signo originis, qua volitione Pater formaliter vult, præsupposita aliquando intellectione, quâ Pater intelligit, non autem gignitione Verbi. Sic ergo dico, quòd Pater volens generat, non tantùm voluntate consequente, sed voluntate antecedente*: Quasi diceret, quòd Pater volens generat Filium volitione, quæ antecedit, & terminatur etiam ad ipsam generationem, antequàm sit Filius prioritate aliqua rationis, vel originis; qualiter eum explicant, & propugnant Faber, Smising. disput. 3. nu. 264. Rada Controversia 12. circa quartam conclusionem; ubi dicit esse Scoto conformius asserere, quòd cognitio, & simplex complacentia divinæ voluntatis, erga Filium, generationem ejus antecedat in Patre: Estque eadem ratio cum proportione de processione Spiritus sancti; ita ut eam in Patre, & Filio antecedat cognitio, simplexque volitio, & dilectio Spiritus sancti.

2. Doctor in 1. dist. 1. quæst. 2. nu. 5. asserit Patrem divinnm esse beatum priùs origine, quàm Filium generet, quia nullam perfectionem sibi intrinsecam habet à persona producta; Beatitudo autem est perfectio intrinseca personæ beatæ, hæc autem Beatitudo fit per visionem essentiæ, vel absolutè seu quatenus est essentia, vel inquit; *Ut est in una persona præcisè*: Ergo censet essentiam divinam videri posse, ut est in persona Patris, priùs origine quàm generetur Filius: Sed ita videri nequit, quin pariter videatur Filius: non enim videri potest intuitivè essentia, ut est in Patre, quin simul videatur Paternitas constituens Patrem; nec potest Paternitas videri, quin videatur Filiatio, quia correlativa sunt simul naturâ, & cognitione: Ergo ex mente Doctoris visio, & amor Filii, ac Spiritus sancti præcedunt instanti originis eorum productionem.

3. Fatetur Doctor pluribi, maximè in 2. *distinctione* 1. *quæstione* 1. *numero* 14. Personas divinas procedere ab intellectu, & voluntate fœcundatis, per objectum divinum primarium: Sed ibidem *numero* 3. docet, nedum essentiam, & attributa, sed etiam divinas personas comprehendi sub objecto primario; ibi enim duo distinguit naturæ instantia, in quorum primo continentur divinæ productiones, & operationes ad intra; in secundo verò operationes intellectus, & voluntatis divinæ circa creaturas, tanquam circa objecta secundaria, *Quæ*, inquit, *non sunt ex se objecta, sed producta per intellectum, & voluntatem in esse objecti*: Ergo censet divinas processiones supponere cognitionem, & amorem nedum Essentiæ divinæ, sed etiam divinarum personarum.

Nec refert, quòd in 1. dist. 10. quæst. unica nu. 14. dicat, Spiritum sanctum, antecedenter ad sui productionem, non esse cognitum, *Oportet*, inquit, *Essentiam divinam, cujus amor spiratur, esse præcognitam Patri, & Filio adhoc, ut spirent: Sed non oportet, in isto instanti originis, concedere Spiritum sanctum, qui est amor spiratus esse præcognitum Patri, & Filio*. Hæc enim non dixit resolutive, & assertivè; sed quasi dubiè, & proble-

blematicè, unde subdit, *Aliter posset dici, quòd, in illo priori signo originis, antequam intelligatur Spiritus sanctus spirari, Pater, & Filius cognoscunt Spiritum sanctum, ut intuitivè, licèt non, ut existentem in se, quia cognoscunt Essentiam divinam, quæ est ratio cognoscendi intuitivè quodcumque objectum intelligibile*. Hoc est cognosci potest Spiritus sanctus à Patre, & Filio antequàm concipiatur productus, nimirum in ipsa Essentia divina, in qua Deus cognoscit intuitivè res etiam creatas, antequam existant.

Ex iis itaque constat, Doctorem Subtilem, hac in resolvenda quæstione, aut esse omnino problematicum, aut in nostram sententiam propendere; adeoque videri potest quantùm allucinenentur Recentiores quique Theologi qui sententiam oppositam Doctori adscribunt, quasi eam assertivè docuerit, & propugnaverit.

Probatur insuper Conclusio 1. Pater divinus priùs cognoscit, & diligit seipsum quàm generet Filium: Ergo etiam priùs cognoscit, & diligit Filium. Patet antecedens, quia in illo priori signo originis Pater divinus est adæquatè constitutus in sua personalitate: Erat ergo, sub illa ratione cognoscibilis, & diligibilis, in illo priori signo, unum quodque enim, eô modô quô est, etiam cognoscibile, & diligibile est: Ergo sub illa ratione sese actu cognoscit, & diligit pro illo signo; infinita enim cognitio, & dilectio, qualis est divina, non potest non attingere omne cognoscibile, & diligibile, juxta modum suæ cognoscibilitatis, & diligibilitatis. Probatur consequentia, Eodem actu, quô Pater cognoscit, & diligit seipsum sub ratione Patris, etiam cognoscit, & diligit Filium sub ratione Filii; cùm enim totum esse Patris, quà Pater est, sit relativum; nec possit quis cognoscere, aut velle relativum, quà tale, nisi eodem actu, saltem in obliquo, cognoscat, & velit correlativum: indè fit, quòd Pater divinus in priori signo originis quô cognoscit, & diligit seipsum, etiam cognoscit, & diligit Filium. Eadem ratio est de Spiritu sancto; si enim aliqua esset ratio, ob quam non posset pro illo signo, cognosci, & diligi Spiritus sanctus, maximè, quia, in illo priori signo, nondum Spiritus sanctus intelligitur esse; nihil autem sit intelligibile, & diligibile, nisi dum habet esse: At eodem modo, nec Filius, pro primo signo, intelligitur esse, & tamen, pro illo signo, necesse est eum diligi, & cognosci à Patre, quia Pater, in quantum Pater non potest intelligi sine Filio: Ergo, &c.

Deinde Verbum supponit cognitionem comprehensivam divinæ Essentiæ: Sed Essentia divina non potest comprehendi, nisi in illa cognoscantur personæ divinæ: Ergo, &c. Major patet. Minor probatur: Essentia divina comprehendi non potest, nisi cognoscatur pariter quidquid est ipsi intrinsecum, & omnimodè identificatum; sed personæ divinæ identificantur cum essentia: Ergo non potest cognosci sine personis.

Denique Essentia divina comprehendi nequit, nisi pariter cognoscatur, ut fœcunda, & tribus personis communicabilis: Sed, ut sic cognosci nequit non cognitis ipsis personis divinis: Ergo, &c. Major est nota: Nam essentiam esse communicabilem tribus personis est prædicatum absolutum illius divinæ Essentiæ: Ergo implicat essentiam Dei comprehendi, nisi, ut communicabilis tribus personis cognoscatur. Minor etiam patet: Nam essentia, ut communicabilis tribus personis essentialiter cum illis connectitur, & realiter identificatur; Implicat autem cognosci comprehensivè id quod

quod essentialiter cum alio connectitur, & identificatur non cognitô terminô essentialis connexionis, sicut nec relatio sine termino, nec cognitio sine objecto comprehendi possunt: Ergo, &c.

Dices 1. In illo signo non possunt cognosci, & diligi Filius, & Spiritus sanctus, in quo non sunt cognoscibiles, nec diligibiles; Sed in illo priori signo, nec sunt cognoscibiles, nec diligibiles. Probatur: Vel enim sunt cognoscibiles abstractivè, vel intuitivè: Sed neutrum dici potest. Non quidem *abstractivè*: Tum quia talis cognitio esset imperfecta, & non commensurata objecto, quod præscindere non potest ab existentia, quia est ens necesse esse: Tum quia personæ divinæ, sunt actus puri, illa autem abstractio objectiva esset quædam potentialitas, quæ actui puro repugnat. Non etiam *intuitivè*, quia intuitiva cognitio terminatur ad rem existentem, vel futuram; personæ autem divinæ, in illo priori signo, non concipiuntur existentes; nec dici possunt futuræ in posterioribus signis; futuritio enim repugnat actui puro, & enti summè necessario, quales sunt divinæ personæ; Ergo earum cognitio non præsupponitur ad processiones divinas.

Nego minorem, & ad ejus probarionem dico, personas productas, eodem instanti cognosci, quô producentes. Potest enim aliquid priùs esse altero, secundum originem, & tamen esse simul cum altero, secundùm cognitionem; quia prioritas originis non est prioritas *in quo*; sed tantùm prioritas *a quo*; si multas autem cognitionis fit in instanti *in quo*: Licet ergo Filius, & & Spiritus sanctus, sint Patre origine posteriores, tamen quia sunt cum illo simul duratione, naturâ, & subsistendi consequentiâ: Inde eodem instanti, *in quo*, sunt cognoscibiles cum Patre. Non itaque ut futuræ, vel abstrahentes ab esse; sed solùm, ut præsentes, & ut ens necesse esse, sicut, & ipse Pater.

Instabis: Cognitio intuitiva supponit objectum suum existens: Sed in illo priori signo, in quo divina intellectio terminatur ad essentiam, Verbum non supponitur existens, quia nondum supponitur productum: Ergo in illo priori signo notitiam intuitivam terminare non potest, & consequenter, nec abstractive, nec intuitivè cognosci potest in illo signo; adeoque in eo, nullô modô est cognoscibilis.

Distinguo majorem. Supponit objectum suum existens in instanti reali naturæ, vel durationis, concedo: originis, & emanationis, nego. Minorem: similiter distinguo in illo priori signo originis Filius non concipitur productus, concedo: reverà non est productus, nego. Prioritas enim originis dicit tantùm Filium esse à Patre, non autem Patrem esse existentem aliquo instanti, in quo non sit Filius; in illa enim adoranda Trinitate nihil est prius aut posterius.

Urgebis: Si Verbum supponat cognitionem sui ipsius, & Spiritus sancti, sequitur ipsum procedere à seipso, & Spiritu sancto, nec non, & esse posteriorem seipso, & Spiritu sancto: Sed utrumque est absurdum: Ergo, &c.

Nego sequelam majoris: Nam, ut dictum est, illa prioritas originis non infert anterioritatem unius ad aliud, secundùm existentiam: Sed tantummodò, secundùm terminationem cognitionis, ita quòd priùs operatio simplex divini intellectus, divinæque voluntatis terminentur ad essentiam, & ad personas divinas, quàm dictio, & spiratio concipiantur terminari ad Verbum, & Spiritum sanctum, quatenus sunt productiones, adeoque non sequitur personas productas esse priores, aut

aut posteriores seipsis; sed tantùm quod possint concipi, & cognosci antequàm producantur; non prioritate durationis, sed conceptus.

Dices 2. Si productio Verbi supponeret cognitionem Spiritus sancti, esset ejus imago; sed hoc dici nequit; est enim imago solius patris, ut dicemus infra. Patet sequela majoris: est enim imago, & expressio illius cognitionis, quam ejus productio sequitur.

Nego sequelam majoris, Necnon ejus probationem, Filius enim est tantùm imago illius à quo producitur, quia, ut sic vendicat sibi duplicem respectum imaginis, nempe respectum principiati ad principium per quod producitur, & respectum similitudinis, seu repræsentantis ad repræsentatum: Unde, cùm Spiritus sanctus non sit principium productivum Verbi, sed tantùm terminus illius cognitionis divinæ, quam Verbi productio supponit: Inde dici non potest, quòd sit imago Spiritus sancti. Tum quia Spiritus sanctus non est objectum motivum ad illam cognitionem præviam, sed solùm essentia divina, quam divinus Pater habet â se, non verò à Spiritu sancto. Tum quia ad Spiritum sanctum, non habet respectum principiati ad principium: Ergo, &c.

Quaestio Tertia.

Qui, & quales sint divinarum processionum termini?

Notandum 1. quòd cùm divinæ processiones verè sint actiones productivæ, etiam necessariò requirunt terminum, sicut, & proportione servata omnes actiones creaturarum productivæ. Duplex autem actionis productivæ in creatis distinguitur terminus, nimirum *à quo*, & *ad quem*; actio enim productiva est veluti tendentia ab uno ad aliud. Terminus à quo iterum duplex, nimirum propriè, & impropriè dictus: Prior ex Aristotele lib. 1. Physicorum cap. 5. & sequentibus, nihil aliud est, quàm privatio illius formæ, quæ per nòvam productionem, seu mutationem acquiritur; quô fit, ut productâ formâ, terminus *à quo*, seu illius formæ privatio, definat: Posterior verò dici potest id, unde aliquid oritur, & producitur, sic natura divina dici potest terminus à quo generationis Filii, quia nempe est principium actionis productivæ Filii. Similiter terminus *ad quem* duplex distinguitur, nimirum formalis, & totalis: Prior est ratione cujus actio refertur ad totalem: Posterior verò, est ipsa persona producta, secundùm totum suum esse, tam essentiale, quàm personale.

Notandum 2. In divinis nullum esse terminum *à quo* propriè dictum, siquidem terminus à quo, est privatio illius formæ vel rei, quæ producitur, quæ definit eodem instanti, quô forma producitur; nulla autem in divinis est personarum productarum privatio, nihilque est, quod per productionem divinarum personarum extinguatur, & cesset esse in Deo, sicut extinguitur privatio, illô ipsô instanti, quô forma producta incipit esse. Difficultas autem est de termino à quo, secundùm quid, & impropriè dicto, an scilicet admittendus sit in divinis, dicique possit personas divinas de substantia producentis emanare.

Notandum 3. Quòd etsi omnes Catholici Doctores consentiant Filium oriri de substantia Patris, & Spiritum sanctum de substantia Patris, & Filii; non tamen conveniunt in modo, quô persona producta, est de substantia, seu essentia personæ, *à qua* procedit. *Durandus* enim in 1. dist. 5. quæst. 2. & *Henricus* ibidem censent Filium dici esse

esse de substantia Patris, eò quòd essentia Patris Filium constituat tanquam materia, seclusis tamen his materiæ imperfectionibus, nempe quòd inquit, *Materia sit potentia pura, quæ non sit actu, nisi per aliquam formam sibi advenientem*, item, *quòd transmutetur de privatione ad formam*, & quòd *acquirendo unam formam amittat aliam, &c.* Perfectiones autem materiæ convenientes essentiæ divinæ tres assignat Durandus, nempe quòd, *Materia præexistat producendo, & inexistat producto*: quòd *cùm forma constituat totum*: quòd *in se recipiat formam, & sit generationis subjectum* Inde concludit Durandus, essentiam divinam habere quasi rationem materiæ respectu Filii, & Spiritus sancti, nam essentia divina, quòdam ordine naturæ, præexistit personæ procedenti in divinis, & productæ inexistit. Item cum proprietate relativa, quæ est forma personæ, constituit totam personam producentem. Denique eandem relationem in se recipit, estque veluti subjectum generationis divinæ: Unde fit, ut fit de essentia personæ producentis, quasi materia. Verum contra hanc sententiam reclamant omnes penè alii Doctores Catholici, asserentes, divinam essentiam, nec esse materiam, nec quasi materiam divinæ processionis: Sed tantùm esse principium formale subsistens, in quantum videlicet essentia Patris, Filio, per generationem communicata, in eo subsistit.

His prænotatis, tria sunt in præsenti Quæstione resolvenda: *Primò*, an persona procedens verè sit de substantia ejus, à qua procedit; *Secundò*, an essentia divina sit terminus à quo processionum per modum materiæ, vel formæ: *Tertio*, an terminus ad quem divinarum processionum sit vel essentia, vel relatio, vel utrumque.

CONCLUSIO PRIMA.

Reverà *processiones divinæ sunt de aliquo, scilicet de Essentia divina.* Hæc est omnium penè Theologorum &

Probatur primò authoritate Conciliorum; nam Concilia Toletana 3. 4. & maximè undecimum in Confessione fidei ita loquitur; *Filius non ex nihilo, aut ex alia substantia, sed ex utero Patris, id est, ex substantia genitus credendus est*: Ubi imitatur illud Patris ad Filium in Psalm. *Ex utero ante Luciferum genui te*: Quo etiam testimonio utitur Concilium Hispalense 2. Can. 13. Concilium Nicænum in Confessione fidei, & Ephesinum in Epistola ad Nestorium, *Credimus*(inquit)*in unum Dominum Jesum Christum Filium Dei natum ex Patre, hoc est, ex substantia Patris, Deum de Deo.*

Denique idem habet Concilium Florentinum sess. 19. dicens: *Hanc nobis doctrinam Doctores omnes tradiderant, orationes has exponentes*; FILIUS EST EX SUBSTANTIA PATRIS, ET SANCTUS SPIRITUS EX PATRIS, FILIIQUE SUBSTANTIA, constat etiam ex Symbolis, in quibus Filius dicitur, *Deus de Deo, lumen de lumine, &c.* maximè verò in Symbolo sancti Athanasii, ubi legimus, *Deus est ex substantia Patris, ante sæcula genitus.*

Probant hoc ipsum omnes sancti Patres, maximè verò S. Augustinus lib. 3. contra Maximinum cap. 14. *Aut de aliqua substantia*, inquit, *natus est Dei Filius, aut de nulla: Si de nulla, ergo de nihilo; quod vos* Arriani *non dicere jam tenemus; si de aliqua, nec tamen de Patris, non verus est Filius; si de Patris, unius, ejusdemque substanti e sunt Pater, & Filius.* Et cap. 15. eandem probationem, cum proportione, extendit ad Spiritum sanctum dicens, *Spiritus sanctus non est de nihilo, sed inde est unde procedit.* Simili argumento eandem veritatem probat idem ipse, vel potiùs al-

alter in lib. contra Fœlicianum cap. 6. *Nativitatem*, inquit, *Filii Dei, ortumque rimantibus, hæc, nisi fallor, occurunt: id est, ut aut ex Patre sit: aut ex nihilo, aut ex altero, aut ex seipso. Horum quæso consequentiam videamus, si ex seipso, non rectè Filius dicitur, qui non natus, sed ingenitus prædicatur: si ex nihilo; creatura cum cæteris, non creaturæ author ostenditur. Si ex altero; non ejus, cui credimus, sed nescio, cujus incogniti Patris Filius prædicatur. Quòd si præter hæc quatuor non potest inveniri quintum; nec de his propter evidentem blasphemiam tria prædicari penitùs possunt; restat ut substantialiter de Patre sit genitus.*

Probatur insuper Conclusio. Filius divinus non est de nihilo productus, alioqui esset creatus, & creatura, igitur est de aliquo præexistente: sed nihil aliud præexistit, quàm ipse Pater, Ergo oriri debet de Patris substantia.

Secundò. Omnis Filius habet in se aliquid Patris; non enim Filius est id, quod producitur de externa materia, aliàs Claves, & Tunicæ, cæteraque artefacta essent Filii fabrorum, sutorum, & artificum: Ergo Filius etiam divinus debet in se habere aliquid Patris; at non habet Paternitatem: Ergo habet essentiam, ex qua oritur.

Denique si non esset de substantia Patris, non posset ei dici consubstantialis: at consequens est absurdum, & contra fidem: Ergo, &c.

Dices 1. Essentia, & substantia divina est, simplicissima, & indivisim communis Patri, Filio, & Spiritui sancto: Ergo si Filius, v.g. oriatur ex essentia divina, qua ratione dicitur esse de substantia Patris, eadem dicitur esse de substantia propria, nec-non, & de substantia Spiritus sancti: sed consequens hoc est absurdum: Ergo, &c.

Nego sequelam majoris: Cum enim Filius dicitur esse de substãtia Patris, nihil aliud significatur, quàm quòd eadem essentia, & substantia, quæ est in Patre in primo signo originis, communicetur Filio in secundo signo originis: Filius autem, in illo priori signo originis, non rectæ dicitur habere essentiam, quæ illi communicatur in secundo signo; nec ille sibi ipsi propriam substantiam communicat, ideoque dici non debet de sua substantia, sed de substantia Patris.

Dices 2. Si Pater divinus genuit Filium de sua substantia: Ergo Verbum dici poterit Filius substantiæ Patris: Sed hoc est absurdum, dicitur enim tantùm Filius respectu correlativi, nempe patris; at essentia divina non habet rationem Patris, neque correlativi ad Filium: Ergo nec Filius dici potest de ea genitus.

Nego sequelam majoris: Quamquam enim S. Augustinus lib. 15. de Trinitate cap. 19. explicans illud ad Colossenses 3. *Qui eruit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in Regnum Filii Charitatis suæ*, dicat, *Filium Charitatis esse Filium substantiæ Patris, seu Filium, qui de substantia ejus est genitus*; Nihilominus hæc locutio est impropria; Filius enim propriè non dicitur per respectum ad principium *quo* producitur, sed per respectum ad principium *quod*: Unde Verbum divinum dici non debet propriè Filius substantiæ Patris, sed potiùs Filius de substantia Patris, ut ipsemet S. Augustinus exponit ibidem, nec-non, & cap. 12. vel 13. *Tale est, quod dico*, inquit, *de Patris scientia, vel de Patris essentia, ac si expressiùs dicerem de Patre scientia, vel de Patre essentia*.

Conclusio Secunda.

Personæ *procedentes sunt de substantia producentium, non per modum materiæ, sed per modum formæ*.

Probatur 1. Authoritate sanctorum Patrum, qui maximo consensu affirmant, causam materialem esse remo-

movendam à processionibus divinis; Ita S. Hilarius lib.12. de Trinitate, *Hic ergo*; inquit, *ingenitus ante omne tempus ex se Filium genuit, non ex aliqua subjacente materia, quia per Filium omnia; non ex nihilo, quia ex se Filium*; Similiter S. August. lib.3. contra Maximinum cap.14. *Vos autem*, inquit, *nec Filium de substantia Patris genitum vultis, & tamen eum, nec ex nihilo, nec ex aliqua materia, sed ex Patre esse conceditis, nec videtis, quàm necesse sit, ut qui non est ex nihilo, nec aliqua re, sed ex Deo, nisi ex Dei substantia esse non possit*. Unde meritò colligit Doctor in 1.dist.5. qu.2. num.11. quòd *Omnes Doctores antiqui, qui à tempore Augustini, usque ad istum* (nempe Henricum) *non sunt ausi in divinis nominare materiam, nec quasi materiam. Cùm tamen omnes concorditer dicant cum Augustino, quòd Filius generatur de substantia Patris*.

Probat autem Conclusionem Doctor ibidem num.5. Primò quia essentia divina est terminus formalis productionis generativæ Filii; Ergo non est quasi materia ejusdem. Consequentia patet: Quod enim est materia, vel quasi materia in generatione, est in potentia, vel quasi in potentia ad terminum formalem, non potest autem idem esse in potentia ad seipsum: Ergo idem non potest esse terminus formalis, & quasi materia generationis: Igitur si essentia divina est terminus formalis divinæ generationis, non est ejusdem quasi materia. Probat autem antecedens; Primò authoritate, nam Joannis 10. Filius ait, *Pater meus, quod dedit mihi majus omnibus est*; Majus autem omnibus non est, nisi aliquid infinitum, adeòque est essentia divina, quam Pater dedit Filio. Deinde S. Augustinus lib.15. de Trinit. cap.26. *Sicut Filio*, inquit, *præstat essentiam, sine initio temporis, sine ulla mutabilitate natura de Patre generatio, ita Spiritui sancto præstat essentiam, sine ullo initio temporis, sine ulla mutabilitate naturæ de utroque processio*. Secundò, terminus formalis est id, quod perfectiùs est in generatione: Sed essentia est perfectior in personis productis, quia relationes personales non dicunt perfectionem. Ergo est etiam terminus formalis. Addit, quòd in creatis natura est terminus formalis generationis, non autem proprietas individualis: Ergo idem dicendum in divinis. Denique generatio in divinis non esset univoca, si essentia divina non esset terminus formalis, quia ad generationem univocam requiritur, quòd generans, & genitum conveniant in termino formali; non convenirent autem personæ productæ cum producentibus, si essentia divina non esset terminus formalis: Ergo, &c.

Probat 2. Quia si Filius generaretur de essentia, ut de quasi materia, vel essentia sic accepta esset quid absolutum, & commune tribus Personis vel quatenus est in primo supposito. Si primum: Ergo Filius procedit de seipso, quia procedit de essentia, ut est communis tribus Personis. Si secundum: Ergo essentia, ut est in Patre, erit Filius, quia, ut est in Patre, recipit relationem Filiationis, tanquam formam Filii constitutivam.

Tertiò, quia Spiritus sanctus est de essentia æquè, ac Filius, & tamen, ex mente Henrici, non est de Essentia tanquam de Materia, aliàs ejus productio esset naturalis; Ergo nec ex ea debet esse Filius tanquam de Materia.

Quamquam autem hic communior Doctorum loquendi modus, & ad Catholicam veritatem magis sit accommodatus, nihilominùs non omnino improbanda est Henrici sententia: Si nempe ille sit sensus, quod quemadmodum materia præsupponitur, & rei,

quæ

quæ fit ex ea, & reperitur, & subsistit cum illa re, quæ est forma determinativa, & constitutiva; ita essentia divina Patris præsupponitur in priori signo originis Filio, qui de ipsa generari dicitur, & intrinsecè includitur in Filio simul cum relatione filiationis, quæ est veluti forma constitutiva Filii; Unde hæc quæstio tota penè est de nomine. Certum enim est, quòd in divinis non sit propriè forma, sicut nec materia: Sed utraque Deo tribuitur tantùm per metaphoram, & quandam proportionem, quam essentia divina habere potest cum forma, & materia in creaturis: Nihilominus *Materiæ* nomen Deum magis dedecet, quàm *Formæ*: Siquidem cum sit substantia spiritualis, & purus actus; hæc utraque appellatio directè militat cum materiæ vocabulo, non ita cum nomine formæ.

CONCLUSIO TERTIA.

DIVINARUM *processionum terminus totalis, ad quem, est tota persona producta; terminus verò formalis est ipsamet natura divina communicata Personis productis à producentibus*; Hæc Conclusio duas habet partes, quarum.

Probatur prima; Primò quidem à sanctis Patribus, qui Filium Dei totum de toto originatum, & productum esse pronunciant; sic Nazianzenus Orat. 50. Filium appellat, *Perfectum de perfecto, totum à toto, plenum à pleno*; Et infrà, *In Patre totum, quod inest totum genuit Filium*: Subscribit S. Ambrosius de Filii divinitate cap. 7. *Tantus est Filius*, inquit, *quantus videbitur esse Pater, totus de toto, integer de integro, perfectus de perfecto, consummataque virtute, & sicut Apostolus dicit, in quo inhabitat omnis plenitudo Divinitatis corporaliter*. Concinit, & Hilarius lib. 7. de Trinit. *Unum*, inquit, *ex uno, & totum à toto Deum, & Filium, neque per nativitatem Patri ademisse, quod totus est, neque hoc ipsum totum non secum nascendo tenuisse*. Idem habet S. Augustinus pluribi, maximè Sermone 125. de Tempore: *Genuit Filium*, ait, *totum à toto, perfectum à perfecto, plenum à pleno*. Idem pari ratione dici debet de Spiritu sancto, unde Concilium Florentinum sess. 18. communi consensu Latinorum, & Græcorum per Joannem, & Marcum statuit; *Processionem esse, qua Spiritus sanctus accipit esse, ac illud totum, quò est, quoque propriè Spiritus sanctus nuncupatur*. His itaque constat Filium, & Spiritum sanctum, secundùm se totos, idest, quatenus constant essentia divina, & relatione personali, non autem secundùm præcisam relationem filiationis, aut spirationis, esse terminos totales divinarum processionum.

Secundò, Persona producta non est composita, sed omninò indivisibilis: Ergo tota producitur; maximè cùm productio terminetur ad rem quatenus existit à parte rei. Hanc rationem ita urget S. Hilarius lib. 9. de Trinit. *Dum*, inquit, *non ex portione compositus est* (Filius) *sed ex simplicitate perfectus est: necesse est, ut secundùm, quòd est Pater, ipse sit omnium suorum ei, quem ex se genuit, Pater totus; dum eum Patrem ex suit omnibus nativitas Filii perfecta consummat*. Quasi diceret, cùm Persona producta sit omninò simplex, etiam, & simpliciter dici debet producta.

Secunda pars est Doctoris in 1. dist. 5. qu. 2. & dist. 13. num. 12. ubi loquens de productionibus divinis ait: *Productio ista non est fluxus aliquis, neque forma fluens, neque est ejusdem rationis cum forma, quia terminus formalis productionis est aliquod essentiale*. Censet ergo Doctor relationem constitutivam personæ productæ non esse terminum formalem productionis. Probatur *primò*, Natura est terminus formalis in productione, Creaturarum, non autem

personalitas, aut suppositalitas: Ergo idem pariter est in divinis à plena paritate rationis. *Secundò*, Ille est terminus formalis productionis, qui est forma conferens illud esse, quod primò, & per se intenditur in productione: sed essentia divina confert illud esse, quod primò, & per se intenditur in productionibus divinis, nempè quòd Persona producta sit Deus: Ergo essentia dici debet terminus formalis productionis.

Confirmatur. Quoniam generatio tendit ad hoc, ut Filius perfectè assimiletur Patri in essentia, ex vi formalissima suæ generationis; & Spiritus sanctus ex identitate essentiæ sibi communicatæ; Sed illam similitudinem, & identitatem confert, non relatio, sed essentia: Ergo hujus communicatio primariò intenditur in productione divina. *Tertiò* denique, Si relatio, non verò essentia, esset terminus formalis processionum divinarum, sequeretur illas non esse univocas, sed æquivocas: At falsum consequens: Ergo, & antecedens. Patet sequela majoris; Univoca enim sunt, *Quorum nomen commune est, & ratio substantiæ nomini accommodata omninò eadem*, ut docet Aristoteles in Ante-prædicamentis: Sed si relationes Personarum constitutivæ essent termini formales earum productionum, nec personæ productæ invicem, & cum producentibus haberent nomen commune; Filius enim non dicitur Pater; nec formale significatum per nomen esset eis commune, quòd significatur enim per filiationem, non est commune Patri, nec Spiritui sancto, & consequenter non essent univocæ, sed æquivocæ. Hoc autem est absurdum; sequeretur enim eas esse diversæ speciei, & naturæ. Quod implicat, æquivoca namque sunt diversæ naturæ, adeoque diversæ speciei.

Nec refert, quòd personæ adæquatè sumptæ, non sint ejusdem rationis, quia habent relationes oppositas, & disparatas: Nam ad univocationem, inquit Doctor in 1. dist. 13. num. 23. non requiritur, quòd univocata adæquatè sumpta, sint omninò ejusdem rationis; aliàs Petrus, & Paulus non essent univoci, quia includunt Petreitatem, & Pauleitatem, quæ sunt primò diversæ; Sufficit ergo, quòd conveniant in univocatione essentiæ.

Dices 1. Terminus formalis productionis debet esse productus: Sed essentia non est producta. Ergo, nec est terminus formalis productionis. Minor constat, Essentia enim divina, nec producit, nec producitur. Probatur minor, quia *propter quod unumquodque tale, & illud magis*; Sed terminus totalis, qui dicitur productus, ita denominatur propter formalem terminum; Ergo hic magis debet dici productus; Minor patet; Terminus enim formalis productionis est ratio formaliter constituens productum in esse producti. Ergo, &c.

Nego majorem; Anima enim rationalis in productione; & generatione hominis, est terminus formalis dans esse formale homini genito, illa tamen non producitur ab homine generante, sed sufficit, quòd communicetur ex exigentia naturali illi corpori ab homine genito; sic etiam beatissima Virgo dicitur *Deigenitrix*, non quòd Verbum genuerit, aut hypostaticam unionem effectivè produxerit, sed quòd physicè concurrerit ad productionem naturæ humanæ exigentis naturaliter suppositum, vel proprium, vel divinum. Ergo à simili sufficit, quòd essentia divina communicetur personis productis, & det eis esse divinum, ut dicatur terminus formalis productionis.

Ad probationem respondeo: Illud axioma, propter quod unumquodque tale, &

& illud magis, non verificari in omni genere causæ, maximè in causa formali; nam propter animam rationalem Petrus est homo, nihilominùs anima non est magis homo, quàm Petrus. *Adde* quòd nec in Creaturis, nec in Deo terminus formalis rei productæ sit ratio formaliter constituens eam in esse producti, imò in Creaturis hæc ratio est de prædicamento actionis, aut passionis, adeoque accidentalis est; qualis certè non est forma substantialis producta.

Dices 2. Terminus, qui producitur, accipit suam realitatem formaliter ex vi termini formalis; Sed Filius non accipit formaliter suam realitatem ex vi essentiæ; sed ex vi filiationis, quæ est sua personalis proprietas: Ergo essentia non est terminus formalis divinæ productionis.

Distinguo minorem; Non accipit suam realitatem personalem ex vi essentiæ, concedo: Essentialem, & divinam, nego. Per essentiam enim sibi communicatam Filius accipit esse divinum, in quo inbibitur divina filiatio, & sine quo illa nihil esset; Itaque Filiatio est quasi forma constituens eum in esse Filii, & personæ; quæ forma pertinet ad terminum totalem, qui producitur ut *quod*. Terminus autem, *ut quo* est ipsamet essentia.

Dices 3. Ille est terminus formalis, qui in termino totali habet rationem formæ constitutivæ, & distinctivæ: Sed sola relatio personalis hoc habet in persona producta, Ergo illa sola est terminus formalis. Major patet ex mox dictis: Probatur minor. Relatio est, quæ constituit personam, & efficit distinctionem inter producens, & terminum productum; non enim invicem distinguuntur realiter per essentiam: Ergo essentia non est terminus formalis.

Distinguo priorem partem minoris, ut priùs: Relatio habet rationem formæ constitutivæ in esse personali, concedo; Substantiali, nego. Unde essentia divina se habet quidem, ut forma dans esse divinum; Relatio verò, ut modus, seu terminus essentiæ tribuens esse personale.

Ad posteriorem minoris partem dico, equidem terminum formalem in creatis productis, statuere ordinem, & realem distinctionem inter producens, & formalem terminum productum, quoniam terminus ille formalis in creatis ordinariè producitur. Secus autem in divinis, ubi terminus ille formalis non producitur, sed tantùm communicatur. Unde quantùm ad hanc partem neganda est paritas.

Instabis. Essentia, ut diximus, est terminus formalis *quo*, saltem impropriè dictus: Ergo non potest esse formaliter terminus *ad quem*; Patet consequentia; terminus enim *quo*, & *ad quem* opponuntur.

Nego consequentiam: Sicut enim non repugnat eandem essentiam, quæ est in Patre, per generationem communicari Filio; ita etiam non repugnat eandem essentiam esse principium formale *quo*: & terminum *ad quem*, quatenus consideratur in diversis suppositis. & personis.

Ex his colligit 1. Doctor in 1. dist. 5. qu. 2. num. 13. Filium divinum (idem dicendum de Spiritu sancto) non esse de nihilo, ex eo, quòd sit de substantia Patris, hoc est, quia recipit à Patre eandem numero naturam, quemadmodum enim inquit, illa non fiunt ex nihilo, quæ præsupponunt materiam suam: ita nec illa dici debent fieri ex nihilo, quæ præsupponunt formam suam: Sed Filius præsupponit essentiam divinam in Patre, quasi formam sibi communicatam; Ergo non est dicendus fieri ex nihilo.

Colligit 2. Quòd hæc totalis divinæ na-

naturæ communicatio sufficit ad veram, & genuinam generationis rationem, non minùs, imò multò perfectiùs, quàm si fieret per substantiæ generantis decisionem; sicut enim inquit homo generans verè censetur Pater, ex eo, quòd suæ substantiæ partem decidat, eamque ad Filii formationem subministret; multò perfectiùs sibi Patris nomen vendicare debet divinus Pater; *Non decidendo aliquid sui, sed totam essentiam suam communicando, & hoc ut formalem terminum illius productionis . . . Quemadmodum enim, si Pater creatus immediatè decideret à se Filium, verè esset Pater, quia illud, quod esset, de se verè esset terminus actionis*; Sic multò magis æternus Pater perfectè filium generare dicitur, non solùm partem, sed totam naturam suam indivisim ei communicando.

Colligit 3. Verbum divinum produci non per decisionem substantiæ divinæ, nec per illius destructionem; sed per communicationem indivisibilem ejusdem omninò, non solùm identitate reali, sed etiam formali essentiæ divinæ, ut decernitur cap. *Damnamus* de summa Trinit. nimirum, *Dici non posse, quòd partem substantiæ suæ Filio dederit Pater, & partem ipse sibi retinuerit, cùm substantia Patris indivisibilis sit; utpotè simplex omnino.*

Quæres: An eodem modo, & indiscriminatim uti liceat propositione ex, & de *ad significandam consubstantialitatem personæ procedentis cum principio producente?*

Respondeo 1. Has duas propositiones *ex*, & *de*, vix apud linguarum Græcæ, & Latinæ peritos, & interpretes discrimen habere: Unde etiam indiscriminatim utrisque plurimi ex sanctis Patribus utuntur, ad denotandam consubstantialitatem personæ productæ cum producente; sic S. Chrysostomus rom. 3. de Spiritu sancto probat ejus Divinitatem, & consubstantialitatem cum Patre ex Verbis Apost. 1. Corinth. 2. *Spiritum, qui ex Deo est. Ex Deo autem*, inquit, *nihil dicitur, nisi quod est ex substantia ejus*: Sic utraque particula utitur Nazianzenus Orat. 2. de fide Nicæna, ubi sic legimus, *Deus de Deo, lumen de lumine, vita ex vita, perfectum de perfecto, totum à toto, plenum à pleno*. Sic denique Ecclesia Latina Nicænum Symbolum effert, *Ex Patre natum, ante omnia sæcula, Deum de Deo*, & de Spiritu sancto, *Qui ex Patre, Filioque procedit*.

Respondeo 2. Præpositionem *de* aptiorem esse, & frequentiùs usurpari ad significandam consubstantialitatem producti, & producentis; præpositio enim *ex* secundùm vim suæ significationis, importat tantùm ordinem producti ad producentem, non significando consubstantialitatem: at verò præpositio *de* significat præterea consubstantialitatem rei productæ cum principio producente, ut explicat S. Augustinus lib. de natura boni contra Manichæos cap. 26. *Ex ipso*, inquit, *non hoc significat, quod* de ipso; *Quod enim de ipso est, potest dici ex ipso, non autem omne, quod ex ipso est rectè dicitur, de ipso. Ex ipso enim Cœlum, & Terra, quia ipse fecit ea; non autem de ipso, quia non de substantia sua; sicut si aliquis homo gignat Filium, & faciat domum, ex ipso Filius, ex ipso domus; sed Filius de ipso, domus de terra, & ligno.* Hinc etiam Arriani, ut refert Theodoretus lib. 1. Historiæ Ecclesiasticæ cap. 8. & ut legitur in actis Concilii Nicæni cap. 2. circa finem, ut simularent se Catholicæ fidei consentire, concedebant Filium ex Deo esse. Etenim, inquiebat Eusebius Nicomediensis eorum Princeps, *Nos quoque ex Deo sumus; unusque Deus, ex quo omnia*; sed Catholici Episcopi,

Frau-

Fraudulento conatu exploratè cognito planiùs explicarunt illud : Ex Deo esse, *Ut tum creaturæ propterea, quod non ipsæ ex se, aut sine causa ortæ sint; sed principium ortus sui habeant ex Deo esse dicantur* : *Tum Filius solus existimetur ex Patris essentia constare : hoc enim unigeniti, & veri Verbi Dei Patris proprium est; quod autem ab Episcopis scriptum est, ex Patris essentia, hæc causa fuit* : Sic insidiosa Arrianorum vocabula notavit Nazianzenus Orat. 49. ubi Arrianum ita carpit, *Quia lumen Pater, & lumen Filius, rectè lumen de lumine credimus. Tu autem non lumen de lumine, sed lumen ex lumine, ita asseris, quasi à Patre, qui verè lumen est aliud lumen sit factum, quod de ipsa Patris substantia non sit, sed sicut aliud quodlibet lumen quamquam à Deo sit factum longè tamen aliud sit ab eo, qui fuerit; & ideo lumen ex lumine, non de lumine dicis*.

Nec refert, quòd particula *de* etiam videatur interdum non significare consubstantialitatem principii, & principiati, ut colligit Driedo lib. 3. de Regulis, & Dogmatibus sacræ Scripturæ, ex illo Matth. 1. *Quod in ea natum est de Spiritu sancto est*, & ex Symbolo Apostolorum, *Conceptus est de Spiritu sancto ex Maria Virgine*, & in Symbolo Niceno, *Incarnatus est de Spiritu sancto* : Quæ verba Christi humanitatis formationem indicant, secundùm quàm non est consubstantialis Spiritui sancto.

Respondeo enim particulam *de* idem ibi significare, ac præpositionem *ex* : Tum quia ita præfatum Matthæi contextum explicat S. Athanasius Dialogo 3. de Trinit. circa finem, *Inventa est*, inquit, *gravida ex Spiritu sancto* : Tum quia Maldonatus, & Salmeron eundem contextum exponentes, affirmant præpositionem *ex* magis ad Verbum respondere Græco: Tum denique quia S. Ambrosius lib. 2. de Spiritu sancto cap. 5. exponens illud Matth. 1. *Inventa est in utero habens de Spiritu sancto*, observat, quòd licèt, plerique habeant de *Spiritu*; Græcos tamen unde transtulerunt Latini, dicit, *Ex Spiritu sancto*, quod enim inquit, *ex aliquo est, aut ex substantia ejus est, aut ex potestate ejus; ex substantia, sicut Filius, qui ait*, *Ex* ore altissimi providi: *sicut Spiritus sanctus*, qui à Patre procedit; *ex Patre autem, sicut illud est; unus Deus Pater, ex quo omnia*: Ex quibus infert Mariam sanctissimam genuisse ex Spiritu sancto, non ex substantia, sed ex potestate; adeoque supponit præpositionem *de* consubstantialitatem determinatè significare, quam præpositio *ex* solùm indeterminatè declarat.

QUAESTIO QUARTA.

Quomodò fiant divinæ Processiones, an liberè, vel naturaliter?

NOTANDUM I. Quatuor à Philosophis distingui operandi modos, nimirum *liberè, naturaliter, contingenter*, & *necessariò*: Quorum duo priores, ita invicem opponuntur, ut simul subsistere non possint in eodem principio, & respectu ejusdem effectus; sicut, nec duæ differentiæ dividentes idem genus inesse possunt eidem speciei. Etenim quodlibet agens, vel determinatur ad agendum, & sic agit naturaliter; vel seipsum determinat, & sic liberè: Posteriores verò duo operandi modi, non sic invicem opponuntur; eadem enim facultas agere potest *necessariò*, simul, & *contingenter*. Actio namque dicitur necessaria, quæ non potest non subsequi, undecumque proveniat necessitas, sive ex libera determinatione facultatis, sive aliunde: Actio verò contingens ea est, quæ potest non esse, sive impediatur ab extrinseco, sive suspendatur ex libera de-

determinatione voluntatis; quò fit, ut contingentia, & necessitas stare possint cum modo operandi naturaliter, & liberè: Ex eo enim, quòd aliquid sit liberum, non sequitur illud non esse necessarium; imò quò major est libertas, eò major est necessitas; nam, ut inquit S. Anselmus lib. de libero arbitrio cap. 5. *Qui sic habet, quod decet, & expedit, ut hoc amittere nequeat, liberior est, quàm ille, qui sic habet hoc ipsum, ut possit perdere.* Unde subdit, *Liberior igitur est voluntas, quæ à rectitudine declinare non potest.* Idem docet S. Augustinus in Enchiridio cap. 105. loquens de summa libertate, qua fruetur homo post hujus vitæ miserias: *Sic oportebat*, inquit, *priùs hominem fieri, ut, & benè velle posset, & malè*; idest, ut haberet libertatem contradictionis, & contrarietatis: *Postea verò sic erit, ut malè velle non possit; nec libero carebit arbitrio, multò quippe liberiùs erit arbitrium, quòd omnino non poterit servire peccato; neque enim culpanda est voluntas, aut voluntas non est, aut libera dicenda est, qua beati esse sic volumus, ut esse miseri, non solùm nolimus, sed nequaquam velle possimus.*

Notandum 2. Multiplicem distingui libertatem, sed maximè quadruplicem, nimirum *Contradictionis*, quæ est ad positionem, vel non positionem actus, v.g. ad velle, vel non velle. 2. *Contrarietatis*, quæ est ad actus contrarios, & positivos respectu alicujus objecti, cujusmodi sunt nolle, & velle, amare, & odisse. 3. *Complacentiæ*, quâ voluntas sibi complacet in aliquo, etiam si respectu illius non habeat rationem causæ, nec aliquem actum positivum eliciat. 4. denique *Essentialem*, seu simplicem, quæ consistit in ordine actus ad principium sese eligibiliter, & delectabiliter determinans ad actum. Similiter quadruplex est necessitas. 1. *Violentiæ*, quæ accidit reluctante natura, sic grave violenter fertur sursum, & leve deorsum. 2. *Coactionis*, quę accidit reluctante voluntate; dum quis, v. g. aliquid facit, aut patitur, contra propriam inclinationem. 3. *Immutabilitatis*, quâ fit, ut oppositum non possit evenire, licèt res absolutè posset non esse; sic Deus necessariò dicitur facere quidquid faciendum decrevit, alioqui mutaretur, potuit tamen non decernere rem illam non faciendam. 4. Denique est necessitas omnimodæ *Inevitabilitatis*, quando nimirum aliquid ita est, ut absolutè non possit non esse: Sic Deus se amat necessariò, quia non potest se non amare.

Notandum 3. Cùm quæritur, an divinus Pater Filium suum *volens genuerit*: Quæstionem hanc duplicem referre sensum; quorum *Primus* est, an Pater producat Filium *voluntate*, idque voluntate, vel concurrente ad Filii, sicut ad Creaturarum productionem, vel voluntate immediatè eliciente productionem Filii, sicut concurrit ad productionem Spiritus sancti; vel denique voluntate applicante, aut copulante parentem cum prole, idest, intellectum Patris ad generationem Verbi. *Secundus* sensus est, an saltem *voluntariè* Pater genuerit Filium; idque, vel antecedenter, vel concomitanter, vel subsequenter, hoc est, an voluerit generationem Filii in priori signo originis, quo nondum intelligitur Filius productus, vel dum producitur in secundo signo; vel ubi productus concipitur in tertio signo.

CONCLUSIO PRIMA.

VERBI *divini processio nullatenus est libera, sed naturalis.* Hæc Conclusio probata manet ex illis, quæ diximus, Filium non procedere per voluntatem, sed per memoriam fœcundam, divinumque Patris intellectum, qui, ut constat, non est facultas liberè, sed naturaliter operans, & producens.

Con-

Confirmatur, insuper anthoritate. Primò quidem Concilii Nicæni lib. 2. circa medium; *De Patris sapientia*, inquit, *Deus verè est ex ipso Deo, æternus ex æterno, verus ex vero, cùm sit naturâ Filius æterni Dei, & Patris*. Similiter Athanasius Orat. 2. contra Arrianos, Filium esse dicit *ex Patre naturale genimen, & naturalem fœtum, & partum*: Et Orat. 3. Verbi generationem appellat *naturalem generationem*: Et Orat. 4. invehitur adversus Arrianos, qui Deo necessitatem coactionis adscribebant, eò quòd Catholici Filium Dei naturaliter, & necessariò à Patre genitum esse dicerent: Unde subjungit; *Id enim, quod oppositum est voluntati animadverterunt: Id autem, quod majus est, altiusque non conspexerunt. Ut enim opponitur voluntati, id, quod est præter animi sententiam; ita altius est, priusque voluntate, id quod secundùm naturam est*. Eodem modo loquitur S. Basilius, qui lib. 2. contra Eunomium, ubi Filii generationem *connaturalem ad Patrem* nominat: Et Cyrillus Alexandrinus lib. 1. Thesauri cap. 6. ait; *Dignitatem ipse Filius habet à natura, ut videlicet Deus Pater suus naturaliter sit*: Et Ambrosius lib. 4. de Fide cap. 4. *Sicut bonus Pater*, ait, *non ex voluntate est, aut necessitate, sed super utrumque, hoc est natura: Ita non generat ex voluntate, aut necessitate Pater*. Similiter loquuntur Hilarius lib. 6. de Trinit. ubi ait, *Ex se Unigeniti sui naturalis docetur nativitas*: Et Augustinus lib. 5. de Trinit. cap. 20. notat, *Verbum esse Filium naturæ, non voluntatis*. His itaque constat, Verbi generationem esse naturalem, non verò liberam.

Confirmatur etiam ratione: Omnis productio, quæ fit à principio intrinseco ex se determinato ad unum, propterea que necessariò operante, est omninò naturalis: Sed Verbi divini generatio procedit ab intellectu intrinsecè determinato ad unum, & omnimodè necessariò operante: Ergo est etiam omnimodè naturalis. *Deinde*; Productio illa censenda est absolutè naturalis, quæ per se, & formalissimè communicat naturam producendo sibi simile in natura; sed talis est Verbi divini productio, ut vidimus in præcedenti Articulo. Ergo, &c. *Denique*; Productio illa eò magis censenda est naturalis, quò longiùs distat à libero: Sed Verbi generatio summè distat à libertate; quia nullo modo procedit à voluntate, quæ est thronus, & origo libertatis: Ergo etiam absolutè dicenda est naturalis.

Objic. 1. Plures ex SS. Patribus asserentes Verbum procedere per voluntatem: In primis enim Jacobus Zebædei filius, qui apud Clementem Romanum lib. 8. Constitutionum cap. 12. sic Patrem æternum alloquitur: *Ipsum verò ante omnia secula generasti voluntate, potentia, & bonitate, sine ullo medio Filium unigenitum*. Idem habet c. 16. Secundò Athanasius in Evangelium de sanctissima Deipara scribit: *Verbum esse ex voluntate Paterna*. Tertiò Hilarius lib. de Synodis proximè ante exemplum fidei Syrmicæ, *Nativitas*, inquit, *in eo adeò perfecta natura est, ut qui ex substantia Dei natus est, etiam ex consilio ejus, ac voluntate nascatur*. Similiter S. Augustinus lib. 15. de Trinit. cap. 20. Filium Dei appellat *Consilium de consilio, voluntatem de voluntate*: Quibus concinit Concilium Toletanum 11. in Confessione fidei scribens; *Secundùm essentiam voluntas genuit voluntatem, Filius est voluntas ex voluntate*: Ergo Verbum divinum non naturaliter, sed voluntariè produci dicendum est.

Nego consequentiam; Non enim ea est sanctorum Patrum sententia; sed idcirco dicunt Filium voluntate produci, quia nempe ejus productione com-

municatur natura divina, quæ omnia attributa, adeoque etiam voluntatem essentialiter complectitur; unde veluti omnia hæc ad Verbi formationem concurrere dicuntur, non per modum principii producentis, sed per modum Divinitatis communicatæ; ita videlicet, ut Pater, qui est ipsa sua voluntas, consilium, sapientia, & cæteræ perfectiones, genuerit Filium, qui sit etiam sua voluntas, consilium, &c. ut explicat præfatum Concilium Toletanum scribens eo modô Filium dici voluntatem de voluntate, quomodo dicitur *natura de natura, quoniam secundùm Athanasium non aliud est voluntas, aliud natura Patris.*

Confirmatur hæc responsio etiam ex illis verbis S. Jacobi (*sine ullo medio*) quibus significat Filium non esse genitum concurrente voluntate, tanquam principio productivo; sed tanquam voluntate inclusa in essentia cum aliis attributis: unde ait Filium voluntate generari quomodo potentiâ, & bonitate; Certum est autem, quòd Verbum non procedat à potentia, & bonitate tanquàm à principiis: Ergo, nec ita procedit à voluntate.

Quod autem ea pariter sit mens præfatorum Patrum, constat; nam Hilarius, & Augustinus libris de Trinitate, toti sunt, ut probent Verbum non adoptione, aut libera voluntate, sed naturâ esse Filium: Similiter sanctus Athanasius illud pluribus evincit contra Arrianos: Unde Orat. 4. *Verbum,* inquit, *ex natura gignens non prædeliberat; cum Pater in Verbo reliqua omnia, quæ voluntate decernit, faciat, & condat: quemadmodum Jacobus Apostolus docuit, volens progenuit nos Verbo veritatis.* Et infrà proferens discrimen inter productionem Filii, & Creaturarum, subdit; *Filius proprium germen substantiæ Patris non aliunde est, sed à Patre, ideoque de illo non delibratur, ne & de seipso deliberari videatur;* quia nimirum si decrevisset Pater non habere Filium, eo ipso decrevisset, ut ipse non esset Pater, ac subinde simpliciter non esset.

Objicies 2. Sophisma Arrianorum, quod ita refert Nazianz. Orat. 3. de Theologia; *Vel volens,* inquiunt, *Pater Filium genuit, vel nolens . . . Si nolens, vim ergo ei allatam necesse est: & quisnam est, qui vim intulit? & quomodo cui vis allata est Deus esse potest? Si autem volens, ergo Filius voluntate est Filius, quo igitur modò ex Patre progenitus est? Ita novam quamdam Matrem voluntatem Patris locô comminiscuntur.*

Retorquet objectionem Nazianz. ibidem: *Pater, vel volens Deus est, vel nolens: Si volens, quomodo velle cœpit? Non enim priùs, quàm sit?* Et infrà; *Quid autem afferri poterit, qui juxta tuam argumentandi rationem ipse quoque voluntatis fœtus sit? Quòd si nolens, quis eum coegit, ut esset?* Idem habet Aug. lib. 15. de Trinit. cap. 20. & Cyrillus lib. 1. Thes. cap. 8. unde

Respondeo In forma: Pater producit Filium volens voluntate effectiva, aut productiva, nego: Voluntate operativa, & essentiali, concedo. Triplex itaque distingui potest divina voluntas, juxta triplicem habitudinem ad tres distinctos terminos, nimirum ad Creaturas, Spiritum sanctum, & Filium. Etenim est principium effectivum Creaturarum, quas producit ad extra liberè libertate contradictionis, quia posset eas non producere, si ita nollet: Est etiam principium productivum Spiritus sancti ad intra per spirationem, quæ libera est libertate essentiali, ut dicemus infrà: Denique est operativa circa divinam essentiam, & etiam circa Verbi divini productionem; quoniam in priori Signo originis Pater divinus novit, & vult, & amat suam essentiam, & seipsum; imò

etiam

etiam Filium, & Spiritum sanctum intellectione, & volitione essentiali, & simpliciter operativa, priusquàm concipiatur producere Filium, & Spiritum sanctum in posterioribus Signis, ut aperiet iterum.

CONCLUSIO SECUNDA.

PATER *producit Verbum voluntariè voluntate, tam antecedente, quàm concomitante, & consequente*: Hæc est Doctoris in 1. dist. 6. num. 5. ubi primam Conclusionis partem sic probat. *Dico*, inquit, *quòd Pater hoc modo gignit Filium volens, quia Pater in primo signo originis intelligit formaliter, & tunc etiam potest habere actum volendi formaliter in secundo signo originis gignit Filium, nec tantùm vult illam gignitionem à volitione sequenti primam gignitionem, sed volitione habita in primo signo originis, qua volitione Pater formaliter vult, præsupposita aliquomodo intellectione, qua Pater intelligit, non autem gignitione Verbi; sic ergo dico, quòd Pater volens generat, non tantùm voluntate consequente, sed voluntate antecedente.*

Quam veritatem sic exponit ille, vel quivis alius additione sequenti. In primo instanti Pater habet perfectum intelligere cujuscumque intelligibilis, & volibilis à se: Ergo in illo signo intelligit generationem Filii, & in secundo signo instantis habet terminum productum; nam, & in primo signo, etsi nulla persona procederet ab eo, habet, intelligere, & velle; & in illo priori, intelligit actum dicendi, qui est quasi posterior respectu actus intelligendi, & volendi. Non igitur Pater tantùm complacet voluntate in productione filii, sed volens præcedit actum generationis Filii; quia Pater quidquid intelligit per essentiam suam intelligit, & quidquid vult, per essentiam suam vult: Unde licèt intelligere Patris præcedat velle; velle tamen Patris præcedit dicere; ita quòd priùs Pater est perfectus in se, & Beatus per intelligere, & velle, quàm ista alteri personæ communicet per productionem; quia quod non convenit ei in primo instanti, quò Pater est, nunquam ei convenit, eò quòd nulla perfectio potest sibi addi productione cujuscumque personæ, quia nulla persona habet, nisi quod est sibi communicatum ab illo: *Velle* igitur, sicut *intelligere*, præcedit *dicere*: sic *spirare* sequitur *dicere* aliquomodo scilicet ordine originis.

Secunda, & tertia pars probantur illis omnibus Scripturæ textibus, quibus insinuatur Filium à Patre diligi, & Patrem in eo complacere: Sic Matthæi 3. *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui*; Sic pariter Proverbiorum 8. Sapientia æterna ait, *Cum eo eram cuncta componens, & delectabar per singulos dies, &c.* Cujus loco septuaginta Interpretes legunt. *Ego eram, cui adgaudebat quotidie, &c.* Unde Athanasius Orat. 2. contra Arrianos, *Deus*, inquit, *ipse imaginis genitor est, quam contuendo exhilaratur*; Simili modo Tertullianus lib. 6. contra Praxeam præfatum contextum legit, *Ego eram cum illo compingens, ego eram, ad quam gaudebat. quotidie autem oblectabar in persona ipsius.* Ubi observanda est dilectio cum gaudio, non solùm circa Divinitatem, sed etiam circa personas Patris, & Filii.

Confirmatur etiam illis omnibus sanctorum Patrum sententiis, qui dicunt Filium Dei à Patre dilectum, & à volente Patre genitum. Sic Clemens Romanus lib. 7. Constitutionum cap. 42. ait, *Filium beneplacito Patris genitum*, Justinus Dialogô cum Tryphone, *Volente Patre prognatum*; & Cyrillus Dialogo de Trinit. lib. 2. postquàm negavit voluntatem, quæ divinam generationem præcesserit per modum principii producentis, *Est enim non absque vo-*

luntate (generatio) *quæ est naturaliter, cùm voluntas cum natura ejus simul currat, ut sit, quæ est*. Quæ hanc adversus Conclusionem possent objici, soluta sunt in Quæstione 2. præsentis Articuli, ubi probavimus productionem Filii, & Spiritus sancti supponere notitiam, & amorem nedum Essentiæ divinæ, sed etiam ejusdem Filii, & Spiritus sancti.

CONCLUSIO TERTIA.

SPIRITUS *sancti processio est necessaria, & tamen libera libertate essentiali*. Hæc est Doctoris in 1 dist.10. nu.10. & sequentibus, nec-non, & sancti Thomæ, ut constat maximè quæst.10. de potentia art.2. ad 5. ubi cùm objecisset, *Quod si Spiritus sanctus procedat per modum voluntatis, oportet quod procedat per modum libertatis, quod autem procedit per modum libertatis potest procedere, vel non procedere, quia, quæ liberè fiunt non sunt determinata ad unum: Ergo Pater potuit producere Spiritum sanctum, vel non producere, & dare ei quamcumque mensuram magnitudinis vellet, &c.* Respondet, *Quòd naturalis necessitas, secundùm quam voluntas aliquid ex necessitate velle dicitur, ut fœlicitatem, libertati voluntatis non repugnat, ut Augustinus docet in 5. lib. de Civitate Dei cap.10. libertas enim voluntatis violentiæ, vel coactioni opponitur: Non est violentia vel coactio in hoc, quod aliquid secundùm ordinem suæ naturæ movetur. Sed magis in hoc quod naturalis motus impeditur, sicut cum impeditur grave ne descendat ad medium: Unde voluntas liberè appetit fœlicitatem licet necessariò appetat illam.*

Sic autem, & Deus sua voluntate liberè amat seipsum, & necessarium est, quòd tantùm amet seipsum quantùm bonus est; sicut tantùm intelligit seipsum quantum est, liberè ergo Spiritus sanctus procedit à Patre, non tamen possibiliter, sed ex necessitate, nec possibile fuit ipsum procedere minorem Patre, sed necessarium fuit ipsum Patri esse æqualem, sicut, & Filium, qui est Verbum Patris. Ex quibus apertè constat sanctum Thomam asserere non solùm libertatem cum necessitate subsistere; sed etiam expressè convenit cum Doctore, Spiritum sanctum procedere liberè, & tamen necessariò.

Nec refert quòd ibidem respondendo ad 3.& prima p. q.41.art.2. utramque divinam processionem *Naturalem* appellet, affirmetque Spiritum sanctum naturaliter procedere, quamvis procedat per modum voluntatis. Ibi namque *Naturale* accipit pro necessario, & ut opponitur contingenti; adeoque *Voluntarium*, quod ibi opponit naturali, sumit pro libero libertate ad opposita; non verò pro libertate essentiali, quam docet subsistere cum necessario.

Probatur itaque Conclusio. Spiritus sanctus procedit per voluntatem, seu per proprium modum operandi voluntatis: Sed proprius modus operandi voluntatis est liber: Ergo procedit liberè. Major probata manet ex dictis, & conceditur ab omnibus. Minor verò probatur; Libertas est de intrinseca ratione voluntatis, ita ut non magis repugnet hominem concipi sine animali rationali, quàm voluntatem sine libertate; *Aut enim voluntas non est, aut libera dicenda est*, ut inquiebat S.Augustinus laudatus in 2.Notabili: Ergo quidquid à voluntate tanquam principio *quo* producitur, liberè producitur.

Deinde quidquid procedit ut *amor*, & ut *donum* liberè procedit, nihil enim est liberiùs amore, & dono: Sed ex S.Augustino lib.15. de Trinit. Spiritus sanctus procedit, *Non quomodo natus, sed quomodo datus*: Ergo procedit, ut amor, & donum, & consequenter liberè.

Denique idcirco Adversarii negant Spiritum sanctum procedere liberè, quia contendunt nullam libertatem cum

cum necessitate subsistere, & omnem libertatem esse, vel contrarietatis, seu specificationis, vel contradictionis, seu exercitii. At hoc falsum est; Ergo, & illud unde sequitur. Probatur minor: Primò namque actus amoris, & desiderii, quo appetimus fœlicitatem est absque dubio liber, ut experimur; sed non est liber libertate specificationis, quia ille actus non potest fieri odium, aut aversio, non enim possumus odisse fœlicitatem: Ergo ille actus simul est necessarius, & liber, non quidem libertate specificationis, quâ possumus amare, vel odisse aliquod objectum: Ergo debet esse liber illa libertate, quam essentialem appellamus; quæque definiri potest, ***Potentia volitiva agens ex plena deliberatione, absque coactione, & violentia***, seu ut alii loquuntur, ***Potentia eligibiliter, & delectabiliter agens***. Secundò Christus liberè mortuus est juxta illud Joan. 10. ***Nemo tollit animam meam, sed ego pono eam***, & tamen non potuit non acceptare mortem sibi imperatam à Patre, cùm fuerit impeccabilis; si enim mori refugisset, Paternæ voluntati fuisset inobediens, adeoque peccasset: Ergo simul liberè, & necessariò mortuus est; non quidem libertate specificationis, vel exercitii: Ergo libertate essentiali. *Tertiò*, in Deo est vera sanctitas, eaque infinita laude digna juxta illud Psalmi 98. ***Quoniam sanctus Dominus Deus noster***; Sed sanctitas necessariò requirit libertatem in actibus, nullatenus enim compati potest cum sola naturalitate actionum; in his enim, quæ naturalia sunt, nec laude, nec vituperio digni sumus. Ergo Deus debet dici liber in illis suis actibus, non solùm erga creaturas; (quamvis enim creaturæ non essent possibiles, Deus nihilominus esset infinitè sanctus) sed maximè erga seipsum amandum; & amor Dei erga seipsum est summè necessarius, tam secundùm specificationem, quàm secundùm exercitium, nullatenus enim eum omittere potest, & multò minus mutare in odium. Ergo datur aliquis actus, qui sit simul necessarius, & liber, non quidem libertate specificationis, aut exercitii, adeoque libertate essentiali.

Confirmant has omnes rationes Scotistæ, ex eo quòd perfectissimus modus operandi, quem concipere possumus, concedendus, & assignandus est divinæ voluntati: Sed modus operandi liberè simul, & necessariò est omnium præstantissimus. Ergo illum debemus Deo assignare. Major constat. Probatur minor: Bonum, quò firmiùs possidetur, eò meliùs: at certum est, quòd liberè operari sit bonum principio libero. Ergo, quò certiùs, & fixiùs ab ipso possidetur, eò meliùs, & perfectiùs ei inest: atqui certissimè possidetur, quòd necessariò habetur. Ergo libertas operationis potest necessariò competere alicui; imò, & debet, ut perfectissimo modo operetur.

Dices 1. Spiritus sanctus procedit naturaliter. Ergo non liberè. Consequentia patet ex dictis, modus enim operandi naturaliter, & liberè sunt directè oppositi. Probatur antecedens ex S. Cyrillo libro 13. thesauri cap. 1. & 2. ubi dicit Spiritum sanctum, ***Ex ipso Filio, & in ipso naturaliter existentem***: Et infrà, ***non est igitur alius Spiritus à Deitatis essentia, sed ex ipsa, & in ipsa naturaliter, sicut digitus in manu, & manus in corpore***.

Denique circa finem ejusdem capitis, Spiritum sanctum appellat ***Ex ipsa essentia Divinitatis naturaliter emissum***: Ergo ejus processio non est libera, sed naturalis.

Distinguo antecedens: Spiritus sanctus procedit naturaliter, hoc est, à natura ipsa divina, quæ est principium remo-

tum

tum suæ processionis sicut, & Filii, concedo; id est, modo naturali, quatenus *Naturale* opponitur libero, nego: Similiter probatio est distinguenda; nec enim aliud voluit S.Cyrillus, quàm quòd Spiritus sanctus producatur per sibi communicatam divinam Essentiam: Unde ibidem cap.1. *Spiritus sanctus*, inquit, *in ipso Deo essentialiter est, & inseparabiliter ex eo procedit*, hoc est, habet eandem essentiam cum principio suo productivo.

Instabis: Spiritus sanctus procedit à principio determinato ad unum. Ergo ejus processio est naturalis, etiam quoad modum producendi naturaliter. Patet antecedens, quia Spiritus sanctus nequit non esse, adeoque necessariò provenit à principio determinato ad sui productionem.

Distinguo antecedens: Provenit à principio determinato ad unum ex propria, & voluntaria sua determinatione, concedo: ex determinatione per formam naturalem, sicut determinatur grave à sua forma naturali ad motum deorsum, nego: Determinatur ergo voluntas divina à seipsa propter suam rectitudinem circa objectum infinitum: *Essentia enim divina*, inquit Doctor laudatus num. 11. *Quæ est primum objectum illius voluntatis est ex se volenda; igitur voluntas de necessitate est in actu recto volendi illud objectum, quod est ex se rectè volendum; & sicut ex necessitate est principium volendi, ita ex necessitate est principium producendi amorem illius..... Et talis voluntas habens tale objectum præsens, est principium communicandi divinam naturam, quia est principium producendi amorem infinitum productum*: Talis enim amor productus proportionatur, tam potentiæ, quàm objecto: Unde sequitur, quòd actus productivus Spiritus sancti sit necessarius, tam ex parte objecti infiniti, quàm ex parte rectitudinis voluntatis, quæ non potest non amare bonum infinitum, & producere terminum adæquatum ipsi objecto.

Dices 2. Talis est actio productiva alicujus termini, qualis est terminus productus: Sed Spiritus sanctus naturaliter est Deus; non enim potest dici Deus liberè in ullo sensu libertatis: Ergo ejus productio est etiam naturalis, & nullatenus libera.

Nego majorem: Deus enim liberè producit lapidem, quùm omnia ad extra liberrimè faciat; lapis tamen nullo modo est liber, imò purè naturaliter existit. Ergo potest esse libertas in actione producentis cum naturalitate termini producti; adeoque, quamquam Spiritus sanctus nullatenus liberè sit Deus, tamen ejus productio potest esse aliquatenus libera.

Dices 3. Etsi Spiritus sancti processio sit libera, non minùs potest esse naturalis. Ergo ex hac parte deficit nostræ conclusionis veritas. Probatur antecedens: Sicut naturale, & liberum dividunt principium agendi; ita pariter illud dividunt necessarium, & contingens: Sed idem principium potest agere contingenter, & necessariò. Ergo etiam poterit agere naturaliter, & liberè. Major patet ex dictis in 1. Notabili. Probatur minor; Voluntas divina eadem, & simplex, simul est principium agendi contingenter, & necessariò; etenim necessariò producit Spiritum sanctum, & contingenter Creaturas. Ergo, &c.

Distinguo minorem: Idem principium potest agere contingenter, & necessariò respectu termini primarii, & adæquati, nego: Potest agere necessariò circa terminum adæquatum, & primarium, ac intrinsecum, & contingenter circa terminum secundarium inadæquatum, & extrinsecum, concedo: Itaque voluntas divina, ut habet rationem actus primi, per se, & ab intrin-

trinseco est productiva Spiritus sancti, qui est ejus terminus adæquatus primarius, & intrinsecus: Sed respectu Creaturæ, quam contingenter producit, non terminatur ejus actus volendi, nisi tantùm secundariò, extrinsecè, & inadæquatè: Unde cùm diversitas hujus actus proveniat ex diversitate terminationis, & hæc ex diversitate termini; cùmque Creatura sit ens contingens, etiam illa terminatio divinæ voluntatis ad Creaturam dicitur contingens.

Vel absolutè: *Nego minorem*, & ad ejus probationem dico, voluntatem divinam non esse principium productivum Creaturarum immediatum, sed omnipotentiam divinam, quæ formaliter à divina voluntate distinguitur, adeoque illa productionum diversitas, nempe Spiritus sancti, & Creaturarum, non in idem principium, sed in diversa est refundenda.

Dices 4. Si Spiritus sanctus procedat liberè, sequitur eum præcognosci, antequam producatur: Sed hoc est absurdum. Ergo, &c. *Major* patet, Nihil enim producitur actu voluntatis, nisi quod præcognoscitur. *Minor* probatur; Si enim cognoscatur Spiritus sanctus, vel dum præcognoscitur est aliquid, vel nihil; non potest dici nihil, quia, ut sic non posset præcognosci, & insuper sequeretur eum præsupponere nihil ante sui productionem, quod nemo dixerit: Si sit aliquid, vel aliquid existens, vel aliquid possibile: Non primum, quia sic existeret ante existentiam: Non etiam secundum, quia Spiritus sanctus non potest habere esse possibile.

Respondet Doctor ibidem num. 14. *Quòd in illo priori Signo originis, antequam intelligatur Spiritus sanctus spirari, Pater, & Filius cognoscunt Spiritum sanctum, ut intuitivè, licet non, ut existentem in se, quia cognoscunt essentiam divinam, quæ est ratio cognoscendi intuitivè, quodcumque objectum intelligibile*: Quod etiam nos supra docuimus, nempe Spiritum sanctum, & Filium præintelligi ad eorum productionem, adeoque præfatum argumentum, aliis quidem vim infert, non verò nobis; qualiter autem præcognoscatur dictum est Articulò præcedenti.

DISPUTATIO SECUNDA.

De Proprietatibus Constitutivis, Distinctivis, & Notificativis Divinarum Personarum.

E Vulgata quantùm licuit divinarum Personarum origine, & & existentiâ, ordo doctrinæ postulat, ut earum quidditas, seu constitutiva principia inspiciantur penitùs, & limatiùs explicentur. Etenim præter divinam naturam illis adorandis Personis communem; præter unius ab alia procedentis discrepantiam: Certum est proprietates eis inesse aliquas, quibus in formali ratione Personæ constituuntur, invicemque distant.

At si cujusvis, etiam exilis, & vilissimi vermiculi naturam detegere nequeat oculatissimus quisque Philosophus; quis Theologorum audebit ad ipsum Divinitatis sinum assurgere, ibique indagatione curiosa scrutari, quibus characteribus divinæ Personæ constituantur, & invicem distinctæ appareant? Imò quis non cum S. Hilario lib. 2. de Trinitate pronuntiet? *Immen-*

mensum est, quod exigitur, incomprehensibile est, quod audetur, ut ultra præfinitionem Dei sermo de Deo fit. Posuit natura nomina Patrem, Filium, & Spiritum sanctum: Extra significationem sermonis est, extra sensus intentionem, extra intelligentiæ conceptionem, quidquid ultra quæritur, non enunciatur, non attingitur, non tenetur. Verùm subdit ipse, *Euntes de importuosis locis, in altum, turbato mari sumus; nec regredi, nec progredi sine periculo licet; plus tamen difficultatis in emetiendis est, quàm in emensis.*

Attamen, ut ingentes, quæ hac in Disputatione difficultates occurrunt, aliquantulum emolliamus, eas omnes ordine justo tribus claudemus Articulis, quorum *Primus* aperiet qualiter divinæ Personæ constituantur, & distinguantur: *Secundus* refert relationes divinarum Personarum in esse personali constitutivas, & distinctivas: *Tertius* tandem complectetur characteres, seu notiones, quibus illæ adorandæ Personæ invicem distinctæ nobis innotescunt.

ARTICULUS PRIMUS.

De Personis, Hypostasibus, & Subsistentiis divinis.

DOctè, sapienterque monet S. Hilarius lib. 2. de Trinit. *Hæreticos cœlestium verborum simplicitatem pro voluntatis suæ sensu, non pro veritatis ipsius absolutione suscipere, aliter interpretantes, quàm dictorum virtus postulet; De intelligentia enim hæresis, non de Scriptura est, & sensus, non sermo fit crimen.* Subdit: *Ita, & imperitos perdunt dum rationem prædicationis hujus affirmant; & audientes fallunt, dum naturam nominibus adimunt.* Concludit: *Ergo... quia malignitas instinctu diabolicæ fraudulentiæ excitata, veritatem rerum per naturæ nomina eludit; nos naturam nominum proferamus.* Maximè verò nominum hypostasis, Personæ, & subsistentiæ aperienda est genuina significatio; siquidem compertum est eorum variam interpretationem pluribus fuisse in lapidem offensionis, & petram scandali. Quocirca ad faciliorem, & securiorem determinandorum hoc in articulo intelligentiam, operę pretium duxi nonnulla de præfatis nominibus delibare, & quidem primò.

De Nomine Hypostasis.

NEgotium *Hypostasis*, & *Subsistentiæ* olim totam Ecclesiam turbasse meritò refert Nicephorus lib. 10. Histor. cap. 15. diu namque pugnatum est apud sanctos Patres circa ipsius nominis significationem, num videlicet idem, quod *substantia*, aut, quod *suppositum* significaret. Scribit autem idem Nicephorus huic controversiæ primùm occasionem dedisse *Osium* Corduben sem Episcopum, qui missus Alexandriam ab Imperatore Constantino, ut excitatam ab Arrio turbam sedaret, primus de substantia, & subsistentia, hoc est, *Usia*, & *Hypostasi* mentionem fecit, & an idem omninò significarent in quæstionem vocavit. Quam quidem quæstionem indignam, quæ tractaretur in Concilio primùm judicavit Nicæna Synodus, ut refert ibidem Nicephorus, sed cum paulò post in Concilio Alexandrino (teste Rufino lib. 1. Historiæ cap. 29. iterum suborta fuisset controversia inter Patres, circa utriusque præfati nominis significationem, quidam asserentes eandem esse, alii verò diversam: Inde factum est, ait idem Nicephorus, ut in eodem Concilio Alexandrino definitum fuerit, ne quis communiter uteretur vocabulo hypostasis, cùm in sacris Litteris non contineatur, & S. Paulus tantùm docendi necessitate coactus abu-

sus

fus fuerit nomine subsistentiæ ad Hebræos 1. ut essentiam significaret.

Cæterùm litem illam in Concilio Alexandrino anno 362. composuisse videtur Magnus Athanasius, siquidem ipsum Concilio Alexandrino interfuisse affirmat ibidem Nicephorus c. 16. & de ipso loquens Nazianzenus Orat. 21. quæ est de laudibus Athanasii, ait: *Utraque parte leniter, & humanè accersita, verborumque sententiâ diligenter, & accuratè perpensâ, postquàm concordes reperit; nec quantùm ad doctrinam quidquam inter se dissidentes, ita negotium transegit, ut nominum usum ipsis concedens rebus eos adstringeret*: Idipsum præstitit ipsemet Nazianzenus Constantinopoli, ut testatur Orat. 32. quæ est ad 150. Episcopos, qui cùm fuissent à Theodosio convocati Constantinopolim, & similis inter eos fuisset orta controversia, probavit Nazianzenus nullam de rebus inter eos esse dissensionem, qui dicunt tres hypostases, & eos, qui unam fatentur; illi namque per *Hypostasim* personas; hi verò essentiam intelligebant. Unde liberum videbatur ad hæc usque tempora indifferenter, uti nomine *Hypostasis*, ad significandam naturam, & essentiam, quæ dicitur *Usia*, aut persona, quæ *Prosopon* appellatur.

Verùm non ibi sedata, nec omninò exhausta fuit de *Hypostasi* controversia; eam namque paulò post innovarunt Episcopi Antiochenæ Ecclesiæ, quidam admittentes cum Occidentalibus unicam hypostasim; alii cum Orientalibus tres hypostases, ut patet ex Epistola 10. S. Athanasii, in qua Occidentales arguit, quod hæresim per se stabiliant. Rursus hanc litem tempore sanctorum Hieronymi, & Augustini etiam viguisse ex eorum scriptis colligimus. Cùm enim S. Hieronymus ab Antiocheno Episcopo Arrianæ hæresis patrono urgeretur, & interpellaretur, ut tres hypostases in divinis confiteretur, & admitteret; hac de re Romanam Ecclesiam, veluti cæterarum matrem, & ad quam majores fidei quæstiones referuntur consulens, quid credere debeat, à sancto Damaso summo Pontifice postulat Epist. 57. ubi inter alia hæc scribit: *Tota*, inquit, *sæcularium Litterarum Schola nihil aliud*, Hypostasim, *nisi* Usiam *novit*: Unde post pauca infert, *Quisquis tria esse, hoc est, tres esse hypostases, id est*, Usias *dicit*: *Sub nomine pietatis tres naturas conatur asserere*: Et paulò inferiùs, *Taceantur tres hypostases si placet, & una teneatur*. Atque iterum: *Venenum sub melle latet, transfiguravit se Angelus Sathanæ in Angelum lucis*.

Eadem difficultas S. Augustinum agitavit, & detinuit, nam lib. 5. de Trinitate cap. 8. sic ait. *Essentiam, dico, quæ*, usia *græcè dicitur, quam usitatiùs* SUBSTANTIAM *vocamus: dicunt quidem, & illi*, (*scilicet græci*) hypostasim, *ita ut, plerique nostris qui hæc græco tractant eloquio dicere consueverint* μιαν ουσιαν, τρεις υποστασεις, *quod idem prorsus est unam essentiam tres substantias*. Et continuò cap. 9. subjungit, *Sed quia nostra loquendi consuetudo jam obtinuit, ut hoc intelligatur, cùm dicimus* Essentiam, *quod intelligitur cùm dicimus*, Substantiam, *non audemus dicere unam essentiam tres substantias*. Et lib. 7. capite 4. *In principio*, inquit, *dictum est à nostris græcis una essentia, tres substantiæ, à latinis una essentia, vel substantia, tres personæ, sicut jam diximus, non aliter in sermone nostro, id est, latino essentia, quàm substantia solet intelligi*. Ex quibus constat Augustinum eodem modo suspectam habuisse dictam vocem *Hypostasis* apud Latinos, sicut eam habuit Hieronymus; nisi, quòd tandem lib. 7. de Trinitate cap. 6. concedit Latinè dici posse *tres substantias* in Deo, sicut Græcè dicuntur *tres hypostases*, ubi scandalum

lum non esset, & de sensu Catholico constaret.

Inde factum est successu temporis, ut vocabulum *Hypostasis*, ex usu Ecclesiastico, non substantiam, seu essentiam: Sed personam, seu suppositum significaret. Imò quidquid reclament Grammaticuli quidam hæretici, si antiquitatem ipsam consulamus, patebit, *Hypostasim* pro subsistentia fuisse à doctioribus usurparam: Constat enim in primis Aristotelem, vel alium authorem libri de mundo ad Alexandrum, circa medium, dixisse, *Eorum, quæ ex aere nobis observantur, ut strictim hæc attingantur, alia apparent, alia substant*, seu Græcè, *alia sunt secundùm hypostasim*, hoc est, verè existunt. Item Dionysius cap. 1. de divinis Nominibus Deum appellat *Henada Trishypostaton*, hoc est, unitatem ter subsistentem, & cap. 3. ter utitur nomine *hypostasis* ad designandam subsistentiam personarum: Eodem nomine, & in eadem significatione usus est Justinus Martyr in expositione veræ Confessionis Trinitatis, &c. Quibus patet, perperam Nicephorum lib. 10. Historiæ cap. 15. & Socratem lib. 3. cap. 7. dixisse vocem *Hypostasis*, quâ utuntur Ecclesiastici, barbaram esse, & à nullo ex Antiquis, ad significandam personam fuisse usurpatam.

DE NOMINE SUBSISTENTIAE.

SUbsistentiæ vocabulum varias antiquitùs habuit significationes; nam, ut ait Rusticus in disputatione contra Acephalos, *Subsistentia interdum personam significat, nonnunquam verò substantiam; in sanctâ enim Synodo Ephesina utrumque monstratur*. Imò Athanasius in Quæstionibus qu. 4. *Subsistentiæ* nomen extendere videtur ad quodlibet individuum, etiam accidentis significandum, ait enim, *Tres subsistentiæ orbis solaris, radius, & lux*: Insuper, *tres subsistentiæ: subjectum ignis, urens, & lucens*. Frequentiùs tamen usurpatum fuit in Conciliis ad significandam hypostasim, vel personam. ita Concilium Nicænum 1. lib. 2. ait, *Una divinitas sanctæ Trinitatis in tribus subsistentiis perfectis æqualibus consideratur*: Et circa finem eiusdem libri, postquam personas, & hypostases divinas distinxit, adjungit, *Quidquid per se subsistit, quatenus per se subsistit, propriè natura personam, sive faciem, sive figuram habere dicitur*. Similiter Constantinopolitanum 1. Epistola ad Damasum dicit Deum, *In tribus perfectissimis subsistentiis, sive in tribus perfectis, ut neque Sabellii languor locum habeat confusione subsistentiarum personis, aut peremptione proprietarum*.

Denique Constantinopolitanum secundum anathematismô 2. ait, *Si quis non confitetur unam Deitatem in tribus subsistentiis, sive personis adorandam, anathema sit*: Idem repetit Concilium Lateranense sub Martino primo, Consultatione 5. Can. 1. dicens, *Si quis non confitetur, secundùm sanctos Patres propriè, & verè Patrem Filium, & Spiritum sanctum, Trinitatem in unitate, & unitatem in Trinitate, hoc est, unum Deum in tribus subsistentiis consubstantialibus, anathema sit*.

Hoc ipsum confirmant omnes sancti Patres, quos in longum profert Ruiz disp. 34. sect. 3. Unde Theodoretus in breviario Liberati capite ultimo additionum ait, *Subsistentia, & persona in nullo significatorum differunt, nisi nomine; subsistentia enim persona est, sed natura quidem, & substantia generale quoddam, subsistentia verò, atque persona quoddam proprium significat*.

DE NOMINE PERSONAE.

NOmen *Personæ*, ut affirmat Boetius lib. de duabus naturis, videtur traductum ex iis, quæ in comœdiis,

ctis, tragædiisque eos, quorum interest homines repræsentabant, seu, ut addit Anitius, *Quoniam personis inductis Histriones, quorum intererat in tragœdia, vel comedia repræsentabant, idcirco cæteros homines, quorum certa esset pro sui forma agnitio, & Latini* personas, *& Græci* prosopa *vocaverunt*. Inde juxta primariam sui institutionem usurpatum fuit ad designandam cujusque faciem, & figuram; qualiter Patres Concilii Nicæni lib. 2. personam usurpaverunt, *Cum personam audimus*, inquiunt, *ne suspicemur, quod est divinum habere humanam effigiem, expers est enim compositionis, atque figuræ*, cùm autem probasset ex Evangelio, maximè ex illo Matth. 16. *Faciem cœli diiudicare nostis*, ubi pro *facie* Græcè legitur *Prosopon*, concludit, *quidquid enim per se subsistit, quatenus per se subsistit propriæ naturæ personam, sive faciem, sive figuram habere dicitur*.

Nihilominus usus invaluit, ut *Persona* nomen significaret idem, ac suppositum, sive ultimum complementum naturæ individualis, qua ratione etiam usurpatur passim in Scripturis, ubi legimus Deum non esse acceptatoré personarum, maximè actorum 10. Romanorum 2. &c. Unde, ut Græcis morem geramus, essentiam pro *Usia*, substantiam pro *Hypatsi*, suppositum pro *Hypostasi*, personam pro *Prosopo* usurpabimus. His prælibatis, tria sunt in præsenti Articulo resolvenda. Primum, an, & quomodo nomen, & ratio personæ Deo conveniat: Secundum, quibusnam divinæ Personæ constituantur, an videlicet proprietatibus absolutis, vel relativis. Tertium denique, an præter tres subsistentias relativas, & personarum constitutivas admittenda sit una absoluta, quâ divina Essentia subsistit.

QUÆSTIO PRIMA.

An, & quomodo ratio Personæ Deo conveniat?

NOTANDUM I. Variam esse, sed maximè duplicem personæ definitionem. Primam tradit Boetius supra laudatus, dicens, *Persona est rationalis naturæ individua substantia*. Quam definitionem, licèt non improbet Doctor, in 1. dist. 23. num. 4. nihilominus censet eam exponendam esse per definitionem traditam à Ricardo lib. 4. de Trinit. cap. 22. dicente, quòd, *Persona est intellectualis naturæ incommunicabilis existentia*. Etenim secundùm definitionem Boetii sequeretur animam rationalem, imò, & Deitatem, quatenus præscindit à suppositis divinis, esse personam, quia tam Divinitas, quàm anima rationalis, est rationalis naturæ individua substantia; nullus tamen Deitatem sic consideratam personam appellabit; aliàs quatuor essent Personæ divinæ; Nullus pariter asserere debet animam rationalem esse personam; siquidem non est ultimatè completa, nec incommunicabilis, semper enim dicit ordinem ad corpus, vel quod informat, vel quod informare potest. Non tamen me latet plures huic sententiæ quantùm ad animam rationalem refragari; at de his videtine Physici, & Metaphisici.

Notandum 2. Ex eodem ibidem, naturam in hoc à persona distingui, quòd natura sit communicabilis, persona autem sit incommunicabilis, *ut quo*, & *ut quod*. Communicari ut quod, est communicari, ut superius suis inferioribus, cum quibus fit idem, sic natura humana est communicabilis, *ut quod* Petro, & Paulo, qui uterque reverâ est homo; communicari, *ut quo*,

est communicari, vel ut natura singularis suo supposito, vel ut forma subjecto, à qua denominatur, sic v.g. natura humana in Christo esto sit singularis, tamen est communicabilis, *ut quo*, quia est unibilis supposito Verbi, sic pariter albedo, quæ est in pariete, est communicabilis, *ut quo*, quia ipsi unitur tanquam subjecto, quod informat; Hanc utramque communicabilitatem excludit ratio personæ, & suppositi siquidem natura personata, nec est alteri communicabilis per modum superioris, & naturæ communis, quia est singularis, & individua: neque etiam ut quo, quia non potest communicari alteri, nec ut supposito, nec ut subjecto. Siquidem non habet rationem partis, sed totius omnimodè completi, & terminati.

Notandum 3. Quòd quamvis natura divina secundùm se præcisè spectata, & prout præscindit a personis Patris, Filii, & Spiritus S. sit perfecta in esse naturæ divinæ, & infinitæ; quia ut sic constat omnibus prædicatis essentialibus, modis intrinsecis, & attributis eam undequaque in esse naturæ infinitæ constituentibus; nihilominùs ut sic, non est completa in esse hypostatico, nec est ultimo terminata secundùm existentiam: Siquidem communicatur Patri, Filio, & Spiritui sancto, secundùm se subsistentibus, & naturam divinam ultimò terminantibus. Inde fit, quòd quamvis natura divina sic considerata, habeat existentiam, & subsistentiam, ut constabit quæstione tertia sequenti; tamen ut sic non habet rationem suppositi, neque personæ; sed constituitur in ratione personæ per proprietates relativas, quæ naturam divinam determinant ad suppositum Patris, Filii, & Spiritus sancti. His notatis tria sunt in præsenti quæstione resolvenda. *Primum*, quòd ratio personæ propriè Deo conveniat: *Secundum*, quòd illa ratio non sit aliquid positivum, sed negativum. *Tertium*, quòd univocè tribus personis conveniat.

Conclusio Prima.

NOmen, & ratio Personæ verè, & propriè Deo competit: Hæc est communis, & de fide, ut constat omnibus illis: Tum Scripturæ, tum Conciliorum oraculis, quibus tres divinæ Personæ invicem distinctæ in Deo affirmantur.

Probatur etiam ratione. Persona ex dictis est naturæ rationalis incommunicabilis existentia; sed evidentissimum est hæc tria in definitione personæ posita, nempe naturam rationalem, existentiam, & existendi modum incommunicabilem Deo perfectè competere; naturam quidem rationalem, quippe cùm Deus inter naturas spirituales primarium, & excellentissimum gradum teneat, & infinita non quidem discurrendi; sed intelligendi virtute, ac sapientia sit prædictus: Similiter existentiam, nam ipsi primò, & maximè convenit esse ens necessariò existens; Denique existentiam incommunicabilem ipsi competere, ipsamet naturalis ratio demonstrat, quoniam primo, & maximo enti necessariò competit modus existendi independenter ab alio, & consequenter modus per se subsistendi, quod idem est, ac incommunicabiliter existere: Ergo, &c.

Deinde; Si existeret in alio tanquam forma in subjecto, vel tanquam natura in supposito, non existeret per se præcisè, sed tantùm ratione alterius; à quo sustentaretur, sed hoc Deum primum ens omnino independens dedecet, Ergo, &c.

Denique: tantò verior, atque perfectior erit in Deo ratio personæ, quantò perfectiùs illi convenit per se subsistere, atque omninò incommunicabiliter existere; Sed Deo perfectissimè con-

convenit modus subsistendi per se, quippe cùm à nullo pendeat tam in esse, quàm in conservari: Competit pariter ratio existendi perfectissimè independenter ab alio, tanquam à subjecto, & supposito extraneo, & quòd non sit divinum, ac idem realiter cùm Deitate: Ergo pariter ipsi perfectimè competit ratio personæ.

Dices 1. Nomen personæ Deo non tribuitur in sacris litteris. *Insuper* inusitatum fuit, & ignotum primis Christianis, ut refert Coccius lib.1.de Trinit. Articulo 4. *Denique* propriè nihil est in Deo, quod nomen istud significet, & Theologi utuntur nomine personæ non, ut aliquid exprimant, sed ne tacentes videantur, ut ait sanctus Aug. 5. de Trinit. cap. 9. *Cùm quaeritur*, inquit, *quid tres? magnâ prorsus inopia humanum laborat eloquium. Dictum est tamen tres Personæ non, ut illud diceretur, sed ne taceretur*: Ergo fatendum est nomen personæ verè Deo non convenire, aut certè Theologos hac de re nihil exploratum habere.

Nego consequentiam, & ad primum dico; Quamquam nomen *personæ* nullibi reperiatur in sacris litteris de Deo dictum; nec ullibi legamus personam Dei; nihilominùs, quod personæ nomen significat, multipliciter in Scriptura sacra invenitur affirmatum de Deo, nempe, quòd sit Spiritus, infinita sapientia præditus, adeoque, quòd sit rationalis naturæ: Similiter, quòd existentiam habeat incommunicabilem, *ut quo*, & *ut quod*, quippe cùm propter suam singularitatem communicari non possit tanquam natura communis, & propter suam independentiam communicari nequeat, vel tanquam forma subjecto, vel tanquam natura individuali supposito: Ergo cum ratio personæ Deo perfectissime competat, etiam personæ nomen ipsi congruè tribuitur.

Ad secundum dico, Quòd equidem personæ nomen non fuerit primitùs usurpatum à fidelibus, Deoque attributum, sed tamen factum est, inquit Richardus lib. 4. de Trinit. cap. 5. ut, *Qui hoc nomen personæ primò ad divina transtulerunt, hoc ipsum ex necessitate fecerunt, ut quid responderent quærentibus, quid tres illi in Trinitate essent, cùm tres Deos esse respondere non possent*. Subdit: *Non jam quæramus; ex qua necessitate sit postea ad divina translatum, sed in qua veritate per Spiritum veritatis sit translatoribus inspiratum, & à Latina Ecclesia universaliter frequentatum*. Certum est ergo, ex inspiratione S. Spiritus, & communi usu Ecclesiæ personæ nomen Deo propriè competere.

Ad tertium dico, Equidem nomen personæ non perfectè declarare quidditatem, & peculiares proprietates, quibus tria Divinitatis supposita distinguuntur ab invicem; nihilominùs sapienter illud nomen à Catholicis usurpatum fuisse, ut uno vocabulo respondere possent Sabellianis interrogantibus, quid essent illa tria. Nec aliud voluit S. Augustinus loco citato: cui quadrat, quod addit lib. 7. cap. 4. *Cùm ergo quæritur, quid tria, vel quid tres, conferimus nos ad inveniendum aliquod speciale, vel generale nomen, quo complectamur hæc tria; neque occurrit animo, quia excedit supereminentia Divinitatis usitati eloquii facultatem: Veriùs enim cogitatur Deus, quàm dicitur, & veriùs est, quàm cogitatur*.

Dices 2. Ratio personæ reddit naturam eandem numero incommunicabilem alteri supposito; Natura enim humana, v.g. quæ est personata in Petro, communicari nequit alteri; sed natura divina, quæ communicatur Patri, at eadem etiam communicatur Filio, & Spiritui sancto: Ergo in Patre non est incommunicabilis, adeoque, nec personata.

Re-

Respondeo 1. Distinguendo majorem: Natura personata est incommunicabilis præcisè quatenus natura singularis est, nego: natura enim humana Christi verè, & propriè singularis, ac individualis est, & tamen communicatur, & unitur Verbo: est incommunicabilis reduplicativè, ut personata, hoc est, quatenus significat præcisè naturam determinatam per personalitatem, seu personam in concreto, concedo. Et similiter distincta minore.

Nego consequentiam: Itaque natura divina est quidem in Patre communicabilis alteri, quatenus natura divina est: non verò quatenus personalitas est Patris; ut sic enim nihil aliud significat, quàm suppositum constans naturâ divinâ, & Paternitate; adeoque nihil aliud significat, quàm Patrem. Certum est autem, quòd Pater divinus non sit communicabilis Filio, ut cum eo sit unum, & idem; imò ab eo distinguitur realiter.

Respondeo 2. Hoc esse peculiare divinæ naturæ, quòd eadem omninò, & indivisibilis communicari possit tribus suppositis, quia nec plures numerò naturas divinas patitur illius infinitas; nec aliquam multiplicationem, & divisionem summa illius unitas, & simplicitas sustinet; Secus est autem de naturis creatis, quæ cùm finitæ sint, & multiplicabiles; inde fit, quòd eadem numero natura non possit esse in pluribus suppositis.

Dices 3. Natura divina quatenus præscindit à divinis Personis est omnimodè completa, & incommunicabilis alteri naturæ; siquidem est individua, & singularis: Ergo ipsi non opus est ulla superveniens ratio personæ, & suppositi, quæ ipsam compleat, & incommunicabilem efficiat.

Distinguo antecedens: Est omnimodè completa in ratione naturæ divinæ, nimirum, quia constat prædicatis essentialibus, modis intrinsecis, & attributis ipsam perficientibus, & constituentibus in ratione entis infinitè perfecti, concedo: Est completa in esse hypostatico, & ultimo incommunicabili, nego. Natura enim divina præcisè sumpta; tota, & integra inest Patri, Filio, & Spiritui sancto. Unde ex se non habet rationem suppositi neque personæ; siquidem non est ultimò terminata secundùm existentiam; sed constituitur in esse personæ per proprietates illas relativas, quæ sunt ultimus terminus existentiæ naturæ divinæ, & cum illa constituunt tres subsistentes ulterius incommunicabiles aliis, ut terminantibus.

CONCLUSIO SECUNDA.

PRobabilius est: *Personalitates divinas esse modum aliquem positivum, terminantem naturam divinam, & illam veluti complentem in esse incommunicabili*. Hæc videtur esse genuina Doctoris sententia in 3. dist. 1. quæstione 1. num. 10. ubi cùm dixisset naturam creatam dici posse communicabilem tribus modis, nempe vel *actualiter*, sicut anima communicatur corpori, quod actu informat, vel *aptitudinaliter*, sicut anima separata, quæ habet inclinationem ad corpus informandum, vel *obedientialiter*, qualis est potentia obedientialis in anima rationali, ad informandum corpus ejus, subdit, *Persona divina non tantùm habet negationem communicationis actualis, & aptitudinalis: sed etiam habet repugnantiam ad communicationem*, ut quod, & ut quo. *Repugnantia autem talis non potest esse, nisi per entitatem positivam, & ideo sequitur personam istam nunquam esse sine tali entitate, sed, & persona creata, quia non repugnat ei communicari, cùm sit in potentia obedientiali, non est sic incommunicabilis, & ideo non oportet tribuere talem entitatem personalem* positivam, sed ei sufficit duplex negatio communicatio-

nis

nis actualis , & aptitudinalis .

Probatur insuper: Personalitas divina duplex munus sortitur ; complet enim naturam divinam , eamque ultimò terminat, & personas divinas constituit , ac distinguit : Sed natura divina non potest compleri per simplicem negationem , neque Personæ divinæ constitui , & realiter invicem distingui per aliquid purè negativum : Ergo ratio personæ in divinis debet esse aliquid positivum .

Deinde ex S. Augustino lib. de Doctrina Christiana, *Res, quibus fruendum est sunt Pater, Filius, & Spiritus sanctus.* Insuper ex eodem 7. de Trinit. cap.5. *Non est aliud Deum esse, & personam esse:* Sed res , & Deitas sunt aliquid positivum: Ergo pariter divina personalitas pro formali est aliquid positivum .

Denique, Persona divina est ens reale positivum: Ergo formale illius constitutivum debet etiam esse reale , & positivum .

Dices . Personalitas creata formaliter consistit in duplici incommunicabilitate , ut quo , & ut quod, nihilque positivum importat præter rationem individui ; Ergo ita dicendum de personalitate divina .

Nego consequentiam ; Et ratio disparitatis est primò , quia , ut supra dixit Doctor , Personalitas divina dicit repugnantiam ad omnimodam communicationem, qualem non dicit persona creata ; negatio autem fundata in repugnantia , cùm sit omnimodè inseparabilis à subjecto,ideo requirit aliquid in subjecto , ratione cujus ab eo nequeat separari : Unde fit , ut omnis repugnantia sit alicuius repugnantia , hoc est , alicujus non habentis potentiam ad aliquid: negatio verò simplex, quam dicit personalitas creata non ita est à subjecto inseparabilis , quia de facto separatur in natura humana à Verbo divino assumpta .

Addes quod etiam seclusa personalitate creata , adhuc remaneat ratio individui, quæ sufficienter distinguit naturam singularem ab alia ; seclusa autem divina personalitate nihil superesset , quò personæ divinæ constituerentur ; & invicem distinguerentur .

CONCLUSIO TERTIA.

ABSTRAHI *potest divinis personis aliquis conceptus communis,qui sit ipsis univocus in ratione personæ* . Ita Doctor in 1.dist.25. num.1. & probat : Quia quælibet ex tribus personis divinis dicitur persona ; & reverà tres conveniunt in ratione personæ , ut sic , non autem sicut Petrus , & Paulus conveniunt in hoc homine , nam *hic homo*, dicitur tantùm æquivocè de Petro , & Paulo : Pronomen enim *hic* significat , quod demonstrat : Unde quando dicitur de Petro *hic homo* , demonstratur res illa singularis , quæ est Petrus , quæque diversa est omnimodè ab alia re singulari, quæ est Paulus : Unde fit ut *hic homo* non dicatur de eis univocè at Persona divina verè de tribus secundum propriam suam rationem ; siquidem quælibet earum reverà est naturæ divinæ incommunicabilis existentia ; Ergo ipsis convenit univocè .

Confirmat : Si personæ nomen non conveniret ipsis univocè,non dicerentur tres personæ ; nihil enim numeratur , nisi quòd est univocum : Unde canis cœlestis , & terrestris non rectè dicuntur duo canes , quia nomen *Canis* non est univocum cœlesti , & terrestri: Sed reverà dicuntur tres divinæ personæ : Ergo personæ nomen, & ratio ipsis univocè convenit .

Dices . Tam verè , & propriè dicuntur tria individua , & singularia creata , quàm tres Personæ divinæ: Sed ex Doctore singularia creata,non conveniunt in ratione communi univoca ; Etenim *hic homo* univocè non convenit Petro , & Paulo : Ergo quamvis dican-

cantur tres Personæ divinæ, non rectè infertur personæ nomen, & rationem ipsis convenire univocè.

Respondeo ad majorem, eatenus dici tria individua, quatenus verum est, quod numeratur in eis natura creata, quæ ipsis univocè convenit; Unde cùm ita numerari non possit natura divina in personis divinis, quia eadem numerò est in tribus; ideo debet numerari in ipsis aliud univocum eis conveniens; hoc autem aliud nequit esse, nisi id, quod formaliter dicit persona: Ergo ratio personæ debet esse ipsis univoca.

Instabis: Non solùm tria individua creata, sed etiam tres differentiæ individuales, & singularitates propriè dicuntur; sed tres differentiæ individuales non conveniunt in ratione communi univoca; Ergo quamvis dicantur tres personæ divinæ, non inde sequitur eas univocè convenire.

Respondeo: Equidem tres singularitates rectè dici, non propter communitatem naturæ conceptus univoci, sed propter proportionem officii, quia æquè distinguunt ultimò, & reddunt naturam incommunicabilem pluribus inferioribus. At personæ divinæ non solùm ita conveniunt propter proportionem officii, sed etiam propter definitionem, & rationem Personæ divinæ, quæ ipsis competit; quælibet enim earum reverà est naturæ divinæ incommunicabilis existentia, ut quo, & ut quod. Unde non est paritas.

Quaestio Secunda.

An, & quibus proprietatibus divinæ Personæ in esse personali constituantur, & distinguantur?

NOTANDUM I. Variam esse, sed maximè triplicem, circa præsentis Quæstionis resolutionem, Theologorum sententiam: quarum *Prima*, inquit Doctor in 1. dist. 2. num. 1. fuit *Præpositivi* affirmantis divinas Personas se totis constitui, & destingui, quam sententiam pridem à Scholis eliminatam, denuò revocavit *Gregorius Arriminensis* in 1. dist. 26. & 27. *Secunda* est *Linconiensis*, & *Joannis à Ripa*, ibidem dicentium, esse quidem in divinis aliquas proprietates personarum constitutivas, & distinctivas, sed eas esse absolutas, non relativas; quam sententiam, quia Doctor laudatus variis probat argumentis, & solvit ea omnia, quæ in eam solent objici, nonnulli Recentiores eandem ipsi perperam tribuunt. *Tertia* tandem communis, & universalis Theologorum sententia jam prævalet, divinas personas constitui per proprietates relativas: qualiter autem *id* fiat non eodem modò omnes explicant, etenim argumenta Scoti, inquit, Vasquez disp. 189. cap. 1. usque adeò exercuerunt Thomistarum ingenia, ut in varias opiniones eos diviserint, quidam enim asserunt personas non constitui relationibus quatenus relationes sunt, sed quatenus formæ hypostaticæ, dicunt enim divinam relationem duo sibi vindicare, nimirum esse *in se*, seu per se; & esse *ad aliud*; ac secundum esse *in se*, constituere personam, secundum verò esse *ad aliud*, non constituere, sed referre personam ad aliam sibi correlativam: Aliqui cum S. Bonaventura in 1. dist. 26. q. 3. docent, tres personas constitui relationibus, ut origines sunt, v. g. Patrem divinum in ratione personæ constitui Paternitate, non ut Paternitas est, sed ut generatio activa. Cæteri denique cum Subtili Doctore censent relationes divinas esse divinarum Personarum constitutivas quatenus formaliter sunt relationes.

Notandum 2. hic non moveri Quæstionem de constitutione reali, quæ fiat per constitutiva realiter invicem di-

distincta, sed formali, quæ nimirum fit per constitutiva formaliter distincta; licèt enim qualibet divina Persona sit ens realiter simplex, & indivisibile propter indistinctionem realem proprietatum personalium ab essentia; nihilominus duplex in ea concipitur entitas, quarum una est absoluta, & simpliciter; altera relativa, & modalis, seu modus taliter essendi: per primam Deus est unus, & constituitur formaliter in ratione Dei: per secundam verò est trinus, & constituitur in ratione Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Esse absolutum prius est prioritate rationis, & signi, quàm relativum; est enim primarium, quod per relativum tanquam per esse secundarium contrahitur, & determinatur ad personam; unde relationes rectè concipiuntur, quasi advenire naturæ divinæ, illamque constituere in esse personali, quod secundum se considerata, nempe quatenus divinitas est, non habet.

Notandum 3. Quòd etsi proprietates relativæ concipiantur advenire naturæ divinæ, jam essentialiter constitutæ, non tamen sunt accidentales, sed substantiales; quemadmodum formæ, licèt non sint materiæ essentiales, sed advenientes, &, ut inquiunt Logici, accidentales, tamen sunt in se substantiales, & unà cum materia constituunt compositum, non ex accidente, & subjecto, sed ex substantiis diversis. Insuper, nedum illæ proprietates sunt substantiales, & constituunt substantias, seu res per se existentes, verùm etiam sunt formæ hypostaticæ, & rationes suppositorum, ac personarum, quæ unà cum Essentia divina constituunt Personam divinam in esse naturæ intellectualis completæ, & ultimò terminatæ secundum existentiam. His prænotatis tria sunt determinanda: Primò, quòd Personæ divinæ constituantur proprietatibus. Secundò, quòd illæ proprietates sint relativæ. Tertiò, quòd divinas Personas formaliter constituant præcisè quatenus sunt relationes.

CONCLUSIO PRIMA.

PERSONÆ *divinæ non constituuntur, nec distinguuntur se totis, sed per aliquas proprietates personales.* Hæc est communis inter Theologos, & colligitur, ac firmatur.

Primò, ex variis Conciliis, præsertim ex Lateranensi cap. *Firmiter*, ubi dicitur, quòd *Sanctissima Trinitas, secundùm communem essentiam, est individua, secundùm verò personales proprietates discreta*: Item in Concilio Florentino sess. 1. asseritur *Personas divinas per suas proprietates differre*: Denique Ecclesia cantat in præfatione Missæ Festi sanctissimæ Trinitatis, *Ut in personis proprietas, in essentia unitas, & in majestate adoretur æqualitas.*

Probatur 2. authoritate sanctorum Patrum. Primò quidem S. Dionysii lib. de divinis Nominibus cap. 2. dicentis, *Ea, quæ sunt divinæ fœcunditatis inter se non reciprocari, sed solùm Patrem fontem esse cœlestis Divinitatis, ita ut non sit Pater Filius, nec Filius Pater, sed laudes sanctæ suas cuique Personæ divinæ proprietates conservent.* Item sanctus Basilius lib. 2. contra Eunomium, *Proprietates*, inquit, *ac notæ quasi characteres quidam, ac formæ in substantia inspectæ distinguunt quidem, quod commune est appropriatis characteribus, communicationem verò substantiæ non amputant.* Sanctus Athanasius Dialog. 1. *Hypostasis*, ait, *proprietatem habet minimè communem hypostasibus, quæ essentiæ subsunt, nec numeri multiplicationem admittit cùm sit unica, & singularis; quidquid verò numeri multiplicationem admittit omnino proprietatem habet, & quod proprietatem habet numerum admittit.* Sanctus Ambrosius in Symbolum Apostolorum cap. 11. *Nos*, inquit, *Dei-*

tatis personas in proprietatibus suis distinguentes, unitatem tamen sanctissimæ Trinitatis inseparabilem confitemur: His adstipulatur S.Augustinus serm.38.de Tempore, *Habent*, inquit, *singulæ in Trinitate personæ aliquid proprium, quò inseparabili æqualitate aliquam in se ostendant proprietatem*: Unde Concilium Toletanum 11. in Confessione Fidei meritò concludit, *Est*, inquit, *unicuique personæ manent sua proprietas: Pater enim æternitatem habet sine nativitate, Filius æternitatem cum nativitate. Spiritus S. processionem sine nativitate.*

Probat 3. Doctor ratione Theologica: Quæcumque non sunt primò diversa, sed habent aliquid, in quo conveniunt, non distinguuntur se totis; sed aliquô sui: At Personæ divinæ, non sunt primò diversæ, quia sunt ejusdem essentiæ: Ergo non distinguuntur se totis, sed aliquô sui.

Deinde plures proprietates sunt in eadem persona, sicut in Patre innascibilitas, & generatio activa, quæ secundùm S. Augustinum 5. de Trinit. cap. 6. invicem distinguuntur, nam, inquit, *Si Pater non esset ingenitus, posset tamen esse Pater, & è converso*: Ergo etsi per impossibile una non distingueret Patrem ab aliquo, posset alia distinguere, & è converso; adeoque Pater semper habet aliquid, quô distinguitur à Filio, & consequenter non distinguuntur se totis.

Denique: in Patre est generatio activa, & spiratio activa: Sed spiratione activa non distinguitur à Filio: Imò illa est cum Filio communis: Ergo Pater non seipsô totô distinguitur, sed aliquô sui.

Confirmantur hæ rationes. Si personæ se totis distinguuntur: Ergo etiam essentiâ distinguuntur: Sed hoc fieri nequit; quia in essentia conveniunt, idem autem non potest esse principium conveniendi, & distinguendi. *Insuper*, aut Persona divina, v.g. Pater, habet aliquid ultrà essentiam, quod non habet Filius, aut non habet: Si primum, habemus intentum: Si secundum, non potest reddi ratio, cur hæc persona sit Pater potius, quàm altera; imò neque cur sit persona distincta ab altera: Ergo meritò oppositam conclusionis sententiam temerariam esse, & penè hæreticam nonnulli Recentiores pronuntiant; nihilominus ipsius assertores.

Objiciunt 1. Persona divina est æquè simplex, ac essentia: Sed essentia ipsa divina seipsâ distinguitur à quocumque alio: Ergo, & persona.

Confirmatur: Paternitas non magis est simplex, quàm Pater: Sed Paternitas, quia simplex est, nullô à se distinctô constituitur: Ergo, nec Pater.

Nego majorem: Nam, ut observavimus in 2. Notabili Persona divina constituitur in esse personæ completæ per entitatem Deitatis, & personalitatis, adeoque persona duas dicit entitates, seu formalitates sui constitutivas, & sic minus dici posset simplex, quam essentia. *Vel distinguo* est æquè simplex, ac essentia, simplicitate reali, quæ excludit compositionem realem ex partibus realiter distinctis, concedo: Simplicitate formali, quæ excludit pluralitatem formalitatum, nego: Hæc autem simplicitas formalis non convenit Deo, sed realis, ut probavimus agendo de divina Simplicitate: similiter distinguenda est confirmatio. *Addo insuper*, Paternitatem non ideo non constitui aliquô ab ipsa distinctô, quia simplex est, sed quia concipitur per modum formæ, quæ non constat formalitatibus aliis: Unde cùm Pater per modum totius, & concreti significetur, constetque natura, & Paternitate, quæ formaliter distinguuntur, etiam per aliud à natura divina distinctum constitui debet, adeoque

que non eadem est ratio de Paternitate, ac de Patre.

Objiciunt 2. Constitutum dependet, & causatur à constituente: Sed Personæ divinæ sunt omnino independentes, & incausatæ: Ergo non constituuntur aliquò distinctò.

Distinguo majorem: Constitutum reale, quod fit per unionem constituentium realiter distinctorum, qualis est constitutio compositi physici, quæ fit per unionem materiæ cum forma, dependet à constituente, & uniente constitutiva, concedo: Constitutum formale, quod fit per formalitates realiter indistinctas, quæque seipsis, & independenter ab aliquo extrinseco uniuntur, & totum constituunt, ita dependet, nego.

Objiciunt 3. Ex Concilio Lateranensi capite *Firmiter*, dicitur, quòd *Pater totam substantiam dedit Filio*: Sed proprietates illæ, si quæ sint, sive relativæ, sive absolutæ, sunt substantiæ: Ergo illas dedit Filio; adeoque per eas non distinguitur à Filio: Ergo, nec per eas Pater divinus in esse personæ constituitur.

Respondeo Concilium nomine *substantiæ* intelligere essentiam, & naturam divinam, quatenus præscindit à proprietatibus personalibus; qualiter etiam sancti Patres soliti sunt in hac materia opponere substantiam relationi: Unde Boetius circa finem libri de Trinitate, *Substantia continet unitatem, relatio multiplicat Trinitatem*. Quibus opponit unitatem multitudini, substantiam relationi.

CONCLUSIO SECUNDA.

PERSONAE *divinæ constituuntur, & distinguuntur proprietatibus non absolutis, sed relativis*. Hæc est communior, & verior Theologorum sententia, &

Probatur primò illis omnibus Scripturæ sacræ textibus, quibus divinæ Personæ nominibus relativis *Patris*, *Filii*, & *Spiritus veritatis à Patre procedentis* appellantur, maximè verò ex illo Matthæi ultimo, ubi Christus mittens Apostolos ad Gentium conversionem præcipit, ut Baptizent eos, *In nomine Patris, Filii, & Spiritus sancti*, ex quibus locis sic arguo: Scriptura sacra, & Christus Dominus Personas divinas designat nominibus maximè propriis, & personales proprietates significantibus: Sed hæc nomina ex primaria sua impositione significant relationem, non verò, quid absolutum: Ergo proprietates illæ personales sunt relativæ. Major constat. Christus enim Dominus ea nomina personis imposuit, quæ optimè quadrant in illas, prout à nobis in hac vita possunt concipi, atque distingui.

Probatur 2. Ex Conciliis, maximè Toletano 11. in Confessione Fidei capite 1. *In relativis*, inquit, *personarum nominibus, Pater ad Filium, & Filius ad Patrem, & Spiritus sanctus ad utrosque refertur: quæ cùm relativè tres personæ dicantur, una tamen natura per substantiam creditur*: Et infrà, *In relatione personarum numerus cernitur*. Idem colligitur ex Concilio Florentino, ubi Joannes Theologus Ecclesiæ Latinæ causam agens, tacitè approbante Concilio dixit, *Sola relatio apud omnes Græcos, & Latinos Doctores divina processione personas multiplicat; Cui etiam duo illa à quo, & ad quod, de quibus supra dictum est conveniunt. Siquidem igitur relationes hujusmodi personas multiplicant, ita ut non alia ratione, quàm vi relationis Pater à Filio, una persona ab alia differant*. Censet ergo Personas divinas relationibus constitui, & distingui; quod confirmatur insuper ex oratione, quam habuit Bessarion Patriarcha pro unione utriusque Ecclesiæ Græcæ scilicet, & Latinæ, ubi cap. 6. ait, *Ideo utroque quidem modo di-*

distinguuntur divinæ Personæ; priùs tamen, & principaliter, secundùm modum intelligendi per relationes, per quas etiam constituuntur divinæ Personæ: Et paucis interjectis, *utroque quidem modo distinguuntur divinæ Personæ, sed principaliùs relatione, sive proprietatibus.*

Probatur 3. Authoritate sanctorum Patrum; etenim Nazianzenus Orat. 37. *Mutuæ eorum relationis differentia*, inquit, *diversa quoque ipsis nomina procreavit*; Nimirum Patris, & Filii. Similiter Chrysostomus homil.5. de incomprehensibili Dei natura, sic distinguit, *Nomina Dei propria, ut personarum denotetur proprietas, Pater namque, & Filius nomen personæ proprium est, Deus verò, & Dominus commune*: S. Cyrillus Alexandrinus lib.12. thesauri cap.15. *Nulla*, inquit, *differentia est inter Patrem, & Filium, nisi sola personalis, quia Pater est, & ille Filius, quomodo Filius erit creatus, quùm Pater increatus sit? præsertim cùm relativa nomina alterum ad alterum dicantur, & unô dictô alterum statim intelligat? nam, qui Patrem dicit, Filium illicò intellexit, & qui Filium appellavit, ad Patrem confestim retulit*. Concinit, & Damascenus de Fide cap.11. *Unum*, inquit, *Deum agnoscimus, in solis autem proprietatibus, nimirum Paternitatis, Filiationis, & Processionis, atque quantùm ad causam, & ea quæ ad causam proficiscuntur, at personæ perfectionem, hoc est, existendi modum discrimen advertimus.*

Denique S. Anselmus librô de processione Spiritus sancti capite 1. ita scribit. *Hæc itaque sola causa pluralitatis est in Deo, ut Pater, & Filius, & Spiritus sanctus dici non possint de se invicem, sed alii sint ad invicem, &c.* Quibus omnibus patet apertam esse sanctorum Patrum sententiam divinas Personas proprietatibus non absolutis, sed relativis constitui.

Ratione efficaci, hæc veritas probari nequit: Nam omnes, quæ excogitari possunt proponit, & subtiliter solvit Doctor in 1. dist. 23. num. 31. sola itaque hæc formari potest. In mysteriis Fidei, maximè in mysterio Trinitatis, nihil debet affirmari, nisi quod conformius apparet Scripturæ sacræ, & sanctorum Patrum dictis: Sed tam Scriptura sacra, quàm sancti Patres significant Personas divinas constitui non absolutis, sed relativis: Ergo, ita tenendum est.

Deinde, sancti Patres, plerumque docent omnia absoluta esse tribus divinis personis communia: Sed proprietates personales, non sunt tribus communes: Ergo non sunt, quid absolutum.

Denique: per id formaliter divinæ Personæ constituuntur, per quod formaliter distinguuntur, & multiplicantur; Sed id fit per solas relationes, ut constat ex dictis; sola enim relatio multiplicat Trinitatem: Unde commune illud effatum, *In divinis omnia sunt unum, ubi non obviat relationis oppositio*: Ergo, &c.

Objicies 1. Illud Proverbiorum 30. ubi Salomon de Deo loquens, quærit inter alia, *Quod est nomen ejus, id est* Patris, *& quod nomen Filii ejus si nosti*? Ex quo sic arguitur. Omnis quæstio supponit aliquid, & aliud inquirit: Sed hic supponuntur Pater, & Filius divinus esse; & insuper quæruntur eorum propria nomina: Ergo Salomon supponit proprium nomen primæ, & secundæ personæ non esse *Patrem*, & *Filium*, aliàs non esset locus quæstioni, sic enim sciret, & nesciret idem, seu scire supponeret, & investigaret, quô nihil ineptius.

Respondeo, Salomonem ibi quidem meritò quærere aliud, quod adæquatè, & exactè explicet naturam, & proprietatem, tum Patris, tum Filii divini; quia licet hæc nomina Pater, & Fi-

Filius significent personas divinas constitui, & distingui per relationes, non tamen sufficienter explicant, quæ, & quales sint illæ divinæ relationes constitutivæ, & qualiter illæ divinæ Personæ constituantur: constitutionem quidem personarum per relationem significant; personarum dignitatem non explicant.

Objicies 2. Una Persona divina refertur ad aliam per relationem: Ergo per eam non constituuntur in esse personæ. Patet autecedens; id enim, quod refertur, nec est essentia, quia relatum distingui debet realiter à termino; Essentia autem divina, quæ est in Patre non distinguitur realiter à seipsa in Filio; imò est eadem realiter; neque etiam relatio refertur, quia ipsamet est causa referendi; ideoque, quod refertur est persona. Probatur consequentia 1. authoritate S. Augustini dicentis libro 7. de Trinit. cap. 2. *Omne relativum est aliquid excepta relatione*. Et cap. 3. *Si Pater*, inquit, *non est aliquid ad se, non est, quod refertur*.

Deinde, quod refertur per relationem, est prius relatione, quia est fundamentum, & subjectum relationis; fundamentum autem præsupponitur ad id, quod in eo fundatur.

Denique, quod denominatur relatum, non est essentia, nec relatio: Ergo est suppositum, & persona: Ergo quemadmodum paries, qui denominatur albus, præsupponitur ad albedinem, ita persona præsupponi debet ad relationem, per quam refertur, adeoque per eam non constituitur in ratione personæ.

Negat consequentiam Doctor nu. 41. Illud enim, quod refertur, est totum suppositum constans essentia, & relatione, quod quidem suppositum, ita constitutum dicitur relativum, seu relatum.

Ad primam probationem Respondet num. 42. S. Augustinum non velle, quòd illud relatum, *ut quod*, sit quid absolutum, sed tantùm, quòd includat aliquod absolutum, tanquam fundamentum relationis.

Ad secundam probationem, dicit antecedens esse verum de relationibus creatis, quæ non constituunt suppositum in esse suppositi, non verò de divinis, quæ sunt suppositorum constitutivæ; constitutum enim est posterius omnibus suis constitutivis, aut saltem simul naturâ cum eis; adeoque persona constituta per relationem, est simul naturâ cum ipsa relatione, per quam constituitur in esse Personæ divinæ.

Adde quòd, idcirco relationes creatæ debent supponere, id, quod referunt, quia sunt accidentia, quæ adveniunt fundamentis, tanquam subjectis: Secus autem est de relationibus divinis, quæ cùm sint substantiales, non præexigunt subjectum, quod referant, sed solùm præsupponunt essentiam, ex qua oriuntur, & cum qua personam constituunt.

Eodem modo solvitur tertia probatio. Ideo namque albedo supponit album, quia est accidens ipsi extrinsecùs adveniens, & ab eo realiter distinctum; Essentia autem divina, nec distinguitur realiter à relatione, sicut, nec persona relata, ideoque non debet ad eam præsupponi.

Objicies 3. Relatio realis supponit extrema constituta realiter distincta: Sed relationes divinæ sunt reales: Ergo supponunt personas relatas ad invicem, realiter constitutas, & distinctas, adeoque illas non constituunt. Probatur major: Tum quia, id, quod refertur, priùs constituitur, quàm referatur: Tum quia Aristoteles probat identitatem idcirco non esse relationem realem, quia non præexigit extrema realiter distincta: Tum denique, quia

quia persona producens in esse personali constituta, est prior origine, & ratione, quàm persona ab illa procedens: atqui relatio neutro modo potest esse prior, quia relata sunt simul natura, & cognitione: Ergo persona producens non constituitur in suo esse personali per relationem.

Negat majorem Doctor ibidem n.42. inprimis enim, illud falsum est de relationibus transcendentalibus, quæ non supponunt extrema jam constituta, & distincta, sed sunt unum extremorum, quod seipso formaliter, & ex natura sua refertur ad aliud, estque per se formaliter relatio ad aliud; sic v.g. refertur cognitio ad objectum, potentia ad possibile, &c. relationes autem Personarum divinarum sunt transcendentales.

Ad primam probationem dico, id, quod refertur per aliud, debet priùs constitui, quàm referatur, concedo; quod refertur per seipsum, nego: Personæ autem divinæ referuntur ad se invicem per seipsas: Unde fit, quòd Persona divina non priùs constituatur in esse, quàm referatur.

Ad secundam probationem dicit Doctor, non ex eo solùm Aristotelem colligere identitatem non esse relationem realem, quia non præexigit extrema realiter distincta; sed præterea, quia supponit, quòd identitas unius ad se, non faciat etiam extrema realiter distincta.

Ad tertiam probationem, distinguo majorem; Persona producens est prior origine, productâ prioritate *in quo*, seu durationis, nego: Prioritate *à quo*, seu originis, concedo: Ad minorem dico, relata esse simul natura, & cognitione, quia à productione unius colligitur existentia illius correlati; vel in esse existendi, vel in esse objectivo. Inde fit, quòd in primo signo originis, quo concipitur Pater, etiam cognoscatur Filius, non quidem in esse existenti pro illo priori signo, sed tantùm in esse objectivo, ut dictum est agendo de objectis divinarum processionum.

Adde, quòd, inquit Doctor num.44. quamvis relationes sint simul naturâ, tamen ex aliquibus correlationibus, una potest esse prior alterâ prioritate originis, sic enim actio prior est passione sibi correlativa.

Instabis: Suppositum præintelligitur aliquo modo actioni, quia priùs intelligitur unumquodque per se existere, quàm per se agat; Ergo in priori signo originis, vel suppositum Patris intelligitur, ut aliquid absolutum, vel, ut aliquid respectivum; Si primum, habetur intentum; Si secundum, ergo in illo priori signo originis, etiam præsupponitur Filius, antequàm generetur, & sic non erit terminus generationis.

Confirmatur, quia quacumque prioritate etiam unum correlativum præintelligatur alicui, eadem prioritate, etiam illius correlativum præintelligitur.

Adde, quòd, si Paternitas sit constitutiva Patris, sic erit prior Patre; Ergo Filiatio, quæ simul est cum Paternitate, erit etiam prior Patre, & sic Filius non erit à Patre productus.

Distinguit majorem Doctor: Quando suppositum non constituitur per actionem productivam, concedit; quando, ita constituitur, negat. Pater autem divinus constituitur in esse Patris, & primæ personæ per generationem activam; adeoque ad illam non debet præsupponi. Negat etiam secundam partem consequentis simul, & ejus confirmationem, quia, ut mox dictum est, simultas naturæ, quam habent correlativa, non tollit prioritatem originis, & consequenter non impedit, quin priùs origine Paternitas

com-

competat Patri, quàm sit Filiatio, aut intelligatur convenire Filio.

Objicies 4. Omnis relatio realis terminatur ad absolutum; sed hoc esset falsum, si persona, ad quam terminatur Paternitas, constitueretur per relationem, sic enim non esset quid absolutum, sed quid respectivum. Ergo, &c.

Negat majorem Doctor n.43. Quamvis enim verum sit de relationibus non constituentibus extrema, quòd terminari debeant ad absolutum; falsum tamen est de iis, quæ constituunt extrema realiter distincta: sicut enim earum fundamentum est quid respectivum, ita pariter earum terminus qui, potest esse quid respectivum, quia constituitur in esse termini per relationes.

CONCLUSIO TERTIA.

PERSONAE *divinæ constituuntur in esse personali per relationes, sub formali ratione relationum*: Hæc videtur esse genuina Doctoris sententia, ut colligitur ex variis locis, maximè verò q.4. quodlibetica n.4. & q.19. num.5. & in primum dist.2. quæst.7. dist. 5. q.2. & dist.11.q.4. Denique fusissimè dist.26. per totam, & probatur primò authoritate Concilii Toletani 11.cap.1. ubi dicitur, quòd *Personæ divinæ, hoc solo, numerum insinuant, quòd ad invicem sunt, & in hoc numero carent, quòd in se sunt*: Ergo ex definitione Concilii relationes, non constituunt, nec distinguunt personas, secundùm eorum *esse in*, ut volunt Thomistæ, sed secundùm earum *esse ad*, hoc est sub formali ratione relationis. Colligitur pariter ex discursu Joannis Theologi in Concilio Florentino sess.18. dicentis; *Igitur relationes hujusmodi personas multiplicant, ita ut non alia ratione, quàm vi relationis Pater à Filio, ac una persona ab alia differant*: Quid est autem *vi relationis differre*, nisi sub ratione formali relationis? proprium autem esse relationis, inquit Philosophus, est *esse ad*, non verò *esse in*: Ergo reverà personas divinas constituunt sub formali ratione relationis.

Probatur ratione: Relatio non potest constituere, aut distinguere personas divinas, nisi secundum rationem formalem, quam habet: At non habet aliam rationem formalem, quàm relativam. Ergo præcisè constituit personas, quatenus est relativa, seu quatenus respicit terminum.

Confirmatur: Non potest relatio concipi, nisi intelligatur secundùm suam essentiam, & rationem formalem, quâ à cæteris entibus differt: Sed propria essentia relationis est respicere terminum, per hoc enim à cœteris entibus differt, cœtera enim entia habent esse in se; hoc verò totum est ad aliud: Ergo, &c.

Secundò: Illud per quod relatio formaliter constituit personam, vel est aliquid formaliter per se, vel ad aliud. Si primum, illud est absolutum; adeoque personæ non constituuntur per relationem: Si secundum, ergo reverà constituit formaliter Personas divinas, quatenus est relatio.

Tertiò, Impossibile est concipere formam aliquam in esse alicui, quin tribuat ipsi suum effectum formalem: Sed effectus formalis relationis est referre actu unum ad aliud: Ergo eô ipsô, quô intelligitur Paternitas divina, v.g. etiam intelligitur actu referens Patrem ad Filium, & consequenter implicat, quòd Paternitas intelligatur constituere Patrem in ratione personæ, quin intelligatur, ut actu referens Patrem, & Filium. Insuper illud *esse in*, quod dicit relatio, vel significat essentiam, cum qua personam constituit, vel personam constitutam: Non primum, quia relatio Paternitatis non dicitur esse in essentia, sed in Pa-

Patre : Non etiam secundum , Sic enim relatio Paternitatis non constitueret primum suppositum , sed jam constitutum supponeret , sicut forma supponit subjectum , in quo est .

Objiciunt 1. S. Augustinum lib.7. de Trinit.cap.2.dicentem : *Substantia ipse Pater est , non quo Pater est , sed quo est ita dicitur Persona Patris , ad se quippe dicitur persona non ad Filium , vel Spiritum Sanctum* : Ergo ex mente S.Augustini persona divina non est formaliter ad aliam; adeoque non constituitur in esse personæ per relationem reduplicativè , ut relatio est .

Respondeo S. Augustinum per illud *esse ad se* , non negare personam esse relativam ad aliam , illud enim ibidem astruit , sed tantùm , quòd quælibet persona habeat in se principium sui constitutivum, & realiter distinctum ab alia persona : *Vel dico* eum ibidem velle , quòd divinæ relationes personales sint substantiales, & per se, non autem accidentales , & in alio tanquam in subjecto inhæsionis,ut sunt relationes Creaturarum .

Objicies 2. Ratio personæ , & ratio relationis sunt oppositæ;Persona enim est , quid in se subsistens ; relativum autem est essentialiter ad aliud ; Personalitas est ipsa substantia in se , relatio verò est ipsa referentia ad aliud: Ergo persona non constituitur in ratione personæ per relationem reduplicativè , ut relatio est .

Distinguo antecedens : Rationes personæ , & relationis sunt oppositæ in creatis , concedo : In divinis , nego : Disparitas enim est,quòd relatio creata sit accidens præsupponens subjectū, jam undequaque substantialiter completum , adeoque habens rationem subsistentis , & personæ : Secus autem in divinis , ubi relatio ipsa personas constituit , & distinguit .

Objicies 3. Si divinæ relationes quatenus relationes sunt reduplicativè , divinas Personas constituerent , & distinguerent, maximè, vel quatenus relationes sunt , vel , quatenus sunt relationes divinæ . Non primum , quia tunc quælibet relatio etiam creata esset constitutiva,& distinctiva personæ: Non etiam secundum , aliàs cuilibet relationi divinæ competeret personam constituere , adeoque spiratio activa , quæ relatio divina est personam divinam constitueret , quod falsum est : Ergo , &c.

Respondeo : Rationem illam constitutivam personæ competere divinis relationibus non præcisè , quatenus divinæ sunt , sed quatenus habent invicem oppositionem ratione processionis,& originem unius personæ ab alia: Vel potius quatenus important , & significant distinctionem realem unius ab alia : Spiratio autem activa talem distinctionem non importat , quia fit per unum , & idem principium formale *quo* , nempe per voluntatem .

COROLLARIUM I.

Ex dictis *infertur* 1. contra Thomistas , divinas relationes non esse constitutivas personarum , quatenus sunt formæ hypostaticæ , ut rectè probat Doctor in 1.dist.28.qu.3.n.2. *Tum quia* relatio considerata, ut forma hypostatica , concipitur , ut entitas , vel absoluta , vel respectiva : Licet enim conceptus entis in communi , nec sit respectivus , nec absolutus , quia ens, ut sic præscindit ab ente respectivo , & absoluto, ac utrumque sub se complectitur : Tamen entitas singularis , qualis est entitas constitutiva personæ in esse incommunicabili , debet esse , vel absoluta , vel respectiva, siquidem inter ens singulare absolutum , & respectivum non datur medium : Sed entitas constitutiva personæ non potest esse absoluta , alioquin sequeretur divinas personas constitui per absoluta,

quod

quod improbatum est: Ergo concipi debet, ut relativa. *Tum quia* illa ratio formæ hypostaticæ, vel significat aliquid distinctum à ratione formali Paternitatis, v.g. ut relatio est formaliter, vel non; Si primum, ergo Pater non constituitur per relationem, sed per formalitatem distinctam à formalitate relationis, quod tamen omnes Thomistæ improbant. Si secundum: Ergo personæ formaliter constituuntur per relationes, ut relationes sunt, siquidem constituuntur per entitatem, quæ est formaliter relatio.

Confirmatur à simili. Quamvis Albedo, v.g. possit concipi, ut disgregativa visus absque eo, quòd concipiatur, ut est qualitas; tamen sicut nemo dicere potest eam non esse albificativam, nec disgregativam visus, ut est talis qualitas; ita à pari quamquam possimus formare aliquem conceptum de Paternitate divina, in quo explicitè non involveretur conceptus relationis, tamen non propterea debet inferri, quòd non constituat personas, ut relatio est.

COROLLARIUM II.

INFERTUR 2. Ex eodem ibidem n.3. quòd etsi divinæ origines non sint distinctæ formaliter à relationibus: *Tum quia* aliàs essent quid absolutum, adeoque essent tribus personis communes, quod implicat; *Tum quia* nihil tam ad aliud, quàm generatio, & spiratio activa, aut passiva; adeoque generatio activa nihil aliud est formaliter, quàm Paternitas, sicut, & generatio passiva idem est formaliter cum Filiatione: attamen non præcisè divinas Personas constituunt, ut origines sunt reduplicativè, sed tantùm, ut relationes.

Primò quia inquit Doctor, origo, ut origo formaliter est tantùm via inter personam producentem, & productam: Ergo non est forma constitutiva earum; imò videtur supponere in persona producente formam propriam constitutivam; etenim priùs aliquid concipitur habere suum esse, quàm concipiatur operari: Ergo priùs Pater concipitur constitutus in ratione personæ saltem inadæquatè, quàm concipiatur adæquatè producere Filium: Idem dicendum de persona producta. Origo enim est via, quâ persona producta recipit suum esse, & consequenter, quâ recipit formam sui constitutivam in esse personæ.

Secundò constitutivum rei habentis esse fixum, & permanens, debet exprimi per modum fixi, & permanentis, non autem, ut via ad esse, hoc est, non ut *in fieri*, sed ut *in facto esse*: At personæ divinæ habent esse fixum, & permanens: Origo autem significat aliquid fluens, & tantùm præcisè significat esse quod fit, & producitur: Ergo personæ divinæ in facto esse non constituuntur adæquatè per origines, sed per relationes.

Tertiò denique origo, ut origo formaliter, est quid absolutum, vel quid respectivum: Non primum, ut dictum est, & insuper sequeretur, quòd personæ constituerentur per aliquid absolutum, si in suo esse personali per origines absolutas essent constitutæ: Si secundum: Ergo personas non constituunt, ut origines præcisè, sed ut relationes.

Itaque divinæ origines personas quidem realiter distinctas propriè significant, non autem formaliter constituunt. Quo sensu intelligendi sunt illi sancti Patres, qui divinas personas per origines constitui, & distingui videntur asserere. Sic S. Cyrillus lib. 2. Thesauri cap. 3. *Ut hypostasim* ait, *quæ generat, & quæ generatur divina Scriptura rationibus distingueret, Patris, & Filii nominibus usa est*. Sic S. Anselmus librô de processione Spiritus S. cap. 2.

Hæc, inquit, *sola causa pluralitatis est in Deo, ut Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, dici non possunt de invicem, sed alii sint ab invicem, quia prædictis duobus modis est Deus de Deo, quod totum dici potest relatio*. Sic denique S. Damascenus libro 1. de Fide cap. 2. dicit; *Patrem, Filium, & Spiritum sanctum omnino esse unum excepta ingeniti, generationis, & processionis proprietate*: Non quòd reverà Patres velint Personas divinas constitui per origines; sed quòd constitutæ, & realiter distinctæ meliùs innotescant per relationes, quatenus origines sunt, quàm prout concipiuntur sub formali conceptu relationum. Hanc ipsam Doctrinam ex Doctore Subtili mutuatam luculenter expendit Cardinalis Bessarion in Concilio Florentino oratione pro unione utriusque Ecclesiæ Græcæ, & Latinæ c. 6. dicens; *Relatio, & origo, etsi secundùm modum intelligendi differunt (siquidem origo significatur per modum actus, ut generatio; Relatio verò per modum formæ, ut paternitas, re tamen non differunt, ideo utroque quidem modo distinguuntur divinæ Personæ; priùs tamen, & principaliter secundum modum intelligendi per relationes, per quas etiam constituuntur divinæ Personæ; Consequenter autem per diversum modum, sive per originem. Non enim generare, & genitum esse, quod originis est constituit principaliter personam, sed Paternitas, & Filiatio, sive Patrem, & Filium esse, quod relationis est; Sed quia relatio, & origo idem sunt re, & relatio consequitur originem (secundum conceptum) ideo utroque quidem modo distinguuntur divinæ Personæ, sed principalius relatione*.

COROLLARIUM III.

INFERTUR 3. Patrem divinum non constitui per rationem *ingeniti*; sed per relationem Paternitatis, quia inquit Doctor in 1. dist. 28. qu. 2. num. 11. ingenitum dicit formaliter negationem: Sed divina persona non potest formaliter constitui per negationem; Ergo, &c. Major patet, Ingenitum enim est negatio geniti. Minorem probat Doctor, Nulla negatio potest esse de se incommunicabilis; sed debet esse incommunicabilis ratione alterius; Ergo non potest efficere per se personam incommunicabilem, sed tantùm ratione alterius incommunicabilis, cui inest: At nihil est in essentia divina, quod sit incommunicabile. Ergo núlla negatio cum essentia divina potest constituere personam.

Confirmatur, & præcedens ratio magis illustratur; In Prima Persona divina debet esse negatio communicabilitatis inseparabilis à suo fundamento, & reddens illud fundamentum omninò incommunicabile tam actualiter, quàm aptitudinaliter, & obedientialiter, quia persona divina habet repugnantiam ad sui communicationem: Sed illud fundamentum non est essentia divina, nec aliquod absolutum commune tribus Personis: Ergo debet esse aliquod illud positivum absolutum, quod sit constitutivum, & distinctivum primæ personæ. Ergo prima Persona formaliter non constituitur per negationem, adeoque nec per rationem ingeniti, quæ est formaliter negatio.

Reponunt aliqui: Rationem ingeniti non esse negationem puram, & simplicem, sed importare aliquid positivum, nempe rationem primi principii, & fontalis Divinitatis: Sed

Contra. Instat Doctor *quodlibeto* 4. Ratio illa primi principii significat Patrem esse à se; idque vel effectivè, quia ipse est causa sui ipsius, vel tantùm negativè, quia nempe nullum habet principium sui ipsius: Non primum, quia repugnat, ut aliquid sit author, & causa sui esse; alioqui esset antequam esset, ut pluries jam dictum: Si se-

secundum, ergo esse primum principium est tantùm negatio alterius prioris principii, adeoque non est aliquid positivum.

Secundò, Si ingenitum dicat aliquid positivum, maximè vel aliquid absolutum, vel relativum: Si absolutum, ergo prima persona constituitur per aliquid absolutum, quod sancti Patres, & Concilia denegant: Si relativum, vel illa relatio est eadem formaliter cum Paternitate, & habetur propositum; vel est ab ea distincta formaliter, & sic erunt plures, quàm quatuor relationes Personarum divinarum distinctivæ, quòd nullus Theologorum admittit.

Tertiò denique fontalis illa ratio Divinitatis, quæ est in Patre, vel est essentia, vel relatio. Si essentia, non potest esse constitutiva, & distinctiva personæ. Si relatio, vel est Paternitas, vel à Paternitate distincta: Et sic recurrit prior instantia. Fatendum est ergo primam personam constitui formaliter per Paternitatem, quæ in suo conceptu formali relationis constitutivæ primi suppositi, importat rationem ingeniti, & primi principii, &c.

QUÆSTIO TERTIA.

An sint in Deo tres subsistentiæ relativæ personales, & una absoluta?

NOTANDUM I. Nomen *subsistentia* hic usurpari ad significandum modum existendi per se: Hic autem sumitur dupliciter. Primò prout opponitur existentiæ in alio per inhæsionem, qualiter omnis substantia dicitur ens per se subsistens, sive interim illa sit completa, sive incompleta: Sic quælibet pars corporis phisici, sive integralis, sive essentialis, licet existens in toto, dicitur ens per se subsistens, non minùs, quàm ipsummet corpus physicum. *Secundò* sumitur *per se existere*, quatenus significat existentiam perfectissimam, & independentem ab alio tanquam à perfectivo, vel sustentante, qualiter natura quævis omnimodè completa, constansque suis prædicatis essentialibus, nec-non, & attributis, ac proprietatibus, priùs natura, quàm sit in proprio supposito, vel alieno, dicitur ens per se subsistens; sic humanitas priùs natura, quàm assumatur à Persona Verbi, dicitur per se existens, seu subsistens, neque enim nomine *subsistentiæ* significatur persona, seu hypostasis, sed etiam res quæcumque per se, & in se existens, ut disertè edocet Rusticus lib. de Incarnatione contra Acephalos: *Clarissimè igitur*, inquit, *subsistentia nomen nonnunquam personam, interdum verò naturam significat*.

Notandum 2. Modum existendi *per se completè*, iterum esse duplicem, nimirum communicabilem, & incommunicabilem. Prior convenit naturæ cuilibet communi substantiali, quæ quatenus præscindit ab iis, quibus communicatur, sicut dicitur natura verè completa, & realis; ita pariter dicenda est per se existens, sive subsistens; Posterior verò convenit naturæ singulari non modò completæ in ratione naturæ singularis, sed etiam in ratione personæ, seu suppositi. Inde duplex circa præsentem quæstionem oritur difficultas. Prima, an natura divina quatenus præscindit à divinis personis, & relationibus constitutivis personarum, dici possit per se subsistens, habeatque existentiam absolutam, & subsistentiam distinctam à subsistentiis relativis: Secunda, an ex hypothesi, quòd hæc detur subsistentia absoluta, tres aliæ admittendæ sint relativæ realiter invicem, & formaliter ab existentia absoluta distinctæ.

Notandum 3. Circa duas præfatas dif-

difficultates duplicem esse oppositam Authorum sententiam: Primò namque Vasquez Disp.125. affirmat naturam divinam subsistere in divinis personis per proprias tantùm earum subsistentias relativas; adeoque negat dari in divinis aliquam subsistentiam absolutam communem tribus personis, & propriam divinæ naturæ. Durandus verò in 1. dist.13. qu.2. existimat tres Personas divinas totam rationem subsistendi desumere à subsistentia absoluta essentiæ divinæ in illis inclusa; incommunicabilitatem verò habere à relationibus suis constitutivis; adeoque tres subsistentias relativas ad constituendas divinas personas esse omninò superfluas. Has inter extremas sententias media, & tutiori via incedunt Doctoris Subtilis discipuli, quos sequuntur graviores Thomistæ, affirmantes admittendam esse unam subsistentiam absolutam, & tres relativas.

CONCLUSIO PRIMA.

REVERA *tres sunt subsistentiæ relativæ in divinis Personis*. Hæc Conclusio sufficienter constat ex SS. Patribus laudatis initiò præsentis Articuli in explanatione nominis *subsistentiæ*, & insuper probatur. Plures sunt subsistentiæ in divinis; sed non sunt plures absolutæ subsistentiæ. Ergo plures sunt relativæ. Major patet, tum ex dictis, tum maximè ex Sexta Synodo Generali, actione 11. ubi dicitur, quòd *Sanctissima Trinitas numerabilis facta est personalibus subsistentiis*: Similiter ex sanctis Patribus, maximè Cyrillo Alexandrino Dialogo de Trinit. lib.3. ubi ait; *Omnis nostræ fidei sermo huc tendit, ut unam videamus Deitatis naturam, quæ in tribus subsistentiis propriè subsistit*: Sic pariter Athanasius sermone de Deipara, ait; *Unum Deum in tribus subsistentiis prædicamus, in quibus una sit substantia*. Sic denique sanctus Ambrosius in Symbolum Apostolorum cap.2. dicit; *Catholicum est, ut & unum Deum secundùm unitatem substantiæ fateamur, & Patrem, & Filium in sua quemque subsistentia sentiamus*.

Reponunt aliqui: Quòd dum Concilia, & sancti Patres plures in Deo subsistentias prædicant, subsistentiam accipiunt pro personalitate.

Contra: Acceptio ista, vel est propria, vel impropria locutio: Si primum, habetur propositum, scilicet subsistentiam in aliqua sui propria acceptione in Deo esse multiplicem: Si secundum, sanè dedecet absque ulla urgenti necessitate Conciliorum, & Patrum verba ad imperfectum sensum detorquere. Adde, quòd si Patres, & Concilia usurpaverint subsistentiam pro personalitate, reverà concluditur propositum; sicut enim plures sunt personalitates relativæ in divinis; ita etiam plures erunt subsistentiæ relativæ.

Reponunt alii. Concilia, & sanctos Patres sumere subsistentiam, non pro personalitate in abstracto, sed pro personis, & re subsistente in concreto; itaque quando affirmant in Deo admittendas esse plures subsistentias, idem est, ac si dicerent esse plures personas, & res subsistentes eadem subsistentiâ essentiali.

Contra: Loquuntur sancti Patres, & Concilia de subsistentiis, quasi de formis, quibus divinæ Personæ constituuntur, distinguuntur, & numerantur; sed hoc est usurpare subsistentiam in abstracto, & non in concreto. Ergo, &c.

Deinde: Etiamsi usurpent subsistentiam in concreto, semper inferre licet distinctas esse subsistentias relativas: Etenim ad multiplicationem concreti substantivi necessarium est multiplicari formas: Unde tres Personæ dici nequeunt tres Dii, quia nomen *Deus* substantivum est; & una est solùm for-

formâ per illud nomen significata scilicet *Deitas*; Ergo si tantùm datur una subsistentia absoluta, non poterit multiplicari in personis, sicut, nec ipsa Deitas multiplicatur. Et consequenter cùm Concilia, & sancti Patres affirment subsistentias multiplicari, necessum est, quòd distinguant subsistentias relativas ab absoluta.

PROBATUR insuper Conclusio ratione Theologica; Quidquid convenit divinis Personis ratione relationum, quibus constituuntur in esse personali, in eis multiplicatur; Sed subsistentiæ ipsis, ita conveniunt: Ergo multiplicantur. Major constat, Multiplicata enim ratione formali necessum est multiplicari etiam id, quod est idem formaliter cum ipsa; Sed subsistentiæ sunt idem formaliter cum relationibus constitutivis divinarum Personarum: Subsistentia enim, ut dicit modum subsistendi incommunicabiliter est ipsamet ratio constitutiva personæ in esse personali: Etenim Personæ divinæ, quatenus Personæ sunt, per se subsistunt independenter, & incommunicabiliter. Ergo reverà habent subsistentias incommunicabiles.

Deinde; Ubi diversa principia productiva *quod*, debent esse diversæ subsistentiæ; sicut enim operari sequitur esse, ita principium productivum *quod*, supponit esse completum, adeoque per se subsistens; Sed in Deo sunt diversa principia productiva *quod* Filii, & Spiritus sancti. Pater enim est principium *quod* Filii, & Pater, & Filius sunt principium *quòd* productionis Spiritus sancti. Ergo Pater, & Filius debent habere distinctas subsistentias.

Denique; Humanitas Christi assumpta est tantùm, & terminata per subsistentiam Verbi, non verò per subsistentiam Patris, aut Spiritus sancti. Ergo subsistentia Verbi distinguitur à subsistentia Patris, & Spiritus sancti, adeoque non subsistunt unicâ subsistentiâ absolutâ.

Dices 1. Subsistere est perfectio simpliciter simplex: Sed relatio in divinis nullam dicit perfectionem, ut constabit Articulò sequenti: Ergo pariter nulla relatio est subsistentia.

Distinguo majorem: Per se subsistere communicabiliter, & absolutè dicit perfectionem, concedo: Per se subsistere incommunicabiliter, & relativè dicit perfectionem, nego.

Objicies 2. Ratio subsistentiæ est aliquid absolutum. Ergo nulla datur in divinis subsistentia relativa. Consequentia patet. Probatur antecedens ex S. Augustino 7. de Trinit. cap. 4. dicente, *Omnis res subsistit ad se, quantò magis Deus*: Sed illud, quod est ad se, & non ad aliud, absolutum est. Ergo ratio subsistendi est aliquid absolutum.

Nego antecedens, & ad ejus probationem dico, S. Augustinum ibi loqui de subsistentia, ut dicit perseitatem independentem ab alio substentante, qualis est subsistentia absoluta conveniens Personis divinis ratione essentiæ ipsis communicatæ, non verò ratione relationum.

Vel dico ipsum velle tantùm, quòd subsistentia, vel subsistens non sit ad alterum; ita ut sit alterius rei subsistentia, vel subsistens, sicut Pater, v.g. est Filii Pater: Hoc tamen non impedit quin subsistentia sit relativa, sicut persona, quæ, licet dici nequeat persona alterius personæ, non minùs tamen est relativa.

Dices 3. Natura divina, ut mox probabimus, subsistit subsistentiâ absolutâ. Ergo non subsistit subsistentiis relativis. Patet consequentia; Subsistentia enim est ultimus terminus in linea subsistendi. Ergo per aliam terminari non potest, & consequenter

præ-

præter absolutam admitti non debet relativa.

Distinguo antecedens; Subsistit subsistentiâ communicabili, concedo; incommunicabili, nego: Similiter distinguo consequens, non debent admitti aliæ subsistentiæ communicabiles, & absolutæ, concedo: Incommunicabiles, & relativæ, nego.

Probationem pariter distinguo; Subsistentia personalis, & incommunicabilis est ultimus terminus in ratione subsistendi, concedo: Non personalis, & communicabilis, nego. Subsistentia enim absoluta, & essentialis, sicut non est incommunicabilis, ita nec habet rationem ultimi termini, sed tantùm termini constituentis naturam undequaque completam in ratione naturæ divinæ, & reddentis illam capacem, ut communicetur tribus Personis divinis.

CONCLUSIO SECUNDA.

SUBSISTENTIA *usurpata pro modo existendi per se, & excludente dependendentiam ab alio extrinseco in existendo, convenit naturæ divinæ, quatenus præscindit à personalitatibus*. Hæc est Doctoris in 1. dist.7. quæst. 1. & in 3. distinct. 1. quæst. ubi loquens de natura divina, quatenus præscindit à relationibus personalibus, affirmant eam potuisse esse terminum unionis hypostaticæ, *Quia*, inquit, *ipsa nullum esse habet à persona, sed est prius naturaliter, quàm sit in persona, & dat esse personæ, est enim natura de se hæc, & per se subsistens, licèt non incommunicabiliter*.

PROBATUR CONCLUSIO: Primò quidem authoritate sanctorum Patrum, inprimis namque Agatho Papa in Epistola decretali, quæ habetur sexta Synodo art. 4. ait, *Confitemur Deum Patrem, Deum Filium, & Deum Spiritum sanctum, non tres Deos, sed unum Deum; non trium nominum subsistentiam, sed trium subsistentiarum unam subsistentiam*: Similiter sanctus Augustinus 7. de Trinit. cap.4. *Omnis res*, inquit, *ad seipsam subsistit; quantò magis Deus*; Et cap.5. circa finem, *Hoc est Deo esse, quod subsistere; & ideo si una essentia Trinitas, una etiam subsistentia*; Ipsi concinit S.Hieronymus Epistola 57. ad Damasum, *Una est*, inquit, *Dei, & sola natura, quæ verè est; id enim, quod subsistit, non aliunde habet, sed suum est*. Idipsum suadet S.Hilarius lib. de Trinit. *Non est*, inquit, *corporalium naturarum ista conditio, ut insint sibi invicem; ut subsistentiis naturæ habeant perfectam unitatem*; Paucis interpositis; *Inesse autem non aliud in alio, ut corpus in corpore, sed ita esse, ac subsistere, ut in subsistente insit; ita verò inesse, ut ista subsistat solius Dei est*; Subscribit, & S. Anselmus in Monologio cap.43. ubi ait, *Pater gignendo, Filio dedit, ut non per extraneam, sed per suam essentiam, sapientiam, & vitam subsistat, sapiat, & vivat, &c.* Concludit denique Boëtius lib. de duabus naturis circa medium: *Deus*, inquit, *est hypostasis, id est, subsistentia, subsistit enim nullo indigens; unde dicimus unam esse* Usiam, *vel* Usiosim, *id est, essentiam, vel subsistentiam Deitatis*.

PROBATUR CONCLUSIO RATIONE: Essentiæ divinæ quatenus præscindit à divinis Personis competit omnis perfectio simpliciter simplex; Sed per se subsistere est perfectio simpliciter. Ergo ipsi est tribuenda. Major patet; Essentia enim divina præcisis relationibus est infinitè perfecta in genere entis, estque verus Deus, ac subinde ens completum in ratione Deitatis. Ergo ipsi tribuendæ sunt omnes perfectiones compossibiles. Minor etiam constat: Siquidem longè præstat per se subsistere, quàm existere, vel in alio, vel dependenter ab alio. Ergo est perfectio simpliciter simplex essentiæ divinæ tribuenda; non quidem per re-

relationes personales, quæ nullam dicunt perfectionem. Ergo illa per se, & immediatè subsistit.

Secundò: Essentia divina quatenus præscindit à personis, existit per se completè, & independenter ab ullo extrinseco, nec-non, & à personis. Ergo reverà subsistit. Consequentia patet: Siquidem per subsistentiam absolutam nihil aliud intelligimus, quàm substantiam completam per se existentem, & incommunicabilem ulli extrinseco complemento à se realiter distincto. Antecedens verò probatur; Essentia divina nullam perfectionem accipit à Personis, sed tribuit eis plurimas perfectiones, imò omnes; siquidem omnes perfectiones divinarum Personarum ab essentia profluunt. Ergo independenter ab eis subsistit. Multò magis independenter ab omni extrinseco realiter distincto, adeoque per se subsistit.

Tertiò; Quod est principium sufficienter activum per se, est etiam per se subsistens; Sed Deus, ut præintelligitur personis est principium sufficienter activum, & productivum. Ergo est per se subsistens. Major constat: Cùm enim subsistentia sit complementum naturæ, cùmque natura priùs debeat esse completa in esse, quàm operans, quia priùs est esse, quàm operari; ideo priùs debet esse subsistens, quàm agat. Minor etiam constat: Tum quia opera Trinitatis ad extra sunt indivisa, ratione scilicet individuæ Deitatis, quidquid enim convenit omnibus omnino personis, id eis convenit ratione essentiæ illis communis; atqui creare, v.g. illis indivisim convenit. Ergo ratione essentiæ communis, sive Deitatis. Ergo priùs Deo convenit producere, quàm personis; & producere non potest competere essentiæ, nisi sit subsistens, quoniam actiones sunt subsistentium; & consequenter Deus quatenus præscindit à personis est subsistens.

Confirmatur authoritate sanctorum Patrum, qui affirmant creaturas à Deo subsistente produci. Sic S. Dionysius cap. 1. de Divinis nominibus dicit, *Bonitatis subsistentiam per suum esse, causam esse omnium subsistentium*; Et Nyssenus librô de vita Moisis, *Nihil*, inquit, *præter supremam essentiam, quæ omnium causa est, & à qua omnia dependent, verè subsistunt*.

Dices 1. Si divina Essentia subsisteret quatenus præscindit à personis, illa esset persona: Sed hoc est absurdum; alioquin in Deo daretur personarum quaternitas, quod damnatum fuit in Concilio Lateranensi: Ergo Deus quatenus præscindit à personis, non subsistit. Probatur sequela majoris: Persona nihil aliud dicit, quam subsistentiam naturæ intellectualis: Sed Essentia divina quatenus præscindit à personis est natura intellectualis: Ergo si per se subsistat, reverà erit persona.

Confirmatur, nam juxta sanctos Patres laudatos initio hujus Articuli; idem significat *Subsistentia*, quod *Hypostasis*; Sed hypostasis in Deo, idem est, ac persona. Ergo si Essentia divina subsistit, reverà erit persona.

Distinguo majorem; Si subsistat subsistentiâ personali, & incommunicabili alteri, ut supposito, erit persona, concedo: Si subsistat subsistentiâ absolutâ, & incommunicabili quidem alteri extraneo, ac distincto realiter ab ipsa essentia subsistente, sed communicabili suppositis divinis realiter ab ipsa essentia indistinctis, erit persona, nego: De ratione enim personæ est, quòd subsistens sit natura intellectualis incommunicabilis alteri, tum extraneo, tum supposito.

Ad confirmationem distinguo majorem: Subsistentia idem significat Latinè, quod

quod Græcè hypostasis, secundùm aliquam sui acceptationem, eamque frequentiorem, concedo: Secundùm omnimodam sui acceptationem, nego. Etenim, ut observavimus nomen *Subsistentiæ* dupliciter accipitur à Patribus: Primò quidem pro perseitate excludente dependentiam à substentante: Secundò, pro perseitate excludente cõmunicabilitatem supposito. Priori modo non idem significat, ac hypostasis, sed tantùm posteriori, juxta priorem acceptationem, dicimus unicam esse subsistentiam absolutam in Deo; juxta posteriorem, reverà sunt tres subsistentiæ relativæ.

Dices 2. Subsistentia est ultimus terminus naturæ, quam afficit; Sed Essentia divina antecedenter ad personalitates, non habet aliquid, quod sit ejus ultimus terminus. Ergo non habet subsistentiam. Probatur minor: Ultimus terminus terminum posteriorem excludit; at essentia divina non excludit terminum posteriorem; siquidem adhuc terminatur subsistentiis relativis: Ergo, &c.

Distinguo majorem: Subsistentia personalis, & incommunicabilis alteri supposito est ultimus naturæ terminus, qui nullum posteriorem agnoscit, concedo; Subsistentia absoluta, & naturalis, quæ naturam per se existentem efficit, & nihilominus communicabilem alteri, ut supposito, debet esse ejus ultimus terminus, nego: Ut sic enim natura divina cum sit infinitè fœcunda, ex ratione sua postulat divinis Personis communicari, & ab eis ultimò terminari, & ultra in communicabilis fieri.

Dices 3. Subsistere est per se existere, non solùm independenter ab alio, sed etiam cum repugnantia ad essendum in alio; sicut *inhærere*, est esse in alio cum repugnantia ad existendum per se; at natura divina quatenus præscindit à Personis, hoc modo per se existendi non gaudet; imò potiùs postulat in Personis existere: Ergo, ut sic non verè subsistit.

Distinguo majorem: Est per se existere, & non in alio, tanquam in substentante, concedo; tanquam in ultimo terminante, nego. Et similiter distincta minore; nego consequentiam. Natura namque divina, etsi postulet esse in Personis, tanquam in terminis suæ fœcunditatis; non tamen in eis est tanquam in substentante, & eam complente; Essentia enim divina nullam perfectionem accipit à Personis, imò omnis Personarum perfectio ab ipsa profluit; neque ab eis completur in ratione naturæ divinæ, sed tantùm in eis ejus infinita fœcunditas derivatur, & ab eis terminatur.

ARTICULUS SECUNDUS.

De Relationibus divinarum Personarum Constitutivis.

DUPLEX maximè relationum genus in Deo distinguunt Theologi, quarum aliquas *ad extra*, alias *ad intra* nominant. Relationes *ad extra* sunt, quibus Deus ad Creaturas refertur, vel ab æterno, ut sunt relationes Omnipotentiæ, & Notitiæ simplicis ad res possibiles, necnon, & Prædestinantis, Reprobantis, &c. ad Creaturas rationales futuras; vel in tempore, ut sunt relationes Creatoris, Gubernatoris, Redemptoris, &c. Relationes *ad intra* sunt, quibus divinæ Personæ ad invicem mutuò referuntur. Quæ iterum duplicis sunt generis, aliquæ enim sunt *propriæ* singulis divinis Personis; aliæ sunt tribus *communes*. Propriæ alio nomine dicuntur relationes originis, quibus maximè constituuntur divinæ Personæ; eæque sunt Paternitas, Filiatio, Spiratio acti-

va,

va, & Spiratio passiva, quæ omnes, si Spirationem activam excipias, sunt in singulis personis alterius, & alterius rationis, invicemque distinguuntur realiter. Communes sunt, quæ in singulis personis reperiuntur, fundanturque super unitatem, & metaphoricam quantitatem, & qualitatem divinam, & dicuntur æqualitas, identitas, & similitudo.

De Relationibus *ad extra* non est præsenti loco disputandum; sed de relationibus *ad intra*. De quibus maximè Tria veniunt resolvenda: 1. An omnes relationes ad intra, tam communes, quàm propriæ, sint reales. 2. Quænam ex propriis sint reverà divinarum Personarum constitutivæ. 3. An relationes Personarum constitutivæ aliquam perfectionem importent, & connotent.

Quaestio Prima.

An omnes Relationes divinæ ad intra sint reales?

Notandum 1. Nomine relationis nos intelligere illam veluti formam, quâ una res aliam respicit, & cum ea comparatur. Unde fit, ut in qualibet relatione duplex distinguatur esse, nimirum esse *in*, & esse *ad*. Cùm enim relatio sit habitudo unius ad aliud, necessariò est in subjecto, quod refert, & ad terminum, quem respicit. An autem relatio secundùm illud duplex esse sit realis, non conveniunt Authores; quidam enim cum Guillelmo Parisiensi laudato à Carthusiano in 1. dist. 26. q. 2. affirmant, tam in Deo, quàm in Creaturis omnibus relationes non esse reales entitates, sed tantùm entia rationis; aut saltem solùm denominationes extrinsecas, ut docuit Ochamus in 1. dist. 30. quæst. 4. Nonnulli contendunt relationes non esse reales quatenus sunt *ad aliquid*, sed tantùm, prout sunt in aliquo, ita plerique Thomistæ cum S. Thoma de potentia, quæst. 4. art. 5. & in dist. 26. quæst. art. 2. ad 3. Cæteri denique cum Doctore Subtili conveniunt relationes divinas ad intra esse reales secundùm illud esse duplex, nempe in aliquo, & ad aliquid.

Notandum 2. Ex Doctore quodlibeto 6. n. 33. ad realitatem relationis tria maximè desiderari. *Primum*, fundamentum reale, quod sit in re, & ex natura rei. *Secundum*, extrema realia, & realiter distincta. *Tertium*, quod ipsum ex natura rei insit extremis, absque scilicet omni consideratione intellectus, vel absque operatione potentiæ extrinsecæ. Advertendum insuper relationum realium, maximè earum, quæ appellantur mutuæ, tres esse proprietates, quarum *Prima* est, quod sint simul naturâ: *Secunda*, quod sint simul cognitione, seu definitione: *Tertia*, quod dicantur ad convertentiam; quas omnes ex Aristotele, sic expendit S. Cyrillus lib. 2. Thesauri c. 3. *Quæ ad aliquid sunt*, inquit, *& natura, & ratione simul sunt, & alterum ex altero infertur*. Consequens est ergo relationes eas esse dicendas reales, quibus tres præfatæ conditiones, tresque designatæ proprietates competunt: An autem hæ omnes divinis relationibus *ad intra* quadrent, hìc erit determinandum.

Notandum 3. Relationes divinas in tribus maximè à creatis discrepare. *Primò* namque creata relatio nullius ferè est entitatis, & existentiæ, nullius activitatis, ac efficaciæ, nullius denique soliditatis, ac permanentiæ; imò propriæ fragilitatis, & tenuitatis defectu, eodem penè momento, quo nascitur evanescit: Divina verò relatio tantæ est, tamque sublimis entitatis, ut augustissimam Trinitatem instituat, di-

vinasque Personas in esse personali constituat. *Secundò*, Creaturarum relationes sunt accidentales, adeoque egent subjecto, tum, ut existant, tum, ut conserventur: Divinæ verò relationes substantiales sunt, ac per se subsistentes, & licèt ab Essentia divina, tanquam ab omnis entitatis, & perfectionis pelago profluant, ipsamque ad constitutionem Personarum determinent; tamen ipsi divinæ essentiæ, non insunt, tanquam subjecto, sed ei realiter identificantur. *Tertiò*, relationes intrinsecùs advenientes in Creaturis supponunt sua extrema, hoc est, fundamentum, & terminum, realiter existentia, & distincta, qui oriuntur tantùm ex positione fundamenti, & termini: At divinæ relationes non supponunt, sed constituunt divinas Personas, easque realiter distinctas efficiunt.

His prælibatis tria supersunt statuenda. *Primum*, an divinæ relationes personales, & propriæ sint verè reales: *Secundum*, an sint reales, tam secundùm esse *ad aliquid*, quàm secundùm esse *in aliquod*. *Tertium*, an relationes communes identitatis, æqualitatis, & similitudinis sint etiam verè reales.

Conclusio Prima.

RELATIONES *divinis Personis propria sunt simpliciter reales*. Hæc sufficienter constat, ex iis, quæ diximus probando divinas Personas constitui per relationes reduplicativè, ut relationes sunt.

Probatur insuper authoritate Conciliorum, maximè Toletani 11: cap. 1. dicentis, *In relativis personarum nominibus Pater ad Filium, & Filius ad Patrem, & Spiritus sanctus ad utrosque refertur. Quæ cùm relativè tres personæ dicantur, una tamen natura per substantiam creditur*. Patet id ipsum ex Concilio Florentino sessione 18. ubi Joannes Theologus, ex communi sententia Græcorum Patrum, & Latinorum ait, *Sola relatio apud omnes Græcos, & Latinos Doctores, divina processione personas multiplicat, ita ut non alia ratione, quàm vi relationis una persona ab alia differat*. Ex quibus sic argumentor: Divinæ Personæ realiter constituuntur, & distinguuntur: Ergo per aliquid reale constitutivum, & distinctivum: Sed illud, ex Conciliis, non est aliud quàm relatio: Ergo illa reverà est realis.

Probatur 2. Illę relationes reverà sunt dicendæ reales, quibus competunt tres ad realem relationem proprietates desiderandæ; Sed illæ conveniunt relationibus notionalibus: Ergo hæ sunt reales. Major constat: Proprietas enim sequitur entitatem; adeoque si illa sit realis hæc pariter realis erit. Probatur minor: Tres cõditiones sũt, quod relationes mutuæ sint simul naturâ, simul cognitione, & reciproca illatione, ut dictum est in secundo Notabili: At illæ quadrãt in relationes divinarũ Personarum constitutivas quidem Pater, & Filius divinus, Verbi gratiâ, simul sunt naturâ, & ex unius existentia, infertur existentia alterius, ut disertè probat sanctus Cyrillus Dialogo de Trinit. lib. 4. *Si non est Filius existens genitus*, inquit, *neque Pater esset juxta rationem congruam; Pater siquidem est quia genuit: igitur, & simul subsistere, & simul tolli utrumque verum*. Sunt etiam simul cognitione; nam inquit Basilius libro 2. contra Eunomium, *Ex quo Pater est, & Filius est, & illico cum quis Patris cogitationem capit, Filii etiam incurrit, nam Pater, Filii videlicet Pater*: Cui concinit Cyrillus Jerosolymitanus Catechesi 7. *Patris nomen, ait, simul cum ipsius nominis appellatione exhibet intelligendum, & Filium; quemadmodum similiter Filium quis nominans etiam, & Patrem intelligit*; nam, ut subjicit

jicit Gregorius Nissenus Epist. contra Apollinarem; *Ubi Quis Patrem nominaverit, certum est eum Filii cujuspiam significationem intulisse; quomodo enim Pater appellabitur nisi Filius etiam intelligatur?* Favet sanctus Hilarius libro 7. de Trinitate, *Nomen Patris*, inquit, *habet in se Filii nomen, non enim nisi per Filium Pater est; & significatio Filii demonstratio Patris est, quia nonnisi ex Patre sit Filius*. Ergo si realis relationis proprietas personalibus relationibus competat, illæ reverà dicendæ erunt reales.

Probatur 3. Illæ relationes reverà sunt dicendæ reales, quibus competunt tres conditiones ad relationem realem requisitæ, nempe quod ejus fundamentum sit reale, quod sit inter extrema realia, quodque fundamento insit ex natura rei, & citra considerationem intellectus: Sed hæ tres conditiones conveniunt relationibus personalibus: Prima quidem; quia origo activa, & passiva in quibus fundantur relationes producentis, & producti, est reverà fundamentum reale: Secundò relationes illæ sunt inter extrema realiter distincta; producens enim, & productum distinguuntur realiter invicem.

Denique relationes illæ, & habitudines unius Personæ ad aliam ipsis competunt citra quamlibet intellectus operationem; etsi enim nullus unquam fuisset intellectus creatus, non minùs reverà Pater divinus esset Filii Pater, & Filius Patris Filius: Ergo non minùs reverà habuissent relationem invicem.

Dices 1. Relatio realis exigit extrema realiter distincta: Sed relationes divinæ non habent extrema realiter distincta. Probatur, nam relationes illæ sunt inter Essentiã, quæ ab una Persona communicatur alteri: Sed Essentia divina in Persona eam communicante, non distinguitur à seipsa quatenus est in Persona cui communicatur; imò est omnino eadem: Ergo, &c.

Nego minorem, & ad ejus probationem dico: Essentiam ipsam divinam non esse extremum, seu fundamentum proximum relationis quæ intercedit inter divinas Personas; sed illæmet divinæ Personæ sunt ipsa relationum extrema; non enim Essentia, sed ipsæ divinæ Personæ realiter referuntur ad invicem; adeoque cùm Personæ sint realiter distinctæ, etiam earum relationes sunt inter extrema realiter distincta.

Instabis: Non solùm relatio exigit, sed etiam præexigit realitatem, & distinctionem extremorum: At relationes divinæ, non supponunt extrema realia, & realiter distincta: Ergo non sunt reales.

Distinguo majorem: Relatio creata præexigit realitatem, & distinctionem realem extremorum, quia non oritur nisi ex positis fundamento, & termino, concedo: Relatio increata, & divina ita exigit extrema realiter distincta, nego. Cùm enim hæc sit constitutiva, & distinctiva divinæ Personæ, quia est terminativa communicationis divinæ Essentiæ; idcirco non supponit, sed efficit distinctionem extremorum.

Dices 2. Idcirco affirmantur esse in Deo relationes reales, quia Personæ divinæ denominantur nominibus relativis: Sed exinde non licet colligere in eis esse aliquas relationes reales: Ergo, &c. Major costat ex probationibus Conclusionis. minor probatur: Tam enim reverà Deus realiter dicitur Dominus, Creator, &c. quàm prima persona dicitur Pater: Sed ex eô quòd Deus appelletur nomine relativo *Domini*, non sequitur in eo esse relationem realem, quæ intercedit inter Dominum, & Servum in creatis: Ergo ex-

eo quòd prima persona appelletur Pater, concludere non licet eandem esse relationem, quæ est inter Patrem, & Filium in creatis.

Nego minorem, & ad ejus probationem distinguo majorem: Tam realiter Deus dicitur *Dominus* quàm prima persona dicitur *Pater*, realitate terminationis, quia nempe relatio Dominii terminatur ad Creaturas realiter existentes, sicut proportione servata relatio Paternitatis terminatur ad Filium realiter existentem, concedo: Tam realiter intrinsecè, seu per formam relativam intrinsecam, nego. Relatio enim Domini tantùm oritur ab extrinseco, & Deo covenit jam constitutio undequaque in suo esse tum essentiali, tum personali; idcirco dicitur relatio ipsi adveniens ab extrinseco, nempe ex productione creaturæ; relatio verò Paternitatis ipsi ab intrinseco competit, non solùm quia fluit ab essentia cum qua est eadem realiter, & à qua solùm formaliter distinguitur, sed etiam quia cũ Essentia divina concurrit ad intrinsecam constitutionem personæ divinæ in suo esse personali.

Dices 3. Boetius libro 1. de Trinit. circa medium enumeratis omnibus prædicamentis ait, *Hæc cùm quis in divinam verterit prædicationem cuncta mutantur quæ prædicari possunt*: *ad aliquid verò omnino non potest prædicari*. Ergo ex eo sequitur relationem, quę est prædicamentum *ad aliud*, non Deo realiter competere; sicut convenit substantia, & quæ ultra substantiam significantur per modum vel quantitatis; vel qualitatis. vel actionis, &c.

Respondeo Boetium velle quòd relationes non eodem modò prædicentur de Divinitate, quomodo enunciantur cætera prædicamenta, sed modò omnino diversó: Cùm enim inquisivisset libro proximè sequenti, *Utrum Pater, & Filius, & Spiritus sanctus de Divinitate substantialiter prædicentur*: post medium libri ita concludit, *Ex his igitur intelligimus Patrem, Filium, & Spiritum sanctum non de ipsa Divinitate substantialiter dici, sed aliò quodam modò: Si enim substantialiter prædicaretur de singulis, & de omnibus singulariter diceretur: Nunc verò ad aliquid dici manifestum est; nam, & Pater alicujus Pater est.* Fatetur ergo Boetius relationes prædicari, & dici de Deo tanquam *ad aliquid*; qui est alius quidam modus prædicationis distinctus à prædicatione substantiæ, & cæterorum prædicamentorum, quæ de singulis personis verificatur. Singulæ namque dicuntur per se existentes, æquales, similes, &c. non autem singulę dicuntur Pater, &c.

CONCLUSIO SECUNDA.

RELATIONES *originis Personarum divinarum constitutivæ reverà sunt reales secundùm esse ad aliquid.*

Probatur ex illis omnibus quibus jam insinuatum est relationes divinas esse personarum constitutivas, quatenus relationes sunt, etenim relationes originis sunt personarum divinarum constitutivæ quatenus reales sunt, & secundùm propriam rationem, quâ sunt relationes: sed sunt relationes propriæ secundùm esse *ad aliud*: Ergo sunt etiam relationes, & constitutivæ secundùm esse earum ad aliquid. Major constat ex dictis. Probatur minor: Secluso esse ad aliquid à relatione, nihil amplius remanet per quod unum intelligatur referri ad aliud: Sed ablata à relatione ratione referendi nnum ad aliud, non remanet amplius relatio: Ergo secluso esse ad aliquid non erit ampliùs vera relatio.

Confirmatur: Eo modo divinæ relationes personas constituunt, quomodo eas distinguunt: Sed eas distingunt tantùm secundùm esse *ad*. Probatur. Non distinguunt nisi quatenus opponuntur: sed opponuntur invicem tantùm

tùm secundum esse *ad*, non verò secundùm esse *in* quod est ipsis commune cum formis absolutis: Ergo, &c.

Secundò: Paternitas secundùm formalissimam rationem Paternitatis, est relatio ad Filium: Ergo relatio secundùm formalissimam rationem relationis, seu secundum esse *ad aliud* est entitas realis. Major patet: Si enim Paternitas secundùm formalissimam rationem non esset entitas realis, Deus non esset verè, & propriè Pater, sed tantùm per quandam comparationem intellectus humani; ideoque minùs propriè esset Pater, & Filius quàm homo generans, & genitus, qui realiter sunt Pater, & Filius. Minor autem constat ex dictis, quibus probavimus plurimis Sanctorum Patrum authoritatibus rationem propriam Paternitatis totam esse ad Filium, sicut tota ratio Filii est ad Patrem. Et probatur insuper ex Concilio Uuormatiensi in professione fidei, ubi repetens verba Concilii Toletani 11. dicentis, *In relativis personarum nominibus Pater ad Filium, & Filius ad Patrem, & Spiritus sanctus ad utrosque refertur* &c. Subdit, *Quòd Pater est non ad se, sed ad Filium; & quod Filius est, non ad se; sed ad Patrem est.* Cui concinit sanctus Bernardus Epist. 192. ad Innocentium ubi ait, *Non quod ad se, sed quod ad Filium est, Patris nomine designatur.* Ergo vera ratio relationis est ad aliud.

Tertiò denique: Si relatio secundùm esse ad aliud, non esset ex se propriè realis, sed ex eo solùm quòd realis est substantia Dei, vel ejus amor, & intellectio; sequeretur relationes divinas æternas non esse reales perfectiori, & veriori modô, quàm sint reales relationes ex tempore convenientes Deo, à quibus realiter denominatur *Dominus*, & *Creator*; etenim istæ similiter fundantur in operationibus intellectus, & voluntatis divinæ, Deus enim in tempore realiter, & propriè Dominus appellatur à reali subjectione Creaturarum supposito fundamento volitionis, & imperii, quô Deus ab æterno prædefinivit Creaturas producere, & gubernare: Sed hoc consequens est absurdum, aliàs relationes originis essent tantùm denominationes extrinsecæ; adeoque non essent realia, & intrinseca principia constitutiva divinarum Personarum Ergo, &c.

Objicies 1. Esse ad aliquid, formaliter tantùm respicit terminum: Sed respicere formaliter terminum, non est aliqua ratio realis: Ergo esse ad aliquid non est reale. Major patet. Probatur minor: illud per se non est reale, quod commune est enti reali, & rationis: Sed respicere terminum, est quid commune relationi reali, & rationis: utraque enim refert fundamentum ad terminum: Ergo, &c.

Nego minorem, & ad probationem ejus, nego minorem: Relatio enim rationis reverà non respicit terminum, sed concipitur ad modum earum relationum, quæ terminum respiciunt, sicut quodlibet ens rationis non est ens, sed concipitur ad modum entis.

Deinde tam esse *in aliquo* dicitur de relatione reali, & rationis, quàm esse *ad aliud*, etenim relationes rationis tam concipiuntur ad modum accidentium inhærentium subjectis quàm concipiuntur esse ad aliud: Ergo si ex eo quòd esse ad terminum dicatur de relatione reali, & rationis, sequeretur relationem non esse realem quatenus est ad aliquid, etiam non esset dicenda realis quatenus est in aliquo, sicque relatio secundùm nullam sui rationem esset realis, quod est absurdum.

Dices 2. Tota realitas cujuslibet entis in ipso est: Ergo realiter tantùm potest esse realis secundùm esse *in*, non verò secundùm aliud esse oppositum huic, quale est esse *ad*.

Di-

Distinguo majorem: Tota realitas entis absoluti est esse *in se*, & *ad se*, concedo: Entis relativi, nego. Imò ex relativorum definitione totum eorum esse est ad aliud; nam inquit Aristoteles definiendo relationem, *Sunt ad aliquid quibus hoc ipsum esse, est ad aliquid se habere*, id est habitudinem habere ad alterum. Cætera quæ possent objici depromuntur ex Philosophia, & jam solvimus in nostra *Philosophia Academica* probando relationes esse entia realia, idcirco fit.

CONCLUSIO TERTIA.

REvera *in Deo sunt relationes identitatis, æqualitatis, & similitudinis*: *Eæque sunt reales*. Hæc Conclusio duas habet partes. Quarum *Probatur prima*: In eis sunt relationes identitatis, æqualitatis, & similitudinis; in quibus est perfecta identitas, æqualitas, & similitudo: Sed illa perfectissimè intercedit inter divinas Personas.

Primò namque inter eas est summa *Identitas* essentialis: Tum quia eadem est essentia numerò in tribus personis: Tum quia Essentia divina, ratione suæ infinitatis, identificat sibi relationes divinarum Personarum constitutivas, quò fit, ut licèt tres sint personæ, tamen est unicus Deus; Ergo inter illas est summa, & perfecta identitas.

Secundò est etiam omnimoda *Æqualitas* inter divinas Personas, ut colligitur ex illo ad Philippens 2. ubi de Verbo divino Paulus ait, *Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo*, id est non tyrannicè, nec per rapinam usurpavit æqualitatem Dei, sed ei fuit connaturalis. Hæc autem divina æqualitas in tribus potissimum attenditur, nimirum in perfectionum infinita magnitudine, in existentiæ æterna immutabilitate, & in potestatis inexausta fœcunditate, ut expendit sanctus Fulgentius libro de fide ad Petrum cap. 2. dicens, *Quòd nullus horum* scilicet Patris, & Filii, & Spiritus sancti, *Extra quemlibet ipsorum est, quia nemo alium, aut præcedit æternitate, aut excedit magnitudine, aut superat potestate: quia nec Filio, nec Spiritu sancto, aut anterior, aut major Pater est, nec Filii æternitas, atque immensitas velut anterior, aut major Spiritus sancti immensitatem, æternitatemque aut præcedere, aut excedere naturaliter potest*. Concinit, & Concilium Toletanum 6. in professione fidei ante medium, *In hac*, inquit, *Trinitate tanta est unitas substantiæ ut pluralitate careat, & æqualitatem teneat, nec minor in singulis quàm in omnibus: nec major in omnibus quàm in singulis personis manet*: Firmatur pariter ex Symbolo sancti Athanasii dicentis, *In hac Trinitate nihil prius aut posterius, nihil majus aut minus, sed totę tres personę coęternę sibi sunt, & coęquales*.

Tertiò denique hoc ipsum patet de *Similitudine*: Est enim inter divinas Personas perfecta assimilatio, ratione attributorum, & perfectionum divinarum, in quibus illæ divinæ Personæ dicuntur omnino similes: Unde Athanasius in Symbolo, *Qualis Pater, talis Filius, talis Spiritus sanctus*: Hinc oratione prima contra Arrianos ait, *Filius quatenus est Verbum, & Sapientia Patris omnia habet quę sunt Patris, ęternitatem, immutabilitatem, & per omnia, & in omnibus eandem similitudinem*. Quam etiam similitudinem habet Spiritus Sanctus, non quidem vi formalissima suæ processionis sicut Filius, sed ratione sibi communicatæ naturæ divinæ; quamobrem nonnulli Patres eò processerunt, ut Spiritum sanctum appellarent formam, & imaginem, & Verbum Filii, ut patebit Disputatione sequenti.

Hanc divinam similitudinem probat S. Hilarius lib. 3. de Trinit. ex illo Genesis FACIAMUS HOMINEM, &c. *Qui dicit*, inquit, FACIAMUS HOMINEM AD IMAGINEM, ET SIMILITUDINEM NOSTRAM; *invi-*

vicemesse fuisimiles in eo quòd similitudinē nostram dicat, ostendit. Probat verò Richardus Victorinus libro 3. de Trinitate cap. 7. ex perfecta Charitate, quæ est inter divinas Personas. *Plenitudo Charitatis exigit*, inquit, *ut uterque ab altero sit summè dilectus, & consequenter secundùm prædictam discretionis normam, uterque sit summè diligendus. Ubi autem uterque est æquè diligendus, oportet, ut uterque sit æquè perfectus: oportet itaque utrumque esse æquè potentem, æquè sapientem, æque bonum, æquè beatum,* &c. Quæ hanc adversus veritatem possent objici, jam soluta sunt ex dictis de consubstantialitate, & æqualitate divinarum Personarum.

Probatur itaque secunda pars: Nempe, quod illæ relationes identitatis, æqualitatis, & similitudinis reverà sint reales. Ut affirmat Doctor in 1. dist. 31. & alibi.

Probatur 1. Relatio realis est, quæ competit extremis secluso opere intellectus: Sed tales sunt præfatæ relationes: Ergo sunt reales. Major patet. Minor, probatur ex sanctis Patribus, & Conciliis, maximè Nicæno, Toletano 1. Constantinopolitano 1. in quibus Filius divinus dicitur esse ejusdem essentiæ cum Patre, & illi in omnibus æqualis, & perfectè similis.

Confirmatur: A parte rei Filius divinus habet omnia requisita ex parte fundamenti ad relationes, identitatis, æqualitatis, & similitudinis cum Patre. Ergo reverà etiam à parte rei habet illas rationes. Patet consequentia; Nam in istis relationibus intrinsecùs advenientibus posito sufficienti fundamento, & termino, necessariò resultat relatio. Probatur antecedens, nam ex Aristotele lib. 5. metaphysicorum cap. 15. *Eadem sunt, quorum substantia est una; similia verò, quorum qualitas una, æqualia autem, quorum quantitas una;* Sed à parte rei in Patre, & Filio est una substantia, nempe natura divina; una pariter qualitas, nempe perfectiones attributales, & modales; una denique quantitas, non molis, sed moris, nempe Divinitas, Majestas, & celsitudo; Ergo pariter in eis sunt à parte rei relationes identitatis, æqualitatis, & similitudinis.

Secundò æqualitas, & similitudo sunt relationes reales in creaturis: Ergo multò magis in Deo. Patet antecedens: Probatur consequentia. Æqualitas, & similitudo multò perfectiùs sunt in divinis, quàm in Creaturis: Ergo multò fortiùs constabit eas esse reales in Deo. Antecedens est ipsius S. Augustini lib. 3. de Trinitate cap. 4. & 5. ubi summam æqualitatem personarum probat ex summa simplicitate illarum, & capite 10. de Filio quatenus imagine loquens ait, *Ubi jam est tanta congruentia, & prima æqualitas, & prima similitudo nulla in re dissidens, & nullo modo inæqualis, & nulla ex parte dissimilis, sed ad identidem respondens ei cujus imago est.*

Tertiò probat Doctor laudatus numero 2. Illæ relationes sunt reales, quibus competunt omnes conditiones ad relationem realem desiderandæ, nempe: Primò, ut extrema sint realia: Secundò, ut realiter distinguantur: Tertiò, ut relatio resultat ex natura rei, seu extremorum, adeoque absque ulla comparatione intellectus: Sed tres illæ conditiones reverà præfatis relationibus congruunt. Primò namque essentia, & perfectiones divinæ, quæ sunt fundamenta identitatis, æqualitatis, & similitudinis Personarū, reverà sunt reales: Secundò, Personæ ipsæ, inter quas intercedunt illæ relationes, sunt realiter existentes, invicem realiter distinctæ: Tertiò denique, nulla opus est intellectus comparatione, ut illæ divinæ Personæ sint eædem, æquales, & similes: Ergo reve-

verà tres illæ conditiones ad relationem realem necessariæ prædictis relationibus conveniunt.

Replicant Thomistæ præter tres assignatas conditiones, quartam desiderari, nempe, quòd fundamentum *quo* realiter distinguatur in utroque extremo: Hoc autem in divinis non occurrit; nam eadem est essentia, eædemque numero perfectiones in tribus adorandis Personis; adeoque propter defectum hujus conditionis præfatæ relationes in Deo non possunt esse reales.

Contra 1. Paternitas, & Filiatio in Creaturis sunt relationes reales: Sed fundamentum Paternitatis non distinguitur realiter à fundamento Filiationis; fundamentum enim Paternitatis est generatio activa, & fundamentum generationis, generatio passiva: Sed actio, & passio realiter non distinguuntur ex Philosopho 3. *Physic.* ut etiam ultro fatentur Thomistæ: Ergo fundamentum Paternitatis creatæ non distinguitur realiter à fundamento Filiationis; Adeoque, ut relationes sint reales, non est necessaria distinctio realis fundamentorum.

Secundò; Si eadem numero quantitas, aut qualitas constitueretur in diversis subjectis, intercederet inter illa subjecta, relatio æqualitatis, & similitudinis: Sed in tali casu fundamentum non esset distinctum realiter in illis extremis; Ergo unitas, & identitas essentiæ, & perfectionum divinarum in Personis divinis, non obstat quin in eis sint realis identitas, æqualitas & similitudo.

Replicant 2. quòd in eo casu non exurgeret æqualitas, & similitudo inter illa subjecta, quia inquiunt forma posita in duobus subjectis non reddit illa duo talia; etenim ad dualitatem opus est multiplicari formas. At replica falsa ostenditur duabus instantiis: Primò enim in Patre æterno, & in Filio est unica spiratio activa, & tamen Pater, & Filius sunt duo spirantes: Item in tribus Personis ejusdem sanctissimæ Trinitatis est unica æternitas; & tamen S. Athanasius in Symbolo docet, quòd illi tres sunt coæterni: ergo albedo v.g. posita in duobus subjectis verè faciet duo alba, adeoque duo similia, quamquam tamen unica sit numero forma, & consequenter ad realitatem relationis non est necessaria realis distinctio fundamenti in extremis, sed satis est, quòd ipsa extrema sint realiter distincta.

Replicant 3. Si non multiplicaretur fundamentum, sequeretur, quòd idem referretur ad seipsum; fundamentum enim est id, quod refertur.

Nego sequelam: Fundamentum enim est quidem ratio referendi, non verò id, quod refertur; extrema enim sunt ea, quæ referuntur, hæc autem sunt divinæ personæ realiter invicem distinctæ.

Confirmantur supradictæ rationes: Præfatæ relationes fundantur in unitate: Ergo quantò major erit unitas essentiæ, perfectionis, & magnitudinis, tantò præstantior erit identitas, æqualitas, & similitudo, & per consequens si exurgat relatio identitatis inter duas substantias numero, vel specie distinctas, multò magis exurget inter extrema, in quibus erit unica numero substantia. Insuper

Dices 1. Si æqualitas, & aliæ relationes essent reales in divinis, sequeretur in Deo dari plures relationes reales, quàm quatuor: Sed consequens videtur falsum, & contra communem Theologorum Sententiam: Ergo, & antecedens. Sequela majoris est evidens, nam relationes identitatis, æqualitatis, & similitudinis distinguuntur formaliter à relationibus originis; Ergo reverà essent in Deo plures relatio-

tiones, quàm quatuor. Imò ipsemet Doctor duas relationes similitudinis, duas æqualitatis, & duas identitatis in qualibet Persona divina constituit, quarum una ad unam, & altera ad alteram Personam refertur; Ex quibus resultant 18. Relationes reales, quibus si quatuor relationes originis adjungas, erunt in Deo viginti duæ relationes reales. *Rursus*, cùm omnes perfectiones divinæ distinguantur ex natura rei, sintque omnes infinitæ intensivè: Consequens erit tot esse relationes æqualitatis, & similitudinis, quot attributa, quæ certè ingentem relationum numerum in divinis efficient.

Negat minorem Doctor ibidem nu.7. *Potest concedi*, inquit, *quòd quot sunt perfectiones in Deo simpliciter, tot sunt etiam habitudines, & tot æqualitates: sicut tamen illæ omnes sunt simpliciter una res: ita, & æqualitates secundum eas sunt simpliciter una res.* Itaque non implicat in Deo plures esse formalitates relativas, sicut plures sunt absolutæ.

Dices 2. Non sunt multiplicandæ formalitates, nec entitates in Divinis absque ulla urgente necessitate: At nulla videtur esse necessitas multiplicandi tot entitates relativas; etenim Personæ divinæ seipsis possunt dici invicem æquales, eædem, & similes; per hoc enim dici potest nihil aliud significari, quàm quòd habeant eandem essentiam, & perfectionem, seu quod una non habeat aliam essentiam, nec majorem, aut minorem perfectionem, quàm altera: Ergo ad id entitates illæ positivæ superfluunt.

Nego minorem, & ad ejus probationem dico, quòd cùm æqualitas, identitas, & similitudo divina sint positivæ, etiam illæ denominationes fieri debent per aliquid positivum; adeoque per aliquam formalitatem positivam: At habere eandem essentiam, & perfectionem, seu non habere aliam essentiam, & perfectionem non est formaliter aliquid positivum, sed purè negativum; ideoque hoc non sufficit ad illam denominationem identitatis, æqualitatis, & similitudinis; sed ad id requiritur entitas aliqua, seu formalitas relativa, tum ab essentia, & attributis, cùm ab ipsis relationibus originis formaliter, aut saltem modaliter distincta.

Dices 3. Æqualitas est relatio simpliciter simplex: Sed relatio in divinis non est talis: Ergo æqualitas non est relatio.

Distinguit majorem Doctor in 1. distinctione 19. quæst.1. n.8. Æqualitas fundamentaliter sumpta est perfectio simpliciter simplex, quia præexigit naturam perfectam, & omnimodè infinitam in Personis, concedo: æqualitas sumpta formaliter, quatenus nimirum est formalitas relativa, quâ Personæ divinæ referuntur ad invicem est perfectio simpliciter, nego; Seu, ut loquitur Doctor ibidem, *Dico, quòd perfectio simpliciter, id est, quæ formaliter posset esse infinita, non dicit, nisi aliquid, quod potest esse essentiale in divinis, & ad se, & tale aliquo modo præintelligitur relationibus originis ejusmodi, sicut sapientia bonitas, &c. æqualitas autem non præintelligitur relationibus originis, nec potest esse ad se: Pater enim non est æqualis sibi, sed Filio, & ideo æqualitas hoc modo non dicit perfectionem simpliciter, dicit tamen perfectionem, quæ in omni natura comparando ad aliquid ejusdem naturæ, melior est suo opposito; quia oppositum ejus de necessitate dicit imperfectionem, non enim est inæqualitas in eadem natura, nisi alterum individuum imperfectè habeat illam naturam.*

Nec obstat, quòd *distinct.26.* affirmet *æqualitatem* pro formali dicere perfectionem, id enim non dicit ex propria sententia, sed ex mente aliorum, qui ex eo, quòd personæ dicerentur

constitui absoluto; inferebant inde sequi, quòd esset aliqua perfectio in una persona, quæ non esset in alia; quam illationem nullam esse ostendit Doctor dicens, quòd meliùs concluderent, quòd relatio non constitueret personam, *Nam probabilius videtur*, inquit, *quòd relatio possit esse perfectio, quàm quòd sit proprietas hypostatica, &c.* Supple in sententia arguentis.

Quaestio Secunda.

Quænam relationes sint divinarum Personarum constitutivæ.

NOTANDUM 1. Communem esse Theologorum sententiam, quatuor admittendas esse relationes personales, & originis, nimirum *Paternitatem, Filiationem, Spirationem passivam*, & *Spirationem activam*. Hæ namque solæ sunt relationes, quæ fundantur in processionibus divinis considératis per modum actionis, & passionis: Duæ namque tantùm sunt reales processiones, ut supra probavimus, nempe generatio Verbi, & processio Spiritus sancti. Quæ possunt considerari bifariam, nimirum activè, vel passivè; generatio *activè* sumpta dicitur Paternitas: *passivè* autem Filiatio nominatur. Similiter processio Spiritus sancti, spectari potest activè, vel passivè: Priori modo, dicitur spiratio activa, quæ est in Patre, & Filio, & per quam à Spiritu sancto distinguuntur: Posteriori verò appellatur spiratio passiva.

Notandum 2. Omnes etiam penè Theologos convenire Paternitatem esse reverà constitutivam primæ personæ divinæ, Filiationem secundæ, & Spirationem passivam tertiæ; at non levis difficultas de spiratione activa, num videlicet etiam distinctam aliquam Personam divinam constituat: etenim si non sit alicujus personæ constitutiva, cur cum relationibus personalibus constitutivis locum obtinet; Si verò sit, jam non solum tres, sed reverà quatuor erunt divinæ Personæ; adeoque ruit omninò divinæ Trinitatis mysterium. Hos erroris scopulos, ut declinent Theologi, censent aliqui cum Gregorio in 1. dist. 26. spirationem activam à relationibus originis esse ablegandam; quibus partim subscribit *Baro* noster Apologia 3. actione 3. Tomistæ eam quidem non respuunt, sed contendunt eam à Paternitate, & Filiatione solùm virtualiter esse distinctam: Durandus verò contendit eam à Paternitate, & Filiatione realiter distingui: Doctor verò Subtilis *quodlibeto* 5. affirmat spirationem esse quidem realem, non tamen realiter, sed solùm formaliter, & actu a Paternitate, & Filiatione esse diversam.

Notandum 3. Certò certiùs esse Patrem, & Filium distingui realiter à Spiritu sancto, & Spiritum sanctum similiter ab eis esse distinctum: At qua virtute fiat hæc distinctio non conveniunt omnes. Volunt enim aliqui hanc distinctionem à Paternitate, & Filiatione esse repetendam, ita quòd ad id superflua sit spiratio activa. E contra cæteri affirmant hanc realem distinctionem non aliunde, quàm à spiratione activa esse colligendam. Inde duo maximè veniunt in præsenti Quæstione statuenda: *Primum*, quòd spiratio activa sit relatio realis ad personarum distinctionem necessaria: *Secundum*, quòd à Paternitate, & Filiatione non realiter, nec solùm virtualiter, sed formaliter distinguatur.

Conclusio Prima.

SPIRATIO *activa est relatio realis, & ad Personarum divinarum completam distinctionem colligendam necessaria.*

PROBATUR CONCLUSIO. Inter principium, & terminum realiter à principio procedentem, realis relatio inter

tercedit, maximè, quando terminus procedens est ejusdem naturæ cum suo principio; Sed Pater, & Filius sunt unum principium, à quo realiter procedit Spiritus sanctus, qui est ejusdem naturæ cum Patre, & Filio: Ergo Pater, & Filius reali, & mutua relatione respiciunt Spiritum sanctum. *Subsumo*: Sed cum ita non respiciunt per Paternitatem, & Filiationem; Ergo respicere debent per aliam relationem; adeoque perSpirationem activam. Major syllogismi constat; non enim est potior ratio, cur inter primam, & secundam Personam intercedat mutua relatio realis principii, & termini procedentis, videlicet Paternitas, & Filiatio, quàm inter Spiritum sanctum, & Patrem, & Filium, à quibus procedit tanquam terminus à principio. Illatio autem probatur à S. Augustino Serm. 38. de Tempore, ubi ait, *Ipsa relatio Spiritus sancti non ita reciproca ratione converti poterit sicut Pater, & Filius, nam Pater Filii Pater dicitur, & Filius, Patris Filius dicitur. Spiritus verò sanctus uniformiter dicitur ad Patrem, & Filium, quia Patris, & Filii Spiritus, est, dicimus enim Spiritum sanctum Spiritum Patris . . . Sed non vicissim dicimus Patrem Spiritus sancti, ne Filius ejus intelligatur Spiritus sanctus; Item dicimus Spiritum sanctum Spiritum Filii, sed non dicimus Filium Spiritus sancti, ne Pater ejus intelligatur Spiritus sanctus*: Ergo illa relatio mutua non est ratione Paternitatis, & Filiationis, adeoque alia relatio est admittenda.

Confirmatur ex eodem libro 5. de Trinitate cap. 11. ubi probat inter Patrem, ac Filium, & Spiritum sanctum esse mutuam relationem, non sub ratione *Spiritus*, sed sub ratione *Doni*: Ait enim, *Ipsa relatio non apparet ex hoc nomine videlicet* SPIRITUS SANCTUS, *apparet autem cum dicitur* DONUM DEI, *Donum enim est Patris, & Filii, quia, & à Patre procedit, & Apostolus ait, qui* SPIRITUM CHRISTI NON HABET, HIC NON EST EIUS . . . *Donum ergo donatoris, & donator doni cum dicimus, relativè utrumque ad invicem dicimus*: Ergo censet inter Patrem, Filium, & Spiritum sanctum esse relationem mutuam; Sed Pater, & Filius non mutuò referuntur ad Spiritum Sanctum per relationem Paternitatis, & Filiationis, sed sub ratione doni, ut ipsemet docet cap. 12. ubi probat relationi Spiritus sancti non esse correlativam relationem Patris, nec relationem Filii. *Cùm dicimus*, inquit, *donum Patris, & Filii, non quidem dicere possumus Patrem doni, aut Filium doni, sed ut hæc sibi vicissim respondeant, dicimus donum donatoris, & donatorem doni, quia hic potuit inveniri usitatum vocabulum, illic non potuit; Dicimus ergo relativè Pater, idemque relativè dicitur principium, & si quid fortè aliud, sed Pater ad Filium dicitur, principium verò ad omnia, quæ ab ipso sunt*; Ergo censet S. Augustinus Patrem, & Filium reverà referri ad Spiritum sanctum, non per relationem Paternitatis, & Filiationis, sed per relationem principii; At hæc relatio dicitur Spiratio activa; Ergo hæc reverà est realis.

Hoc ipsum luculenter ex sanctis Patribus probavit Bessarion in Concilio Florentino oratione pro unione cap. 6. ubi cum suasisset inter Filium, & Spiritum sanctum esse relationem mutuam, ut causæ ad causatum, & causati ad causam, more Græcorum usurpando nomen *causæ* pro *principio*, probat inde illam relationem non fieri per Filiationem: Unde concludit, quod: *Cùm Filius prout Filius non referatur ad Spiritum, non enim dicitur Filius Spiritus, restat ut referatur ad Spiritum tanquam aspirans, cum Spiritus etiam referatur ad Filium tanquam Spiritus; Spiritus enim Spiranti, & passiva Spira-*

 tio

tio activa spirationi correspondet, Spiritus verò, & Spiritus Filii multis locis sacra Scriptura dicitur, & Spiratio ejus; hic enim Spiritus (ut sacer Athanasius Spiratio est Filii; Cum igitur ad Filium Spiritus, & tanquam spiratio, & tanquam Spiritus referatur, Filius quoque tanquam spirans refertur ad Spiritum. In quibus duo concludit, primum, quod inter Filium, & Spiritum sit relatio mutua. Secundum, quod hæc relatio ex parte Filii non sit Filiatio, sed spiratio activa, & consequenter, quod cum realiter Filius referatur ad Spiritum S. spiratio activa necessariò debet esse realis.

Dices 1. Nihil est asserendum in mysterio Trinitatis, nisi, vel Scripturæ, vel Conciliorum, aut sanctorum Patrum oraculis fulciatur: At Spirationis activæ nulla mentio apud sanctos Patres, imò Albinus Flavius lib. 1. de Trinit. cap. 5. dicit, *Relationem Spiritus sancti ad Patrem, & Filium non esse reciprocam*, id est, mutuam; Ergo hæc spiratio activa non est asserenda.

Nego minorem: Quamquam enim sancti Patres relationem inter Patrem, & Filium non appellaverint *Spirationem activam*; eam tamen sufficienter designarunt statuendo relationem mutuam inter omnes Personas ut nedum supra asseruimus ex S. Augustino; sed etiam, ut constat ex Concilio Toletano 11. dicente; *Hoc solo numerum insinuant, quod ad invicem sunt*; Et Nazianzeno Orat. 37. *Manifestationis*, inquit, *ut ita dicam, mutuaque eorum relationis differentia, diversa quoque ipsis nomina procreavit*. Est igitur inter illas divinas Personas mutua relatio realis; at hæc ex parte Patris, & Filii non est Paternitas, & Filiatio respectu Spiritus sancti; Ergo sufficienter affirmant sancti Patres aliam esse admittendam, nempe Spirationem activam, quàm tacitè approbavit Concilium Florentinum, ut supra diximus; imò, & indicaverat Concilium Lugdunense sub Gregorio X. c. unico de summa Trinitate, non solùm dicens, *Una spiratione* Patrem, & Filium producere Spiritum S. sed etiam esse *Unum principium* Spiritus sancti; adeoque eadem ratione habent relationem ad Spiritum sanctum, quâ sunt ejus principium: At ex Concilio sunt ejus principium per Spirationem activam, & consequenter ex mente Concili ad eum referuntur per Spirationem activam.

Ad Albinum Flavium, Respondeo ipsum velle quidem Patrem, & Filium non referri ad Spiritum sanctum relatione mutua sub ratione Patris, & Filii, sed tantùm sub ratione principii, ut supra diximus ex S. Augustino.

Dices 2. Sancti Patres solummodò assignant tres relationes personales: *Insuper* Concilium Lateranense capite *Damnamus* excludit quaternitatem realem in divinis: Sed si Spiratio activa esset realis, reverà esset quaternitas relationum realium in divinis: Ergo, &c.

Denique sanctus Damascenus lib. 1. de fide cap. 10. & 11. copiosè de relationibus divinis disserit: At nullatenus meminit Spirationis activæ: Ergo censet eám non esse admittendam.

Respondeo 1. Sanctos Patres idcirco assignasse tantùm tres proprietates personales realiter distinctas, quia tantùm agebant de relationibus personarum constitutivis, & distinctis realiter; unde cùm activa Spiratio Personam non constituat, nec realiter distinguatur à Paternitate, & Filiatione, idcirco de ipsa eis non fuit sermo.

Ad Concilium Lateranense dico, illud eatenus excludere quaternitatem in divinis, quatenus ex ea inferretur quaternitas Personarum, at ex admissa spi-

spiratione activa illud non infertur, hæc enim non est Personæ divinæ constitutiva: Ergo Concilium illam non excludit.

Adde, quòd excludat Concilium quaternitatem distinctorum realiter, tanquam res à re: At Spiratio activa non ita distinguitur à Paternitate, & Filiatione, ut statim probabimus: Ergo in nos non pugnat.

Ad sanctum Damascenum Respondeo ab authoritate negativa nihil certò colligi, maximè quando contrarium inferre licet: At S. Damasc. sufficiens subministrat fundamentum in eodem cap. 11. asserendi realem relationem Spirationis activæ dum circa medium ait, *In solis proprietatibus Paternitatis, Filiationis, & Processionis secundùm causam, & causale Deum intelligi*: Quibus denotat mutuam esse reciprocationem principii producentis, & termini producti inter Spiritum sanctum, & Patrem, ac Filium: At hæc non potest esse Paternitas, & Filiatio: Ergo Spiratio activa.

Dices 3. Relatio principii in Deo non est semper realis, nam reverà Deus est principium Creaturarum, nec tamen ad eas habet relationem realem; Ergo licet Pater, & Filius sint principium Spiritus sancti, non inde sequitur, quod habeant relationem realem Spirationis activæ.

Distinguo antecedens: Quando principium producens, & terminus productus sunt diversi ordinis, & diversæ naturæ, concedo: Quando sunt ejusdem, nego. Relatio autem Creatoris ad res creatas, est ad res alterius ordinis, & naturæ, & Deo solùm advenit in tempore: At verò Spiratio activa est ad terminum ejusdem ordinis, & naturæ, illaque Deo convenit ab æterno, & idcirco est realis.

Dices 4. Spiratio activa supponit Patrem, & Filium constitutos: Ergo si sit realis, ipsis adveniet tantùm ex resultantia, & per modum accidentis; Sed hoc Deum dedecet: Ergo, &c.

Nego minorem: Hæc enim resultantia non fit secundùm rem, sed secundùm formalitatem, nec advenit ab aliqua actione extrinseca, ut relationes creatæ, sed ab intrinseco, & ex fœcunditate divinæ voluntatis: Sicut ergo non repugnat, quod ab essentia resultent attributa, ab ea non realiter, sed tantùm formaliter distincta; sic etiam non repugnat, quod à Patre, & Filio resultet illa Spiratio activa.

CONCLUSIO SECUNDA.

SPIRATIO *activa non distinguitur realiter, sed formaliter actu à Paternitate, & Filiatione*. Hæc est omnium penè Theologorum quantum ad primam partem, &

PROBATUR 1. Ex Concilio Lateranensi cap. *Damnamus*, ubi proscribitur sententia Abbatis Joachim, dicentis quaternitatem esse admittendam in Deo, eò quòd essentia realiter esset distincta à Personis realiter etiam ab invicem distinctis; statuitque Concilium, quod ideo solummodo Trinitas est non quaternitas, quia qualibet trium Personarum est illa res, videlicet substantia, essentia, seu natura, ex quo sic licet argumentari. Statuit Concilium non esse quaternitatem rerum in divinis: At si Spiratio activa distingueretur realiter à Paternitate, & Filiatione, esset in divinis rerum quaternitas; Ergo ex mente Concilii, ita non distinguitur.

Confirmatur, nam Concilium ibidem maximè, proscribit quaternitatem Personarum; at si Spiratio distingueretur realiter, esset Personarum quaternitas, esset enim illa relatio per se subsistens, adeoque esset suppositum, & consequenter foret Persona, quia quodlibet suppositum intellectualis naturæ est persona.

Se-

Secundò: Ex sanctis Patribus,& plurimis Conciliis jam à nobis sæpè laudatis, maximè verò ex S. Anselmo libro de Spiritu sancto, *In divinis omnia sunt unum, nisi ubi obviat relationis oppositio*, sive sit oppositio relativa, ut volunt Thomistæ, sive disparata, ut patebit infra, agendo de distinctione Spiritus sancti à Filio; Sed inter Paternitatem, & Spirationem activam non est oppositio relativa, quia una non producitur ab alia; nec est inter principium producens, & terminum productum; Nec etiam est disparata, quia ad hanc requiritur, quod sit constitutiva Personæ,Spiratio autem activa non constituit Personam: Ergo nullam dicit oppositionem cum Paternitate, & Filiatione, adeoque ab illis realiter non distinguitur.

Tertiò denique, in divinis,quod non procedit ab alio, non distinguitur realiter ab illo: Sed Spiratio activa non procedit à Paternitate, & Filiatione: Ergo non distinguitur realiter ab illis. Minor constat, duæ namque tantùm sunt divinæ processiones. Major etiam est evidens; tria enim sunt tantùm distinctionis realis inicia, nimirum quorum unum est producens, & aliud productum, quorum unum existere potest alio non existente, & quæ inexistere possunt in subjectis realiter distinctis; duo autem posteriora nequeunt esse in divinis: Ergo solùm primum distinctionis indicium ibi admittitur: Unde meritò Joannes Theologus in Concilio Florentino sess. 18. *Sola*, inquit, *relatio, quam principalem habitudinem superiùs nominamus, apud omnes, tam Græcos, quam Latinos Doctores divina processione personas multiplicat*.

SECUNDA PARS sufficienter colligitur ex dictis, etenim Spiratio activa est relatio realis: Sed non est eadem formaliter cum Paternitate, & Filiatione, neque ab ea distinguitur realiter: Ergo saltem formaliter distinguitur. Major patet ex prima conclusione: Patet etiam minor, quantùm ad secundam partem ex mox dictis.

Probatur itaque illius prima pars: Illæ relationes distinguuntur saltem formaliter, quæ habent per se distinctos terminos,suntque rationes, ex quibus colligitur personarum distinctio, & diversitas; Sed talis est Spiratio activa respectu Paternitatis,& Filiationis, siquidem Paternitas per se respicit Filium,& Filiatio Patrem, Spiratio autem activa Spiritum sanctum], estque ratio cur Pater, & Filius distinguantur à Spiritu sancto.

Insuper ipsamet efficit mutuam relationem inter Patrem, Filium, & Spiritum S. quam ita non efficit Paternitas, nec Filiatio, ut probatum est in præcedenti conclusione: Ergo ad minùs Spiratio activa formaliter distinguetur à Paternitate, & Filiatione. Insuper relatio disparata non est eadem formaliter cum relatione directè opposita: Sed Paternitas, & Filiatio sunt relationes disparatæ tantùm respectu Spirationis passivæ, Spiratio verò activa est ipsi directè opposita: Ergo hæc à Paternitate, & Filiatione saltem formaliter distinguitur.

Denique si Spiratio activa idem esset formaliter cum Paternitate, tam verum esset dicere, quod Pater produceret Filium per spirare, quàm per generare; & sic Verbum, tam posset dici Spiritus, quàm Filius: Sed consequens est absurdum: Ergo, &c. Patet sequela; Ubi enim nulla est in re distinctio, non potest etiam esse prædicatorum realium ipsius rei diversitas; adeoque si Paternitas,& Spiratio activa nullatenus distinguantur à parte rei, quidquid affirmatur de una,etiam affirmari potest de altera.

Dices: Sicut datur oppositio dispara-

rata inter Filiationem, & Spirationem passivam, ita pariter datur inter Filiationem, & Spirationem activam; Sed prior oppositio sufficit ad distinguendam realiter Filiationem à Spiratione passiva; Ergo posterior etiam sufficiet ad eam distinguendam à Spiratione activa; adeoque non solùm formaliter, sed etiam realiter distinguentur.

Respondeo ad majorem, non idcirco solùm Filium à Spiritu sancto distingui realiter sub formali ratione Filii, quia Filiatio est relatio opposita disparatè cum Spiratione passiva, sed maximè, quia Spiratio passiva est omnino incompossibilis cum Filiatione in eodem supposito; si enim Filiatio, & Spiratio passiva essent in eodem supposito Filii, sequeretur, quod bis esset productus, scilicet per generationem ab intellectu, & per spirationem à voluntate: At verò idipsum non sequitur ex spiratione activa, & Filiatione; licet enim Filius spiret, & producat Spiritum S. non propterea definit esse Filius.

Dices 2. Sicut se habent generari, & spirari, sic se habent generare, & spirare; Sed generari, & spirari distinguuntur realiter, efficiuntque relationes realiter distinctas: Ergo etiam generare, & spirare realiter distinguuntur, & distinctas realiter relationes efficiunt.

Nego majorem: Nam generari, & spirari opponuntur saltem mediante spiratione activa; constituuntque diversas Personas; generare autem, & spirare non opponuntur propriè; ideo generari, & spirari distinguuntur realiter, non ita generare, & spirare.

Instabis: Sicut se habet generare ad generari, ita se habet spirare ad spirari; Ergo à permutata proportione, sicut se habet generare ad spirare, ita se habet generari ad spirari; Sed generari, & spirari realiter distinguuntur: Ergo generare, & spirare etiam distinguentur realiter. Consequentia patet; quia non est major ratio distinctionis in uno binario extremorum, quàm in altero.

Nego consequentiam: Licet enim permutata proportio in quantitate vim habeat inferendi, cæteris tamen in rebus nihil probat, imò falsa apparet multis exemplis. Verbi gratiâ, sicut se habet ignis ad calorem, ita se habet aqua ad frigus; Ergo permutata proportione, sicut se habet calor ad frigus, ita se habet ignis ad aquam: Sed calor, & frigus possunt esse simul in eodem subjecto in gradibus remissis; Ergo etiam aqua, & ignis poterunt esse simul in eadem materia secundùm aliquos sui gradus; quæ consequentia omnino falsa est.

Ratio itaque disparitatis est, quoniam spirari passivum, hoc est Spiritus sanctus, realiter procedit à generari activo, quod est ipsemet Filius productus; ideoque necessariò distinguitur ab illo, tanquam à principio producente: at verò spirativum non procedit à generatione activa, tanquam à principio producente, adeoque non servant eandem proportionem permutatam.

QUAESTIO TERTIA.

An relationes originis sint formaliter infinitæ, & perfectæ?

NOTANDUM 1. Ex Doctore quæst. 5. quodlibet. quòd Relationes originis considerari possunt bifariam, nimirum, vel realiter, & identicè; quatenus nempe idem sunt realiter cum essentia divina, nec-non, & cum Personis, quas cum illa essentia constituunt: Vel formaliter, & secundùm propriam suam entitatem relativam, seu quatenus formaliter ab essentia di-

divina distinguuntur, suntque veluti formæ hypostaticæ eam determinantes ad constitutionem divinarum Personarum. Priori modo certum est eas esse realiter infinitè perfectas, ut sic enim sunt una eademque res cum ipsa Divinitate, cujus infinitam perfectionem in se imbibunt: At difficultas est, an ipsæ relationes posteriori modo consideratæ aliquam perfectionem, & infinitatem importent; ita quòd quemadmodum Attributa addunt essentiæ divinæ aliquam perfectionem absolutam formaliter distinctam à perfectione ipsius essentiæ, ita pariter relationes originis præter absolutam perfectionem essentiæ, quam realiter includunt, adjiciant ei aliquam perfectionem relativam etiam formaliter ab ejus essentiali perfectione distinctam.

Notandum 2. Ex eodem ibidem numero 27. quod ens reale, ut sic, primò dividitur in ens *quantum*, & in ens *non quantum*: Deinde ens quantum in ens finitum, & infinitum: Postea ens finitum in decem Prædicamenta. Per ens quantum intelligit ens perfectum, seu quantum quantitate perfectionis: Per ens verò non quantum intelligit ens non habens hanc perfectionem. *Insuper* advertendum quod triplex distingui possit perfectio: Prima est *Moralis*, quæ in Deo est absoluta, & unica, nempe divina Sanctitas, de qua hic non est sermo. Secunda est *Transcendentalis*, seu entitativa, quæ est integritas rei constantis omnibus, quæ desiderantur ad ejus constitutionem in ratione talis entis; & hæc convenit omni prorsus enti. Tertia est perfectio *Virtutis*, seu *qualificativa*, quæ est perfectio gradualis uniuscujusque naturæ, secundùm quam natura dicitur magis, aut minùs, vel æquè perfecta. Conveniunt omnes, divinas relationes esse perfectas perfectione illa transcendentali, siquidem habet quidquid desiderari potest ad complementum divinæ relationis hypostaticæ: Verùm non ita consentiunt eas esse perfectas perfectione qualificativa, quâ dici possint perficere essentiam divinam relativè, sicut attributa eam absolutè perficiunt.

Notandum 3. Ex eodem ibidem duplex esse infinitum, scilicet intensivè, & extensivè. *Infinitum extensivè* est, quod ad plura numero in infinitum extenditur, qualis est numerus infinitus creaturarum possibilium. *Infinitum intensivè* duobus modis ab eodem describitur: Primò quidem *Absolutè*, ita quod infinitum sit illud, cui nihil entitatis, & perfectionis deest eo modo, quo possibile est illud habere in aliquo uno, scilicet, vel formaliter, vel realiter, & identicè, vel eminenter, qualiter infinitas describi potest, *Omnis entitatis, & cujuslibet excogitandæ perfectionis simplicissima*, & *eminentissima complexio*: Comparativè autem infinitum describi potest, *Id quod excedit quodcumque ens finitum ultra omnem determinatam, vel determinabilem proportionem entis*: Sic inquit Doctor infinitum distinguitur à quodlibet ente finito quantumcumque perfecto; nullum enim est ens finitum, quod ab alio non excedatur; albedo enim, verbi gratiâ exceditur à scientia in triplo; scientia ab anima intellectiva in decuplo, hæc ab Angelis centuplo, Deus autem, qui est infinitus, excedit omne finitum ultra omnem proportionem assignabilem entitatis, & perfectionis. Per priorem descriptionem, infinitas exigit, ut ab ente infinito removeatur carentia entitatis, & perfectionis qualiscumque; quippe cum ens sic infinitum nulla omnino perfectione carere debeat: Per posteriorem removetur ab infinito quodcumque superiùs, à quo possit excedi. His ita præ-

prælibatis resolvendum est, an relationes divinæ Personarum constitutivæ, & distinctæ sint formaliter perfectiones infinitæ.

CONCLUSIO UNICA.

RELATIONES *originis nullam formaliter dicunt perfectionem, neque finitæ sunt, nec infinitæ*. Ita Doctor Subtilis pluribi, sed maximè in 1. dist. 8. quæst. 3. num. 16. ait, *Quidquid communiter dicitur de Deo, & creatura est indifferens ad finitum, & infinitum, loquendo de essentialibus; vel saltem ad finitum, & non finitum, loquendo de quibuscumque; quia relatio divina, nec est finita, nec infinita*. Idem habet qu. 4. num. 23. ubi dicit, quod si Paternitas, & Deitas concipiantur in abstracto; hæc prædicatio *Deitas est Paternitas*, non potest esse vera, *Quia*, inquit, *unum eorum non est formaliter infinitum, sed tantùm Deitas est formaliter infinita*. At ex professo hanc conclusionem amplectitur, & probat quæst. 5. quodlibetica, *De secundo Articulo*, inquit, *teneo hanc conclusionem Paternitas non est formaliter infinita, & ad hoc sunt tres rationes: Prima ratio sumitur ex entis infiniti unitate: Secunda ex ejus communicabilitate: Tertia ex ejus simplicitate, & incompossibilitate, siquidem ens infinitum intensivè est unicum impluri ficabile, & non arctatum, sed communicabile, & cuicumque incomponibile*.

PRIMAM RATIONEM SIC FORMAT. Non possunt esse plura realiter distincta formaliter intensivè infinita; Sed plures sunt relationes originis realiter distinctæ: Ergo non sunt formaliter infinitæ intensivè. Minor constat ex dictis: Majorem probat tribus mediis, nimirum ex comparatione illorum infinitorum inter se: Secundò, ex comparatione inter finitum, & infinitum: Tertiò, ex comparatione illorum plurium infinitorum ad intellectum, & voluntatem. *Primò* quidem infinitum intensivè realiter sibi vendicat omnem perfectionem simpliciter; Sed non vendicat sibi realiter perfectionem illam, quam habet aliud ens, à quo distinguitur realiter; Ergo non possunt esse duo infinita simpliciter invicem realiter distincta. *Ex secundo medio sic probat majorem*: In entibus essentialiter subordinatis tandem devenitur ad aliquod ens, quod sufficienter terminat dependentiam omnium entium finitorum, quodque necessariò debet esse infinitum & unicum; infinitum quidem, quia debet à se habere omnem perfectionem, aliàs rursum dependerêt ab alio, nec in ipso esset entium subordinatorum status. Unicum verò quia nõ possunt esse ejusdem effectus, plures causæ totales ejusdem ordinis. *Denique ex tertio medio eandem majorem sic probat*; Ens infinitum est objectum adæquatum intellectus infiniti, & voluntatis infinitæ; Sed non possunt esse plura objecta adæquata ejusdem intellectus, & voluntatis: Ergo non possunt esse plura entia infinita realiter distincta.

SECUNDAM RATIONEM SIC FORMAT: Omnis perfectio simpliciter est communicabilis; Sed omne infinitum intensivè est perfectio simpliciter. Ergo omne intensivum infinitum est communicabile. *Subsumit*: At nulla proprietas Personalis est communicabilis, quia ipsa est formalis ratio existendi incõmunicabiliter; Ergo nulla proprietas Personalis est perfectio simpliciter; adeoque relatio originis, quæ est proprietas Personalis in divinis, non est perfectio simpliciter. Majorem primi syllogismi probat ex descriptione perfectionis simpliciter, *Quæ*, ex S. Anselmo, *est in quolibet melior ipsa, quàm non ipsa*, (hoc est, ut exponit Doctor) quæ in quolibet, quatenus entis suppositum est, melior est ipsa, quàm alia secum incompatibilis in eodem:

Sed quod est formaliter incommunicabile, est formaliter incompossibile alteri in eodem supposito entis. Ergo, quod est formaliter incommunicabile, non est perfectio simpliciter; Sed omnis perfectio simpliciter in divinis, est communicabilis: Ergo relationes originis cum sint incommunicabiles, non sunt perfectiones simpliciter.

Ex quo colligo cum Doctore ibidem, nullam perfectionem simpliciter simplicem esse alteri perfectioni simpliciter simplici incompossibilem; nam si esset verbi gratiâ *A.* incompossibilis cum *B.* & sint perfectiones simpliciter simplices: Ergo *A.* est melior, quam *B.* quæ est non ipsa; & *B.* cum sit etiam perfectio, erit melior, quàm *A.* quæ est non ipsa, & consequenter *A.* esset perfectior, & imperfectior respectu *B.* quod est impossibile.

Tertia denique ratio Doctoris sic formatur. Perfectio simpliciter, & infinita, debet ita realiter identificari cum omni perfectione compossibili secum in eodem supposito, ut una earum possit de altera prædicari in abstracto: Sed relatio originis non ita realiter identificatur cuilibet secum compossibili in eodem supposito; Ergo relatio originis non est perfectio simpliciter, & infinita. Minor patet: Licèt enim Spiratio activa v. g. realiter identificetur generationi, ut supra probatum est, tamen hæc propositio non est vera *generatio activa est spiratio activa*; aliàs verum esset, quod Pater divinus æquè Filium produceret per *spirare*, quàm per *generare*; sicque Filius, tam procederet per voluntatem, quàm per intellectum, quod apertè falsum est. Majorem probat quoad primam partem, nempe quod perfectio simpliciter, & infinita debeat realiter indentificari cuilibet secum compossibili in eodem subjecto: Tum quia nihil est essentiale in divinis, quod non sit realiter idem Essentiæ divinæ; & cuilibet essentiali, quod aliunde non provenit, quàm quia omne essentiale est perfectio simpliciter simplex. Tum quia infinitum non potest componi cum altero, aliàs esset pars ejus, & excederetur à toto; excessus autem repugnat infinito; Sed si aliquid compossibile sibi in eodem supposito, non esset sibi omnino idem realiter, non possent constituere unum, nisi per aliquam compositionem: Ergo omnis perfectio simpliciter, & infinita debet esse realiter eadem cuilibet secum compossibili in eodem supposito. Ex quibus infertur *Secunda pars*, quæ enim sunt idem realiter verè de se invicem prædicantur, & affirmantur ratione identitatis prædicari cum subjecto; quantumcumque enim fiat abstractio à subjecto, cum semper remaneat identitas prędicati cum subjecto, etiam semper vera est affirmatio unius de alio.

Confirmatur Conclusio ab absurdis, quæ sequuntur ex opposita sententia. Primò quidem, si relationes divinæ dicant perfectionem aliquam, sequitur, quòd una persona continebit aliquam perfectionem, quam alia non continet; quia nimirum quælibet continet relationem personalem sibi propriam alteri non convenientem; Patri enim non convenit Filiatio, nec Filio Paternitas, nec Spiritui sancto Paternitas, & Filiatio; & consequenter Personæ divinæ non erunt infinitæ, quia cuilibet deest aliqua perfectio; infinitè, perfecto autem nulla perfectio simpliciter simplex deesse debet.

Insuper, cum in Patre, & Filio sint duæ relationes, nempe in Patre Paternitas, & spiratio activa, similiter in Filio Filiatio cum eadem activa spiratione; in Spiritu sancto verò sit tantùm unica, nempe spiratio passiva; consequens est, quod si relationes sint per-

perfectiones simpliciter simplices, Pater, & Filius perfectiores erunt Spiritu S. siquidem habent unam perfectionem simpliciter simplicem, cui nullam correspondentem habet Spiritus sanctus; hoc autem est absurdissimum: Ergo, & illud unde sequitur.

Objicit Doctor ibidem quatuor difficultates adversus præfatam suam doctrinam. *Primò*, quod non est comprehensibile ab intellectu creato, & finito est infinitum; Sed relatio divinæ originis non est comprehensibilis ab intellectu finito juxta illud Isaiæ 43. *Generationem ejus, quis enarrabit*? Ergo est formaliter infinita; omne enim finitum est comprehensibile. *Secundò*, omnis actio adæquata principio, & termino infinito, est formaliter infinita: Sed generatio divina est actio adæquata principio formali infinito, nimirum memoriæ infinitè fœcundæ, & termino infinito *qui*, nempe Filio, & termino *quo*, nimirum essentię communicatæ, quorum uterque terminus est infinitus: Ergo generatio divina est formaliter infinita. *Tertiò*, ratio subsistendi per se est perfectissimus modus essendi: Sed relationes originis sunt rationes subsistendi per se: Ergo sunt perfectissimæ. *Quartò*, quod est idem essentiæ infinitæ, non potest non esse infinitum; at relationes originis identificantur Essentiæ divinæ: Ergo non possunt non esse infinitæ.

Respondet Doctor ad 1. negando majorem, ad rationem enim incomprehensibilitatis alicujus, sufficit identificatio ejus cum infinito; non enim potest aliquid comprehendi, nisi perfectè cognoscatur illius esse; neque hoc potest ita cognosci, nisi apprehendantur omnes illius modi, omnesque ejus perfectiones, infinitæ autem perfectiones comprehendi nequeunt ab intellectu finito; adeoque, ut aliquid sit incomprehensibile sufficit, quod identificetur infinito: At relationes originis identificantur essentiæ infinitæ: Ergo licet ex se non sint formaliter infinitæ, non propterea sunt comprehensibiles ab intellectu creato, & finito.

Ad secundum. Respondet duplicem esse adæquationem, nimirum proportionalem, & quantitativam: & proportionalem rursus duplicem, videlicet intensivam, & extensivam: Unde in forma distinguit minorem, generatio divina est adæquata suo principio, & termino adæquatione proportionali extensiva, quæ tantùm requirit, ut origo, seu actio, ità sit à tali principio, & ad talem terminum, ut ab alio, & ad alium esse nequeat; neque tale principium possit sese extendere ad aliam actionem eliciendam, nec talis terminus ab alia actione produci, concedit: Est adæquata adæquatione quantitativa, aut proportionali intensiva, quæ nempe requirat eandem perfectionem in origine, & termino, qualis est in principio, negat; nam neque etiam origo creata sic adæquatur suo principio, quod semper est perfectius sua actione, & termino producto, quia minus dependet. Ex adęquatione autem proportionali extensiva non sequitur, quod si unum sit infinitum formaliter, alterum quoque similiter infinitum esse debeat, quia infinitas formalis intensiva quantitatem, & graduum intensionem respicit, non verò extensionem.

Ad tertium Respondet *per se subsistere* esse æquivocum, & accipi dupliciter: Primò quidem pro modo existendi per se, & independenter à quolibet alio; & sic est quid absolutum in divinis; adeoque est perfectio simpliciter simplex, estque existentia absoluta, de qua superiùs. Secundò, pro modo existendi incommunicabiliter alteri, tanquam supposito, sicque, nec est perfectio simpliciter simplex, neque se-

secundùm quid; hoc autem tantùm posteriori modo relationes divinæ dicuntur rationes per se subsistendi, adeoque, nec sunt perfectæ, nec imperfectæ.

Ad quartum distinguit majorem. Quidquid identificatur infinito, est infinitum, si sit capax infinitatis, concedit; secus negat: Relationes autem originis non sunt capaces infinitatis ratione suæ incommunicabilitatis, & propter jam assignatas rationes, adeoque neganda est consequentia.

Objicies 2. Relationes divinæ tam à Conciliis, quàm à Patribus dicuntur perfectiones: Ergo reverà tales sunt. Probatur antecedens ex Concilio Constantinopolitano Epistola ad Damasum, *Credimus*, inquit, *æqualem honorem ac dignitatem, & imperium coæternum in tribus perfectissimis subsistentiis, seu tribus perfectis personis*: Similiter Justinus in expositione fidei de Trinitate, *Maluimus*, inquit, *unius Deitatis in tribus perfectis subsistentiis, notitiam exponere.* Item Cyrillus Alexandrinus libro 1. Thesauri cap. 6. *Perfectus*, inquit, *est, non solùm quia Deus, sed etiam quia Pater*: Subscribit Damascenus 1. fidei cap. 11. dicens, *In proprietatibus Paternitatis, Filialitatis, & Processionis, secundùm causam, & causale* (seu causatum) & *Personalem perfectionem, id est existentiæ modum differentiam intelligimus*: Idem lib. de decretis primæ institutionis, *Hypostases*, inquit, *& persona Pater, Filius, & Spiritus sanctus, unusquisque; enim coram perfecta est hypostasis, & perfecta persona.* Ergo reverà relationes personales sunt perfectiones, & perfectæ.

Nego antecedens, & ad ejus probationem dico sanctos Patres, & Concilia laudatis textibus, & aliis similibus accipere divinam hypostasim, & personam, non in abstracto pro formali subsistentia, & personalitate, quatenus formaliter distinguitur ab essentia divina, & cum ea concurrit ad constituendam divinam personam: Sed in concreto pro ipsamet divina Persona, quatenus nempe simul importat essentiam, & personalitatem, qualiter reverà Personæ divinæ sunt perfectissimæ. Quod autem aliter non sint accipienda dicta sanctorum Patrum, sufficienter colligitur ex eorum verbis laudatis.

Ad sanctum Damascenum maximè, *Respondeo* eum nolle proprietates personales formaliter esse perfectiones: contrarium enim docet cap. 9. dicens, *Omnia quæ Pater habet sunt Filii, hoc uno excepto quod* INGENITUS *non est; quæ quidem vox nec naturæ discrimen, nec dignitatem atque authoritatem, sed existentiæ modum indicat.* Solùm itaque eas proprietates in concreto, & pro personis acceptas, perfectiones nominat.

Objicies 3. Mysterium Trinitatis quatenus Trinitas est, est summè adorandum, adeoque infinitè perfectum: Sed Trinitas, quatenus Trinitas, divinas relationes connotat, & importat: Ergo verum, est quod relationes dicant summam, & infinitam perfectionem.

Distinguo majorem: Mysterium Trinitatis dicit summam perfectionem se tenentem ex parte naturæ divinæ, quæ tribus Personis communicatur, unà cum suis attributis, & perfectionibus, concedo: Provenientem à relationibus divinis, quæ sunt termini divinæ communicationis, & fœcunditatis, nego: Tota namque perfectio, quæ in adorando Trinitatis mysterio relucet, repetenda est ex parte naturæ divinæ, quæ summè, & infinitè divinas Personas constituit, & perficit; non verò ex parte relationum, quæ sunt puri termini divinæ fœcunditatis, & naturæ, nullam ipsi addentes perfectionem, sed tantùm dantes illi modum subsistendi incommunicabiliter.

Obji-

Objicies 4. Subsistentia Verbi divini quatenus formaliter ab essentia distincta, terminat naturam humanam assumptam, eique nec-non, & ejus actionibus summam perfectionem, & dignitatem confert: Ergo ipsamet illam perfectionem habet formaliter. Patet consequentia: Quod enim præstat Verbi divini personalitas naturæ humanæ, non confert in ratione causæ efficientis, sed formalis; adeoque seipsâ tanquam formâ dignificat actiones, & perficit naturam hominis assumpti, & consequenter ipsamet aut est perfectio aut formaliter continet summam perfectionem. Probatur antecedens: Nam homo assumptus ratione personalitatis ei communicatæ, est adorabilis, idque adoratione latriæ: Ergo continet bonum, non qualecumque, sed infinitum, & summum, quia summum cultum meretur.

Nego antecedens Quantùm ad secundam partem, nempe quod subsistentia Verbi quatenus formaliter ab Essentia divina distinguitur, conferat summam perfectionem humanitati Christi; & ejus probationem distinguo: Homo assumptus, est adorabilis, & summè perfectus ratione solius personalitatis Verbi, nego: Ratione Deitatis sibi conjunctæ hypostaticè, concedo: Christus enim idcirco dicitur summè perfectus, & dignus summo cultu, non præcisè tantùm quia subsistit subsistentiâ Verbi, sed quia ratione hujus subsistentiæ unitur hypostaticè Deitati, estque Homo Deus.

ARTICULUS TERTIUS.

De Notionibus Divinis.

NOTIONIS nomine nil aliud prætendunt Theologi quàm propriam rationem cognoscendi unam personam. Quæ ratio sumitur vel pro conceptu formali, quò illam divinam Personam specialiter cognoscimus, & discernimus ab alia, de qua sanctus Augustinus lib. 5. de Trinitate cap. 6. *Alia notio est, qua intelligitur genitor, alia quâ ingenitus*. Vel pro conceptu objectivo, seu aliqua nota speciali, & veluti charactere se tenente ex parte ejusdem personæ, ratione cujus ipsam cognoscimus, ut ab alia distinctam, de qua sanctus Basilius lib. 2. contra Eunomium, *Proprietates*, inquit, *ac notæ quasi characteres quidam, & forma in substantia inspecta, distinguunt*. De notionibus secundùm hanc posteriorem acceptationem duo veniunt resoluenda 1. An sint admittendi aliqui characteres in divinis Personis, quibus invicem distinctæ appareant. 2. Quod illi characteres solitò quinque numerentur. Quoniam autem præcipuæ difficultates, quæ hanc materiam spectant superiùs enodatæ sunt ex iis, quæ diximus de proprietatibus, & relationibus personalibus; idcirco tres præfatas inquisitiones involuet, & resolvet.

QUAESTIO UNICA.

An, quot, & quales sint divinarum Personarum Notiones.

NOTANDUM I. Quod etsi una eademque realis formalitas simul sit proprietas, relatio, & notio: Hæc tamen invicem juxta variam habitudinem discrepant; Paternitas enim v. g. dicitur *Relatio*, quatenus respicit terminum, & Personam generantem refert ad genitam: Dicitur autem *Proprietas*, quatenus convenit tantùm primo divino supposito, primamque Personam afficit; Nominatur autem *Notio* comparativè ad intellectum, quoniam est ipsi ratio cognoscendi primam Personam ab aliis distinctam, quæ omnia licèt unam eandemque formalitatem significent,

ficent, hunc tamen servant ordinem, ut prius illa formalitas dicatur relatio, Deinde proprietas, ac tandem notio; Nihil enim potest esse ratio manifestandi aliud, nisi sit illi proprium, nec potest esse proprium, nisi ab aliis distinguatur. Distinctio autem divinarum Personarum petitur ab earum principio constitutivo, quod est ipsa relatio personalis.

Notandum 2. Tres maximè ad notionem conditiones desiderari. *Prima*, ut sit proprietas alicujus, vel aliquarum personarum, non tamen tribus sit communis, quâ ratione nec divina essentia, nec quid essentiale habet rationem notionis. *Secunda*, ut significetur, & exprimatur in abstracto; Notiones enim sunt veluti formæ, quibus divinæ Personæ cognoscuntur, inde fit, quod nomina *Pater*, *Filius*, & *Spiritus sanctus* non sint, nec dici possint notiones, quia personas ipsasmet directè significant in concreto, non autem denotant per se illas formas quibus personę possint innotescere, quales sunt *Paternitas*, *&c. Tertia*, quòd significet illam formam non veluti in fieri, sed quasi in facto esse, cujus defectu *generare*, & *generari*, item *spirare*, & *spirirari* dici nequeunt notiones, quia significantur ut in fieri. Aliqui etiam Scotistæ quartam addunt, nempe quod notio significet, & importet dignitatem Personæ: at hoc repugnat Doctori, & veritati; Siquidem, ut supra diximus, relationes personales nullam formaliter perfectionem connotant.

Notandum 3. Notionem sic describi à Theologis, *Notio est propria ratio seu nota cognoscendi personam divinam ut distinctam ab alia*. Hæc satis superque patet ex mox dictis; dicitur namque *ratio* seu *nota*, quia est veluti character seu sigillum, quo designatur, & notatur una persona ab alia distincta, unde Justinus in expositione fidei de Trinit. *Dum geniti vocabulum*, inquit, *quasi notam quandam audimus, mox cogitamus Filium quemadmodum, & per procedentis notam Spiritus propriam personam dicimus*: Additur secundò, propria ratio cognoscendi personam; *Nam*, inquit, S. Basilius lib. 2. contra Eunomium, *cùm una Deitas sit, impossibile est propriam notionem Patris vel Filii capere, nisi proprietatum acceptione cogitatio nostra confirmata sit*: Subditur denique, ut distinctam ab alia: *Nec enim*, inquit S. Basilius lib. unico de Spiritu sancto cap. 5. explicans illud Apostoli ad Ephes. 4. *Unus Deus*, *& Pater*, *&c. In hoc adhibentur notiones, non ut naturæ diversitatem inducant, sed ut impermixtam Patris ac Filii notionem approbaret: Sic eas adhibuit Apostolus*.

CONCLUSIO PRIMA.

ADMITTENDAE *sunt notiones, veluti quidam characteres, quibus divinæ Personæ nobis faciliùs innotescunt*. Hæc est communis inter Theologos nedum, sed, & SS. PP. Patet hæc veritas ex 3. Notabili, & probatur insuper maximè ex S. Gregorio Nysseno Epist. 43. *Necessarium est*, inquit, *ut per proprias quasdam notiones inconfusa habeatur in Triade comparatio*: Et infra de Spiritu sancto, *Causa Patris insertam habet essentiam; unde, & progreditur, hanc notionem ac cognoscibile signum ejus, quæ secundùm hypostasim est, proprietatis habet, quo cum Filio simul, & ipse se facit internosci*: Et post pauca de Filio dicit, *Nullam prorsus notionum communicationem secundùm proprietatem suam tam cum Patre, quàm cum Spiritu sancto habet, sed ex dictis jam signis solus agnoscitur* Tandem de Patre subjungit, *Pater verò, qui super omnia Deus est, peculiarem hypostaseos suæ notionem solus habet, quod Pater est, & quod ex nulla omnino causa subsistit atque isto iterum indicio, & ipse propriè, ac separatim agnoscitur.* Quibus apertè fatetur divinas Personas suis notis,

tis, & characteribus invicem distinctas agnosci, ubi quamquam notionis vocabulum usurpet in concreto, quod, & faciunt plerique Patres; rectiùs tamen in abstracto accipi constat: Siquidem quærentibus quomodo tres divinæ Personæ invicem conveniant, & differant, faciliùs, & rectiùs respondetur, dicendo, Patrem distingui à Filio per Paternitatem, quàm si utendo nomine concreto *Patris*, diceretur Patrem idcirco differre à Filio, quia generat illum; hæc namque circumlocutio est, non verò ratio formalis.

Confirmatur ex aliis SS. Patribus, qui notiones in abstracto usurpant; Primò quidem ex S. Basilio lib. 2. contra Eunomium dicente; *Proprietates, ac notæ quasi characteres quidam, ac formæ in substantia inspectæ distinguunt quidem, quod commune est appropriatis characteribus.* Consentit Tertullianus lib. contra Praxeam cap. 2. ubi docet, quod Pater, Filius, & Spiritus sanctus *tres sunt non substantiâ, sed formâ, nec potestate, sed specie*: Cujus rationem reddit, *quia unus Deus ex quo, & gradus isti, & formæ, & species in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti deputantur.* Quasi diceret tres divinas Personas invicem distinctas agnosci, non per concreta earum nomina, sed per relationes ac veluti formas earum constitutivas, & distinctivas; quas idcirco S. Damascenus lib. 3. de Fide cap. 6. *Proprietates characteristicas signalesque appellat*: Unde cap. 7. ait; *Dei Verbi filiationis characteristicam, & discretivam proprietatem, secundùm quam discreta est à Patre, & Spiritu sancto.*

Probatur eadem Conclusio ratione: illud admittendum est in divinis, quod maximè conducit ad faciliùs percipiendam, & explicandam divinarum Personarum distinctionem: Sed ad id mirum in modum conferunt notiones divinæ: Ergo sunt admittendæ. *Major* constat, Siquidem usurpanda sunt à Theologis ipsa vocabula, quæ magis conferunt ad explanationem, & reserationem tam abstrusi, tamque ineffabilis Mysterii. *Minor* probatur. Duobus modis innotescere potest, & exprimi divinarum Personarum proprietas, & distinctio, nimirum per nomina concreta, & abstracta: Sed convenientiora sunt abstracta vocabula ad significandam non modo simplicitatem, sed etiam distinctionem Personarum, quam concreta, quoniam abstracta concipiuntur, ut simplicissimæ formæ, proptereaque sunt magis apta divinæ simplicitati concipiendę, atque significandæ: Unde Nazianzenus oratione 39. *Spiritus sanctus*, inquit, *procedens à Patre, non tamen Filiationis modo, ut nec generationis, verùm processionis: Liceat enim perspicuitatis gratiâ nomina fingere*; Censet ergo abstracta nomina perspicuitatem, & claritatem conferre distinctioni personarum: Ergo, &c.

Confirmatur: Tres notiones conveniunt Patri, duæ Filio, & unica Spiritui sancto: Patri namque convenit *Innascibilitas*, *Paternitas*, & *Spiratio activa*; Filio convenit *Filiatio*, & *Spiratio activa*; sed Spiritui sancto sola *Processio*, sive *Spiratio passiva* congruit: Ergo per proprium uniuscujusque Personæ nomen concretum sufficienter ab alia non intelligitur distingui; adeoque conveniens fuit notiones in abstracto significari per peculiares proprietates uniuscujusque Personæ, quibus faciliùs innotescerent omnes modi per quos ab alia Persona distinguitur. Patet consequentia, Facilè namque per hæc abstracta nomina explicamus Patrem, & Filium distingui à Spiritu sancto, non per Paternitatem, & Filiationem, sed per Spirationem activam; quâ tamen invicem inter se conveniunt, sed differunt per Paternitatem, & Filiationem: Ergo, &c.

Obji-

Objicies 1. Quæ sunt simplicia, cognoscuntur, & distinguuntur seipsis, nec formis, seu notis indigent, quibus distincta appareant: Sed Personæ divinæ sunt simplicissimæ: Ergo non indigent notionibus, ut distinctè cognoscantur.

Distinguo maj. Quæ sunt simplicia tam formaliter, quàm realiter notis, & characteribus non egent, concedo: Quæ sunt simplicia tantùm realiter, non verò formaliter, nego. *Minorem* similiter distinguo: Personæ divinæ sũt simplicissimæ realiter, hoc est non constituuntur ex partibus realiter distinctis, concedo. Sunt simplicissimæ formaliter, nego; Plures enim complectuntur entitates formaliter invicem distinctas; constant namque divina essentia, nec-non, & relationibus, quibus constituuntur in ratione personæ, unde sicut concreta realiter simplicia meliùs cognoscuntur per aliquam formam in abstracto significatam, quàm per ipsum nomen concretum; sic etiam divinæ Personæ faciliùs innotescunt per divinas notiones, quàm per nomina concreta Patris, Filii, &c.

Instabis. Nihil significatur nomine *Patris*, quod itidem non significetur nomine *Paternitatis*, tam enim Paternitas denotat generationem, quàm nomen *Pater*; Ergo vel neutrum sufficit, vel alterutrum superfluit.

Distinguo antecedens; Idem significatur realiter, & diverso modo, concedo; Formaliter, & eodem modo, nego. Etenim vocabulum *Pater*, non solùm importat formam Paternitatis, sed insuper Deitatem connotat, vel in recto, vel saltem in obliquo; Paternitas autem, neque in recto, neque in obliquo formaliter significat Deitatem, sed in recto dicit proprietatem, atque in obliquo connotat personam Patris, cujus est proprietas; Licet autem in Paternitate imbibatur, & contineatur realiter Divinitas: Hæc tamen inclusio provenit tantùm ex re significata, non verò ex modo significandi vocis.

Conclusio Secunda.

Rectè solitò numerantur à Theologis quinque notiones, quibus Personæ divinæ nobis innotescunt, nimirum Innascibilitas, Paternitas, Filiatio, Spiratio Activa, & Passiva.

Probatur: Tot sunt admittendæ notiones, quot sunt modi, quibus divinæ Personæ cognosci possunt invicem distinctæ; Sed ille modus est quintuplex; Ergo, &c. *Major* patet. Notiones enim tantùm admittuntur ad faciliùs detegendam, & percipiendam distinctionem Personarum. Probat *minorem* S. Bonaventura in 1. dist. 26. art. unico, quæst. 4. *Ratio distinguendi, inquit, accipitur à parte originis, aut igitur positivè, aut privativè: Si privativè, aut privat originem per modum producti, & hoc vel specialiter, vel generaliter: Si specialiter, non dicit nobilitatem: si generaliter, sic dicit nobilitatem, & ideo notio privativa est una sola, scilicet Innascibilitas. Si autem accipiatur à parte originis positivè cum duplex sit origo, & cuilibet respondeat de necessitate duplex habitudo, & Spiratio activa, & passiva, & in universo quinque.*

Simili penè modo probat S. Thomas prima parte, quæst. 32. artic. 3. Cùm notio pertineat ad ordinem originis, tot debent admitti notiones, quot sunt ordines originum: Sed isti sunt quinque: Ergo totidem sunt divinæ notiones. Probatur *minor*, In divinis duæ tantùm sunt processiones, ex quibus quælibet importat duplicem ordinem positivum originis, nempe *à quo est alius*, & *qui est ab alio*: Primò namque processio per intellectum importat ordinem ejus, à quo est alius, qui ordo vocatur *Paternitas*, & est notio Patris: Similiter importat ordinem ejus, qui est

est ab alio, diciturque *Filiatio*, quæ est notio Filii. Similiter processio per voluntatem etiam hunc duplicem importat ordinem, nempe ejus, à quo est alius, qui ordo est *Spiratio activa*, per quem producitur Spiritus sanctus, & hæc notio distinguit Patrem, & Filium à Spiritu sancto, & ejus, qui est ab alio, & hic ordo dicitur *Spiratio passiva*, quæ est notio Spiritus sancti. Præter autem illos ordines originis positivos, est adhuc alius ad originem spectans negativè, nempe ordo ejus, à quo est alius, & qui non est ab alio, & sic est *Innascibilitas*, quæ est alia notio Patris; Præter hos autem quinque non apparet alius modus originis. Ergo sunt tantùm quinque notiones.

Dices: Tot, & non plures debent esse notiones, quot sunt proprietates constituentes, & distinguentes personas divinas: Notiones enim statuuntur in ordine ad cognitionem Personarum, prout in se constituuntur, & distinguuntur: Atqui proprietates illæ sunt tantùm quatuor, nempe Paternitas, Filiatio, & Spiratio tam activa, quàm passiva: Ergo totidem sunt notiones; adeoque cum Innascibilitas non constituat personam, etiam non potest habere rationem notionis.

Distinguo majorem: Tot debent esse notiones positivæ quot proprietates, concedo: Tot debent esse tam positivæ, quàm negativæ, nego. Quatuor enim illæ proprietates possunt fundare plures, quàm quatuor conceptus positivos, vel negativos: etenim Personæ divinæ cognosci possunt à nobis, vel *positivè* penes habitudinem, & oppositionem relativam, quàm habent ad seipsas, vel *negativè* penes exclusionem principii externi, vel interni: Inde fit, quod quamvis Persona Patris sufficienter innotescat positivè distincta ab aliis personis per Paternitatem, & Spirationem activam; nihilominus quoniam remaneret dubitandi locus, an Pater sit productus ab alio nec-ne; ut intelligatur persona omninò improducta, necessariò opus est tribuatur ipsi Innascibilitas, quæ est negatio generationis, & productionis ab alio.

Dices 2. Spiratio activa est communis Patri, & Filio: Ergo non est propria notio alicujus divinæ Personæ. Patet antecedens ex dictis, & patebit ampliùs ex dicendis: Consequentia etiam certa fit ex conditionibus ad notiones desiderandis, quas assignavimus.

Respondeo: Proprietates esse duplicis rationis: Aliquæ enim sunt singulares, & uni soli Personæ convenientes, ut Paternitas, Filiatio, & Spiratio passiva: Alia verò est non singularis, nec tamen omnibus communis, sed tantùm duabus personis propria, nempe Spiratio activa, quæ Patri, & Filio convenit, non autem Spiritui sancto. Unde fit, ut sub ea ratione, qua non convenit Spiritui sancto, sufficienter eum distinguat à Patre, & Filio, cumque sit Patri, & Filio propria, etiam dicenda est notio Patris, & Filii.

Dices 3. Innascibilitas in Patre, vel sumitur pro materiali, vel pro formali: Si primùm, non est quid distinctum à Paternitate, ut sic enim pro formali significat Paternitatem: Si secundum, non potest dici notio, cùm sit pura negatio principii productivi, & consequenter dignitatem non explicet, quæ videtur desiderari ad rationem notionis.

Respondet Divus Thomas Innascibilitatem pro formali dicere negationem, & nihilominus inferre dignitatem: Negatio enim, inquit, dignitatem importat, quando affirmatio ipsi opposita dicit imperfectionem; etenim in Rege, v.g. est dignitas, quod non sit artifex, mercator: Innascibilitas au-

autem negat processionem ab alio, quæ licet in Filio, & Spiritu sancto non dicat imperfectionem, sed perfectionem, tamen in Patre imperfectionem importaret: Significaret enim eum non esse primum principium, fontem, & originem totius Trinitatis.

Resp. Doctor in 1. qu.2. n.7. *Quod ingenitum suo propria ratione sua, ut significat non habere genitorem, est proprietas Patris, & sufficienter importat dignitatem; idest, non indignitatem; hoc enim sufficit ad personalem proprietatem, quod non sit indignitas: sicut, & personalia in divinis non dicuntur esse imperfectiones: Non tamen perfectiones simpliciter, idest, universaliter in quolibet meliùs ipsum, quàm non ipsum.*

Deinde ad mentem S.Thomæ reponit, *Quod ingenitum in quantum negat habere genitorem, dicit dignitatem personalem primæ personæ in divinis, quia sicut dignitas est in secunda persona habere principium originans: Ita est dignitas in prima persona non habere, & tamen non oportet, quod ista dignitas sit dignitas formaliter alicujus positivi proprii connotati per hoc, quod est* ingenitum. *Unde negatio potest dici esse dignitatis in aliquo pro quanto indignitatis esset, si opposita affirmatio poneretur in eo, sicut dignitas est in Rege non esse ignavum, & impudicum.*

Dices 4. Qua ratione *Innascibilitas* statuitur notio propria Patri, eadem, & *Inspirabilitas* tribuenda erit Filio, nec-non, & *Ingenerativitas*, seu negatio virtutis generativæ alterius Filii: Similiter Spiritui sancto tribuenda erit *Ingenerabilitas*, nec-non, & *Inspirativitas*, seu negatio virtutis spirandi, & generandi; nam, & Filius potest intelligi generare alium Filium, si enim sit simul Filius, & Spirator, quidni simul erit genitus, & generans. Spiratus quoque intelligi potest generativus; nam in rebus creatis amor potest applicare intellectum ad concipiendum Verbum, atque ita potest esse principium Verbi, si non elicitivum; saltem imperativum: Ergo ut appareat hæc Filio, & Spiritui sancto non convenire, oportet, ut eis præfatæ notiones tribuantur, adeoque multò plures, quàm quinque possunt esse notiones.

Respondet Doctor in 1. dist.28. qu 1. num.9. non esse inconveniens, quod plures admittantur notiones, quam quinque: sicut enim tempore S. Ambrosii notio *Innascibilitatis*, & *Ingeniti* erat ignota, ab ipso S. Ambrosio, & aliis Patribus rejecta: Postea verò à S.Augustino, & aliis Patribus accepta fuit, vel ut addit ipsemet Doctor, *Si à principio fuerunt tantùm notæ tres proprietates notionales, scilicet* Paternitas, Filiatio, & Spiratio, *hoc ex verbo Salvatoris in Evangelio, & Joannis in Canonica sua cap.1. tamen postea per investigationem innotuerunt aliæ notiones, & proprietates, quæ prius erant in se: licet non prius notæ, & ita sicut posteriores concesserunt plures notiones, quàm priores, non tamen priores eas negaverunt licet non eas dixerint: Ita non videtur inconveniens de posterioribus ad illos Doctores ponere tales notiones, dum tamen possint concludere illas ex dictis priorum.* Censet itaque Doctor reverà admitti posse plures notiones, quàm quinque: Attamen, ut communiori Theologorum sententiæ morem geramus.

Respondeo 2. Præfatas notiones, vel ad priores reduci, vel ab aliis excludi: Etenim cum Spiratio activa tribuatur Filio, per eam sufficienter intelligitur, quod ipse non possit per Spirationem produci, aliàs produceret seipsum. *Adde*, quod spiratio activa, & passiva relativè opponuntur, adeoque requirunt terminos realiter distinctos, & sic esse nequeunt in eadem Persona, & consequenter ad positionem Spirationis activæ in Filio sufficienter intelligi-

gitur ab eo excludi ratio Spirationis passivæ, sicque alia ratione nempe *Inspirabilitate* non eget ad eam exclusionem significandam. Similiter cum, ut supra probatum est, non possint esse plures processiones, pluresque Personæ ejusdem rationis in Deo; nec una Persona procedens per intellectum possit procedere per voluntatem, & vice-versa; Consequens, quod cum sit unus Filius in divinis procedens per intellectum, & unus Spiritus sanctus procedens per voluntatem, sufficienter cognoscitur, quod non possit alius Filius, aut Spiritus sanctus produci: adeoque ad id significandum non est opus notionibus *Inspiritivitatis* in Spiritu sancto, aut *Ingenerativitatis* in Filio, & Spiritu sancto: Hæc negatio virtutis generativæ, aut spirativæ, aliunde sufficienter cognoscitur excludenda.

Dices 5. Ratio Verbi, & Imaginis est propria Filio, sicut, & ratio *amoris*, & *doni* Spiritui sancto; at utraque ratio divinas illas Personas, ut distinctas significat: Ergo habet utraque vim notionis; adeoque plures sunt notiones, quam quinque.

Respondeo: Quòd hæc nomina non tam significent proprietates, quàm appropriationes, significant enim modum processionis Filii per intellectum, & Spiritus sancti per voluntatem, qui modi procedendi satis, superque diversi apparent per origines, & relationes divinarum Personarum constitutivas, adeoque ad id exprimendum non est necessaria notionum divinarum ultra quinarium multiplicatio.

Adde quod etiamsi huic veritati aperta ratio non suffragaretur; non tamen idcirco à communi Theologorum sententia recedere congrueret; sapiendum enim, & loquendum, ut multi, maximè circa hoc abstrusum Trinitatis mysterium.

DISPUTATIO TERTIA.

De Divinis Personis in Particulari.

Narrat sacer Textus *Exodi* 19. & 20. quod cum Moyses divino urgente mandato per duos dies integros seipsum parasset ad Dei conspectum, & consortium, tandem die tertio montis Synai cacumen subiens, *accessit ad caliginem, in qua erat Deus*. Ex duabus jam absolutis Disputationibus liquet, nos dies veluti duos mysticos implevisse, ut divinæ Trinitatis montem, & celsitudinem circumiremus, quatenus exploratis illius existentia, ac principiis paratior, ac vegetior esset noster animus ad intimum illarum divinarum Personarum intuitum. Jam itaque cujusque divinæ Personæ conspectum, & thronum subire licet, & proprios, ac singulares earum characteres inspicere, & sigillatim reserare; quod utique præstabimus tribus in sequentibus Articulis.

ARTICULUS PRIMUS,

De præcellentiis primæ divinæ Personæ.

Tribus maximè gloriæ titulus illustratur prima in divinis Persona, juxta triplicem illius considerationem; Spectari namque potest, vel secun-

cundùm suam primitatem, & quatenus à nulla alia ducit originem, diciturque *Innascibilis*, seu *Ingenita*; Vel per respectum ad Filium, quem sola producit, & *Pater* nominatur; Vel denique per habitudinem ad duas simul Personas productas, quibus Deitatem ex infinita sua fœcunditate communicat, & earum *principium* appellatur; De quibus quædam sunt tribus sequentibus Quæstionibns delibanda.

Quaestio Prima.

An, & quomodo nomen Patris primæ in divinis Personæ conveniat?

Notandum 1. Nomen *Patris* Deo attributum in sacris litteris sumi tripliciter. *Primò* quidem generaliter pro principio productivo Creaturarum, juxta illud Deuteronomii 32. *Numquid non ipse est Pater tuus, qui possedit te, & fecit, & creavit te?* Qualiter nomen Patris tribus divinis Personis est commune non minus, quàm potentia creandi, & ejus exercitium. *Secundò*, specialiùs pro Deo justificante, & sibi adoptante Creaturam rationalem in Filium beneficio gratiæ sanctificantis, de quo Paulus ad Romanos 8. *Accepistis Spiritum adoptionis Filiorum, in quo clamamus Abba Pater, &c.* Et hoc modo etiam tribus Personis est commune, sicut, & voluntas, ac potentia creandi, ac justificandi; appropriatur tamen Spiritui sancto, quia hæc gratia sanctificans conceditur, & justificatio fit per amorem; Spiritus autem sanctus est amor vi suæ processionis. *Tertiò* tandem sumitur notionaliter pro principio generativo Filii consubstantialis, & ejusdem naturæ cum suo principio, qualiter Patris nomen soli primæ Personæ propriè convenire dicitur, aliis autem divinis Personis tantùm analogicè.

Notandum 2. Adverbium *propriè* maximè trifariam usurpari; Primò quidem ad idem significandum, quod verè, & non fictè, qualiter Christus Joan. 15, ait: *Ego sum vitis vera, & Pater meus agricola est.* Secundò ad designandam propriam, & non metaphoricam loquutionem, qualiter Christus dicitur Salvator, &c. Tertio denique, quatenus proprium dicitur, quod non est commune pluribus, sed uni soli convenit; Sic Paternitas dicitur propria primæ Personæ, Filiatio secundæ, & Spiratio passiva tertiæ. Hoc autem ultimo modo vocabulum *propriè* usurpamus in præsenti Quæstione.

Notandum 3. Quod etsi hac in mortali vita non possimus nomen aliquod ita proprium Deo tribuere, ut eum significet, & notificet, qualis est in se; tamen ex rebus creatis aliqua mutuari licet nomina, quibus res divinas significemus secundùm quandam similitudinem, & proportionem, quam habent cum ipsis Creaturis, quibus significandis priùs imposita fuerunt hæc vocabula; *Infinitas enim nostra intelligentiæ*, inquit Hilarius lib. 1. de Trinit. *Cogit species quasdam ex inferioribus tanquam superiorum indices quærere, ut rerum familiarium consuetudine admonente ex sensus nostri conscientia ad insoliti sensus opinionem educeremur.* Unde provenit, ut modus significandi eorum vocabulorum, quatenus Deo tribuuntur, semper sit improprius, nisi priùs resecaverimus ab ejusmodi vocabulis omnes passiones sensuum, & reliquas imperfectiones, quæ comitantur Creaturarum entitatem, vel operationem per illa vocabula significatam. His prænotatis duo restant statuenda. Primum, quod res significata nomine Patris propriè conveniat soli primæ divinæ Personæ; Secundò, quod longè præstantiùs hoc augustum nomen ipsi quadret, quàm ulli Creaturæ.

Con-

CONCLUSIO PRIMA.

PRIMA *in divinis Persona propriè Pater appellatur*. Hæc est de fide, & colligitur ex innumeris Scripturæ textibus, quibus Verbum incarnatum Personam; à quà suam æternam ducit originem, & vitam, ac esse divinum accipit, Patrem suum appellat, ut pluribus insinuatum est supra, maximè ex illo Math. 28. *Baptizantes eos in nomine Patris, &c.* Und S. Cyrillus, Dialogo de Trinitate cap. 2. *Baptizare jussit in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, nimirum, quia collegit, & præ aliis proposuit nomina distinctissima nobis constituentia uniuscujusque significati propriam existentiam*. Constat pariter ex iis, quæ diximus probando divinas Personas constitui per veras relationes originis: At hæ aliæ non sunt, quàm Paternitas, Filiatio, & Spiratio passiva; Ergo verè, ac propriè Deo convenit relatio Paternitatis; Adeoque prima Persona verè dicitur Pater.

Probatur insuper. Nomen Patris verè, ac propriè primæ Personæ congruit, si significatum per hoc nomen ipsi verè, ac propriè competat; At ita est; Probatur, quod propriè significatur nomine Patris, est quod Persona, cui tribuitur producat aliam per veram generationem, quæ sit origo viventis à vivente in similitudinem naturæ; At prima Persona divina secundam ita producit, ut probatum est; Ergo, &c. *Confirmatur* ex eo, quod Christus ipsemet profiteatur se in mandatis & commissis habere, ut proprium nomen sui principii hominibus notum faceret, sic enim circa vitæ finem Patrem alloquitur Joann. 17. *Manifestavi nomen tuum hominibus, &c.* Videlicet nomen *Patris*, ut intelligunt SS. Patres, Augustinus tract. 106. in Joannem, Chrysostomus Homil. 80. & meritò quidem, priùs namque Christus Joann. 16. dixerat: *Venit hora cum jam non in proverbiis loquar vobis, sed palam de Patre meo annuntiabo vobis*: Unde Cyrillus libro 10. Thesauri cap. 6. *Manifestavi nomen tuum hominibus, quia videlicet verus Pater es, & Filium verum habes*. Joannes etiam ait 1. cap. 5. *Ut simus in vero Filio ejus*.

Probat. 2. S. Athanasius Orat. 2. nomen Patris primariò competere Deo, ab eoque in hominum genus proprietatem ejus transisse; adeoque magis propriè Deo, quàm hominibus tribuendum, eò quod nullus hominum simpliciter sit Pater dicendus, quia nullus est, qui non sit alterius parentis Filius, nullusque qui Filio, adeoque sua Paternitate carere non possit: *Verùm*, inquit, *in Divinitate non sic accidit . . . nam, neque Pater ex Patre est altero . . . neque Filius ex fluxione Patris, aut ab genito Patre genitus*. Inde concludit, unde sola in Divinitate *Pater propriè est Pater, & Filius propriè Filius est; in iisque solis hoc consistit, ut, & Pater semper Pater sit, & Filius sit semper Filius*. Ipsi concinit Faustinus lib. 2. contra Arrianos; *Solus*, inquit, *propriè verus est Pater, qui sine initio, & fine Pater est; non enim aliquando cœpit esse, quod Pater; sed semper Pater est, semper habens Filium ex se genitum*.

Dices. Sancti Patres negant Patris, ac Filii nomen Deo convenire. Ergo nulla Conclusio. Probatur antecedens: Primò quidem ex S. Dionysio, qui libro de Theologia mystica cap. 5. circa medium ait; *Deum, nec Spiritum esse, ut nos sciamus, nec Filii, nec Patris rationem esse, nec aliquid eorum, quæ nobis, aut cuipiam naturæ sunt cognita*. Similiter S. Basilius tractatu de vera, & pia fide circa medium, ait, *Vocabulum Patris, si cum integra significatione, sicut apud nos est in usu, accipiamus in Deo, impiè facimus*; Ergo, &c.

Nego antecedens, & ad ejus probationem dico, Non eam esse laudatorum-

rum Patrum sententiam, ut nomen, & rationem Patris censeant esse à Deo removendam, sed tantùm, quod Deo non conveniant eo modo, quô Creaturis tribuitur: quod, ut pateat evidentiùs ad præfatas authoritates sigillatim respondeo. Sanctum Dionysium eo modo negare Deum esse Patrem, quomodo ibidem antea dixerat eum non esse *Scientiam, nec Veritatem, nec Regnum, nec Sapientiam; neque Unum, neque Unitatem, neque Divinitatem, aut Bonitatem*; eô scilicet modô, quô hæc concipere solet imbecillis, & infirma nostræ mentis tenuitas; Sed hæc sit omnia, modo quodam superexcellenti; quippe cum inquit in fine capitis, *Et omnem affirmationem superet perfecta illa, & singularis causa omnium, & omni negatione superior sit præstantia ejus, qui, & ab omnibus omnino secretus est, & universa multùm superat*.

Ad S. Basilium similiter dico eum non excludere rationem Patris à Deo; siquidem in lib. 5. contra Eunomium affirmant, quod verè generat Deus, & edit Verbum verè: & lib. 2. dixerat loquens de vocibus, *Generatio, Pater, & Filius*, quod qui *has negligere voces audet, universam Evangelii simul delet virtutem*; itaque vult tantum esse resecandam passionis significationem, quæ in generationibus creatis invenitur; ac retinendam solummodo productionem similis in natura, ubi sermo est de Generatione divina: Unde post verba in objectione laudata subdit, *Quandoquidem unà cum eo necessariò simul, & affectio, & defluxio seminis genitivi, & ignorantia, & infirmitas, & talia quæcumque in ipso nomine* Patris *evulgantur in Creaturis*.

CONCLUSIO SECUNDA.

NOMEN, *& ratio Patris longè præstantiùs Deo convenit, quàm Creaturis*: Hæc est certissima apud sanctos Patres, eamque variis rationibus confirmant.

Primò quidem, quod quæcumque Creaturarum Paternitas à divina Paternitate ducit originem: Unde Cyrillus Alexandrinus lib. 1. in Joannem c. 8. ita scribit, *Paternitatis nomen non habet Deus ex nobis; sed nos potius ab illo videmur accepisse; fidelis est quippe sermo Pauli clamantis* ad Ephesios 3. *Ex ipso omnis Paternitas in Cœlis, & in terra nominatur*. Ipsi subscribit S. Hieronymus in eadem Apostoli verba dicens, *Quomodo Deus essentiæ suæ nomen, atque substantiæ cæteris impertit, ut ipsa quoque dicantur, &c. Sic, & Paternitatis nomen ex semetipso largitus est omnibus, sicut ergo solus bonus bonos facit, & solus immortalis immortalitatem tribuit, & solus verus veritatis nomen impertit; ita solus Pater, qui Creator est omnium, & universorum causa, substantiis præstat cęteris, ut Patres esse dicantur*

Secundò, Excellentiam divinæ Paternitatis supra creatam deducunt, ex eo quòd Pater divinus nullum alium Patrem agnoscat, nec Filius alterum Filium gignat; sic S. Athanasius Epist. ad Serapionem, *[illegible]*, inquit, *[illegible] & unus Pater solius, & unius [illegible] Pater est, atque in sola Deitate istuc Patrem esse, ac Filium constituis, & semper est: Nam inter homines, si quis Pater dicitur, ille alterius fuit: Et si quis hujus Filius, ille vicissim alterius Pater appellatur, adeo ut in hominibus propriè non servetur Patris, & Filii appellatio*.

Tertiò, quod Paternitas quidditativè, & substantialiter Deo competat, non autem accidentariò tantùm, ut Creaturis; quocirca S. Cyrillus lib. 11. Thesauri cap. 5. profitetur *ex Patre essentialiter prodire Filium*.

Quartò denique hanc pręcellentiam inferunt, ex eo quod Pater æternus respiciat perfectissimum Filium, præstantissima generatione productum, & sibi perfectissimè assimilatum: Unde has omnes, & alias præcellentias di-

vi-

vinæ Paternitatis, ita perstringit S. Nazianz. Orat. 23. *Patrem esse credamus, Patrem multò veriùs, quàm qui apud nos id nomen obtinet; Tum quia proprio, & singulari modo Pater est; Tum quia solus, non enim cum mulieris conjunctione, atque congressu; Tum quia solius nempe Unigeniti; Tum quia solum, nec enim ipse priusquam Pater esset fuit Filius; Tum quia in totum, & totius Pater, quod de nobis certò affirmari nequit; Tum quia a principio, nec enim posteriùs Pater esse cœpit.*

Ex his collige: Longè præstantiùs Deum dici Patrem sui Filii, quàm dicatur Pater Creaturarum. *Primò*, quia Deus dicitur Pater Creaturarum non naturaliter, & necessariò, sed contingenter, & liberè. *Secundò*, non per principium conjunctum, & actionem immanentem, ac generativam ad intra, sed per actionem factivam, & creativam ad extra. *Tertiò*, non ab æterno, sed in tempore. *Quartò*, Paternitas in Deo nihil est reale, sed mera denominatio extrinseca. *Quintò* denique in Creaturas non influit similitudinem in natura, nec eas perfectè sibi assimilat in substantia, sed tantùm, vel in similitudine vestigii, quæ convenit rebus irrationalibus respectu quarum dicitur interdum Pater; sic Job 38. *Quis est pluviæ Pater?* Vel in similitudine Imaginis; quæ reperitur in qualibet Creatura rationali, juxta quam omnes homines dicere possunt *Pater noster, qui es in Cœlis*; Vel denique in similitudine gratiæ, quâ ratione frequens est Patris appellatio, tam in Veteri, quàm in Novo Testamento.

Nec refert, quod S. Basilius lib. 2. contra Eunomium circa medium, dicat, *Pater noster est Deus non abusione, aut translatione, sed propriè primò, & verè dictus*; His verbis nihil aliud indicare voluit Basilius, quàm quod Deus præstantiori modo sit nostrum principium, quàm parentes, à quibus ortum ducimus: Tum quia ipse solus animam creat, & corporis format partes, & organa. Tum quia omnibus nobis ad vitam necessaria subministrat. Tum denique quia ex suavi sua providentia omnia disponit, tuetur, ac conservat: Unde meritò Christus Matth. 23. monebat Discipulos, *Patrem nolite vocare vobis super terram, unus est enim Pater vester, qui in Cœlis est.*

Quaestio Secunda.

An, & quomodo primæ Personæ conveniat nomen, & ratio Ingeniti?

Notandum 1. Ingeniti vocabulum primò excogitatum fuisse ab Aetio Eunomii Magistro, ut refert sanctus Athanasius Dialogo 2. de Trinit. Hoc ipsum usurpârunt Arriani, quó faciliùs Verbi divini consubstantialitatem impugnarent, & Catholicos impeterent, interrogando utrum sint plures Ingeniti, vel unus tantùm? ut si responderent esse unicum ingenitum: illicò inferrent Arriani Filium non esse Ingenitum, sed solum Patrem; ac subinde Filium connumerarent inter Creaturas factas, & creatas: Si verò reponerent Catholici esse duos, aut tres Ingenitos, videlicet Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, inde colligerent Arriani tres Deos à Catholicis affirmari: Arriani namque pro certo habebant naturam Dei in eo consistere, quod sit Ingenitus. Hinc observat S. Epiphanius hæresi 76. amplius quadraginta argumenta ex nomine *Ingeniti* deprompta, ab ipso Aetio adversus Catholicos fuisse vibrata. Quapropter Gregorius Nazianzenus Oratione 37. vocabulum *Ingeniti* appellat, *arcem, ac murum perfugii Hæ-*

re-

reticorum istorum: Nyssenus verò lib. 1. contra Eunomium, *Propugnaculum unde in Catholicam Dogma impressionem faciebat Eunomius*. Inde nonnulli sancti Patres *Ingeniti* nomen exosum habuerunt, & putaverunt rejiciendum à Theologicis Disputationibus; sic sanctus Athanasius Oratione 2. contra Arrianos circa medium, ait; *Vanam esse institutionem hujus vocis, cum nihil aliud in se contineat nisi meram præstigiationem*.

Notandum 2. Hoc ipsum Ingeniti vocabulum plures, sed maximè quatuor habere significationes, ut observat S. Athanasius Oratione 2. contra Arrianos. Primò, quatenus opponitur infecto, seu non existenti, sed quod potest existere: *Sic*, inquit, *Ingenitum dicitur, quod nondum factum est, ut lignum, quod nondum abiit in formam scapha*. Secundò, pro eo quod opponitur rei, quæ nec existit, nec potest existere: *Sicut*, ait, *triangulus nulla ratione fieri potest quadrangulus*. Tertiò, quatenus opponitur improducto, & sic dicit Ingenitum esse, *Quod jam est, sed natum ab aliquo non est, nec aliqua ratione suæ originis Patrem habet*: & in hac acceptione notat *unicum, & solum Patrem esse Ingenitum*. Quartò denique dicitur Ingenitum, *quod factum non est, sed est sempiternum, & incorruptum*: sic sic tam Filius, & Spiritus sanctus, quam Pater dici possunt Ingeniti; imò hac acceptione Maximus Taurinensis in homilia de Symbolo, Deitatem Ingenitam, & Innascibilem pronuntiat, dicens; *In Deo natura Innascibilis, in Patre Unigeniti veritas, in Omnipotente plenitudo virtutis ostenditur; est namque per ingenitam Deitatem Omnipotens, & per Omnipotentiam Pater*. Hic autem *Ingeniti* vocabulum in tertia acceptione usurpamus, quæ acceptio, ut pateat evidentiùs.

Notandum 3. Ingeniti nomen quatenus æterno Patri tribuitur, accipi debere *privativè*, quatenus nempe negat omnem productionem, & idem, quod *improductum*, & *improducibile* significat. Si enim hac voce negetur tantum generatio, vel nativitas propriè sumpta, æquè Spiritus sanctus dicetur Ingenitus, ac Pater; quoniam uterque incapax est nativitatis, & generationis: Si verò negetur quæcumque productio; sed negativè tantùm, non autem privativè, hoc est, significando puram negationem producibilitatis; Ingeniti ratio Deitati æquè conveniet, ac Patri; Deitas enim omnino incapax est realis productionis; quocirca, ut ingenitum esse, seu improducibile soli æterno Patri proprium sit, debet *ingeniti* nomen sumi privativè: Non quidem quatenus privatio dicit carentiam alicujus positivi, quod possit, aut debeat inesse Patri, sed quod *ingenitum* neget productionem, quæ non repugnat illi convenire, non quatenus Pater, sed quatenus Persona divina est: Ita quod hæc privatio dicatur similis ei, quæ à Philosophis appellatur privatio secundùm genus, non secundùm speciem; qua ratione talpa dicitur privari visu, quia in quantum est animal, non repugnat ei videre, licet repugnet ei, ut talpa est: Sic (si ita à vilioribus ad divina explicationis gratiâ argumentari liceat) cum Pater divinus sit Persona divina, cumque in genere Personarum divinarum non repugnet produci, quia reipsa Filius, & Spiritus sanctus producuntur; inde sit, quod productio non repugnet Patri, ut Persona divina est: sed tantùm quatenus Pater est; adeoque *ingeniti* ratio sumi debet in eo privativè. An autem hæc ratio ipsi tanquam proprietas Personalis tribuenda sit, aperiet

CONCLUSIO UNICA.

NOMEN, & *ratio* INGENITI *quatenus omnem productionem privativè exclu-*

cludit, reverà est proprietas Patris divini. Probatur primò ex Concilio Antiocheno 1. in professione fidei, ubi decernitur *esse unum Deum ingenitum sine principio*, ubi nomen *Dei* supponit pro persona Patris, juxta morem Scripturæ sacræ. Insuper Nicæni Patres lib. 2. Disputatori hæc credenda, & non scrutanda proponunt, *Unus ingenitus Deus, & Pater: unus ex eo genitus, unigenitus Filius Deus Verbum. Sicut non est alter Deus cum Deo, & Patre ingenitus; ita neque congenitus, neque prior, neque posterior Filius*: Unde S. Athanasius Epist. ad Serapionem, ut refert S. Thomas Opusculo primo contra errores Græcorum cap. 8. ait: *Inprincipiatum esse, & ingenitum soli Deo Patri Catholica Ecclesia congregata apud Nicæam fideliter attribuit, & toti mundo, sic esse credendum sub anathemate mandavit*.

Id ipsum probant sancti Patres; in primis enim Athanasius in Quæstionibus de natura Dei quæst. 5. ait, *Proprium Patris ingenitum esse, Filii verò genitum, Spiritus sancti procedere*: Hoc ipsum pluries inculcat Nazianzenus, maximè verò Orat. 23. ubi ait, *Patris proprietas hæc est, quod ingenitus sit*: Similiter Nyssenus lib. de differentia essentiæ, & hypostasis, ait, *Eximium insigne, notamque solius Patris esse, quod à nulla causa subsistit*: Subscribit, & Augustinus lib. 15. de Trinit. cap. 2. ubi ait, *Pater solus non est de alio, ideo solus appellatur ingenitus; non quidem in Scripturis, sed in consuetudine disputantium*: Idem proferunt cæteri Patres, quotquot de adoranda Trinitate scripserunt.

Probatur eadem ipsa veritas ratione Theologica. Pater divinus non tantùm id habet proprium, & singulare, ut per fœcunditatem generativam sit principium Filii, & per Spirativam unà cum Filio sit principium Spiritus sancti, sed etiam, ut inter Personas divinas ipse solus existat sine alio principio, à quo realiter producatur, quemadmodum producuntur aliæ duæ Personæ: At hæc improductionis ratio appellatur nomine *ingeniti*: Ergo reverà, tanquam proprietas æterno Patri convenit: *Deinde* unica est in divina Trinitate Persona improducta, nimirum Pater: Ergo ratio improducti ipsi soli propria est. Patet antecedens ex dictis in tertia quæstione primæ Disputationis, ubi probavimus impossibile esse plures divinas Personas esse ingenitas, seu improductas.

Dices 1. Sancti Patres censuerunt proscribendum esse vocabulum *ingeniti*, eò quod in Scripturis sacris non exprimatur, & hæreticis fallendi, ac blasphemandi ansam præbeat: Insuper quod vocabulum *Patris* sufficienter significet quidquid exprimere potest nomen *Ingeniti*: Ergo nomen hoc æterno Patri pro singulari proprietate non est adscribendum. Probatur antecedens, quantum ad omnes partes ex S. Basilio lib. 1. contra Eunomium; *Ego, inquit, ingeniti, sive innascibilis appellationem quamvis summopere cogitationibus nostris congruat, tamen quoniam nullo loco in Scripturis ipsam invenio, & quoniam primum est elementum blasphemiæ istorum, silentio tradendam meritò dixerim; præsertim cùm Patris vox, & id possit, quod ingeniti*.

Respondeo; Equidem vocabulum *ingeniti* ab aliquibus sanctis Patribus his de causis fuisse explosum; nihilominùs ritè interpretatum, & acceptum usurparunt ad significandum discrimen Patris æterni à duabus aliis divinis Personis, ut ipsemet etiam usurpat S. Basilius lib. 2. contra Eunomium, ubi docet *Genitum, atque Ingenitum, esse specificas quasdam proprietates Filii, & Patris divini*: Nec refert, quod verbum istud in divinis litteris non ex-

primatur, in ipsis enim etiam non legitur vocabulum *Trinitatis*; Nec tamen idcirco deneganda est divina Personarum Trinitas: Unde Sixtus I. Epist. 1. Decretali post medium ait; *Patrem in divinis litteris ingenitum propriè positum, nec legere possunt, neque probare; sed quia id ipsum fides exigit Christiana, absque ulla dubitatione ingenitus creditur*; Cui concinit Fulgentius ad objectionem septimã Arrianorum, *Ingenitus*, inquit, *Pater nusquam in Scripturis Canonicis legitur, & tamen secundùm fidei veritatem ingenitus prædicatur*.

Dices 2. Ingenitum secundùm vocis genuinam significationem idem significat: ac increatum: at non solùm Pater, sed etiam Filius, & Spiritus sanctus verè sunt increati: Ergo etiam ingeniti.

Respondet ad majorem S. Cyrillus lib. 1. Thesauri cap. unico: *Quod ingenitum unico N. Græcè scriptum, non factum, neque creatum significat, & de Deo universaliter prædicatur, idest de singulis personis divinis, gemino autem N.N. scriptum, non natum, nec ex alio esse significat, & Patri accommodatur*; Videlicet, ut principium solius Patris: Cui concinit Hugo Eterianus lib. 2. contra Græcos cap. 5. *Ingenitum*, inquit, *quoniam per unum N. apud Græcos scribitur quantum hoc nomen increatum significat, & non solum divinæ naturæ, si sic dicatur, verùm tribus competit Personis, etenim natura pariter cum Personis incaussata est; cum autem per duo N. N. ἀγέννητος scribitur, soli propriè Patri, non Filio, non Spiritui, neque alicui Creaturæ convenit*.

Quaestio Tertia.

An, & quomodo Pater dicatur Principium, Causa, Author, & Fons *in divinis*.

NOTANDUM 1. Principii nomen tripliciter in divinis usurpari posse, nimirum *Essentialiter*, *Notionaliter*, & *Principaliter*. Primò modò significat fœcunditatem Divinitatis *ad extra* convenientem tribus Personis, quâ per Omnipotentiam Creaturas omnes producunt. Secundò modò designat ejusdem Divinitatis fœcunditatem *ad intra*, quâ Pater Filium, & Pater unà cum Filio, Spiritum sanctum producunt: Tertiò modò significat dignitatem illam, quâ prima in divinis Persona à nulla producta cæteras producit. Principium essentialiter acceptum convenit tribus Personis indivisim, opera enim divinæ Trinitatatis ad extra sunt indivisa; quia divinæ illæ Personæ per unicam voluntatem, & potentiam Creaturas producunt: Principium notionaliter sumptum, commune est Patri, & Filio, siquidem Pater, & Filius unicum sunt principium Spiritus sancti: Unde sanctus Augustinus libro contra Maximinum capite 17. *Pater*, inquit, *principium non de principio, Filius principium de principio, sed utrumque simul, non duo, sed unum principium*: Tandem principium principaliter usurpatum soli Patri proprium esse dicitur.

Notandum 2. Quod quamvis Aristoteles 5. Metaph. textu 1. enumeratis omnibus modis, quibus *Principium* dicitur, affirmet etiam tot modis *caussam* dici; quasi vellet idem esse caussam, quod principium; nihilominus, ut notat Asclepius in commentario ad illum locum, id non dicit Philosophus ex rei veritate, neque ex opinione sua,

sua, sed ex vulgi sensu. *Nam*, inquit, *amplior est principii significatio, quàm causæ: ideo priori loco, & ante causam commemoravit principium; etenim quidquid est causa, idipsum, & principium est, non tamen vicissim quidquid est principium, id causa esse debet.* Hoc autem maximè discrimen est inter causam, & principium, quod principium sit, *Id ex quo aliud, vel alius*, causa verò, *quæ influit esse in aliud antea non existens*: Inde causa significat superioritatem, & perfectionem majorem in producente, quàm in producto; adeoque in effectu dependentiam, contingentiam, & imperfectionem quandam denotat. *Neque enim*, inquit sanctus Dionysius de divinis Nominibus c. 2. *perfecta est inter effecta, & causas similitudo, sed effecta quidem causarum, quas possunt præferunt imagines: causæ autem secretæ sunt ab effectis, suntque principii sui ratione superiores.* Hinc causa propriè sumpta longè à principio discrepat.

Notandum 3. Nomen *Authoris* interdum apud Latinos idem perinde, ac principium significare; dixi apud Latinos; nam Græci, vel nullum habent, quod illi respondeat; vel si quod propriè ad illud accommodârunt, eò minimè in divinis utuntur, ut observat S.Thomas in opusculo cap. 1. quare soli quidem Latini Patres hanc appellationem à Creaturis ad divina transferunt. In qua tamen usurpanda, cautione aliqua opus est; siquidem *Author* interdum dicitur is penes, quem in alterum est potestas, seu qui jure, ac dignitate antecedit, sic Tertullianus lib. de fuga cap. 1. Primores, ac Magistros Ecclesiæ, Authores, id est, duces, & antesignanos, quibus sunt alii inferiores, appellat, *Sed quùm*, inquit, *ipsi Authores; id est, ipsi Diaconi, Presbyteri, & Episcopi fugiunt, quomodo Laicus intelligere poterit, qua ratione dictum*, Fugite de Civitate in Civitatem? *Itaque quum duces fugiunt, quis de gregario numero substinebit ad gradum in acie figendum suadentes*: Itaque nomen Authoris non aliter alicui divinæ Personæ tribuendum est respectu alterius, quàm ad idem, quod principium, significandum.

Conclusio Prima.

Patri *divino proprium est, quod sit principaliter principium, & fons Divinitatis communicatæ duabus divinis Personis productis*; Hæc Conclusio duas partes complectitur, quarum

Probatur prima authoritate sanctorum Patrum, qui divinum Patrem principium esse sine principio prædicant. Sic Gregorius Nazianzenus Orat. 32. *Nomen porro ejus, qui principio caret est Pater, principii Filius, ei qui est cum principio Spiritus sanctus.* Sic Phæbadius libro contra Arrianos, *Hic est*, ait de Patre, *principium sine principio*: Sic Cyrillus Alexandrinus lib. 2. Thesauri cap. 1. *Alius*, inquit, *est Pater, alius Filius, & alius est principium, alius ex principio*; Sic Augustinus de Trinit. cap. 14. *Si gignens*, inquit, *ad Id, quod gignitur principium est, Pater ad Filium principium est, quia gignit eum*; Unde meritò Magister Sententiarum in 1. dist. 29. cap. 1. ait, *Pater principium sine principio, Filius principium de principio, Spiritus sanctus principium de utroque.* Cui concinit S.Thomas Opusc. 1. contra errores Græcorum cap. 32. *Necessarium*, inquit, *est credere sanctam Trinitatem, Patrem scilicet sine principio, Filium verò principium à Patre principio: Spiritum autem sanctum cum principio Filio unum Deum esse.*

Probatur secunda pars: Primò quidem ex Concilio Tolerano 6. cap. 1. *Confitemur*, inquit, *Patrem ingenitum, increatum, fontem, & originem totius Divinitatis*. Idem repetit Vvormaciense in professione Fidei. Confirmatur Te-

stimonio sanctorum Patrum, maximè Dionysii lib. de divinis Nominibus cap. 2. *A divinis Scripturis accepimus*, inquit, *Patrem quidem esse,ut ita dicam, fontanam Divinitatis; Jesum autem, & Spiritum fœcundæ Divinitatis, si ita fas est loqui gemmæ, seu germina*. Concinit Athanasius contra Gregales Sabellii, ubi de Patre ait, *Solus fons Deitatis*, & circa finem, *Pater radix, & fons Filii, & Spiritus S.* Subscribit,& Augustinus quarto de Trinit. cap. 20. ubi ita declarat Joann. 15. SPIRITUM VERITATIS, QUEM EGO MITTAM VOBIS A PATRE, *Videlicet*, inquit, *ostendens, quod totius Divinitatis, vel si melius dicitur, Deitatis principium Pater est*. Quam loquendi formulam servavit etiam Eugenius quartus in Literis unionis dicens, *Pater fons, & principium totius Deitatis*.

Dices 1. Non solus Pater, sed etiam Filius, imò, & Spiritus sanctus dicuntur esse sine principio: Ergo nomen, & ratio principii principaliter æterno Patri non competit. Probatur antecedens ex Zacharia Mitylenæo lib. de Mundi opificio, *Pater*, inquit, *expers principii, & ingenite: Filii sine principio genite; Spiritus Dei sine principio à Patre procedens*: Similiter Athanasius in quæstionibus quæst. 13. asserit, *Esse principio carentes, & principii expertes simul tres Patrem, Filium, & Spiritum sanctum*. Et Hippolitus martyr homil. de consummatione mundi, sic Filium alloquitur, *Tu unà cum Patre cares principio*. Eandem appellationem *Principio carentis*, ipsi tribuit Athanasius ad Liberium.

Respondeo sanctos Patres, ita esse intelligendos, quod velint divinas Personas esse expertes principii durationis, creationis, & affectionis: non autem principii emanationis unius ab alia, ut luculenter explicat S. Gregorius Nyssenus lib. 1. contra Eunomium. *Quando*, inquit, *in voce* ἀνάρχον (hoc est principii expertis,) *Nihil intelligitur aliud, nisi id, quod ex nullo penitus principio habet, ut subsistat; hoc ipsum solius esse Patris proprium confitemur. Cùm autem de reliquis principii significationibus inquisitio fit; quoniam, & creationis principiū est, & temporis, & ordinis; etiam in iis unigenitum Filium omni principio superiorem esse testamur, ut supra omne creationis principium, & temporis motionem, & ordinis consecutionem illum esse credamus, per quem omnia facta sunt; itaque quem ratione subsistentiæ non expertem esse principii putamus, in reliquis omnibus carere principio fatemur: & Patrem quidem principio carentem, & ingenitum; Filium verò principio quidem eo, quem diximus modo carentem, non tamen ingenitum esse dicimus*. Quibus nihil magis ad rem.

Dices 2. Principium est, à quo aliquid procedit, aut producitur: Sed Deitas non procedit, neque producitur à Patre: Ergo, nec est illius fons, nec principium.

Distinguo minorem: Deitas in abstracto, & quatenus præscindit à Personis non procedit à Patre, neque Pater est ejus principium, concedo. Deitas in concreto, & accepta pro Personis divinis, quæ à Patre ducunt originem, & producuntur, nego: Unde signanter in conclusione dixi, *Patrem esse principium Divinitatis communicatæ*, hoc est principium, ex quo communicatur Divinitas duabus Personis productis. Quod si per Filium etiam communicetur Divinitas Spiritui sancto; non tamen propterea dici potest Filius principiū totius Divinitatis communicatæ, prout communicata est per productionem, quoniam non est ratio communicandi divinam naturam sibi ipsi, sed eam accipit à Patre.

CON-

CONCLUSIO SECUNDA.

PATER reverà dicitur *Causa*, & *Author Filii, sed non in propria utriusque nominis significatione.*

Probatur prima pars: Authoritate Patrum Græcorum, maximè Basilii lib 1. contra Eunomium *Vox ipsa Patris*, inquit, *quid aliud significat, nisi hoc, quod causa est, & principium ejus, qui ex ipso genitus est?* Sic etiam Gregorius Nyssenus lib. ad Ablavium, *Eam*, inquit, *quæ circa causam, & causatum consideratur differentiam non negamus, per quod solùm discerni alterum ab altero deprehendimus; nimirum, ex eo quod credimus aliud quidem causam esse, aliud verò ex causa.*

Item Chrysostomus in cap.1. Epist. ad Hebræos homil.2. *Si enim*, inquit, *causa Filii Pater est, multò amplius eorum causa est, quæ per Filium facta declarantur*: Subscribit etiam Damascenus lib. 1. de Fide cap. 11. *Unus*, inquit, *Pater sine principio, hoc est sine causa; non enim ex aliquo. Unus Filius, & qui Filius est, & non sine principio, hoc est, sine causa, ex Patre enim est.*

Idipsum colligitur ex Patribus Latinis; nam Hilarius lib. 12. de Trinit. *Ejus qui est*, inquit, *ad id, quod est causa Pater est*. Similiter Augustinus lib.7. de Trinit. ait, *Quæ causa illi est, ut sapiens sit, ipsa illi causa est ut sit: Proinde si Sapientia, quam genuit causa illi est, ut sapiens sit, etiam, ut sit ipsa illi causa est.*

Hoc ipsum probatur de nomine *Authoris*; nam S.Gregorius Nazianzenus Orat.29. affirmat Patrem, *Esse causam, & Authorem Divinitatis, quæ in Filio, & Spiritu sancto consideratur*: Similiter sanctus Athanasius Dialogo 2. contra Anconæum; cum dixisset, *Patrem esse causam, & authorem Filii*: Subjungit, *Deus est fons Spiritus sancti, & author ejusdem, non extrinsecus eum recipiens, sed ex se sinens scaturire.*

Idipsum affirmant Patres Latini, maximè Augustinus lib.3. contra Maximinum cap.14. ubi sic eum carpit; *Sed habet, inquis, Dei Filius authorem Patrem, si propterea Deum Patrem Deo Filio dicis authorem, quia ille genuit, genitus est iste, quia iste de illo est, non ille de isto, fateor, & concedo, si autem per nomen Authoris minorem vis facere Filium, Patremque majorem, nec ejusdem substantiæ Filium, cujus est Pater, detestabor, & respuam.* Ipsi concinit S.Hilarius 9.de Trinitate: *Cum enim*, inquit, *innascibilis Deus ad perfectam divinæ beatitudinis Nativitatem unigenito Deo Author sit, authorem nativitatis esse Sacramentum Paternum est.*

Quod autem hæc *Authoris*, & *Causæ* appellatio omnino sit impropria, quatenus Personis divinis producentibus tribuitur, satis liquet tum ex ratione ipsius causæ, & Authoris, quæ inferioribus in producto sonat, tum ex S. Augustino mox laudato; Unde S.Cyrillus libro 2.Dialogorum de Trinitate, ait, *Causa, & causatum, neque nominare fas est, decet item de Deo potius dicere Patrem, ac genitum Filium*: Quod luculenter explicat Bessarion in Oratione, quam habuit in Concilio Florentino, *Notandum*, inquit, *quod sancti Doctores Orientales etiam in divinis utantur nomine causæ, & causati largo modo; non quidem, ut limitationem, & dependentiam importat, sed prout productionem, & emanationem à principio ejus, quod est à principio significat.* Itaque eatenus Persona divina producens dicitur causa productæ, quatenus solùm est ejus principium.

AR-

ARTICULUS SECUNDUS.

De propriis Secundæ divinæ Personæ characteribus.

QUEMADMODUM *Theologi*, inquit S.Dionysius 1.de Divinis nominibus, *Multis nominibus appellatam* Deitatem *laudant, velut cum rursus eam inducunt dicentem*, EGO SUM QUI EST, VITA, LUX, DEUS, VERITAS: *Et cum iidem Theologi omnium causam, & Authorem multis nominibus ex effectis omnibus laudant, ut bonum, ut pulchrum, ut sapientem, ut diligendum, ut Deum Deorum, ut Dominum Dominorum, ut Sanctum Sanctorum, &c.* Sic inquit S.Thomas 1.p.q.15.art.2.ad 3. *Ad exprimendas diversas Filii Dei perfectiones, diversa ei attribuuntur nomina: nam ut ostendatur connaturalis Patri, dicitur Filius, ut ostendatur coæternus, dicitur* splendor; *ut ostendatur omnino similis, dicitur* Imago; *ut ostendatur immaterialiter genitus, dicitur* Verbum, *&c.*

Omnia autem nomina, quæ Filio Dei Scriptura sacra attribuit, sub duodenario complectitur S. Ambrosius libro 2. de Trinit. vocatur enim Filius Dei, Verbum, Imago, Idea, Principium, Sapientia, Lux, Candor lucis æternæ, Figura Substantiæ, Character, Speculum, Veritas. *Hi sunt* (inquit ibidem Ambrosius) *pretiosi illi lapides, sardius, jaspis, smaragdus, chrysolitus, & alii, quibus sancti Aaronis, qui Christi figuram gessit, vestimentum intexitur: Hic veri amictus est Sacerdotis, hæc vestis nuptialis, hoc pretiosum rationale* . . . . . FILIUS DEI *dicitur, quia ex Deo Patre nascitur*: VERBUM, *quia ex ore Altissimi, cum perfecta ejus notitia prodit*, IMAGO, SPLENDOR GLORIAE, ET SPECULUM, *quia nihil ei deest, quominus perfectè Patrem exprimere possit*: VAPOR VIRTUTIS DEI, *quia ejusdem cum Patre naturæ*: CANDOR LUCIS AETERNAE, *quia ei coæternus*: CHARACTER, *quia à Patre: Personali differentia non essentiali perfectione discretus*.

Ex his autem omnibus nominibus aliqua sunt communia tribus Personis, & Filio solùm appropriata, ut *Lux, Virtus, Idea, &c.* Alia verò notionalia, & propria, ut *Filius, Verbum, Imago, Character, Figura Substantiæ*. Nomen *Filii* proprium esse secundæ divinæ Personæ satis liquet ex dictis Quæst.5. primæ Disput. & Quæst.3. secundæ. Superest itaque expendamus alia nomina *propria*, & *appropriata* tribus in sequentibus Quæstionibus.

QUAESTIO PRIMA.

An nomen, & ratio Verbi *soli Filio divino conveniat?*

NOTANDUM I. Circa Dei Verbum varios hæreticos hallucinatos fuisse. Primò namque *Valentinus* somniavit Verbum non esse Filium Dei, nec à Deo immediatè processisse, sed conjugio inenarrabilis tanquam Patris, & silentii tanquam Matris partam fuisse mentem, quæ cum unigenito Filio peperit veritatem, Deinde post multa sæcula processisse Verbum ex mente simul, & veritate, ut refert Irenæus lib.1.cap.1. Secundò *Paulus Samosatenus* asserebat Verbum divinum non esse subsistens, sed prolatitium, & transitorium, ut narrat Epiphanius hæresi 65. ait: *Quidam ex Discipulis Samosatensis*, inquit Athanasius Orat.5. contra Arianos, *dividentes Verbum à Filio, dicunt Filium quidem esse Christum, Verbum tamen alium*: Quorum rationem objiciemus, & solvemus infra. Tertiò *Alogii*, hoc est sine Verbo, respuebant appellationem Verbi, eo, quod inquiebant Filius Dei, nec ore, nec mente sit pronuntiatus, quocirca rejiciebant omnia scripta S.Joannis, quòd in eis

Ver-

Verbi divini fieret mentio, ita August. Hæresi 30. Hoc ipsum asseruisse videntur Arius, & Eunomius existimantes omne Verbum esse prolationem vocis, ut narrat S. Athanasius libro de Decretis Nicænæ Synodi. At magis non consentientes Discipuli quidam Ariani dicebant Verbum semper fuisse, sed non semper fuisse Filium: Aliqui hominem assumptum à Verbo volebant esse Filium: Cœteri, duo cum Arrio variante sententiam distinguebant Verba; alterum existens in Deo, quod est ejus Sapientia ab eadem Persona Patris indistincta: Alium extraneum à Patris substantia, de quo dicebat Arrius locutum fuisse S. Joannem, quando dixit, IN PRINCIPIO ERAT VERBUM. Tandem Michael Servetus anno 1540. præcedentes jampridem sepultos errores ab inferis evocans, asseruit Verbum Dei nil aliud esse, quàm *dispositionem, qua placitum est ei arcanum voluntatis suæ nobis revelare*. Quos omnes errores, ut in inferos unde emerserunt retrudamus.

Notandum 2. Ex S. Augustino libro de Fide, & Symbolo cap. 3. Filium Dei *Verbum Patris, ideo dictum esse, quia per ipsum innotescit Pater. Sicut ergo verbis nostris id agimus, quum verum loquimur, ut noster animus innotescat audienti, & quidquid secretum in corde gerimus per signa hujusmodi ad alterius cognitionem proferatur: Sic illa Sapientia, quam Deus Pater genuit, quoniam per ipsam innotescit animus secretissimus Patris, Verbum ejus convenientissimè nominatur*. Inde Richardus Victorinus libro 6. de Trinit. cap. 12. colligit solum Filium esse Verbum, non ita Spiritum sanctum, *Quia*, inquit, *Verbum nascitur de corde solo, & ipso propalatur proferentis intentio: Jure igitur solius Patris sola genitura Verbum nominatur, per quod ipse, qui principalis est Sapientia manifestatur*. Subjicit nihilominus aliam, & quidem genuinam rationem, cur Filius dicatur Verbum, nempe quod dictione producatur, nam ut ibidem observat, idem est Verbum, quod corde concipitur, & quod voce profertur: *Quid enim*, inquit, *est vox, nisi verbi vehiculum, vel si magis placet verbi indumentum? nunquid est alius aliquis homo indutus, & alius aliquis cum fuerit exutus*: Unde infert, *Quod si autem haberet aliquis ad locutionem cordis, quemadmodum habet ad locutionem oris, non omnino opus haberet, ut ei exterior locutio fieret*. Ratum itaque, ac constans est Filium Dei rectè Verbum appellari, vel quia Patrem repræsentat, & manifestat, vel quia dictione producitur.

Notandum 3. Quod etsi S. Athanasius Orat. 3. contra Arrianos dixerit, *Non tale esse quærendum Dei Verbum, quale nostrum est, quia non talis est Deus, quales nos sumus*: Nihilominus Verbum increatum, & creatum in tribus maximè conveniunt. Primò namque utrumque spirituale est, ac mentis fætus permanens, & non transitorius: nam ut loquitur quisquis est Author libri de cognitione veræ vitæ apud Augustinum tom. 9. *Summus Pater Verbum suum, seipsum cogitando genuit, quod in Patris, & Spiritus sancti essentia simul coessentiale subsistit*. Secundò utrumque est immanens intra ipsum dicentem, sic enim Verbum divinum exit à Patre, ut numquam extra ejus sinum exeat; *Processit à Patre*, inquit S. Chrysologus, *sed à Patre penitus non abscessit*; Vel ut ait Tertullianus libro contra Praxeam: *Protulit Deus sermonem quemadmodum radix fruticem, fons fluvium, & Sol radium... Nec tamen frutex à radice, nec flumen à fonte, nec radius à sole discernitur, nam ut ait Joannes*, VERBUM ERAT APUD DEUM. Unde Zeno Veronensis serm. 3. de æterna Verbi generat. Filium Dei appellat, *Nobilem*

lem cordis Patris inquilinum. Tertiò utrumque repræsentat, & exprimit objectum, ad cujus intuitum formatur, *Quamcumque enim rem*, inquit Anselmus in Monol. cap.31. *Mens, seu per corporis imaginationem, seu per rationem cupit veraciter cogitare, ejus utique similitudinem, quantùm valet in ipsa sua cogitatione conatur exprimere*.

Differunt pariter Verbum creatum, & increatum maximè in tribus 1. Quia illud est accidens; hoc substantia 2. Illud est forma constituens intelligentem in actu secundo, unde producitur ex indigentia intelligentis, nempe ut fiat intelligens hoc verò producitur ex fœcunditate, non autem ex ulla indigentia, quia Pater priùs est essentialiter intelligens, quàm Verbum dicat 3. Illud non est ejusdem naturæ cum dicente; hoc verò est ejusdem omnino naturæ cum Patre, à quo dicitur, & producitur.

Conclusio Unica.

Ratio, *& appellatio Verbi soli Filio divino propriè convenit*: Hæc est omnium pœne Theologorum contra Durandum in 1.dist.27.qu.2.ubi docet *Verbum* propriè sumptum esse prædicatum essentiale, & commune tribus Personis.

Probatur primò ex omnibus Scripturæ sacræ textibus, quibus Filius *Verbum* signanter appellatur, maximè ex 1. cap. Joannis, ubi pluries Verbi nomen exprimitur, *Ut hoc nomen*, inquit Cyrillus lib.7. Thesauri cap.1. *Quasi proprium Filii elegisse videatur*, IN PRINCIPIO, *inquit*, ERAT VERBUM, ET VERBUM ERAT, *&c. Vides quomodo ipsum esse Filii secundùm naturam hoc nomen significat*: Et infra, *Frustra miramur Evangelistam, & quasi magnum quid proprium tonasset, tonitrui Filium appellamus, nisi* VERBUM, *quasi proprium, mirabile, & inauditum pronunciasset*.

Hanc eandem veritatem suis Testimoniis probant alii Patres in primis verò S. Augustinus libro 7. de Trinit. cap.2. *Pater igitur*, inquit, *& Filius simul una essentia, & una magnitudo, & una veritas, & una sapientia; sed non Pater, & Filius simul ambo unum Verbum, quia non simul ambo unus Filius: sicut enim Filius ad Patrem refertur, non ad seipsum dicitur: Ita, & Verbum ad eum, cujus Verbum est refertur, cum dicitur Verbum. Eò quippe Filius, quo Verbum, & Verbum, quo Filius*. Itaque ratio Verbi non est proprietas distincta, sed formaliter eadem cum Filiatione: Unde concludit, *Quoniam igitur Pater, & Filius, simul non utique unus Filius, consequens est, ut Pater, & Filius simul, non ambo unum Verbum*.

At ratio Verbi, quæ est propria Filio distinguitur à Sapientia, quæ est tantùm appropriata, unde subdit: *Et propterea non eo Verbum, quo Sapientia, quia Verbum non ad se dicitur, sed tantùm relativè ad eum, cujus est Verbum: sicut Filius ad Patrem, Sapientia verò eò, quo Essentia, & ideo quia una Essentia, una Sapientia. Quoniam verò, & Verbum Sapientia est, sed non eo Verbum, quo Sapientia; Verbum enim relativè, Sapientia verò essentialiter intelligitur id dici accipimus, cum dicitur Verbum, ac si dicatur nata sapientia, ut sit Filius, & imago*.

Probatur 3. ratione Theologica. Illa appellatio censenda est propria Filio Dei, qua ordinariè Scriptura sacra utitur ad designandam secundam in Deitate Personam: Sed hæc ad id usurpat nomen *Verbi*, ut patet, tum ex dictis, tum ex primæ Joann. 1. cap.5. *Tres sunt, qui Testimonium dant in Cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus*: Nam ea dictione *tres*, significatur Personarum numerus, & distinctio, quapropter oportuit singulis tribuere proprium nomen, quo distinguitur qualibet persona ab alia: Ergo sicut nomen *Patris* non

non est metaphoricum, sed proprium; ita tale debet esse nomen *Verbi*.

Deinde ratio formalis Verbi consistit in eo, quod sit terminus productus per dictionem repræsentans objectum; Sed Filius Dei, ut probatum est disp.2.est terminus productus per dictionem, & objectum suum perfectissimè repræsentat; Ergo solus Filius est propriè, & reverà Verbum.

Dices 1. Ubi vulgata Joan.1.exprimit *Verbum*, plures è sanctis Patribus, maximè Cyprianus, Hieronymus, &c. legunt, *Sermonem*, & *Rationem*, atqui sermo, & ratio non est proprietas Filii divini: Ergo neque Verbum.

Respondet S.Augustinus lib.83.quæstionum qu.63. *Quod Græcè λογος dicitur, Latinè, & rationem, & Verbum significat, sed hoc loco Joannis* 1. *melius* Verbum *interpretamur, ut non significetur solùm ad Patrem respectus, sed ad illa etiam, quæ per Verbum facta sunt operativa potentia*. Ratio autem, etsi nihil per illam fiat, rectè ratio dicitur; quamvis enim Filius ab æterno foret Verbum, etiamsi nihil faciendum esset in tempore, nihilominus illa vis, & quidditativa proprietas, ut per Verbum fiant, quæcumque facienda sunt, aptiùs significantur nomine *Verbi*, quàm nomine *Rationis*, aut *Sermonis*.

Dices 2. Verbum in divinis commune est tribus Personis: Ergo non est proprietas solius Filii. Probatur antecedens: Primò quidem à S.Irenæo lib.2. cap.48. *Deus totus*, inquit, *existens mens, & totus existens logos*, id est, *Verbum*; Similiter S. Ambrosius libro unico de Filii Divinitate cap.5. *Sive*, inquit, *lumen de lumine dicat, sive Verbum de Verbo, sive Spiritum de Spiritu, sive Dominum de Domino, quodcumque de eo dixeris, unius tamen essentiæ Patrem, & Filium credes*. Insuper S.Athanasius, *Adversus eos, qui dicunt passus est Deus sermo carne*, ait, *qui dicit Deum logon, essentiam simplicem significat*; Hoc ipsum profitetur S. Dionysius lib. de Divinis nominibus c.1. ubi nomina Deo convenientia referens inter ea hæc commemorat, ut nempe dicatur, *Vita largitor Sapientia, Mens, Verbum, &c.* Ergo reverà nomen Verbi censet esse prædicatum non notionale, sed essentiale.

Nego antecedens: Nec enim ea fuit mens SS.Patrum, in primis enim Irenæus ibidem affirmat, *Ex cogitatione, & sensu Verbum emitti*; adeoque censet solùm illud esse dicendum Verbum, quod producitur per dictionem, sive internam, sive externam; solus autem Filius, ut constat, sic producitur, & consequenter solus est Verbum appellandus: Quod si *Totum Deum esse logon* dicat; non aliud vult significare, quàm quod Verbum non est pars Dei, sed est totus Deus insuper.

Ad Ambrosium dico, eum ibi non asserere ex propria mente, quod Filius sit *Verbum de Verbo*, quod si quis hæc diceret; non propterea derogaret fidei consubstantialitatis.

Ad Athanasium repono ibi non negare *Sermone*, seu *Verbo* significari Personam, sed negat significari duas naturas in una Persona; sicut significantur nomine Christi: Unde subdit, *Qui verò dicit Christum, is duarum conjunctionem naturarum declarat*.

Denique ad S.Dionysium dico eum ibi complecti adunatim omnia nomina, sive Personalia, sive essentialia, quæ Deo tribuuntur à Theologis; adeoque nomen *Verbi* cum aliis Personalibus recenset.

Dices 3. Nomen *Verbi* metaphoricè tantummodo Deo tribuitur. Ergo non designat peculiarem Filii proprietatem. Probatur antecedens ex Theophilacto ad illud Joannis 1. *Hoc erat in principio apud Deum*, ubi ait: *Neque ullum aliud proprium nomen, quis inve-*

nerit dignum Deo Verbum ipsum substantialiter, & propriè non est nomen Unigeniti, sed tantùm manifestat absque affectione, natum de Patre Filium, &c. Similiter Chrysostomus homil. 1. in Joannem dicit, *Præcipuam causam ob quam Joannes Filium appellavit* Verbum, *fuisse, quoniam Patrem nobis annuntiaturus erat;* omnia enim, *inquit*, quæcumque audivi a Patre nota feci vobis.

Respondeo: Præfatos Patres nihil aliud velle, quàm quod nullum à nobis excogitari possit nomen proprium, & dignum Deo, & illius verè significativum, & expressivum: Unde Chrysostomus paulò superius dixerat, *Deum, neque dicere, neque intelligere pro ipsius magnitudine quisquam potest, & cum dici nequeat quænam sit Dei substantia, eam nobis ex operibus manifestat*: Unde nomen Verbi Deo tribuitur ad significandum; quod procedat ab intellectu divino tanquam terminus expressivus sui objecti, quia nullum nomen aptius à nobis est usitatum ad idipsum exprimendum.

Dices 4. Nomen, & ratio Verbi etiam Spiritui sancto convenit: Ergo non est peculiaris Filii divini proprietas. Probatur antecedens ex S. Basilio lib. 5. contra Eunomium cap. 11. dicens; *Dei quidem Verbum Filius est: Filii autem Verbum Spiritus*, quod probat ex illo ad Hebræos 1. *Portans omnia Verbo virtutis suæ*, addit, *& quoniam Verbum Filii per Deum*, inquit idem Apostolus Ephes. 6. *Gladium Spiritus, quod est Verbum Dei*: Ergo, &c.

Distinguo antecedens: Tribuitur propriè, & ex natura rei, nego: figuratè, & metaphoricè, concedò: Metaphora autem consistit in eo, quod sicut Verbi proprium est ab aliqua Persona procedere, & emitti ad exprimendum ejus sensum, & voluntatem; qua ratione Christus se Patris æterni Verbum esse probat dicens, *Mea doctrina non est mea, sed ejus, qui misit me Patris*: Ita Spiritus sanctus dici potest Verbum Filii, quia à Filio emittitur, ad ejus sensus, & voluntatem fidelibus intimandam, juxta illud Joan. 16. *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis*.

Adde quod etiam dici possit Verbum Filii, ab effectu, quem operatur in cordibus Evangelizantium veritates à Christo Propalatas; *Non enim*, inquit Christus Apostolos alloquens Matth. 10. *Vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis*.

Ad S. Paulum dico: Primò quod Filius divinus, *Portet omnia Verbo virtutis suæ*: Hoc est potentissimo suo imperio omnia conservat eadem facilitate, qua producit, juxta illud Psalm 148. *Ipse dixit, & facta sunt, &c.* Ita exponit S. Chrysostomus homil. 2. Vel quod omnia contineat, & servet seipso, quod est Verbum omnipotens, quemadmodum Joan. 12. ait, *Sermo, quem locutus sum, ille judicabit eum*; Hoc est, ipse Ego qui sum sermo Patris, ut interpretatur S. Augustinus lib. 1. de Trinit. cap. 12.

Ad secundum repono, quod per *Gladium Spiritus*, non intelligendus sit Spiritus sanctus qui sit Verbum Filii, sed gladius Spiritualis, qui est ipsa divina doctrina, qua ubique nos pugnare oportet adversus omnes tum visibiles cum invisibiles salutis adversarios.

Dices 5. Verbum Divinum distinguitur à Filio Dei. Ergo ratio Verbi non est Filii divini proprietas. Probabant antecedens Samosatenses ex illo Act. 10. *Verbum misit Deus Filiis Israel pacem annuntians per Christum, &c.*

Nego antecedens, & ad ejus probationem dico, Primò, quòd Verbum ibi non accipitur pro Persona divina, sed pro nuntio, quod extra Deum dicitur, & annunciatur hominibus. Secundò di-

dico, quod per hæc possit etiam intelligi divinus Filius, quem Deus Pater misit in mundum, Evangelium pacis prædicaturus in assumpta humanitate: nec enim novum est in Scripturis eandem Personam in eadem sententia repeti, non adhibito ejus nomine, aut pronomine relativo, ut patet ex illo 1. ad Corinth. 1. *Expectantibus revelationem Jesu Christi, qui, & confirmabit vos sine crimine in die adventus Domini Nostri Jesu Christi*: Ita respondet S. Athanasius Oratione 5. contra Arrianos circa finem.

Dices ultimò: Unius, & ejusdem Personæ non sunt duæ proprietates hypostaticæ, sed unica: sed ratio Verbi distinguitur à Filiatione: Ergo non est Filii divini proprietas.

Respondeo 1. negando majorem, etenim in Patre, & Filio est Spiratio activa formaliter à Paternitate, & Filiatione distincta, ex quà etiam arguitur eorum realis distinctio à Persona Spiritus sancti; adeoque uni, & eidem Personæ non repugnant duæ formalitates, seu relationes, aut proprietates hypostaticæ.

Respondeo 2. rationem Verbi non esse distinctam formaliter à ratione Filii, neque duas esse relationes, sed unicam diversimodè conceptam; ut constat, tum ex S. Augustino suprà laudato: Tum ex S. Athanasio Oratione 2. contra Arrianos, dicente, *Eo ipso, quo Verbum Patris sui est Filius, est Verbum Patris*, &c. Ipsi concinit Nazianzenus Orat. 36. circa finem, *Filius*, inquit, *mihi dici videtur, quia essentià idem est cum Patre, tum etiam, quia ex illo est. Verbum porro, quia ita se habet ad Patrem, ut sermo ad mentem*, &c. Unde una, eademque est ratio Verbi, & Filii, sed tantùm diversimodè considerata; adeoque neganda est minor.

Quæstio Secunda.

An, & quomodo Verbo divino competat ratio Imaginis?

Notandum 1. Imaginem esse similitudinem alicujus ab ipso procedente, ita ut ad rationem imaginis duo necessariò concurrat, nimirum *Similitudo*, & *Processio*. Similitudo inquam, vel in specie, seu in natura specifica, aut saltem in signo speciei, id est in aliquo specialiter repræsentativo naturæ specificæ, sicut se habet imago picta respectu prototypi; nam, ut loquitur S. Aug. de Genesi ad litteram cap. 16. *Omnis imago similis est ei cujus imago est*. Secundò, ad propriam rationem imaginis requiritur Processio ejus ab eo cujus dicitur imago: *Nam* inquit S. Augustinus, *imago tunc est cum de aliquo exprimitur*. Cujus processionis defectu Pater non est imago Filii licèt ei perfectè similis, neque pictura censetur imago objecti, quo velut exemplari non est usus pictor, licèt alioqui pictura sit illi objecto similis; nec denique inter homines, licet duo sint inter se simillimi, si tamen unus ab altero non procedit, non dicitur illius imago. Duo ergo illa ad imaginem necessaria sunt, nempe Similitudo, & Processio.

Notandum 2. Quod quemadmodũ triplex potest reperiri similitudo ab alio expressa, scilicet, vel in re artificiali; vel in intentionali, vel in naturali; ita triplex dari potest imago; nimirum *Artificialis*, ut statua, vel tabella ad alicujus expressionem formata; *Intentionalis*, ut species impressa, & expressa ab objecto; & *Naturalis*, ut Filius respectu Patris, cujus similitudinem specificam refert. Inde sequitur, quod tantò perfectior est imago, quantò major est similitudo procedentis

ab alio: Hinc imago artificialis omnium est imperfectissima, quia tantùm refert similitudinem in qualitate, nempe in figura illius rei, quam imago repræsentat: Imago intentionalis perfectior est, quia importat similitudinem non solùm in signo speciei, sed etiam in ipsa specie, seu natura, sub modo essendi, non quidem naturali, sed intelligibili, vel intentionali: At omnium præstantissima est imago naturalis, quia importat similitudinem in specie, seu natura sub modo essendi naturali, & entitativo.

Notandum 3. Ex S. Augustino lib. 83. quæstionum quæst. 74. quod imago, æqualitas, & similitudo invicem distinguantur, *Quia*, inquit, *ubi imago continuò similitudo, non continuò æqualitas: ubi æqualitas continuò similitudo, non continuò imago: ubi similitudo non continuò imago, nec continuò æqualitas: ut in speculo est imago hominis, quia de illo expressa est; est etiam necessariò similitudo, non tamen æqualitas, quia multa desunt imagini, quæ tamen insunt illi rei, de qua expressa est. Ubi æqualitas continuò similitudo, non continuò imago, velut in duobus ovis paribus, quia inest æqualitas, inest similitudo, quæcumque enim adsunt uni, adsunt, & alteri, imago tamen non est, quia neutrum de altero expressum est. Ubi similitudo non continuò imago, non continuò æqualitas, omne quippe ovum, omni ovo in quantum ovum est simile est, sed ovum perdicis quamvis in quantum ovum est, simile est ovo gallinæ, nec imago tamen ejus est, quia de illo expressum non est, nec æquale, quia brevius est, & alterius generis animantium.* Ubi ergo in aliquo alium repræsentante non solùm est similitudo, sed etiam perfecta æqualitas repræsentantis ad repræsentatum; tunc pariter in eo ratio imaginis perfectissimè inexistit. Quibus præmissis duo sunt resolvenda. Primum, an vera, & perfecta ratio imaginis competat Filio. Secundum, an ipsi soli quadret. Quæ duo, ut simul definiantur, sit

CONCLUSIO UNICA.

RATIO *imaginis perfectè, & propriè soli Filio convenit in divinis*. Patet hujusce conclusionis veritas ex dictis de generatione Filii: Et colligitur insuper ex variis Scripturæ textibus, quibus Filius divinus vocatur Imago Patris; sic ad Colossenses 1. *Qui est imago Dei invisibilis*: Ad Hebræos 1. *Qui cum sit Splendor gloriæ, & Figura substantiæ ejus*, seu ut vertit S. Chrysostomus ibidem homil. 3. *Character substantiæ ejus, utpote inquit, Quemadmodum ipse Pater in seipso subsistit, nullius indigens, ita, & Filius*.

Probatur etiam à sanctis Patribus: in primis namque Athanasius Epistolâ de decretis Nicænæ Synodi, ait, *Quod si eum imaginem nomines, Filium hoc esse eo ipso indicaveris, quid enim est simile Deo, nisi sua ipsius progenies*? Subscribit Nazianzenus Oratione 4. de Theologia: *Brevis, & compendiosa, facilisque Paternæ naturæ declaratio est Filius: omne enim, quod genitum est genitorem suum tacita quadam voce definit*. Concinit Nyssenus libro de differentia essentiæ, & hypostaseos, *Filii hypostasis*, inquit, *quasi forma, ac facies est, qua Pater cognoscitur, & Patris hypostasis in forma Filii cognoscitur manente ea, qua in his consideratur proprietate ad discretionem Personarum*.

Probatur insuper ratione Theologica. Soli divino Filio conveniunt duæ præfatæ conditiones ad rationem imaginis desiderandæ, nempe similitudo, & processio ab eo, cujus similitudinem refert: Ergo solus Filius est imago. Patet antecedens ex iis, quæ diximus ad evincendum processionem Verbi esse veram generationem, quia procedit, ut simile principio producenti.

Con-

Confirmatur insuper ex sanctis Patribus, qui ex hac duplici conditione colligunt Filium esse imaginem Patris, sic S. Cyrillus Alexandrinus libro 3. Thesauri cap. 1. *Propter hoc*, inquit, *Filius Verbum, & Imago Dei est, quia ex ipso Patre verè, ac propriè genitus est*. Et Athanasius Orat. 4. contra Arrianos, *Licèt*, inquit, *ille solus sit imago vera, & genuinus Patris sui fœtus, nihil inde obstaculi nascitur, quod, & nos ad imaginem Dei creati recitemur, & quod gloria, & image Dei nuncupati simus; cum id non ex nostra indole fiat, sed ob imaginem Dei, & veram ejus gloriam in nobis habitantem, qua quidem ipsa est ratio, sive Verbum Dei, quod nostri gratiâ postmodum caro factum est*.

Confirmatur iterum Filium esse veram imaginem Patris, ex aliis nominibus, quæ solô modô significandi ab imagine differunt, sed in re significata idem omnino, quod imago exprimunt, quorum primum est nomen *facies*, quæ interdum usurpatur à Scriptura ad significandum Filium divinum, sic Psalmo 138. *Quo ibo à Spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam*? nam inquit Nyssenus laudatus: *Filii hypostasis quasi forma, ac facies est, qua Pater cognoscitur*: Unde antiqui Patriarchæ Verbi divini incarnationem exorantes, dicebant Psalmo 79. *Ostende nobis faciem tuam, & salvi erimus*. Cui nomini etiam quadrat appellatio *Vultus*. Unde Cyrillus libro 3. in Joannem capite 29. *Hoc modo*, inquit, *illud etiam intelligimus*. SIGNATUM EST SUPER NOS LUMEN VULTUS TUI DOMINE: *Vultum enim Dei Patris Filium appellat, id est, Patris Characterem*.

Secundum nomen est *Species*: Unde Christus ipsemet Joannis 5. *Pater testimonium perhibet de me, neque vocem ejus unquam audistis, neque speciem ejus vidistis, & Verbum ejus non habetis in vobis manens, quia quem misit ille huic vos non creditis*: Quod expendens Athanasius Oratione 4. laudata, ait, *Pulchre sic Verbum conjunxit formæ, ut palam faceret se esse Verbum Dei, & Imaginem, Characterem, & speciem sui Patris*: Hinc Danielis capite 3. dicitur, quod, *Species quarti erat similis Filio Dei*: Ex quo idem sanctus Athanasius sermone contra omnes hæreses infert Arrianos *Deteriores esse Nabucodonosore, quia Filium Deo, neque similem, neque consubstantialem esse volunt*.

Tertiò appellatur *Sigillum*, & *Character*: Colligiturque ex Verbis Joannis 6. *Hunc Pater signavit Deus*. Quæ sic ponderat Basilius libro unico de Spiritu sancto capite 6. dicens, *Christus splendor gloriæ hunc Pater signavit Deus, seque totum in eo expressit*. Cui concinit Nazianzenus supra laudatus, ubi docet Filium appellari *Characterem, ut purum Patris sigillum, minimèque mendax*: Cujus hanc rationem reddit S. Ambrosius libro in Proœmio libri 2. de fide: *Imago*, inquit, *& splendor, & character dicitur Dei Filius, quia hac incomprehensibilem, & investigabilem Paternæ Divinitatem majestatis in Filio; & expressam similitudinem revelarunt*. Alias hujusmodi appellationes legere poteris apud Ruiz disp. 64. sectione 8.

Dices 1. Homo dicitur factus ad imaginem, & similitudinem divinæ Trinitatis, juxta illud Genesis 1. *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram*: Unde Chrysostomus sermone de Trinitate, *Significans*, inquit, *Scriptura esse unam imaginem S. Trinitatis dicit*, ET FECIT DEUS HOMINEM SECUNDÙM IMAGINEM DEI FECIT EUM: Et Hilarius libro 5. de Trinitate, *Ad Patris*, inquit, *& Filii imaginem homo conditur, nomen non discrepat, natura non differt, una enim est imaginis, ad quam homo creatus est species*: Et Fulgentius libro de fide ad Petrum, *Una est*,

est, inquit, *sanctæ Trinitatis Divinitas, & imago, ad quam factus est homo*: Ergo ratio imaginis non competit Verbo divino personaliter, sed etiam ipsi Divinitati imò, & Trinitati.

Respondeo nomen *Imaginis* sumi dupliciter, nimirum, vel pro exemplari, & prototypo ad cujus similitudinem aliquid formatur, vel pro similitudine producta ad alterius imitationem. Priori modo sumitur nomen imaginis, tum à Scriptura, tum à Patribus laudatis in objectione; Divinitas enim est quidem exemplar, ad cujus imitationem factus est homo, non autem est imago propriè dicta.

Dices 2. Spiritus sanctus reverà etiam appellatur imago: Ergo hæc ratio soli Filio non convenit. Probatur antecedens ex illo ad Romanos 8. *Quos præscivit, & prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui*: Unde Cyrillus Dialogo de Trinitate libro 7. *Quod autem similitudo vera Filii Spiritus sit*, inquit, *scribentem audiat Beatum Paulum, quia quos prænovit, hos prædefinivit conformes imagini Filii ejus*: Unde Damascenus libro 1. de fide capite 18. ait, *Imago Patris est Filius, & Filii Spiritus sanctus, per quem Christus homini inhabitans dat ei, secundùm quod est imaginem*: Ergo, &c.

Respondeo: Cum nostro de Bassoli in 1. distinct. 17. quæst. 3. art. 3. prædictos Patres usurpare impropriè nomen imaginis, & ampliasse latitudine tanta, quæ comprehenderet quamcumque similitudinem perfectam in natura Personæ procedentis cum principio, à quo procedit; licèt non procedat ab eo tanquam ab exemplari; nec consequenter procedat, ut similis ex vi processionis formaliter: Quod idcirco fecerunt, ut evidentiùs probarent Spiritum sanctum esse Patri consubstantialem non minùs, quàm Filium; quoniam Spiritus sanctus reipsa non est minùs similis, & æqualis Patri, nec minùs potest in cognitionem Patris deducere, quàm ipse Filius.

Instabis: Spiritus sanctus est infinitè similior Patri, & Filio, quàm creaturæ Deo: Sed creaturæ spirituales putà homines, & Angeli, sunt reverà perfectæ imagines Dei: Ergo multò magis Spiritus sanctus est perfecta Patris, & Filii imago.

Respondeo primò negando minorem: Creaturæ enim non sunt imagines Dei nisi valdè imperfectæ, quia non habent eamdem specie, aut numero naturam, nec aliquod perfectum naturæ divinæ signum; quamquam habeant aliquam imperfectam cum ea similitudinem, nimirum secundùm spiritualitatem substantiæ, & operationem intellectus, & voluntatis.

Respondeo secundò: Quod etsi illæ creaturæ, imperfectæ sint imagines Dei, nihilominus ratio imaginis divinæ magis propriè ipsis convenit, quàm Spiritui sancto, quia habent illam imperfectam similitudinem cum Deo formaliter ex vi suæ productionis: Siquidem ab eo formantur tanquam artefacta ab artifice, atque ita sicut artifex opus efformat ad similitudinem ideæ, quam mente præconcepit; ita Deus Creaturas condidit respiciendo ad seipsum, ut ad earum exemplar: At Spiritus sanctus non habet similitudinem cum principio producente formaliter vi suæ processionis; sed solùm identicè, & ratione infinitatis; adeoque ratio imaginis non æquè propriè ipsi convenit, ac Spiritui sancto.

Ex his collige Filium divinum duobus modis esse Patris imaginem: Primò, *Naturalem*, quatenus ab ipso procedit realiter in omnimodam similitudinem naturæ divinæ. Secundò, *Intentionalem*, quatenus vi suæ productionis procedit, ut Verbum, & notitia;

tia; sicque procedit, ut exprimens intentionaliter Patrem: Atque ita ejus imago est, non solùm quatenus est ejusdem naturæ, & substantiæ cum illo; sed etiam quatenus est notitia producta ejusdem Patris; quæ postrema imaginis ratio, maximè propria est Filio divino; solus enim procedit, ut Verbum, & ut notitia perfectè exprimens suum principium.

Quaestio Tertia.

An, & quomodo ratio Sapientiæ *Filio divino conveniat?*

Tertium nominum genus, quibus Dei Filius in Scripturis sacris designatur, est *Sapientia*. Hoc enim vocabulum, plerumque supponitur pro Persona Verbi, ut constabit infra. Quapropter tria maximè hic sunt resolvenda. 1. An reverà Sapientiæ nomen ita conveniat Verbo, ut pro ejus Persona supponere possit. 2. Qualiter hæc appellatio Verbo divino quadret, an videlicet propriè, vel appropriatè? 3. An Pater divinus sit sapiens eâ sapientiâ, quæ est Verbum? Quocirca

Notandum 1. Hoc esse discrimen inter essentialia, propria, & appropriata in divinis, quod *Essentialia* sint illa prædicata, vel quidditativa, vel modificativa, vel attributiva communia tribus divinis Personis, quales sunt natura divina immensitas, bonitas, &c. *Propria* autem sunt illę proprietates, seu formalitates relativæ, quibus unaquæque Persona constituitur, & ab alia distinguitur. *Appropriata* verò sunt illa prædicata essentialia, & absoluta, reverà quidem communia tribus Personis, nihilominus propter singularem quandam rationem, & affinitatem uni potius Personæ, quàm alteri accommodata: Sic ad extinguendam hæresim eorum, qui dicerent Patrem divinum esse impotentem ob senectutem, attribuitur ei Omnipotentia, quæ tamen tribus divinis Personis indivisim convenit: Sic pariter, quia Verbum divinum procedit per intellectum cujus est nosse, & sapere, & quia Spiritus sanctus procedit per voluntatem, quæ est sacrarium amoris, bonitatis, & sanctitatis: Idcirco Filio appropriatur notitia, sapientia, &c. Spiritui verò sanctitas, bonitas, & amor specialiter attribuitur.

Notandum 2. Conveniens fuisse, quod uni Personæ, vel alteri specialiter appropriarentur aliqua attributa essentialia, & aliquæ operationes ad extra, quamvis hæc essent reverà tribus divinis Personis communia; cujus assertionis veritas colligitur nedum ex Scriptura sacra, in qua plures tales appropriationes conspicimus, sed etiam ex sanctis Patribus, qui varias appropriatas perfectiones uni potius divinæ Personæ, quàm alteri accommodarunt; *Ut per proprietatem vocis, aut operis, insinuetur nobis veritas Trinitatis, & non dividat intellectus, quod distinguit auditus*, inquit sanctus Leo serm. 2. de Pentec. cap. 2. *Nunquam enim*, ut subdit, *intelligitur Trinitas, si semper inseparabiliter diceretur.* Favet etiam ratio, conveniens namque fuit obscuriora, & difficiliora manifestari per ea, quæ faciliùs percipiuntur: At attributa, & operationes Dei ad extra clariùs intelliguntur à nobis, quàm proprietates, ac distinctiones; siquidem per evidentem demonstrationem ex cognitis Creaturis possumus assurgere ad notitiam divinorum attributorum; non ita ad cognitionem personalium proprietatum; adeoque conveniens fuit uni divinæ Personæ accommodare aliquod speciale attributum naturaliter notum, quò illius ab alia distinctio faciliùs innotesceret.

Un-

Unde Richardus Victorinus Opusculo de tribus appropriatis c. 2. loquens de Potentia, Sapientia, & Bonitate divina, ait, *In his tribus forma, & imago summæ Trinitatis exprimitur; ut invisibilia Dei, per ea, quæ facta sunt intellecta conspiciantur. Quæ igitur sunt in Trinitate illa, tres tribus, similia similibus, propria propriis, &c.*

Notandum 3. Ad perfectam appropriationem duo desiderari. *Primum*, quod sit cognitio, & quædam affinitas attributi cum proprietate Personæ, sicut mox dictum est, quoniam Filius procedit per intellectionem, ei appropriatur Sapientia, ut audito hoc nomine moveantur audientes ad deprehendendum aliquid peculiare in secunda Persona, quod non sit commune cæteris, nempe rationem Verbi, Imaginis, &c. *Secundum*, quod per appropriatam perfectionem removeatur imperfectio, quam rudiores possent in divina Persona suspicari; sic inquit Alensis 1. parte quæst. 67. membro 3. artic. 1. tribuitur Patri Potentia, ne crederetur infirmior ob vetustatem; Filio Sapientia, ne imbecillior ob juventutem; & Spiritui Bonitas, ne crudelis audiretur: Inde fit, quod appropriationem S. Thomas appellet, *Viam similitudinis, & dissimilitudinis*: Albertus 1. par. quæst. 48. *Accessum, & recessum*: Henricus 2. part. art. 72. quæst. 1. *Correspondentiam secundum similitudinem*: Sed omnium optimè hanc utramque appropriationis conditionem colligit Alensis laudatus ex fine, nempe, *Ut instruatur veritas, & occurratur errori*. His ita præmissis tria jam prælibata probare incumbit, itaque sit

CONCLUSIO PRIMA.

REVERA *Sapientia tribuitur Filio, & interdum pro ejus nomine supponitur*.

PROBATUR ex Scriptura sacra. Primò quidem, quia plerumque Sapientia appellatur genita: Sed nullum attributum essentiale quatenus tale, potest dici genitum: Ergo tunc sapientiæ nomen supponitur pro Persona Verbi. Minor constat: Quia essentia nec generat, nec generatur. Probatur major; nam Proverb. 8. divina illa Sapientia ait, *Nondum erant Abyssi, & ego jam concepta eram*: Et iterum, *Ante omnes colles ego parturiebar*: Et Eccl. 24. *Ego ex ore Altissimi prodivi primogenita ante omnem creaturam*. Hinc S. Paulus 1. ad Corinth. 1. Christum Dominum appellat, *Dei virtutem, & Dei sapientiam*. Unde S. Basilius libro 4. contra Eunomium meritò colligit, quod, *Si est Christus Dei virtus, & Dei sapientia, hæc autem increata, & coæterna sunt Deo, (non enim fuit aliquando sapientiæ, aut virtutis expers;) increatus, & coæternus est Deo Christus*.

Confirmatur ex sanctis Patribus, qui simili modo probant Filium Dei esse æternum, adeoque coævum, & consubstantialem Patri: Sic S. Ambrosius libro de Symbolo cap. 11. Arrianos dicentes: *Erat aliquando tempus, quando non erat; & antequam nasceretur non erat*: Ita refellit, *Numquid potuit esse tempus quando Pater sine vita, sine Sapientia, sine Virtute, sine Verbo, quod Christus est, fuerit?* Ipsi concinit S. Augustinus Oratione contra hæreses c. 6. *Vides ergo, quia semper erat, de quo tu audes dicere*, non erat. *Aut si dicis Deum aliquando sine Verbo, aut sine ratione fuisse, jam non Filio tantùm, sed, & Patri adversarius eris*. Unde libro 7. de Trinit. cap. 1. ait; *Impium est dicere Deum non esse Patrem Sapientiæ suæ*: Hinc Theophilactus in 1. Joannis: *Impossibile est*, inquit, *Deum esse absque sermone; & sapientia, & virtute: Idcirco, quia Verbum, Sapientia, & Virtus Patris existit Filius, credimus ipsum semper esse apud Deum, hoc est, cum Patre*.

Hæc omnia luculenter explicat Eu-

sebius ille quisquis sit Author homiliæ primæ de Symbolo: *Sicut*, inquit, *esse non potest Sol sine splendore, vel ignis sine calore, vel immortalitas sine æternitate, vel æternitas sine immortalitate, vel virtus sine fortitudine; sicut inquam esse non potest, vel ratio sine sapientia; vel veritas sine justitia; vel bonitas sine misericordia; ita nunquam potuit esse Pater sine Filio: Omnes enim virtutes continentur in Filio.* Quibus omnibus patet, reverà nedum in Scriptura sacra, sed etiam apud SS. Patres Sapientiam supponi pro Filio.

CONCLUSIO SECUNDA.

SAPIENTIA *tribuitur Filio divino non propriè, sed appropriatè.* Hæc est communis, & eam probat S. Augustinus libro 7. de Trinit. cap. 2. ubi cum dixisset; *Quia in illa simplicitate non est aliud sapere, quàm esse, eadem ibi sapientia est, quæ essentia.* Concludit, *Pater igitur, & Filius simul una essentia, & una magnitudo, & una veritas, & una sapientia; sed non Pater, & Filius simul ambo unum Verbum, quia non simul ambo unus Filius;* Cujus rationem ibidem reddit, quod Filius Imago, & Verbum non ad se, sed ad Patrem, ac relativè dicitur. Exinde infert, quod Filius non eo sit Verbum, quo Sapientia, quia Sapientia eo est, quo essentia. *Propterea*, inquit, *non eò Verbum, quò Sapientia, quia Verbum non ad se dicitur, sed tantum relativè ad eum cujus est Verbum, sicut Filius ad Patrem; Sapientia verò, quo essentia: & ideo, quia una Essentia, una Sapientia.* Quibus apertè constat, quod Sapientia sit attributum essentiale, adeoque tribus Personis divinis commune, non autem soli Filio proprium.

Hinc S. Augustinus ibidem infert, quod quando Sapientiæ nomen supponitur pro Persona Filii, non Sapientia simpliciter dici debet, sed Sapientia nata, seu genita, *Quoniam verò*, inquit, *& Verbum Sapientia est, sed non eo Verbum, quo Sapientia: Verbum enim relativè, Sapientia verò essentialiter intelligitur: Id dici accipiamus cùm dicitur Verbum, ac si dicatur nata Sapientia, ut sit Filius, & Imago: Et hæc duo cum dicuntur, idest nata Sapientia in uno eorum, eo quod nata est, & Verbum, & Imago, & Filius intelligitur, & in his omnibus nominibus non intelligatur essentia, quia relativè dicuntur.*

Ex his apertè constat Sapientiæ nomen non simpliciter esse Filio proprium, sed tantùm cum addito, nempe cum dicitur nata, vel genita Sapientia; Hac enim ratione soli Filio non solùm appropriatè, sed etiam propriè congruit, nec aliud, quod nomen Verbi, & Filii exprimit.

CONCLUSIO TERTIA.

PATER *divinus non est Sapiens Sapientia genita*: Hæc est communis, & eam sic probat Doctor in 1. dist. 32. q. 2. num. 9. Si Pater divinus esset Sapiens sapientiâ genitâ, *vel* Sapientia genita esset forma, quâ Pater fieret formaliter Sapiens, sicut Paternitate est Pater; *vel* Sapientia genita esset principium Sapientiæ, quæ est in Patre, quo sensu Magister sententiarum concedit Filium esse Sapientem Sapientia ingenita principiativè, nimirum quia Sapientia ingenita Patris est principium Sapientiæ genitæ, quæ est Filius: *vel* denique sensus esset, quod Filius esset principium subauthoritativum respectu actus Sapiendi, qui est in Patre, sicut Verbum est principium subauthoritativũ respectu actus creandi, Pater enim dicitur creare Verbo: at neutrum horum licitè, & verè dici potest.

Non quidem primum, nec secundum, aliàs Pater divinus reciperet Sapientiam à Filio, quod est absurdum: *Si enim*, inquit S. Augustinus libro 15. de Trinit. cap. 7. *solus sibi Filius intelligit*,

ligit, ut intelligentia sit, & sibi, & Patri, & Spiritui sancto, ad illam reditur absurditatem, ut Pater non sit sapiens de seipso, sed de Filio, nec Sapientia Sapientiam genuerit, sed ea Sapientia Pater dicatur Sapiens esse, quam genuit . . . Etsi hoc est Deo esse, quod sapere, & ea illi essentia est, quæ Sapientia, non Filius à Patre, quod verum est; sed à Filio potius habet Pater essentiam, quod absurdissimum, atque falsissimum est.

Nec etiam tertium, quia principium subauthoritativum habet veram actionem respectu cujus dicitur tale principium; Filius enim, v.g. verè influit in Creaturas, quas per eum, & cum eo Pater producit: sed Sapientia genita nullum habet influxum respectu actus sapiendi in Patre. Unde concludit S. Augustinus ibidem; *Est ergo Deus Pater sapiens, ea quâ ipsa sua est Sapientia, & Filius Sapientia Patris de Sapientia, quod est Pater, de quo genitus est Filius*. Unde meritò revocavit libro primò retractationum cap. 26. quod docuerat in lib. 83. quæstionum quæst. 23. *Deum dici Sapientem, quod ipse eam genuerit, quâ Sapiens dicitur, Sapientiam*. Quam utique sententiam retractavit, & ibidem asserit se accuratius in libris de Trinit. illam expendisse.

Dices 1. Pater divinus dicit Verbo, secundum S. Augustinum 7. de Trinit. cap. 1. sed ex S. Anselmo in Monologio cap. 63. *Nihil aliud est summo Spiritui dicere, quam quasi cogitando intueri*: Ergo Pater intuetur Verbo, adeoque etiam sapit Verbo.

Distinguit minorem Doctor nu. 10. Si dicere accipiatur essentialiter quatenus idem significat, ac intelligere uti accipit sanctus Anselmus, concedit: Si usurpetur notionaliter, & quatenus idem importat, ac producere Verbum: Negat minorem similiter, & consequentiam, ut sic enim dictio ab intellectione essentiali distinguitur. Itaque eatenus tantùm Pater dicit Verbo, quatenus nempe est principium Verbi, quod ex sua ratione est formaliter declarativum, & expressivum omnis declarabilis, & manifestabilis; Sicque Pater tantùm est causa activa, non verò formalis illius repræsentationis, & expressionis: Non secus, ac si Petrus efficeret speculum, in quo omnes species, & rerum Imagines exciperentur; Speculum istud esset quidem causa formalis istius repræsentationis, Petrus verò tantùm causa effectiva. Hinc est, quod quamvis Pater hoc modo dicat Verbo; non tamen dici potest sapere Verbo, quia sapere accipitur essentialiter, non verò notionaliter.

Dices 2. Fatetur Doctor ibidem quæst. 1. num. 7. quod Pater divinus rectè dicatur diligere se Spiritu sancto. Ergo à pari etiam non incongruè dicitur, quod sit Sapiens Sapientia genita. Probatur sequela. Ideo Pater dicitur diligere se Spiritu sancto, quia producit Spiritum sanctum, qui est amor Patris per appropriationem: sed etiam producit Verbum, quod appropriatè dicitur Sapientia Patris: Ergo, &c.

Nego sequelam, & ad ejus probationem dico hoc esse discrimen inter *diligere*, & *sapere* in divinis, quod *diligere* potest accipi notionaliter, quatenus significat productionem Spiritus sancti, qui dicitur amor productus, qua ratione diligere nihil aliud est, quàm spirare amorem productum: *Sapere* autem non ordinatur ad significandam productionem Sapientiæ, sed tantùm attingentiam, & perceptionem objecti, quò fit, ut tantùm accipiatur essentialiter pro tota intellectione, non autem notionaliter, pro dictione productiva Verbi divini; adeoque inter utrumque non est paritas.

AR-

ARTICULUS TERTIUS.

De Persona Spiritus sancti.

TErtiam in divina Trinitate Personam *Spiritum sanctum* peculiari vocabulo nominari omnibus Fidelibus ultrò compertum est; *Licet enim*, inquit S. Ambrosius in Symbolo c. 1. *Pater sit Spiritus, & Filius sit Spiritus, & Pater sit sanctus, & Filius sit sanctus, sola tamen tertia Persona Spiritus sanctus nuncupatur*. Cujus appellationis proprietatem colligit S. Hieronymus in 4. cap. ad Galatas ex Psal. 50. ubi Psaltes Regius tres divinas Personas Spiritus nominans, tribus eas peculiaribus titulis designat; etenim inquit ille S. Doctor. Principalem *Spiritum Patrem appellat, quia Filius ex Patre, & non ex Filio, Spiritum autem* rectum, *veritatis, atque justitiæ Christum Dominum significat, quia Pater omne judicium dedit Filio, ut David ait*; Deus Judicium tuum Regi da. *Porro Spiritum* sanctum *aperto nomine vocat*. At hanc appellationem tertiæ divinæ Personæ propriam clariùs edicit novum Testamentum, in quo quoties de divinis Personis expressa fit mentio, toties tertia Spiritus sanctus appellatur: sic Matthæi ultimo, *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti*. 1. Joannis 5. *Tres sunt, qui testimonium dant in Cœlo Pater, Verbum, & Spiritus sanctus*: Unde S. Chrysostomus homilia 3. de Spiritu sancto, ait, *Dicitur Spiritus; ista enim est prima, & propria appellatio; & ut evidentiorem habens intelligentiam Spiritus sancti naturam demonstrat*.

Porrò hanc appellationem *Spiritus* potius à respiratione, seu halitu spirativo, quàm à spiritualitate, & immortalitate deductam volunt Theologi: & quidem congruè ob singularem analogiam, & similitudinem, quam habet illius processio cum halitus, & vitalis Spiritus emissione, sicut enim (ut ommittam cætera) ipse halitus ex corde, & ore ducit originem, ita inquit S. Cyrillus lib. 13. Thesauri c. 3. Spiritus sanctus *ex ipsa Dei substantia prodit, sicut, & Spiritus, qui ex humano prodit ore*: Id apertè docet Job dicens cap. 33. *Spiritus Domini facit me, & spiraculum Omnipotentis vivificabit me*. Idcirco Christus Dominus Joann. 20. *Insufflavit in Discipulos, & dixit, accipite Spiritum sanctum*: Quod ita ponderat idem Cyrillus lib. 9. cap. 44. *Propterea corporaliter Christus sufflavit; ostendens hoc signo, quod quemadmodum ab ore humano corporaliter humanus Spiritus procedit; sic ex divina substantia, Deitati congruenter, Spiritus, qui ab ea est, profunditur*. Hæc autem deductio, & appropriatio nominis *Spiritus*, etsi propria sit; non ideo tamen omnimodà, sed valdè imperfectà analogià cum halitu convenit; etenim, ut doctè observat S. Basilius libro unico de Spiritu sancto cap. 16. *Nec Verbum est significativus aeris ictus, per vocis instrumenta prolatus; nec Spiritus oris halitus è partibus respiratoriis efflatus; sed Spiritus oris Dei Spiritus est veritatis, qui à Patre procedit*. De quo tria maximè hîc supersunt resolvenda: 1. An à Patre, & Filio reverà procedat: 2. An si ex hypothesi, quod à Filio non procederet ab eo realiter distingueretur. 3. Quæ sint ejus proprietates, & peculiares dotes.

Quaestio Prima.

An reverà Spiritus sanctus à Patre, Filioque procedat?

SPiritum sanctum à Patre procedere in confesso habent quicumque ejus Divinitatem fatentur: Eunomius enim, qui afferebat eum à solo Filio ori-

originem ducere, non Deum, sed facturam Verbi, sicut, & Verbum ipsum facturam Patris esse somniabat, ut refert, & refellit S. Basilius lib.2.contra Eunomium, dicentem, *Si è creaturis subvebatur aliquis ad substantiæ comprehensionem, intelligit Filium Ingeniti* (id est Patris) *esse facturam; Unigeniti verò Paracletum*. At celebris adhuc remanet controversia Græcos inter, & Latinos de processione ipsius Spiritus sancti à Filio, quæ contentio, ut solvatur evidentiùs, primùm ejus origo est detegenda. Itaque

Notandum 1. Nondum exploratum esse quisnam primus asseruerit Spiritum sanctum à solo Patre procedere, uti deviantes Græci contendunt. Nam quod existiment aliqui primum hujus erroris assertorem fuisse Macedonium Spiritus sancti Divinitatis impugnatorem, vix habet speciem veritatis, neque huic assertioni quidquam suffragatur illa Epistola Justiniani Episcopi Siciliæ ad Petrum Episcopum Antiochenum, quæ habetur in quinto Concilio Generali, in qua legitur *Macedonius spirat a Patre solo Spiritum sanctum*, quidam enim viri doctissimi pro verbo *spirat*, legendum putant *separat*, idque valde congruit hæresi, & sententiæ Macidonii, qui cum Spiritus sancti Divinitatem negaret, negabat pariter ejus cum Patre consubstantialitatem; adeoque illum à Patre divellebat, & separabat.

Nihilominus communiori Historicorum Ecclesiasticorum calculo hujus erroris primus Assertor creditur Theodoretus dum adhuc Nestorianus esset, is enim scribens pro Nestorianis adversus Anathematismos Cyrilli Alexandrini, quibus damnabatur errores Nestorii; Et impugnans nonum anathematismum, quo Cyrillus dixerat, *Spiritum sanctum proprium esse Filii*, sic reponit Theodoretus: *Proprium Spiritum Filii, siquidem, ut ejusdem natura à Patre procedentem dixit* Cyrillus, *simul, & nos confitemur; si verò tanquam ex Filio, vel per Filium suam habere existentiam, & essentiam dicit, id esse blasphemum, & impium dicimus*. Quam utique futilem, ac interpositam erroneam sententiam Theodoreti in responsione sua consultò omisit Cyrillus, ut intentam disputationem prosequeretur, ostendendo nempe Spiritum sanctum esse Filio proprium, hoc est, non adventitium, & ex accidente illi inditum, cujus contrarium cum Nestorianis docebat Theodoretus, qua de causa à Concilio Ephesino fuit anathematizatus: Verùm paulò post resipiscens ejurata priori sententia summo omnium applausu Catholicus exceptus, & proclamatus fuit in Concilio Chalcedonensi. Quocirca hic error de processione Filii à solo Patre, hoc ipso tempore videtur fuisse expunctus, & sopitus.

Notandum 2. Hunc errorem rursus innovatum fuisse circa annum 766. nam circa hoc tempus Annales nostri referunt celebratum fuisse Concilium *Gentiliacense*, juxta Parisios, in quo præter quæstionem de cultu sacris Imaginibus exhibendo, etiam hæc agitata fuit, *Utrum Spiritus sanctus sicut procedit à Patre, ita procedat à Filio*, ut tradit Ado Viennensis in Chronico: Cujus convocandæ Synodi causa hæc fuit, nempe quòd cùm Imperator *Constantinus Copronymus* Iconoclasta legatos misisset ad *Pipinum* Regem Galliæ pro ipsius confœderatione impetranda, contigit, quod dum Galli Græcos arguerent ob suarum imaginum despectum; Græci è contra Gallis, & Ecclesiæ Latinæ exprobrabant, quod ad Symbolum vocem, *Filioque* adjecissent, quocirca ne hæc impietatis seminatæ zizania longiùs serperent, Concilium utrumque statuit, & sacras Ima-

Imagines colendas, & verè Spiritum sanctum à Patre, & Filio procedere.

Verùm non ita extirpari potuerunt hæc erroris semina, quin brevi regerminarent: Etenim ipsemet Ado refert sub annum 809. celebratam fuisse Synodum *Aquisgrani* ex mandato Caroli Magni, in qua actum est, *De processione Spiritus sancti à Patre, & Filio. Quam quæstionem Joannes quidam Monachus Jerosolymis primò concitavit, cujus definiendæ causa Bernharicus Episcopus Vvormaciensis, atque Jesse Episcopus Ambianensis, & Adelhardus Abbas Monasterii Corbejæ Romam ad Leonem Papam missi sunt, &c.* Ut referunt Annales Francorum ad annum 809. hunc porro Joannem illius erroris innovatorem Joannes Pithœus suspicatur fuisse *Damascenum* illum sanctissimum, & eruditissimum monachum, qui Jerosolymis degerat circa annum 730. Nec abs re, is quippe Spiritum sanctum non procedere à Filio videtur pronuntiare libro 1. de fide cap. 11. ubi cum pluries dixisset eum à Patre procedere, circa finem capitis addit, *Ex Filio autem Spiritum sanctum non dicimus, sed Spiritum Filii nominamus*: At quàm facilè excusari possit Damascenus infra patebit. Advertendum nihilominus obiter in Synodo Aquisgranensi, non tam de processione ipsa à Filio videri actum fuisse, quàm de additione illa quatuor Syllabarum *Filioque* ad Symbolum. Ut colligitur ex collatione Leonis Papæ cum Legatis hujus Synodi, ut infra dicemus.

Notandum 3. Hunc tandem errorem apertam in hæresim erupisse authore Photio, qui ejecto S. Ignatio Constantinopolitano Patriarcha, in ejus sedem, & locum intrusus anno 858. qui hac de causa à Nicolao I. summo Pontifice damnatus, exinde furens in Romanam Ecclesiam varias in eam calumnias commentus est, ac multa illi capita hæresum objecit, maximè, quod Latini Spiritum sanctum à Patre, Filioque procedere assererent. *Hoc enim est*, inquit Hugo Ætherianus libro 2. contra Græcos capite 15. *qui post Theodoretum in aquorea puteum fodiens arena, non semina, sed venena sepeliendo diri valdè languioris fidei Christianorum causa factus est.* Ex tunc enim omnes penè Græci in eam erroneam opinionem conspirarunt, eamque velut publicam tesseram habuerunt, quâ inconsutilem Christi tunicam scinderent nefario nedum Schismate, sed, & variis Hæresibus ab Ecclesia Latina Catholicæ veritatis firmissima columna recedendo. Exinde pluries tentatum est eos ad fidem, & unitatem Ecclesiæ revocare: *At*, inquit Cardinalis Osius lib. de Communione sub utraque specie, *Toties doctrinis variis, & peregrinis abducti sunt à fide, ut decies, & quater ad Ecclesiæ gremium redierint, toties se abdicaverint.* Quocirca enitendum est quæstionem hanc exactissimè discutere, ut quàm vecors, quàmque terra Græcorum insania sit, clariùs innotescat. Idcirco sit

CONCLUSIO UNICA.

REvera *Spiritus sanctus à Patre, Filioque procedit.* Hæc est de fide determinata in variis Conciliis, & propugnata à sanctis Patribus utriusque Ecclesiæ Orientalis, & Occidentalis infra proferendis.

Colligitur, & probatur 1. ex Scriptura sacra.

PRimò quidem ex Joann. cap. 16. vers. 14. ubi Christus promittens Apostolis se missurum Paracletum Spiritum veritatis, qui eos doceret omnem veritatem, ait, *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.* Quem textum sic ponderat S. Ignatius Epistola ad Ephesios, ubi refert

Fi-

Filium ad Patrem dixisse, *Ego te clarificavi super terram, opus perfeci, quod dedisti mihi, ut facerem; de Spiritu sancto ait, ille me clarificabit super terram, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis: Ergo uterque eorum ipsum glorificat, à quo, & accipit, quod faceret.* Quibus verbis infert Ignatius, quod sicut Filius Patrem glorificavit; quia recipit à Patre ab eo procedendo; Ita Spiritus sanctus Filium glorificat, quia accipit ab eo procedendo, nam Verbum *accipiet*, non aliud, quàm processionem significat: quoniam in Evangelio nunquam dicitur unam Personam divinam dare alteri, & hanc ab illa accipere, nisi hæc ab illa procedat; quocirca nusquam legimus, quod Pater divinus accipiat aliquid à Filio, aut Spiritu sancto, nec Filium à Spiritu sancto, quia nec Filius à Spiritu sancto, nec Pater ab eo, & Filio procedit. Quod clarè probat S. Epiphanius in Ancorato, ubi cum initio dixisset; *Spiritus sanctus in medio Patris, & Filii ex Patre, & Filio*, circa medium ait, *Si verò Christus ex Patre creditur Deus ex Deo, & Spiritus ex Christo, aut ab utrisque, sicut Christus dicit,* QUI A PATRE PROCEDIT, ET HIC DE MEO ACCIPIET, *&c.*

Confirmatur ex verbis sequentibus versu 15. *Omnia, quæ Pater habet mea sunt, propterea dixi, quia de meo accipiet*: Ergo Filius habet à Patre non solum essentiam, sed virtutem spirandi, seu fœcunditatem producendi Spiritum sanctum; Omnes enim perfectiones substantiales Patris sunt ipsi Filio communes hoc uno excepto, quod Filius non est Pater. Insuper ideo Christus dicit, quod ab eo Spiritus sanctus accipiet, quia ipse habet omnia, quæ Pater; particula enim *propterea*, causam refert, cur dixerit DE MEO ACCIPIET, nempe quia, *Omnia, quæ habet &c.* Unde S. Augustinus, *A quo habet Filius, ut sit Deus, ab illo habet utique, ut etiam de illo procedat Spiritus sanctus*. Et libro 3. contra Maximinum cap. 14. *Qui talem Filium genuit, gignendo dedit, ut etiam de ipso procederet Spiritus sanctus*. Quæ omnia luculenter explicat Eugenius IV. In Litteris unionis, *Quoniam*, inquit, *omnia, quæ Patris sunt, ipse Pater unigenito Filio suo gignendo dedit præter esse Patrem; hoc ipsum, quod Spiritus sanctus procedit ex Filio, ipse Filius æternaliter habet, à quo etiam æternaliter genitus est.*

His autem subscribit ipsemet S. Damascenus, quem pro suo tuendo errore Græci nobis objiciunt, nam libro 1. de Fide cap. 9. ait; *Omnia, quæ habet Pater Filii sunt, hoc uno excepto, quod ingenitus non est*. Et cap. 11. *Unum denique omnino sunt Pater Filius, & Spiritus sanctus, nisi quod Pater genitus non est, Filius genitus est, & Spiritus S. processit*. At si Spiritus sanctus non procederet à Filio, nec hic illum spiraret, non sola generatione, sed etiam spirandi virtute à Patre distingueretur: Ergo cum S. Damascenus affirmet Patrem, & Filium omnia habere communia, præter Paternitatem, & Filiationem, hauddubiè sentit eos habere vim spirandi communem, adeoque Spiritum sanctum ab utroque procedere.

Secundò, Probatur ex iis Scripturæ sacræ textibus, quibus Filius divinus spondet Apostolis se missurum eis Spiritum sanctum: Sic eodem cap. 16. v. 7. *Si non habiero, Paracletus non veniet ad vos; si autem habiero mittam eum ad vos.* Et priùs cap. 15. dixerat, *Cum venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis à Patre*: At missio unius Personæ ab alia intelligi nequit, nisi substantialiter ab illa procedat, à qua mittitur, maximè, quando Personæ sunt ejusdem naturæ, & substantiæ, sicut ipsimet Græci de Filio, & Spiritu sancto affirmant: Ergo revera Spiritus sanctus à Filio procedit, siquidem ab eo mittitur. Unde Gre-

Gregorius magnus Homilia 26. in Evangelia, *Spiritus ait, sancti Missio est ipsa processio, quia de Patre procedit, & Filio.* Cui concinit Athanasius Epistola ad Serapionem, ubi ait, *Filius in nomine Patris venit, Spiritum verò sanctum, quem mittet Pater in nomine meo, quum istius modi ordinem, & naturam habeat Spiritus ad Filium qualem Filius habet ad Patrem, &c.* Quasi diceret, quia Filius à Patre procedit, etiam à Patre mittitur, ita etiam Spiritus sanctus mittitur à Filio, quia ab illo procedit.

Reponunt Græci, quod Filius ipse mittatur à Spiritu sancto, à quo tamen non procedit: Ergo ex eo, quod Spiritus sanctus mittatur à Filio, non sequitur, quod ab eo procedat. Probatur antecedens ex illo Isaiæ 48. *Et nunc Dominus misit me Spiritus ejus*: Et Lucæ 4. *Spiritus Domini super me propter quod unxit me, & evangelizare pauperibus misit me.* Verùm.

Respondeo Christum Dominum equidem mitti à Spiritu sancto, in quantum est, ratione humanitatis assumptæ, inferior Spiritu sancto, adeoque ab eo mitti potest missione authoritativa; cujus quidem missionis denominatio per communicationem idiomatum licet tribui possit Verbo; reverà tamen Christus immediatè, & præcisè non mittitur à Spiritu sancto, quatenus est Verbum increatum, adeoque ex hoc nihil contra præsentem assertionem evincitur.

Tertiò, Probatur ex illis omnibus textibus, quibus Spiritus sanctus dicitur *Spiritus Christi, & Filii*; Sic ad Romanos 8. *Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus.* Et ad Galatas 4. *Misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra*; Sed nulla ratione posset dici Spiritus Filii, nisi ad Filium referretur; nec ad eum referri, nisi ab eo procederet. Si enim, aut naturæ identitas, & potentiæ, aut alia causa sufficeret; ut diceretur Spiritus Filii, posset eadem ratione dici FiliusSpiritus sancti. *Confirmatur*: Nam sicut Filius quidditativè respicit Patrem generantem, sic etiam Spiritus respicit spirantem; unde sicut Verbum non potest vocari Filius Personæ, quæ non est Pater; ita Spiritus sanctus non potuisset vocari Spiritus Personę, quæ nō esset spirator.

Probatur 2. ex definitionibus, & doctrina Conciliorum.

PRimò quidem hæc veritas definita est in Epistola, quam misit Cyrillus cum Concilio Alexandrino adNestorium, quæque recepta fuit, ac probata à toto Concilio Ephesino, quod est Generale tertium,& decima est inter Epistolas Cyrilli, ubi dicitur, *Spiritus veritatis nominatur, & est Christus veritas, & effunditur ab eo sicut, & ex Deo Patre*; seu ut in antiqua Conciliorum compilatione habebatur *procedit ab eo sicut à Patre.* Atque in universum approbatæ sunt omnes Epistolæ Synodales Cyrilli à Concilio Chalcedonensi, quod est Generale tertium actione quinta, & à sexta Synodo, quæ est Constantinopolitana tertia actione decima septima, & Concilium Generale septimum, nempe Nicænum 2. actione 7. referens, & approbans Symbolum Nicænum conscriptum in primo generali Concilio addit, *Qui ex Patre, Filioque procedit*: Cum tamen illud Concilium maximâ ex parte fuerit GræcorumPatrum. *Nec refert,* quòd in Concilio Florentino sess. 6. & 7. Græci recentiores dixerint in suis codicibus hujus Concilii non legi particulam *Filioque*; Doctè namque, & apprimè reposuit Andreas Theologus Ecclesiæ Latinæ,& in illa sess. 7. testificatus est se habuisse codicem vetustissimum manuscriptum, in quo particula il-

illa continebatur. Præterea citatus est ibidem Historicus antiquus ejusdem particulæ testis.

Nec pariter refert, quod S. Damascenus, qui tempore prædicti Concilii septimi floruit scripserit. *Ex Filio Spiritum sanctum non dicimus*, ut relatum est in tertio Notabili. Etenim probabile est, vel illum prius objisse ante celebrationem prædicti Concilii, aut priùs illum librum de fide scripsisse; cujus indicium est, quod in suis operibus non citat Concilia, nisi usque ad sextum.

Hæc pariter veritas deffinita est in pluribus Conciliis Latinis. primò namque Agatho Papa in Epistola 2. Quæ est etiam Romanæ Synodi, habeturque in 6. Synodo Generali, dicit; *Ex Patre, Filioque procedit*, quem locum depravatum fuisse à Græcis conquestus est Julianus Cardinalis in ea Disputatione, quam habuit contra eos in Concilio Florentino; Nec mirum ita decrevisse hunc Pontificem cum suo Romano Concilio; siquidem multis annis ipso antiquior Leo magnus; Epistola ad Turribium Austeriensem Episcopum cap. 1. dicit; *Ex utroque processit*.

Insuper sub Athanasio Papa Christi 400. anno celebratum est Concilium *Toletanum tertium*, in quo pariter hæc veritas deffinitur his verbis, *Credimus Spiritum quoque esse Paracletum, qui nec Pater sit ipse, nec Filius, sed à Patre, Filioque procedens*: Nec-non, & in *Toletano tertio* sub Pelagio 2. anno 189. ubi in confessione fidei à 150. Patribus exposita Can. 3. dicitur *Quicumque Spiritum sanctum non credit à Patre, & Filio procedere, Anathema sit*, Idem deffinitur in Concilio *Toletano* 4. cap. 1. & in 8. circa tempora Martini primi, & in 11. sub Adeodato summo Pontifice, quæ omnia Concilia celebrata sunt ante sextam Synodum generalem.

Eandem etiam veritatem legimus in Concilio *Gotfeldensi*, anno 650. apud Bedam libro. 4. Historiæ Anglicanæ cap. 17. ubi apertè profitentur Patres Spiritum sanctum *à Patre, & Filio*. Demum celebrata sunt Concilia Gentiliacense, anno 766. *Aquisgranense*, circa annum 809. *Vuormaciense* sub annum 860. & circa annum millesimum nonagesimum tempore Urbani secundi apud *Barum* celebratum est Concilium ex Græcis, & Latinis, ut author est S. Anselmus, cui ipse interfuit, & fusius rem totam narrat, ut testis oculatus, scriptor vitæ ejusdem S. Anselmi lib. 1.

Similiter hanc ipsam veritatem deffinierunt Concilia generalia *Lateranense* sub Innocentio III. cap. 1. præsentibus etiam Græcis, & eisdem consentientibus, ut constat ex illius cap. 4. *Lugdunense* sub Gregorio X. in quo præsentibus, & consentientibus Græcis hæc veritas definita est, terque cantatum est Symbolum Nicænum Græcè, & Latinè cum explicatione illa *ex Patre, Filioque procedit*; Denique Concilium *Florentinum* anno millesimo quadringentesimo trigesimo octavo, post diuturnas, & exactas hac de re disputationes inter Patres Græcos, & Latinos, tandem deffinitum est *Spiritum sanctum à Patre, Filioque procedere*, ut constat in Litteris unionis, quibus Patres tam Latini, quàm Græci subscripserunt.

Verum, ut levia, & mobilia sunt Græcorum ingenia, non diu in fide, ac concordia manserunt; sed subinde pristinum in schisma, & errores suos relapsi sunt, suumque vomitum resorbuerunt, quo adhuc inquinantur. Nec mirum siquidem in primitiis ipsis Ecclesiæ, *Factum est murmur Græcorum adversus Hebræos*, quibus solis Ecclesia tunc constabat, ut inde fatale præsagium esset Græcos ad divisionem, & con-

contentionem propensos, lugendò suo schismate Ecclesiam, Christi tunicam inconsutilem, divisuros.

Probatur 3. ex Patribus Græcis.

PRimò quidem ex Symbolo S. Athanasii, in quo legimus *Spiritus sanctus à Patre, & Filio non factus, nec creatus, neç genitus, sed procedens.*

Reponunt 1. Græci hoc Simbolum non esse Athanasii. At *contra* primò Gregorius Nazianzenus oratione de laudibus S. Athanasii testatur eum edidisse perfectam fidei confessionem, quàm obtulit Imperatori, quamque totus Oriens, & Occidens veneratur, *Imperatori*, inquit, *donum verè regium, & magnificum offert, scriptam nimirum confessionem adversus novum dogma* (scilicet Arrianorum)& post pauca *Hujus confessionis, ut mihi videtur authoritate permoti tum Occidentales, tum quidquid in Oriente vitale est, &c.* Deinde S. Augustinus in Psalmum 120. nomine Athanasii præcedentem versiculum recitat, *De hoc sole*, inquit, *Pater Athanasius Alexandrinus Episcopus ita pulchrè locutus est; Filius à Patre solo est, &c.* Aliis quoque locis ejusdem Symboli meminit, sed suppresso Athanasii nomine, putà 5. *de Trinit. cap.* 8. & in enchiridio cap. 35. &c. Quibus constat tempore S. Augustini nemine dubium fuisse hoc Symbolum à S. Athanasio fuisse editum. Denique affirmant *Genebrardus* lib. 3. de Trinit. Et *Nauclerus* in Chronologia extare pervetustum codicem in Cœnobio S. Germani Parisiensis, in quo asseritur Athanasium prædictum Symbolum edidisse Treviris, dum propter ingruentes Arrianorum persecutiones in quodam puteo latitaret.

Reponunt 2. Particulam, *& Filio* additam fuisse à Latinis: At *contra* 1. In Græco etiam Athanasii Symbolo hæc particula legitur. Deinde in Concilio Toletano 4. anno 633. celebrato, ac proinde ante schisma Græcorum refertur idem Symbolum Athanasii cum illa particula, *& Filio*, quæ autem tunc fuisset ratio hanc additionem faciendi; cum nulla adhuc publica inter utramque Ecclesiam lis moveretur. Denique, quod caput est hanc eandem veritatem pluribus docet ipsemet Athanasius maximè oratione 4. contra Arrianos, *Non enim*, ait, *tria principia, aut tres Patres introducimus, quemadmodum Marcionistæ; cum non tres Soles ad comparationem adducamus; sed unicum Solem, ejusque splendorem, unicamque ex ambabus lucem.* Quibus comparat Patrem Soli, Filium splendori, & Spiritum sanctum luci, non à Sole tantùm, sed à splendore orientem. Et in Epist. ad Serapionem de Spiritu sancto sic loquitur: *Mandat Apostolus,* HAERETICUM HOMINEM POST UNAM, AUT ALTERAM CORREPTIONEM DE VITA, *etiamsi quos videas cum Helia volantes per aera, & cum Petro, & Moyse sicco pede calcantes maria, nisi Spiritum sanctum profiteantur Deum essentialiter ex Deo Filio existentem, sicut, & Filium naturaliter Deum genitum essentialiter ex Deo Patre existentem, ut nos profitemur, eos non recipias.*

Secundò S. Basilius lib. 3. contra Eunomium, ait, *Cur necesse est si dignitate, & ordine tertius est Spiritus, natura quoque ipsum tertium esse, dignitate namque ipsum secundum à Filio, cum ab ipso esse habeat, & omnino ab illa causa dependeat, pietatis ratio tradit: Natura verò tertium, uti neque ex sanctis Scriptoribus didicimus, neque ex prædictis colligere possibile est.* Similiter Epiphanius hæresi 62. *Ex eadem*, inquit, *essentia, ex eadem veritate, ex Patre, & Filio cum Patre, & Filio semper in substantia Spiritus sanctus:* Et hæresi 69. *Quo*, inquit, *ostendat Christus Dominus lumen Patrem, & lumen Filium, & lumen Spi-*

ritum sanctum, & fontem ex fonte, ex Patre, & Unigenito Spiritum sanctum, flumina enim ex alvo ejus fluent. Subscribit, & Cyrillus Alexandrinus nedum anathematismo nono, sed, & pluribi, maximè lib. de recta fide ad Reginam, ubi concludit circa finem, *Ex Patre procedit Filius per omnia illi æqualis, & similis. Procedit autem per utrosque vivificans quoque Spiritus.* Et lib.11.in Joannem cap.27. *Ex ipsa*, inquit, *substantia Dei Patris prodiens* (*Spiritus sanctus*) *profusus autem ad sanctos per consubstantiale Verbum, à quo est secundum emissionem ad esse, atque subsistere.* Quæ clariùs lib.13. Thesauri c.1. declarat, dicens: *Necesse est omnino confiteri Spiritum sanctum ex substantia Patris, & Filii esse*: Et cap.2: *Ex Filio autem naturaliter, ac essentialiter Spiritum sanctum sicut ex Patre provenire credimus.* Hanc ipsam veritatem egregiè explicat Nazianzenus Oratione 37. ubi divinam Trinitatem comparat tribus Personis generis humani, scilicet Patrem Adæ, quia Pater à nulla Persona, ut Adam à nullo homine originem duxit: Filium verò Evæ, quia Eva ex solius Adami substantia processit, ut Filius à solo Patre; Spiritum verò Seth, quia ab Adamo, & Eva ortus est, ut Spiritus sanctus à Patre, & Filio procedit. Missas facio aliorum Patrum Græcorum sententias, quas abundè legere poteris in Concilio Florentino, nec-non, & apud S.Thomam Opusculo 1. contra Græcorum errores, cap.32. Hugonem Eterianum, Petavium, & innumeros alios tum Recentiores, tum Antiquiores, qui Patres Græcos huic veritati adstipulari demonstrarunt.

Probatur quartò ex Patribus Latinis.

PRimò quidem S. Martialis Epist.1. ad Burdegalenses cap.10.ait, *Spiritus sanctus in divina æqualitate gloriosus processit ineffabiliter ab eo, qui genuit & ab eo, qui genitus est: itaque Spiritus Dominus Domini procedens est à Patre, & Verbo.* Favet Tertullianus lib. contra Praxeam cap.8. *Tertius*, inquit, *est Spiritus à Deo, & Filio, sicut tertius à radice, fructus ex frutice, & tertius ex fonte rivus, & flumine, & tertius à Sole apex ex radio.*

Similiter Hilarius lib.8. de Trinit. asserit Spiritum *à Filio accipere*, idem esse, quod procedere à Filio, sicut accipit, & procedit Filius à Patre. Subscribit Ambrosius lib. de Symbolo c.3. *Spiritus autem sanctus*, inquit, *verè Spiritus est, procedens quidem à Patre, & Filio, sed non est ipse Filius, quia non generatur, neque Pater, quia procedit ab utroque, non genitus, non ingenitus, non factus.* At omnium optimè, & subtilissimè hanc veritatem edocuit S.Augustinus pluribi, maximè in 4.de Trinit. *Nec possumus*, inquit, *dicere, quod Spiritus sanctus à Filio non procedat, neque enim frustra idem Spiritus, & Patris, & Filii Spiritus dicitur.* Et libro 15. cap.25. hanc veritatem sæpius inculcat; *De utroque autem splendore*, inquit, *sic docetur, quia ipse Filius ait de Patre procedit: & cum resurrexisset à mortuis, & apparuisset Discipulis suis insufflavit, & ait,* ACCIPITE SPIRITUM SANCTUM, *ut etiam de se procedere ostenderet.* Frustraneum esset alios sanctos Patres Latinos ad hujus veritatem contestandam advocare, sunt enim innumeri, & ad unum omnes in idem dogma conspirant. Quo circa maximè culpandi sunt omnes Græci, quod tot, tantisque divinæ veritatis fidissimis Testibus fidem non faciant, quos tamen præ cæteris audiendos clamant Patres quintæ Synodi generalis profitentes ita apertè: *Sequimur per omnia sanctos Patres, & Doctores Ecclesiæ, Athanasium, Hilarium, Basilium, Gregorium, Augustinum, Theophilum, Joannem Constanti-*

tinopolitanum, Cyrillum, Leonem, Probum; & suscipimus omnia, quæ de recta fide, & damnatione hæreticorum scripserunt.

Hæc omnia probavit lugenda Ecclesiæ Orientalis jactura, qui scilicet Deus ipse videtur suum suffragium tulisse pro Latinis: nam à tempore, quo Græci ab eorum communione sese subduxerunt propter simultates has de Processione Spiritus sancti; Græci semper ruerunt in pejus, & illa natio olim, doctrina ad invidiam conspicua, sanctitate ad miraculum celebris, imperio Gentium Domina; hodiè sub dira Turcarum captivitate luget, & sine Rege, sine Principe, sine Achademiis, & Scholis Barbaricum Saracenorum jugum sustinet, & quod mirum Constantinopolis expugnata, & Græcorum Imperium disturbatum fuit anno 1452. die 28. Maji, juxta celebriores Authores, in quo die incurrerat Festum Pentecostes Spiritui sancto sacrum, ut verificetur illud, quod Christus dixit Matth. 12. *Qui blasphemiam dixerit in Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro.*

Probatur ratione Theologica.

A Doctore Subtili in 1. *dist.* 11. *qu.* 1. Habens principium perfectum productivum priusquam intelligatur habere productum, potest illo principio producere, quando scilicet Principium est ita perfectum, quod non dependeat à passivo, nec potest per aliquid impediri: Sed Filius habet voluntatem, quæ est principium productivum amoris adæquati, & habet etiam, ut præintelligatur producto actui voluntatis: Ergo potest ea producere, igitur ea producit. Probat minorem; Generatio, & Spiratio habent aliquem ordinem inter se, ita, quod aliquo modo generatio est prior spiratione, & in illo priori communicatur genito omnis perfectio divina, quæ sibi non repugnat, & ita voluntas: Ergo habet tunc voluntatem, ut priorem producto per actum voluntatis, quia adhuc non intelligitur productio aliqua facta per modum, vel actum voluntatis.

Confirmatur ex eo, quòd si dubitandum esset de influxu Patris, & Filii in productionem Spiritus sancti, potius videretur ambigendum de Patre, quàm de Filio, utpote cum Pater in productione sui Filii jam habeat actionem sibi adæquatam, si rationem naturalem spectes, ipsius enim actio productiva Filii est infinita, & consequenter adæquat principium, idcirco videtur non posse cum illa aliam ullam habere saltem adæquatam; propterea videtur, quod non possit amplius per novam actionem infinitam occupari ad novam productionem alterius Personæ: Filius autem nullam productivam actionem habet antecedenter ad productionem Spiritus sancti, neque aliam habere potest ad intra, nisi solam spirationem; adeoque si ratio naturalis spectetur, hæc actio spirativa potius ipsi, quàm Patri videretur esse concedenda, si uni tantùm divinæ Personæ tribueretur.

Objiciunt Græci primò quidem Scripturam sacram, quæ quoties Spiritus sancti processionem commemorat, toties solius Patris meminit, sic Joan. 15. *Cum venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis à Patre Spiritum veritatis, qui à Patre procedit.* Ergo censet à solo Patre ipsum procedere.

Nego consequentiam: Nam ut advertit S. Augustinus lib. 3. contra Maximinum his verbis, *non excluditur Filius*, sed exprimitur Pater, ut author principalis, quia nempe est principium sine principio, ad quod totum refert,

quod ipsemet habet. Qua ratione dicebat Joannis 7. *Mea doctrina non est mea, sed ejus, qui misit me Patris*; Quæ sic ponderat August. tractatu 29. in Joannem; *Quia*, inquit, *Verbum non potest esse nullius, sed alicujus, & suam Doctrinam dicit seipsum, & non suam, quia Patris est Verbum. Quid enim tam tuum, quàm tu, & quid non tam tuum, quàm tu si alicujùs es, quod es*? Itaque Filius divinus totum, quod est refundit in Patrem, adeoque illam fœcunditatem productivam Spiritus sancti, quam à Patre accepit ipsi attribuit. Quod S. Augustinus lib. 15. de Trinit. cap. 17. egregiè explicat; dicens, *Non frustra*, inquit, *in hac Trinit. non dicitur, de quo procedat principaliter Spiritus sanctus, nisi Deus Pater, ideo autem addidi* principaliter, *quia, & de Filio Spiritus sanctus procedere reperitur, sed hoc quoque illi Pater dedit*.

Respondet 2. S. Anselmus lib. de Processione Spiritus sancti, quod asserendo Patrem esse productivum Spiritus sancti, non propterea excludatur Filius, quia affirmatio unius, non est negatio alterius: Imò, inquit, etiamsi diceretur apertè, *Nullus producit Spiritum sanctum, nisi Pater*; Illa dictio non idcirco excluderet Filium; siquidem dictiones exclusivæ additæ uni Personæ divinæ non excludunt aliàs Personas, nisi prædicatum illis opponatur relativè, ut patet his verbis Matth. 11. *Nemo novit Filium, nisi Pater, neque Patrem quis novit, nisi Filius*: Quibus tamen non excluditur Filius à cognitione sui, neque Spiritus sanctus à cognitione utriusque.

Objiciunt 2. In Concilio Ephesino coram Patribus lectum est Symbolum Nestorianorum, in quo expresse continebatur, quod Spiritus sanctus non procederet à Filio, neque tamen ullus Patrum reclamavit, adeoque videntur huic propositioni omnes consensisse.

Respondeo 1. Argumentum ab authoritate negativa, quod nullibi multùm, hic nihil concludere, utpote cum taciturnitas Judicum ad aliud, quàm ad istam propositionem detinebatur; De hac enim quæstione processionis Spiritus sancti à Filio, tunc noluit Concilium ex professo disputare, quoniam propter aliam convenerat, scilicet de unica Persona Christi Domini, & de Divinitate ejus, quem peperit Virgo Maria. Cœterùm satis apertè Concilium suam sententiam significavit, quando probavit Doctrinam Cyrilli, damnavitque contrariam Nestorianorum, & Theodoreti.

Objiciunt 3. Varias sanctorum Patrum authoritates; Primò quidem sancti *Dionisii*, lib. de divinis nominibus cap. 2. ubi ait, *Solus fons super-substantialis Deitatis est Pater*: Secundò *Nazianzenus* Orat. 24 ubi ait, *Omnia, quæ habet Pater, habet etiam Filius excepta causa*: Vel ut vertunt alii, *Excepta causalitate*: Ergo Filius non habet à Patre, ut sit causa, seu principium Spiritus sancti. Tertiò *Basilii* Epist. 43. ad Gregorium Nyssenum, ubi ait, *Nullam secundùm propriam notionem communionem habet Filius cum Patre*: At si Filius spiraret, haberet spirationem activam tanquam notionem communem cum Patre: Ergo &c. Denique proferunt *Damascenum* lib. 1. de fide cap. 7. & 8. ubi ait, *Spiritus sanctus à Patre procedit, & in Filio quiescit*: Et paulo infra, *Spiritum sanctum dicimus ex Patre, ex Filio non dicimus*: Et iterum: *Spiritus sanctus ex Patre quidem est, non autem ex Filio*: Ergo revera Spiritus sanctus non procedit à Filio.

Nego consequentiam, & ad S. *Dionisium* dico; Idcirco eum appellare Patrem fontem supersubstantialem; quia solus est principium sine principio; Filius verò est, veluti fluvius ab ipso fonte emanans, à quo sicut, & à fonte deri-

va-

vatur stagnum, nempe Spiritus sanctus. Quo sensu etiam Epiphanius hæresi 69. appellat Filium *fontem ex fonte*. Ad *Nazianzenum* dico ipsum loqui de causalitate, qua Pater, & Filius mutuò referuntur, non verò, quâ Spiritum sanctum respiciunt. Ad *Basilium*, respondeo ipsum ibi loqui non de omni notione harum duarum Personarum, sed de propria uniuscujusque, scilicet de Paternitate, & Filiatione secundùm quas nullam omnino communionem habent; Patri enim soli convenit Paternitas, & Innascibilitas, sicut soli Filio propria est Filiatio. Denique ad *Damascenum* dico, quod quamvis S. Thomas 1. p. qu. 36. art. 2. ad 3. respondeat, *Plures ex Græcis in hoc fuisse sequutos Theodoretum Nestorianum, inter quos fuit etiam Damascenus*: Nihilominus benignè interpretari potest, ut eum Bessarion exposuit orat. pro unione cap. 6. nempe quod Damascenus non negaverit absolutè Spiritum sanctum à Filio procedere: sed tantum dissensisse à Catholicis in modo loquendi, putans esse tutiùs dicere *per Filium*, quàm *ex Filio*, videbatur, enim ei propositio *ex*, denotare primam causam non procedentem ex alia causa, cujus contrarium denotabat propositio *per*, quæ hauddubiè vim causalem habet.

APPENDIX.

De additione particulæ Filioque *ad Symbolum Nicænum*.

CErto certiùs est additionem particulæ *Filioque* ad Symbolum Nicænum Isthmum fuisse, qui duo Maria nedum semi-orbes terræ, sed, & utramque Ecclesiam Orientalem, & Occidentalem divisit, & Græcis ansam præbuit sese ab unione, & obedientia Romanæ Ecclesiæ subducendi. Ita enim Græcorum Orator Marcus Ephesinus in Concilio Florentino cum professus esset illam Symbolo factam additionem, neque veram, neque convenientem fuisse, subdidit. *Quam sanè constat nostri schismatis, ac dissidii præcipuam causam fuisse*; Et infrà, *Romana Ecclesia dogma sibi proprium finxerat, idque propterea solvendæ amicitiæ nostræ causam, simultatumque nostrarum initium dubio procul fuisse constat*; Unde Photius, qui censetur Schisma incepisse in Epistola Encyclica ad Patriarchales sedes Orientis, suo à Romana Ecclesia discessui, hanc causam principem prætexuit, *Quæ est*, inquit, *malorum summa, & apex, sacrum etiam Symbolum, quod ab omnibus Synodicis, & Oecumenicis calculis vim habet irrefragabilem, & authoritatem, spuriis, & falsis quibusdam disceptationibus.... Adulterare non dubitarunt* (Latini) *Spiritum sanctum non ex Patre solo, sed ex Filio procedere noviter docentes*.

Orta autem est hæc Tragædia, quòd in Conciliis Ephesino, & Chalcedonensi Patres statuerint nulli licere tradere aliam fidem à Nicæna, contrarium audentes anathemate videntur præstringit; at verò in Symbolo Nicæno non habetur hæc particula *Filioque*, nec quidquam æquivalens; adeoque jam videbantur Latini incurrisse censuram ab Ephesino Concilio vibratam. Itaque duo præcipuè hac in Appendice sunt statuenda, nempe quod illa additio legitima fuerit, & inquirendum tempus, quò primò fuerit facta.

Primum, affirmant Patres tam Græci, quàm Latini in Florentino Concilio, omnes enim subscripserunt Litteris unionis omnium nomine ab Eugenio quarto editis, in quibus inter cætera hæc leguntur, *Definimus explicationem verborum illorum* Filioque, *veritatis declarandæ gratiâ, & imminente tunc*

tunc necessitate licitè, ac rationabiliter Symbolo fuisse additam. Unde jam non est hujus veritatis relictus ambigendi locus. Verùm ad ampliorem persuasionem, sic urgeo. Additio foret illicita, vel quia falsum enunriat, vel quia Symbolo Nicæno, præter leges sancitas à Conciliis Ephesino,&Chalcedonensi facta est; vel denique quia fuit edita absque consensu utriusque Ecclesiæ Orientalis, & Occidentalis: At neutrum horum obstat.

Non quidem primum, ex dictis namque liquet Spiritum sanctum reverà à Patre, Filioque procedere; adeoque particula hanc veritatem enuntians, nullam falsitatem redolet.

Non etiam secundum; Aliàs in primis culpandi essent illimet Græci, qui toties sua Symbola postNicænum editum mutaverunt; nam Marcus Ephesinus, qui Græcorum partes omnium obstinatissimè tuebatur in Concilio Florentino, fatetur circa finem illius, quod *Inter primum Concilium, à quo divinum illud Nicænum Symbolum fuerat editum, ac secundum, non parum sanè temporis intercesserat, in quo quidem temporis intervallo ferè triginta alia Symbola à particularibus, ac privatis Conciliis prodita fuere*. Deinde damnandi essent, & suo fulmine percutiendi Patres Ephesini,Constantinopolitani,& Chalcedonensis Concilii; Nam si, ut volunt Græci, Symbolo Nicæno ne Verbum quidem addere licet, cur itaque ipsimet plura addiderunt? Etenim, ut objectum fuit Græcis in ConcilioFlorentino, particulæ *Cæli, & Terræ* habentur in Symbolo Constantinopolitano, quæ in Ephesino, & Nicæno non legitur: Similiter *ex substantia*, habetur in Nicæno, in Ephesino verò, & Constantinopolitano non habetur: Item *ex Maria Virgine* est in Constantinopolitano, non autem in Ephesino, & Nicæno: Insuper constat in Symbolo Nicæno de Spiritu sancto non plura fuisse pronuntiata, quàm illud, *& in Spiritum sanctum*; Posteà verò à Patribus Concilii Constantinopolitani addita fuerunt illa verba, *Dominum vivificantem, qui ex Patre procedit*; De quibus tamen Græci non conqueruntur: Ergo immeritò etiam queruntur de additione particulæ *Filioque*. Denique par non habet imperium in parem, neque potest quispiam ligare manus suo successori; adeoque non potuit prohibere Ephesinum, & Chalcedonense Concilium, ne futura Concilia, datâ opportunitate, & urgente necessitate, novam Symboli explicationem,& additionem traderent; Liberum enim est successoribus utpote æqualibus alio modo, & aliis verbis fidem explicare, modò nihil contra rectam fidem addere velint, aut detrahere.

Non denique tertium: Siquidem, ut demonstrarunt Latini inConcilioFlorentino, additio illa *Filioque* à Græcis priusquàm à Romana Ecclesia universaliter probata est, nempe in 7.Synodo generali, quæ tota ferè fuit Patrum Græcorum. Adde, quod sicut ipsimet Græci datis opportunitatibus plura Concilia celebrarunt nullo præsente Patre Ecclesiæ Latinæ,in quibus nonnulla de fide determinarunt, hæresesque proscripserunt, & Symbola condiderunt; Quidni pariter Latini Patres hanc additionem *Filioque* explicandæ scilicet fidei gratiâ Symbolo potuerunt adjicere? Insuper Romana Ecclesia ad convocandas cæteras nequaquam obstricta est, præsertim cum veteres multæ Synodi diversoPatrum numero celebratæ fuerint, & approbatæ absentibus, quandoque Latinis Patribus.

Secundum dubium,nempe quo tempore hæc additio facta fuerit,nondum est sufficienter exploratum; quidam

enim

enim volunt illam additionem factam à Concilio Romano sub Damaso, quod hac ratione deducit Stanislaus Socolovius in cap. 1. annotationis censuræ Orientalis Ecclesiæ factæ per Hieremiam Patriarcham Constantinopolitanum, ubi ait, quod cùm Patres Ecclesiæ Orientalis Cõstantinopoli congregatos Damasus evocasset Romam, ut ibi cum Latinis Concilium universale celebrarent, cumque propter varia incommoda illuc procedere non liceret, suam fidem ad Concilium Romanum miserunt, quam probabit Damasus cum Concilio Romano addita solùm particula illa *Filioque* Symbolo fidei in eo Concilio edito ad majorem explicationem Symboli Nicæni; quod iterum Constantinopolitani Patres confirmarunt. Hoc autem probat ex Epistola Concilii ad Damasum, & ex Symbolo Damasi, quod habetur apud Hieronymum, ubi addita est prædicta particula.

Verùm hæc sententia parum constat: Tum quia in præfata Epistola Concilii Constantinopolitani, ne verbum quidem de additione particulæ *Filioque*: Tum quia inter decreta illius Concilii Romani, quæ habentur in 9. libro Tripartitæ historiæ cap. 16. nihil de processione Spiritus sancti à Filio decernitur, sed Canone 16. tantùm damnatur, qui negaverit Spiritum sanctum esse à Patre: Quod verò ex Symbolo Damasi profertur parum juvat: Tum quia non constat, an Symbolum illud sit reverà Damasi. Insuper longè diversum est à Nicæno, & Constantinopolitano: Hic autem non movetur quæstio, ubi hæc veritas primum fuerit definita, sed ubi primum addita fuerit particula *Filioque* Symbolo Nicæno, quod in Ecclesia decantatur.

Suspicari quis posset sine fundamento factam fuisse hanc additionem per Patres Concilii Toletani primi celebrati anno Christi 400. nam in Confessione fidei, quam Idatius Lemovicensis indicat in hac Synodo fuisse editam legimus, *Spiritum quoque esse Paracletum, qui nec Pater sit ipse, nec Filius, sed à Patre, Filioque procedens*. Quod iterum constanter affirmatur in tertia Synodo Toletana. *Verùm* cum illa fidei Confessio longè diversa sit à Symbolo Nicæno, quod in Ecclesia cantatur, inde concludere non licet ex tunc hanc particulam *Filioque* additam fuisse Symbolo, de quo conquerebantur Græci. Quocirca,

Satius dicendum arbitror hanc additionem factam fuisse à quibusdam Ecclesiis particularibus circa annum Christi 620. & inde ab aliis fuisse usurpatam approbante summo Pontifice. Quod inde colligo primò ex verbis Andreæ Theologi, nomine Latinorum in Florentino Concilio sessione 7. dicentis, *Maximo in Gallia, & in Hispaniis Schismate imminente, cum jam* EX FILIOQUE *passim celebraretur, Romano Pontifici fuit necesse in multorum Occidentalium ampla dignitatis, magnoque Concilii Patrum conventu addito*, ex Filioque, *Symbolum magis illustrare*.

Deinde in Concilio Toletano 8. anno 653. recitatur idem Symbolum Nicænum cum hoc additamento, *Credimus, & in Spiritum sanctum vivificatorem ex Patre, & Filio procedentem cum Patre, & Filio adorandum, & glorificandum*.

Denique hujus veritatis indicium est, quod in Synodo Gentiliacensi agitata est quæstio inter Græcos & Latinos de præsenti controversia, & quod caput est, in 7. Synodo generali actione 7. Symbolum cum hac additione recitatur; adeoque rei licet hanc additionem priùs fuisse factam.

Dices: Magister sententiarum lib. 1. dist. 11.

dist.11. cap.2. asserit, *Leonem Tertium*, qui sedit circiter anno 796. dedisse repulsam Oratoribus Caroli Magni, petentibus ejus nomine, atque etiam Concilii Aquis-Grani additionem, ac celebrationem particulæ *Filioque* in Missa: Ergo signum est hanc additionem nondum ab Ecclesia Romana fuisse probatam; cur enim Leonem pigeret hoc concedere, si tot annis ante fuisset approbatum, & concessum à suis prædecessoribus? Renuit tamen, nam, ut refert Baronius tom.9. ad annum 809. Præfatis Oratoribus respondit, *Si priusquam ita cantaretur interrogatus essem, ne inferretur utique respondissem*: Et statim suum Concilium, suamque sententiam confirmans subdit, *Numquid magis salutare est credere, periculosumve non credere Spiritum sanctum à Filio, sicut à Patre procedere, quàm Filium Sapientiam Deum à Sapientia Deo; veritatem Deum à veritate Deo genitum esse; & tamen utrumque unam sapientiam, unam veritatem essentialiter Deum esse; quum tamen id à sanctis Patribus eidem Symbolo constet non additum esse*.

Insuper affirmat idem Magister sententiarum, quod Pontifex statim à recessu prædictorum Oratorum, curaverit Symbolum Constantinopolitanum exarari duabus tabulis argenteis, in una quidem Latinè in altera Græcè, utrobique sine additamento illo *Filioque*: Ergo consequens est, quod in illo ipso tempore hæc additio nondum erat legitimè facta, nec ab Ecclesia Romana probata.

Respondeo: Meritò quidem hæc præstitisse Leonem Tertium, quoniam fortè illo ipso tempore nondum hæc additio legebatur ab Ecclesia Romana in sacrificio Missæ, licet in aliquibus Ecclesiis particularibus mos invaluisset hanc particulam *Filioque* pridem Symbolo Constantinopolitano additam inter Missarum solemnia recitandi: non tamen propterea additionem damnavit, sed quod in Missa cantaretur absque prævia ordinatione Romanæ Ecclesiæ non probavit.

Nec refert, quod iste curaverit Symbolum, ita exarari sine præfata particula: id enim fecit, ut salvaretur memoria integri Symboli Constantinopolitani, quæ poterat obliterari nova explicatione Symboli; utque constaret nihil contrarium antiquitati doceri; sed integram retineri fidem antiquam, solis explicationibus denuò positis.

QUÆSTIO SECUNDA.

Utrum Spiritus sanctus distingueretur realiter à Filio, si ab ipso non procederet?

NOTANDUM I. Ex Doctore in 1. distinct.11. quæst.2. num.2. Godfredum quodlib. 7. quæst. 4. quæstionem hanc inutilem judicasse, & solutionis indignam, propterea quod supponat impossibile, nempe Filium non procedere à Spiritu sancto; talis autem suppositio non videtur admittenda à respondente, quia exinde redargui posset, & adigi ad concedenda contradictoria, quod maximè respondentem urgeret, & in errorem induceret. Verùm cæteri omnes Scholastici tanti fecerunt eam quæstionem, ut acuratas, & subtiles in ejus resolutione disputationes texuerint; nec fuit cassus eorum labor: Sicut enim utiliter similes aliæ quæstiones agitantur in Scholis, putà an si Deus non esset mutabilis, foret æternus? An si homo non esset risibilis, esset distinctus ab equo? Prima quidem ad investigandum, an immutabilitas sit formalis ratio æternitatis: Secunda ad cognoscendum formale principium consti-

tuens

tuens hominem, & eum à brutis distinguens, tametsi istæ suppositiones sint impossibiles; ita pariter quamvis suppositio à nobis facta sit impossibilis; quia tamen maximè conducit ad percipiendam rationem formalem distinctivam Filii à Spiritu sancto, idcirco, nec superflua, nec implicans censeri debet. Adde quòd S. August. lib. de Trinitate cap. 6. similem hypothesim impossibilem admittat, docens, quod *Si Pater Filium non genuisset, nihil probiberet eum dici ingenitum*: Certum est enim, quod Patrem non gignere Filium, sit omninò impossibile; attamen ex hac suppositione impossibili rectè concludit sanctus Augustinus, quod etsi in divinis Persona non esset generans, non minùs foret ingenita.

Notandum 2. Ex eodem Doctore ibidem: Propositiones illativas esse duplicis generis, aliæ namq; inferuntur per prædicatum primò intrinsecum; aliæ verò per locum extrinsecum. Prioris generis sunt, ex quibus per locum intrinsecum, & consequentia essentiali unum sequitur ex alio; ut ex hac *homo est*, intrinsecè sequitur ista: Ergo *est rationalis*; quia rationale est prædicatum intrinsecum, & essentiale homini. Posterioris generis sunt, quæ consequentiâ tantùm veluti accidentali inferuntur ex altero, necessariò tamen; sic ex hac *homo est*, sequitur tantùm extrinsecè licèt necessariò: Ergo *risibilis est*; quia risibilitas non est de primaria intrinseca, & essentiali ratione hominis, sed est quid extrinsecum constitutioni ejus essentiali. In prioribus suppositionibus hypotheticis, certum est, quod sublato posteriori, sequitur per locum intrinsecum ablatio prioris, v.g. *Si Petrus non esset rationalis*, consequentiâ intrinsecâ sequeretur *ipsum non fore hominem*: In posterioribus verò quantumcumque removeatur posterius, non sequitur per locum intrinsecum ablatio prioris, v.g. in hac hypothesi, *Si homo non esset risibilis*, non sequitur per locum intrinsecum, *non fore hominem*, quia sublata risibilitate, adhuc remanent intrinseca, & essentialia principia constitutiva hominis, nempe animal, & rationale. Unde ad propositum, hæc propositio *Filius est Spirator*, dicitur esse posterioris generis respectu constitutionis Filii, & per consequens respectu distinctionis ejus à quovis alio, quia sublata Spiratione activa adhuc remanet adæquatum principium constitutivum Filii, nempe essentia, & Filiatio.

Notandum 3. Huic quæstioni ansam præbuisse Angelicum Doctorem 1. p. quæst. 36. art. 2. Ut enim probaret adversus Græcos, Spiritum sanctum reverà à Filio procedere, hac præsertim ratione usus est, nimirum quia Spiritus sanctus non distingueretur realiter à Filio, si reverà ab ipso non procederet. Quam rationem expendens Doctor quæst. laudatâ, illam esse infirmam demonstrat, utpote cum Spiritus sanctus realiter à Filio non minùs distingueretur etiam si reverà ab ipso non procederet: Duæ namque in Filio distinguendæ sunt relationes, nempe *Filiatio*, & *Spiratio activa* formaliter, aut saltem modaliter invicem distinctæ, quarum priore Filius constituitur, nedum in ratione Filii divini, sed, & in ratione Personæ divinæ omnimodè completæ, & perfectæ: Posterior autem velut ex priore resultat, eamque supponit; adeoque supponit etiam Personam Filii omnimodè completam, & à qualibet alia Persona distinctam: quod ut pateat evidentiùs, sit

CONCLUSIO UNICA.

ETsi *per impossibile Spiritus sanctus non procederet à Filio, reverà tamen ab eo distingueretur realiter*. Hæc est Doctoris, & omnium ejus Discipulorum, & colligitur

Primò quidem ex sanctis Patribus, docentibus Spiritum sanctum distingui à Filio, non præcisè, quod ab eo procedat, sed quia ipsius emanatio est alterius rationis ab emanatione Filii, sic S. Augustinus lib. 5. de Trinitate cap. 14. proferens rationem, ob quam Spiritus sanctus non sit Filius, ait, *Exit enim non quomodo natus, sed quomodo datus, & ideo non dicitur Filius, quia nec natus est sicut Unigenitus*. Favet etiam Gregorius Nyssenus laudatus à Bessarione in Oratione pro unione ex lib. 1. in Evangelia, nondum Latinè edito; ubi inter alia hæc habet, *Spiritus Patri conjunctus est, & secundùm quod uterque increatus, & secundùm quod uterque ex primo principio suam substantiam habet conjunctus: distinguitur sua proprietate, quæ est quod, nec Unigenitus, ex Patre productus est, & quod per ipsum Filius sit manifestus*. Quibus apertam assignat rationem distinctionis Patris à Spiritu sancto, non ex spiratione, sed ex proprietate eorum constitutiva. Idem dicendum de Filio; atque adeo non est vera eorum doctrina, qui distinctionem Spiritus sancti à Patre, & Filio ex sola spiratione activa, & passiva repetunt.

Subscribit apertè Anselmus Tractatu contra Græcos de processione Spiritus sancti capite 2. ubi ait: *Quoniam Filius existit de Deo nascendo, & Spiritus procedendo, ipsa diversitate nativitatis, & processione referuntur ad invicem, ut diversi, & alii ab invicem*. Rursus ibidem, *Filius autem (ut interim aliam taceam causam, quoniam nondum constat, quod Spiritus sanctus de ipso sit, & procedat) ideo non est Spiritus sanctus; nec Spiritus sanctus est Filius, quia Filius nascendo habet esse de Patre, Spiritus sanctus autem non nascendo, sed procedendo*. Quam rationem sic urget c. 3. *Alii sunt ab invicem per hoc, quod dictum est, ut putà, quia alter nascitur, alter verò procedit; & ideo cum nascitur unus non potest cum eo nasci ille, qui per hoc est alius ab eo, quia non similiter nascitur, sed procedit; & cum unus procedit, nequit ille simul procedere, qui per hoc est alius ab illo, quia non similiter procedit, sed nascitur*. Unde cap. 4. concludit, *Si per aliud non essent plures Filius, & Spiritus sanctus, per hoc solum essent diversi; scilicet quia alter nascendo, alter existit procedendo*. Quibus certè clarissimè, & subtilissimè nostram sententiam comprobat: Unde *Urbanus* Pontifex, qui in Concilio Barensi sancti Anselmi doctrinam cum universo Patrum cœtu, & applausu probavit, nonne similiter Scoti doctrinam ex tunc definivisse videtur?

Sed quod caput est, hanc ipsammet sententiam approbat Doctor Angelicus quodlib. 4. artic. 3. ubi docet rem distingui per suam formam non solùm ab opposita, sed à disparata, & exemplum ponit de saphiro, quem dicit per suam formam distingui non solùm ab aliis lapidibus, sed à plantis: Unde concludit: *Sic ergo dicendum, quod Filius sua Filiatione distinguitur quidem à Patre secundùm oppositionem relativam Filiationis ad Paternitatem: sed à Spiritu sancto distinguitur Filiatione, per quod Spiritus sanctus non habet Filiationem, quàm Filius habet*: Ergo reverà censet Filium per Filiationem, non verò præcisè per spirationem activam distingui à Spiritu sancto; adeoque etiam per impossibile sublatâ spiratione activâ à Filio, non minus ab eo realiter distingueretur per Filiationem.

PROBAT DOCTOR CONCLUSIONEM PRI-

MÒ,

mò, Eodem principio, quo res constituitur etiam à quocumque alio distinguitur; quia, inquit, eodem est aliquid ens, & unum unitate convenienti tali entitati; quod autem in se unum est, etiam distinctum est à quolibet alio; adeoque principium rei constitutivum est etiam ejusdem distinctivum; unde homo distinguitur per animalitatem, per quam constituitur in esse animalis, à quocumque non habente animalitatem; & per rationalitatem, quâ constituitur in esse hominis distinguitur ab eo omni, quod non est homo: sed Filius divinus constituitur in esse Personali per Filiationem: Ergo etiam per Filiationem distinguitur ab ea omni Persona, in qua non est illa divina Filiatio. At in hypothesi, qua Spiritus S. non procederet à Filio, non propterea includeret realiter Filiationem: Ergo in eo casu non minùs realiter distingueretur à Filio. Probatur subsumptum, in quo solùm videtur esse difficultas. Spiritus sanctus ex sua ratione intrinseca debet produci per voluntatem: sed quod producitur per voluntatem non potest esse Filius; siquidem Filius divinus produci debet in ratione Filii per facultatem assimilativam ex ratione sua formali, qualis solus est intellectus: quod autem producitur per intellectum produci nequit per voluntatem, & vice-versa: Ergo Spiritus sanctus productus per voluntatem produci nequit per intellectum, aliàs idem produceretur duplici productione totali, quod implicat; adeoque in nullo casu potest esse Filius, & consequenter in omni casu necessariò distinguitur realiter à Filio.

Confirmatur: Distinctio Personalis est à forma, & proprietate Personali: sed sola Filiatio est proprietas Personalis in secunda Persona: Filius enim non constituitur in esse Personali à spiratione activa, quia eam habet communem cum Patre: Ergo per solam Filiationem, non verò per Spirationem activam distinguitur personaliter à Spiritu sancto. *Deinde* Filiatio ratione sui est incommunicabilis realiter Spiritui sancto, aliàs non esset proprietas Personalis: Ergo ratione sui Filium distinguit realiter à Spiritu sancto. *Denique* Filius distinguitur realiter à Spiritu sancto, per id, quô formaliter constituitur in esse Filii: At non constituitur in esse, & ratione Filii per Spirationem activam; aliàs etiam Pater dicendus esset Filius, siquidem etiam Pater habet illam Spirationem activam; sed ita constituitur per Filiationem: Ergo etiam per eam à Spiritu sancto distinguitur.

Probat 2. Unum, & idem non potest accipere esse duabus productionibus totalibus, & adæquatis: Sed Generatio passiva, & Spiratio passiva si essent à solo Patre, fierent per duas productiones totales, & adæquatas: Ergo etiam in eo casu non essent unum, & idem realiter; adeoque essent realiter distinctæ. *Major* patet, Aliàs enim neutra earum productionum foret adæquata si alterius consortium admitteret ad producendũ effectum. *Minor* probatur, Productio per intellectum in divinis, & productio per voluntatem sunt duæ productiones adæquatæ, quælibet enim earum facultatum cum essentia divina est potens ad producendum terminum infinitum: sed Generatio passiva, seu Filiatio etiam in eo casu fieret per intellectum, & Spiratio passiva per voluntatem: Ergo utraque fieret per productionem adæquatam, adeoque non potest esse unum, & idem.

Confirmatur: Filiatio, & Spiratio passiva ex ratione sua intrinseca distinguuntur realiter: Ergo quamquam à solo Patre procederent, non minùs

forent realiter distinctæ. Probatur antecedens: Si ita non distinguerentur, possent ex ratione sua formali in eandem Personam coincidere: at hoc falsum est. Probatur, Quia si coinciderent in eandem Personam, sequeretur, quod illa Persona haberet esse per duas productiones adæquatas, quarum quælibet ipsam adæquatè produceret. Probatur: Nam Filiatio producitur per intellectum, & Spiratio passiva per voluntatem: sed utraque facultas est infinitè productiva, adeoque productiva termini infiniti seorsim, quia utraque seorsim, & non tantùm conjunctim est infinita: sed facultas ex se productiva termini infiniti, est productiva adæquatè, & totaliter; Ergo si Filiatio, & Spiratio passiva in eandem Personam coinciderent, sequeretur eam produci duabus productionibus totalibus, & adæquatis; quod cùm implicet, etiam implicat unam, eandemque Personam fore simul Filium, & Spiritum sanctum: Ergo quamvis Spiritus sanctus non procederet à Filio, non idcirco sequeretur eum esse eundem realiter cum Filio.

Probat 3. Si per impossibile Pater non spiraret, nec produceret Spiritum sanctum, sed solus Filius, adhuc tamen à Filio, & Spiritu sancto distingueretur realiter per Paternitatem, quæ non esset in Filio, nec in Spiritu sancto: Ergo similiter si Filius non spiraret, adhuc distingueretur à Spiritu sancto per Filiationem, quâ constituitur in esse personæ, & quæ non reperitur in Patre, nec in Spiritu sancto: Patet consequentia à paritate rationis.

Confirmatur: Spiratio passiva nunc, & de facto non identificatur Paternitati: Ergo, nec tunc, & in præfata hypothesi identificaretur Filiationi, sive generationi passivæ. Patet antecedens, quia Paternitas, & Spiratio passiva constituunt duas Personas distinctas, nempe Patrem, & Spiritum sanctum. Consequentia probatur. Idcirco Paternitas non identificatur modò spirationi passivæ, quia sunt relationes disparatæ, & personales: At in casu proposito etiam Spiratio passiva, & Filiatio essent relationales personales, & disparatæ: Ergo, quæ ratio suadet non esse nunc identificationem prioris, eadem suadet, neque tunc fore identificationem posterioris. *Minor* patet à paritate rationis. Probatur *Major*: Idcirco Paternitas non identificatur modò Spirationi passivæ, vel quia est ipsi opposita relativè, vel quia est ipsi relatio disparata: Non primum, Paternitas enim soli Filiationi relativè opponitur, quia soli Filiationi est correlativa, non verò Spirationi passivæ: Prima namque Persona ad suum Filium, non autem ad Spiritum sanctum per Paternitatem refertur: Ergo non alia ratione Paternitas non identificatur realiter spirationi passivæ, quàm quia est relatio ipsi disparata.

Reponunt aliqui Thomistæ: Idcirco Paternitatem distingui à spiratione passiva, non quia est ipsi disparata; sed quia identificatur omnimodè cum spiratione activa, quæ correlativè opponitur spirationi passivæ. Verùm hujus replicæ falsitas apertè constat, etenim si hoc sufficiat, spiratio activa non poterit esse in Filio; at consequens est falsum, adeoque etiam id unde sequitur.

Reponunt alii idcirco Paternitatem distingui à Spiratione passiva, quia est in Persona, quæ ratione spirationis activæ, seu Personæ spirantis, distinguitur à spiratione passiva, seu spirata Persona.

Contra 1. Si hæc replica subsisteret, sequeretur, quod quidquid est in Patre

tre spirante distingueretur realiter à Spiritu sancto: At hoc est falsum: siquidem eadem essentia, quæ est in Patre, est etiam in Spiritu sancto. *Deinde*, quod Spiratio activa distinguatur à passiva realiter, solùm efficit, quod concretum *Spirans* à spirato realiter etiam distinguatur: At Paternitas non est formaliter aliquid hujus concreti; concretum enim *Spirans* duo tantùm dicit, scilicet essentiam, & relationem spirationis activæ; Paternitas autem neutrum horum est: Siquidem Paternitas cum essentia facit, ut generans sit Pater, & ad solum Filium in ratione generantis, & Patris referatur: Ergo Paternitas nihil conducit ad rationem spirantis.

Denique principium spirativum idem est in Patre, & Filio; at verò Paternitas non est eadem in utroque: Ergo Paternitas non est aliquid hujus principii, adeoque formaliter nihil conducit ad formalem rationem spirantis.

Objiciunt 1. Thomistæ authoritatem Conciliorum: *Primò* quidem Concilii Toletani 1. in Confessione fidei, *Credimus in Spiritum sanctum, qui nec Pater, nec Filius, eo quod à Patre, Filioque procedat*. Sed in casu nostro non procederet à Filio: Ergo in eo casu non esset distinctus à Filio. *Secundò*, Toletani 11. *Hoc solo numerum insinuant, quod ad invicem sunt, & in hoc numero carent, quod ad se sunt*: Sed non sunt ad invicem, nisi secundùm relationes originis: Ergo ubi non essent illæ relationes, (ut non forent in nostro casu) etiam non esset Personarum numerus, & distinctio. *Tertiò* Concilii Florentini sess. ultima, *Nam credentes Spiritum sanctum ex Filio nequaquam procedere; necesse est, ut intelligant Spiritum sanctum ex solo Patre procedere, ac consequenter eum esse Filium*.

Confirmatur per verba sequentia, *Qui proferunt Spiritum sanctum distingui à Filio, & cum hoc procedere à solo Patre, substantiam ab hypostasi separant, & partitionem imaginantur divinæ substantiæ*. Urgetur ex sess. 18. ubi legimus, *Secundum omnes Doctores, tam Græcos, quàm Latinos sola processionum differentia, quæ principaliùs dicitur, multiplicat Personas in divinis, ad quam sola accommodantur, qui est ab alio, & à quo est alius, &c.* Quæ verba proferuntur à Latinorum Theologo, ut evinceret, quod cum Græci admittant Spiritum sanctum à Filio distingui realiter; etiam debent admittere, quod ab eo procedat: Ergo casu, in quo ita non procederet ab eo non distingueretur.

Respondeo ad primum. Verba Concilii non fideliter referri, siquidem non habetur particula causalis *eo quod*, sed absolutè dicitur, *Qui nec Pater sit ipse, nec Filius, sed à Patre, Filioque procedens*, quod ultro fatemur.

Ad secundùm, dico Concilium nihil aliud velle, quàm quod Personæ divinæ sint reverà plures ratione relationum, non verò ratione essentiæ, & absolutorum, ita quod plures sint, quia relativæ sunt, sive interim relationes illæ sint oppositæ, sive tantùm disparatæ: Unde illud AD INVICEM non debet intelligi determinatè, & formaliter de relatione opposita, sed de relatione, ut sic, & quatenus præscindit ab opposita, & disparata; Concilium enim ibi opponit ESSE AD INVICEM, seu relativum, modo essendi AD SE, seu absolutè: At hæc divisio, & oppositio non foret adæquata, si sub priori membro comprehenderet solùm relationes oppositas, non verò etiam disparatas; hæ namque non possunt sub posteriori membro comprehendi, quia non sunt ad se: Ergo hæc authoritas nobis non officit.

Ad Concilium Florentinum dico, duos priores textus mala fide referri, nam in

in priori Concilium non habet *eum esse Filium*, imò contradictorium, nempe *eum non esse Filium*. Ut patet in omnibus exemplaribus hactenus editis. Nec verum est, quod reponunt aliqui, nempe quod si ponatur particula *non*, nullus erit sermonis sensus: nam sensus clarus est Græcos dicentes Spiritum sanctum non procedere à Filio, sed à solo Patre; necessariò nihilominùs admittere, quod non sit Filius, ne contradicant mysterio Trinitatis: Unde illud *consequenter* non ibi habet vim illationis, quasi ex eo, quod Græci admittant Spiritum procedere à solo Patre, consequens esset secundùm eos, quod Spiritus sanctus non sit Filius, hæc enim esset inepta illatio, sed hæc particula idem significat, ac *sequenter*, seu *ulterius*, aut *præterea*. Pariter in secundo textu, non legitur illud, *Distingui à Filio*: Sed, *qui proferunt Spiritum sanctum, ex sola Patris Persona procedere, hi procul dubiò re substantiam ab hypostasi separant, &c.* Quæ verba nobis non adversantur.

Ad posteriorem textum dico, Concilium loqui de facto, nempe, quod nunc aperta magis ratio distinctionis unius Personæ ab alia sit, quia procedit, & refertur: Inde tamen non est inferendum, quod non suppetat alia ratio distinctionis, si talis non adesset unius ab alia processio.

Objiciunt 2. Ex Boëtio libro 1. de Trinitate cap.22. *Essentia continet unitatem; relatio verò multiplicat Trinitatem*: Ergo nulla Persona distinguitur ab alia, nisi quæ refertur ad illam. Insuper ex S. Anselmo libro de Process. Spiritus sancti cap. 3. *Unitas non amittit suam consequentiam, ubi non obviat aliqua relationis oppositio*, ex quo vulgatum axioma, *Omnia in divinis sunt idem, ubi non obviat relationis oppositio*.

Denique S. Augustinus libro 2. de Civit. cap. 10. *Ideo simplex Deus; quoniam quod habet, hoc est, excepto eo, quod relativè quæque Persona ad alteram dicitur, sicut Pater habet Filium, & non est Filius*: Ergo si Spiritus sanctus non procederet à Filio esset Filius, quia tunc relativè non diceretur ad illum.

Respondeo ad 1. negando consequentiam, aliud enim est, quod Persona distinguatur solùm ab illa, ad quam refertur; & aliud, quod nulla Persona distinguatur, nisi habeat relationem, per quam distinguatur: In eo autem casu Filius etiam haberet Filiationem, quâ constituetetur, & distingueretur ab aliis Personis.

Adde, quòd etiam per Filiationem in eo casu referretur ad Spiritum sanctum, non quidem per modum producentis, aut producti, sed per modum distincti realiter ad illud, à quo distinguitur.

Ad secundum dico, S. Anselmum admittere etiam oppositionem relationum inter relationes disparatas: Nam eodem capite paulò ante verba in objectione laudata dicit illam oppositionem relationis esse oppositionem *Nativitatis*, & *Processionis*, quæ ut constat, non est relativa, sed disparata: Unde etiam signanter non dixit omnia in divinis esse unum, ubi non obviat relativa, sed *relationis* oppositio; quæ scilicet opposito, tam relativam, quàm disparatam complectitur: Adde, quòd ipsemet nostram conclusionem apertè propugnet, ut dictum est.

Ad tertium Doctor negat consequentiam, non enim S. Augustinus vult, quod quælibet Persona esset alia, ad quam non haberet correlationem: Sed tantùm, quod habeat quidquid habet alia præter relationem ejus Personalem. In casu autem nostro Spiritus sanctus non haberet Filiationem, nec Filius Spirationem passivam: Ergo

non

non essent unica Persona, sed duæ realiter invicem distinctæ.

Objiciunt 3. Si relatio Filiationis esset sufficiens ratio distinguendi Filium realiter à Spiritu sancto in casu proposito, aut hoc faceret secundùm quidditatem, & formalitatem suam, aut secundùm esse reale, & entitativum: Non secundum, quia ut sic idem est, quod Essentia divina: Ergo primum. Sed relatio, ut relatio est, formaliter tantùm respicit oppositum: Ergo tantùm distinguit, ut est correlatio: At in casu proposito non essent in Filio, & Spiritu sancto correlationes, seu relationes oppositæ: Ergo Filius non distingueretur à Spiritu S.

Distinguo minorem. Respicit oppositum relativè, nego: disparatè, concedo: Ad subsumptum, in illo casu non essent relationes oppositæ, hoc est, veræ correlationes, concedo: non essent relationes oppositæ, hoc est, distinctæ realiter, nego: Siquidem Spiratio passiva, & Filiatio sunt relationes disparatæ, & invicem distinctæ realiter, ut dictum est, quæ ratio disparata sufficit ad distinctionem illam Personalem. Itaque sicut Paternitas distingueret Patrem à Spiritu sancto in eo casu, quo à Patre non procederet; quamvis Spiritus sanctus non haberet correlationem ipsi oppositam relativè, sed tantùm disparatè; ita Filius distingueretur ab ipso, quia Spiritus sanctus habet relationem distinctam realiter à Filiatione, quamvis illa relatio in Spiritu sancto non esset correlatio Filiationis, hoc est, Paternitas.

Instabis Relatio eo modo distinguit, quo constituit; sed constituit tantùm in ordine ad terminum: Ergo tantùm à termino distinguit; Atqui terminus relationis, est id, quod habet correlationem: Ergo tantùm distinguit ab eo, quod habet correlationem: sed Spiritus sanctus in illo casu non haberet correlationem Filiationis, nec esset terminus ejus: Ergo Filius per Filiationem, quatenus relatio est, non potest distingui realiter à Spiritu sancto.

Respondeo 1. Distinguendo majorem: eo modo distinguit, quo constituit, hoc est, si constituat essentialiter distinguit essentialiter; si constituat accidentario, ita pariter distinguit, concedo majorem: Hoc est, si constituat relativè in ordine ad unum tantùm terminum, ab illo solo distinguit, nego majorem: Quamvis enim Paternitas constituat fomaliter Patrem in ordine ad Filium; nihilominus etiam illum distinguit à Spiritu sancto.

Respondeo 2. Admissa majore distinguendo minorem: Constituit in ordine ad terminum, quem respicit tantùm per modum correlativi proprii, sicut Pater habet pro correlativo Filium, nego: quem respicit per modum termini aliquo modo, concedo: Similiter distinguo subsumptum, in illo casu Spiritus sanctus non haberet Filiationem pro termino, quem respiceret per modum producentis, concedo: quem respiceret per modum Personæ à se realiter distinctæ, nego.

Objiciunt 4. Si ad distinctionem Personarum sufficerent relationes disparatæ, quæ non essent correlationes, sequeretur, quod Paternitas, & Spiratio activa deberent constituere duas Personas: sed hoc est falsum secundùm omnes: Ergo ad Personalem distinctionem non sufficiunt relationes disparatæ.

Confirmatur, quia non magis deberet Paternitas, & Spiratio passiva constituere duas Personas, quàm Paternitas, & Spiratio activa: sed hæ non constituunt: Ergo nec illæ, & consequenter in casu proposito non distingueretur realiter Filius à Spiritu sancto.

Negat Doctor sequelam objectionis, & an-

antecedens confirmationis ejus, & hanc ait disparem esse rationem duarum harum combinationum, scilicet *Generationis*, & *Spirationis* activæ cum *Generatione*, & *Spiratione passiva*, quia duæ productiones activæ respectu diversorum terminorum non repugnant in eodem supposito; benè enim intelligi potest, quod quispiam habeat plures actiones plurium productivas, ut de facto contingit non solùm in Patre æterno, qui est productivus Filii, & Spiritus sancti; sed etiam in Sole respectu plurium effectuum; duæ verò productiones totales passivæ repugnant in eodem supposito, quia sequeretur, quod simul, & semel unum bis produceretur productione totali, quod implicat: Ex eo autem, quod Paternitas, & Spiratio activa sint in eadem prima Persona, nihil aliud sequitur, quàm quod illa Persona duas habeat productiones totales respectu duorum diversorum terminorum; Si autem Filiatio, & Spiratio passiva essent in una, eademque Persona, sequeretur in ea esse duas productiones passivas eamque bis produci, quod implicat; adeoque si unú non repugnet, inde non sequitur, quod etiam aliud non pugnet.

Instabis. Duæ relationes ex se non sunt incompossibiles, nisi invicem opponantur: sed Filiatio, & Spiratio passiva non opponuntur: Ergo ex se non sunt incompossibiles.

Distinguo majorem: Nisi opponantur formaliter per modum duarum correlationum, nego majorem: Nam duæ productiones passivæ totales ejusdem effectus ab eadem, vel diversa causa non sunt correlationes, & tamen repugnant in eodem effectu, seu eadem re: nisi opponantur disparatè; ita ut una alterius exigat exclusionem, concedo majorem: & similiter distincta minore, neganda est consequentia.

Objiciunt 5. In divinis non est asserenda distinctio, nisi ubi eam, aut fides astruit, aut ratio probat: At in eo supposito, nec fides asserit, nec ratio probat fore distinctionem realem inter Spiritum sanctum, & Filium: Ergo non est asserenda.

Respondeo primò in minore peti principium, de hoc enim quæritur utrum id ratio probet, nec ne.

Deinde retorqueri potest argumentum hoc modo, in divinis non est asserenda identitas, nisi eam, aut fides doceat; aut ratio convincat: Sed in casu posito, nec fides, nec ratio evincit fore identitatem Filii cum Spiritu sancto. Ergo nec id est asserendum.

Objiciunt denique: Inter divinas relationes quatuor concipi possunt oppositiones disparatæ: Prima quidem inter *Generare*, & *Spirare*: Secunda inter *Generari*, & *Spirari*: Tertia inter *Generare*, & *Spirari*: Quarta denique inter *Generari*, & *Spirare*. Sed nulla istarum est sufficiens principium formale distinctivum Personarum; Non quidem prima, aut secunda, quia tunc sequeretur Genitum, & Spiratum, esse duas Personas, & similiter Genitorem, & Spiratorem duas alias, quod est falsum. Non etiam Tertia, aut Quarta; nam illæ oppositiones disparatæ, ita essent Personarum distinctivæ, vel quatenus sunt tales: Non primum, etenim si propositioni disparatæ relationum, quatenus disparatæ sunt; vel quatenus disparata est, convenit esse principium formale distinctivum Personarum jam omnis oppositio relativa disparata distinguet, & ita *Generare*; ac *Spirare*, sicut, & *Generari*, ac *Spirari* constituent duas Personas: Non etiam secundum, quia non videtur potior ratio, cur hæ sint personarum distinctivæ, quàm aliæ: Ergo, &c.

Respondeo 1. Dici posse, quod sint Personarum distinctivæ præcisè, quate-

tenus sunt disparatæ, nec inde sequi, quod omnes, relationes disparatæ ita debeant esse Personarum distinctivæ: maximè cum non omnes, etiam relativè oppositæ relationes, sint Personarum distinctivæ; Etenim Spiratio activa, & passiva sunt correlationes, & relativè oppositæ, & tamen non distinguunt personaliter; Spiratio enim activa in Patre non est Personalis, cum ille ante ipsam jam concipiatur constitutus in esse Personę per Paternitatem, & generationem activam; quæ instanti originis præcedit Spirationem.

Secundò dico: Non omnes quidem relationes disparatas esse Personarum distinctivas, sed tantum eas, quæ Personales sunt, seu quibus divinæ Personæ constituuntur, quales sunt Paternitas, Spiratio passiva, & Filiatio cum ipsa Spiratione passiva comparata.

COROLLARIA.

EX his sequitur primò, quod etsi Spiritus sanctus procedat à Patre, & Filio, tamen absolutè posset procedere ab unica Persona. Siquidem Pater, & Filius seorsim habent sufficiens principium productivum Spiritus sancti, nempe voluntatem infinitam ab objecto infinito, scilicet essentia divina, fœcundatam: Ergo si de facto non procederet à duabus; nihilominùs reverà procedere posset ab unica Persona æquè perfectus.

Collige 2. Quod Pater, & Filius sint unicum principium Spiritus sancti: Tum quia, ut inquit S. Augustinus 5. de Trinit. cap. 14. *Sicut Pater, & Filius unus Deus, & ad creaturam relatus; sic relativè ad Spiritum sanctum, unum principium.* Tum quia sicut Pater gignendo Filium communicat ei eandem essentiam, ita & eandem vim spirativam: Ergo ratione illius unius vis spirativæ, dicendi sunt unum principium Spiritus sancti. Consequentia patet; Sicut enim ex eo Pater, Filius, & Spiritus sanctus dicuntur unus Deus, quia habent unicam Divinitatem; & unus Creator, quia habent unicam vim creativam; sic etiam Pater, & Filius dicendi sunt unus Spirator, seu unicum principium Spiritus sancti, quia habent unicam vim spirativam.

Collige 3. Quod Pater, & Filius non possint quidem dici *duo Spiratores*, benè verò *duo Spirantes*, ut docet Doctor in 1. dist. 12. qu. 1. quia, inquit, terminus pluralis *duo* junctus nomini *Spirator* significaret vim spirativam in Patre, & Filio esse distinctam, & duplicem, quoniam vocabulum *Spirator* formaliter designat vim spirandi: Secus est autem de participio *Spirante*, quod significat Personam habentem illam vim spirativam; ita ut sicut sunt duæ personæ producentes Spiritum sanctum, ita possunt dici duæ spirantes, hoc est duæ Personæ habentes vim spirativam. Ratio autem disparitatis est, quòd ad pluralitatem nominum substantivorum concretorum, non sufficit Pluralitas suppositorum, sed etiam requiritur pluralitas formarum: Ad pluralitatem verò adjectivorum, & participiorum, sufficit pluralitas suppositorum. Hinc veræ sunt istæ propositiones, Pater, Filius, & Spiritus sanctus *sunt unus Creator, una Causa, unus Gubernator, &c.* Quia habent unicam, eandemque vim creandi, causandi, &c. Similiter propter pluralitatem suppositorum, veræ sunt etiam istæ, Pater, Filius, & Spiritus sanctus *sunt tres Creantes, Causantes, & Gubernantes.*

QUAESTIO TERTIA.

Quinam sint proprii, & appropriati sancti Spiritus characteres?

JAm diximus in Præludio huiusce Disputationis, *Spiritus* nomen, quatenus Amorem spiratum significat, esse

soli tertiæ divinæ Personæ proprium; Remanet verò solvenda difficultas de tribus maximè vocabulis, quæ ipsi tum à Scriptura, tum à Patribus tribuuntur, dum videlicet appellatur *Sanctus*, *Donum Dei*, & *Charitas*, ac *Amor*: An autem hæc nomina sint ipsi propria, vel tantùm appropriata, resolvendum est impræsentiarum. Quocirca.

Notandum 1. Sanctum tribus modis usurpari, *Primò* quidem pro eo, quod est purum, & omni immunditia defæcatum, & sic sanctificatio dicitur emumdatio à peccato per gratiam. *Secundò*, Sanctum, idem est, quod cultui divino deputatum, & consecratum; & hoc modo dicitur Templum sanctificari, sicut, & vasa, quæ in ministerium Templi deserviunt; sed multò magis rationalis Creatura sancta dicitur, quando ad divinum obsequium applicatur. *Tertiò* Sanctum idem est, quod firmum, seu in bono confirmatum: Certum est autem his tribus modis sanctitatem effectivè Spiritui sancto appropriari, ille enim per infusionem Gratiæ sanctificantis Creaturam rationalem emundat ab omni inquinamento carnis, & spiritus, & eam à terrenorum affectuum colluvione defæcans, in Deum totius puritatis centrum evehit, ex qua evectione secundus sanctitatis radius erumpit, videlicet consecratio, & divino cultui mancipatio, & applicatio: Amor enim est principium ordinationis in Deum, & per eum maximè Deo dedicamur, & consecramur; quò demum fit, ut anima in virtute firmetur, ac roboretur, & quandam immobilitatem in bono consequatur, quæ totius est sanctitatis character. An autem præter hanc sanctitatis effectivæ appropriationem, etiam divina essentialis sanctitas Spiritui sancto peculiari titulo conveniat, hic determinandum est.

Notandum 2. Ex Aristotele lib.4. Topicorum cap.4. quod *Donum alicujus, & alicui dicitur, & datio alicujus, & alicui dicitur*: *Est autem datio genus Doni*: *nam Donum datio est irredibilis*: Idest liberalis sine ulla spe retributionis: Ex qua definitione colligitur tria reperiri in Dono. *Primum* rem ipsam, quæ donatur. *Secundum* relationem rei datæ ad donantem: *Tertium* denique respectus tum dantis, quum dati ad ipsum, cui fit datio. Non est autem necesse distinctionem realem intercedere inter donans, & datum, namque unum, & idem cum alteri dat seipsum, simul donans, & datum est. Observandum insuper, quod quamquam ratio doni in divinis primario, & per se connotet respectum rationis ad Creaturas, nihilominùs etiam secundariò connotat processionem per modum libertatis: Unde in illo connotato duo reperiuntur, scilicet emanatio, & modus emanationis, ita quod donatum in divinis primò debeat emanare ab eo, qui donat; secundò ita emanare, ut producatur liberè, seu per voluntatem, in quibus duobus maximè fundatur relatio rationis doni, quæ tantum in tempore terminatur ad Creaturam, cui fit donatio.

Notandum 3. Dilectionem, seu Amorem in divinis usurpari trifariam: *Primò* quidem essentialiter, quatenus significat actum volitionis, & dilectionis, qui est communis tribus Personis, sicut enim Intelligere, & Intellectio est essentialis Deo, ita Diligere, & Amor est, quid essentiale absolutum, & commune. *Secundò* sumitur interdum notionaliter, quatenus nempe significat actionem productivam termini producti per voluntatem, & sic Diligere idem est, ac Spirare, & terminus illius non est alius, quàm ipsa Persona spirata, quæ dicitur Spiritus sanctus. *Tertiò denique* usurpatur mixto quodam modo pro habitudine di-

li-

ligentis ad res dilectas: Quod rursus duobus modis usurpari potest, nimirum principiativè, & formaliter; quatenus nempe Pater, & Filius producunt Spiritum sanctum, qui est Amativus (si ita loqui liceat) seu amor omnis amabilis; dicuntur etiam principiativè esse Amorem omnis amabilis: quatenus verò Spiritus sanctus per Amorem vi suæ processionis sibi communicatum respicit, quidquid est amabile, censetur esse amativus formaliter omnis amabilis: Qua ratione habet duplicem respectum; unum realem ad principium sui productivum, alterum rationis ad res amatas, vel amabiles. Qualiter autem Amoris nomen ipsi propriè conveniat, infra resolvendum est, interim sit.

CONCLUSIO PRIMA.

SANCTITAS *maximè appropriatur Tertiæ in divinis Personæ*; Hæc est de fide, siquidem hæc adoranda Persona, nedum Scripturæ sacræ, sed & Conciliorum, & Sanctorum Patrum Oraculis constanter SPIRITUS SANCTUS appellatur, quocirca S. Augustinus lib. 10. de Civitate cap. 24. eum appellat sanctitatem Patris, & Filii, quam utique appellationem lib. 11. cap. 24. ita expendit: *Utrum boni Patris, & boni Filii Spiritus sanctus, quia communis Ambobus est, rectè* BONITAS *dici possit Amborum, non audeo temerariam præcipitare sententiam; Veruntamen Amborum eum dicere* SANCTITATEM, *facilius ausus fuero, non Amborum, quasi qualitatem, sed ipsum quoque substantiam, & tertiam in Trinitate Personam. Ad hoc enim me probabiliùs ducit, quod cum sit, & Pater spiritus, & Filius spiritus, & Pater sanctus, & Filius sanctus, propriè tamen ipse vocatur* SPIRITUS SANCTUS, *tanquam sanctitas substantialis, & consubstantialis Amborum.* Ipsi præcinit S. Cyrillus lib. Dialogo 7. de Trinitate; *Sanctus est*, inquit, *Spiritus ipsius, non participatione, neque externa ad Filium habitudine, sed natura, & veritate: Nam ut stupidum, & insulsum est hominem appellari, reverâ quidem hominem, tamen aliud ab eo quiddam intelligi: ita stultum admodum est Spiritum quidem sanctum nominare Spiritum, & tamen ipsum excludere ab eo, ut natura sit sanctus, & absurdè aliam in naturam excludere: Non enim gloriæ, aut excellentiæ modum aliquem nomen illud illi significabit, quemadmodum hæc Principatus, & Thronus, & Dominatio, quæ iis tribuuntur, quæ ab illo sunt condita: sed substantialem potius qualitatem exprimet, veluti nomen illud Pater Patri, & Filius Filio, &c.* Quibus apertè dicere videtur sanctitatem nedum appropriatam, sed etiam veluti propriam esse Spiritui sancto, sicut Patri propria est Paternitas, & Filio Filiatio.

Quod utique etiam ratio suadet, si attendatur modus amoris, quo tertia illa divina persona procedit: Omnis enim sanctitas, aut malitia ab amore, & voluntate originem habet: Unde etiam peculiari ratione ad illam tertiam divinam Personam spectat homines, & Angelos sanctificare; quare S. Cyrillus Alexandrinus lib. 13. Thesauri cap. 4. *Sanctus*, inquit; *Spiritus dicitur, quia sanctus essentialiter dicitur, naturalis enim, & viva, & subsistens Dei operatio est, qua Creaturas per suam participationem sanctificando perficit.* Et paulo inferius, *Ipsam sanctificandi virtutem, quæ ex Patre naturaliter prodit, & Creaturas sanctificat, atque perficit, Spiritum sanctum appellamus.* Qualiter autem Creaturarum sanctificatio ipsi approprietur, jam sufficienter dictum est in secundò Notabili.

CONCLUSIO SECUNDA.

NOMEN, *& ratio Doni Spiritui sancto maximè appropriatur*: Hanc Conclusionem plurimis Scripturæ textibus probat S. Augustinus lib. 15. de Trinitate, capite 19. maximè verò ex

sequentibus Joannis 4. Christus Samaritanam alloquens, ait; *Mulier si scires Donum Dei*, loquebatur autem Christus de aqua vitæ, quam capite 7. Joannes dicit esse Spiritum sanctum his verbis, *Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ, hoc autem dicebat de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum*: Item actuum 8. *Pecunia tua tecum sit in perditionem, quia Donum Dei existimasti pecunia possideri*: Hoc autem dixit S. Petrus, quando Simon Magus *videns, quia per impositionem manuum* Apostolorum *daretur* SPIRITUS SANCTUS *obtulit eis pecuniam*: Hoc ipsum probat S. Augustinus ex ratione ipsa originis sancti Spiritus, qui, inquit, lib. 5. de Trinitate cap. 14. *Exiit non quomodo natus, sed quomodo datus*, quia scilicet procedit, ut amor, qui prima radix est gratuitæ donationis. Ideo namque donamus gratis, quia volumus bonum Personæ accipienti, quapropter Amor habet rationem primi doni, per quod omnia gratuita donantur; cum igitur Spiritus sanctus ex vi suæ processionis formaliter procedat, ut amor productus per voluntatem; consequens est ipsi ratione suæ proprietatis Personalis convenire peculiarem aliquam rationem doni, quoniam ex vi suæ originis formaliter procedit secundum primam radicem liberalitatis gratuitæ.

Dices 1. Spiritus sanctus est ab æterno: Sed ab æterno non potest habere rationem doni: Ergo ratio doni ipsi non competit ratione proprietatis Personalis. Major constat. Probatur minor: Donum necessariò duplicem respectum importat, unum ad Personam à qua datur, & alium ad Personam, cui datur: Sed ab æterno nulla fuit creatura, cui Spiritus sanctus donari posset: Ergo nec potuit habere rationem doni.

Respondent aliqui Spiritum sanctum habere rationem *Doni* non solùm respectu creaturarum, sed etiam respectu Patris, & Filii, est enim veluti donum, quod Pater donat Filio, vicissimque Filius Patri, quatenus unus alteri suum amorem impendit, atque pependit.

Respondeo 2. Donum non dici ex eo, quod actu detur, sed ex eo, quod habeat aptitudinem, ut possit dari: Unde ab æterno divina Persona dicitur donum, licet in tempore tantùm donetur, ut explicat S. Augustinus de Trinitate cap. 15. *Quia sic procedebat, ut donabile. jam donum erat, & antequam esset, cui daretur, aliter enim intelligitur cum dicitur donum, aliter cum dicitur donatum, nam donum potest esse, & antequam detur, donatum autem, nisi datum fuerit nullo modo dici potest*; Et paucis interpositis; *Sempiternè Spiritus donum, temporaliter autem donatur*.

Dices 2. Spiritus sanctus non solùm à Deo, sed etiam à Creaturis datur, siquidem Actorum 8. legimus, quod per impositionem manuum Apostolorum daretur Spiritus sanctus: Ergo non solùm est donum Dei.

Respondet S. Bonaventura in 1. distinct. 14. artic. 2. quæst. 2. Spiritum sanctum dari posse quatuor modis, vel sicut à præparante, seu ministrante Sacramenta: Vel sicut ab annuntiante salutaria documenta, vel sicut ab impetrante per operationem, sive per bona opera, vel sicut à producente. Primò, & secundò modo, tam confertur à bonis, quàm à malis: Secundò modo tantùm confertur à bonis: Tertiò modo tantùm donatur à Deo, siquidem à solo Patre, & Filio producitur, & donatur Creaturis, tanquam donorum omnium maximum, & inexhausta bonorum omnium, quæ in nos à Deo fluunt origo. Nam inquit sanctus Basilius in libro de Spiritu sancto, *Per Spiritum sanctum datur in Paradiso restitutio, in Regnum* Cœ-

Cœlorum reditus, in adoptionem Filiorum reversio: datur fiducia Deum appellandi Patrem, consortem fieri gratiæ, Christum Filium lucis appellari, æternæ gloriæ participem esse, & ut semel omnia dicam; esse in omnis benedictionis plenitudine: Siquidem, ut addit sanctus Chrysostomus homil. 2. de Spiritu sancto; *Ille est nostræ imaginis reformatio, mentis perfectio spiritualis, mentalium oculorum nostrorum sol, interni nostri hominis lumen, copula unionis nostræ cum Christo, Animarum exultatio, cordis tripudium, mentis requies, sapientiæ communicatio: Hoc Prophetæ illustrantur, Reges inunguntur, Sacerdotes ordinantur, Doctores illuminantur, Ecclesiæ sanctificantur, altaria fundantur, unguentum consecratur, aqua purgantur, Dæmones abiguntur, morbi curantur, peccatores Deo reconciliantur.*

CONCLUSIO TERTIA.

SPiritui *sancto maximè convenit nomen, & ratio divini Amoris.* Hæc pariter colligitur ex Scriptura sacra illis maximè locis, quibus charitas, & amor appellatur, sic ad Romanos 5. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Quod ita expendit sanctus Augustinus 15. de Trinitate cap. 18. *Dilectio, quæ ex Deo est, & Deus est propriè Spiritus sanctus est, per quem diffunditur in cordibus nostris Dei Charitas, per quam nos tota inhabitat Trinitas;* Et cap. 19. appellat Spiritum S. Charitatem, & Amorem amborum, nempe Patris, & Filii: *Et si Charitas*, inquit, *quâ Pater diligit Filium, & Patrem diligit Filius ineffabiliter communionem demonstrat Amborum, quid convenientius, quàm ut ille Charitas dicatur propriè, qui Spiritus est communis Amborum.*

Licet autem affirmet charitatem propriè convenire Spiritui, non diffiteor illum, *Propriè*, pro appropriatè usurpasse, nam subdit, *Sicut non solus est in illa Trinitate, vel Spiritus, vel Sanctus: sed Pater est Spiritus, & Filius Spiritus; & Pater sanctus, & Filius sanctus, quod non ambigit pietas: & tamen iste non frustrà propriè dicitur Spiritus sanctus: quia enim est communis Ambobus, id vocatur ipse propriè, quod Ambo communiter.*

Nihilominus non solùm appropriatè, sed etiam propriè Spiritus sanctus nominari potest Amor, tum ratione processionis, quia procedit per voluntatem, quà propriè spiratur amor; tum ex additione alicujus prædicati, si nempe dicatur amor productus, vel spiratus. Primum, egregiè explicat S. Petrus Damianus in Opusculo primo cap. 2. dicens, *Et hæc summa illa Charitas est, quâ genitus à gignente diligitur, summque diligit genitorem: ideoque non ampliùs, quàm tria sunt, & essentialiter indivisa, & tripartita proprietate distincta; unus diligens illum, qui de illo est, unus diligens eum, à quo est; & ipsa dilectio, de qua dicitur, quia Deus Charitas est.* Secundum verò pluribus inculcat sanctus Augustinus locis laudatis.

Cœterum ita Charitas, vel amor, aut dilectio Patris, & Filii putandus est Spiritus sanctus, ut tamen non sit ipsa essentialis Charitas, qua divinæ Personæ se invicem diligunt, nam 1. Joan. 4. *Deus Charitas est;* Unde quidam, uti refert S. Augustinus libro de Fide, & Symbolo cap. 9. ut Spiritum sanctum distinctam à Patre, & Filio Personam negarent, *ausi sunt..... ipsam communionem Patris, & Filii, atque, ut ita dicam Deitatem ... Spiritum sanctum credere, &c.*

Itaque Spiritus sanctus est amor *appropriatè*, quia procedit per voluntatem, cujus est amare; & *propriè*, quia est terminus per amorem Spiratus, seu amor productus; & *effectivè*, quia *Charitas Dei diffusa est in cordibus no-*

stris

ftris per Spiritum sanctum. Quod ita expendit S. Bernardus Epistola 107. *O geminum ipsum firmissimum erga nos amoris argumentum! Christus moritur; meretur amari: Spiritus afficit, & facit amari: Ille facit cur ametur; ille ut ametur: Ille multùm dilectionem in nobis commendat, iste dat: In illo cernimus, quod amemus, ab isto sumimus, unde amemus: Charitas ergo ab illo occasio, ex isto affectio*.

Insuper hic advertendum, quod cùm Spiritus sanctus mutuus sit amor Patris, & Filii, sive mutui amoris fructus, ac terminus, non solùm *Amborum unitas, & communio* appellatur ab Augustino 6. de Trinit. cap. 5. sed, & *osculum amplexus, vinculum utriusque* à nonnullis dicitur: Sic S. Bernardus serm. 8. in Cantica, *Si*, inquit, *rectè Pater osculans, Filius osculatus accipitur; non erit abs re osculum Spiritum sanctum intelligi, utpote Filii, qui imperturbabilis pax sit, gluten firmum, individuus amor, individua unitas*. Et serm. 1. in Octava Paschæ, *Spiritus est indissolubile vinculum Trinitatis, per quem sicut Pater, & Filius unum sunt, sic & nos unum sumus in ipsis*. Similiter Laurentius Justinianus libro de Obedientia Spiritum sanctum vocat, *Charitatis indissolubile vinculum, & pacis suavissimum osculum, mutuique amoris beatissimum amplexum*.

Aliæ sunt hujusce divini Spiritus appellationes, quarum aliquas ita expendit Seraphicus Bonaventura in compendio Theologico lib. 1. cap. 9. *Dicitur enim* 1. Fons vivus, *quia septemplici rivo donorum* (*quæ recenset Isaias* 11.) *in nos fluit*. 2. Ignis, *Quia affectum nobis accendit*. 3. Charitas, *Non solùm, quia est amor Patris, & Filii, sed quia nos amantes facit*. 4. Spiritualis unctio, *Quia omnes tribulationes mundanas suaves facit, & mundas, secundùm illud prosæ in labore requies, in æstu temperies, in fletu solatium*. 5. Dexteræ Dei digitus, *Quia sicut corporales res digito demonstrantur, ita per Spiritum sanctū ostenduntur res spirituales oculo spirituali*. 6. Paracletus, *Quia consolationes cœlestes mentibus instillat*. 7. Magistrorum optimus, *Quia intellectum ad Dei cognitionem, & sui ipsius illuminat*.

Plures alios characteres ei tribuit divina Sapientia cap. 7. nam *Spiritus intelligentiæ dicitur* Rectus, *Quia* (inquit Cornelius Mussius lib. 3. Historiæ sacræ) *prava vertit in directa, & aspera in vias planas*: Bonus, *Quò omnia mala pelluntur, vel cooperantur in bonum*: Principalis, *Quia principes nos facit, perturbationumDominos, vitiorum triumphatores*: Dulcis, *Per quem amara omnia dulcescunt dum Charitas diffunditur in cordibus nostris*: Sanctus, *Quo peccata remittuntur, & peccatores sanctificantur*: Mundus, *Quò nihil mundius, qui facit mundos, cui non placent, nisi mundi*: Simplex, *Qui effugit fictos, & odit omnem dolum*: Subtilis, *Ad illabendum, & ad scrutanda, & examinanda judicia profunda Dei*: Modestus, *Sancti pudoris, & verecundiæ author*: Disertus, *Qui aperit ora mutorum, & linguas infantium facit esse disertas*: Securus, *Futuri, & præsentis*: Certus, *Quia nec fallitur, nec fallit*: Mobilis, *Abrumpens omnes injustas moras impii otii, negligentiæ, & tarditatis impatiens*: Humanus, *Omnium hominum amans animas*.

APPENDIX

De Missione Divinarum Personarum.

DIVINARUM Personarum aliquas ab aliis ad Creaturas mitti fide constat pluribus Scripturæ textibus exarata, nam Joann. 3. Christus ait, *Misit Deus Filium suum in mundum, non ut judicet mundum, &c*. Et 15. *Quem*

Quem Pater sanctificavit, & misit in mundum. Et 16. *Exivi à Patre, & veni in mundum*, nam inquit August. 2. de Trinit. cap. 5. *A Patre exire, & venire in hunc mundum, hoc est mitti*. Similiter de Spiritu sancto idem Filius ait, *Cum assumptus fuero à vobis mittam eum ad vos*, Joann. 16. & ad Galatas 6. *Misit Deus Spiritum Filii sui*. 1. Petr. 1. *Spiritu sancto misso de Cœlo*. Et Psalm. 103. *Emitte Spiritum tuum, & creabuntur, &c.*

Adde, quòd missionis definitio infra tradenda divinis Personis conveniat. Superest itaque determinandum, quid sit illa divina Missio, & quibus, ac qualiter divinis Personis quadret, quæ ut fiant evidentiora

Observandum ex S. Bonaventura in 1. dist. 15. part. 1. quæst. 1. Missionem à Creaturis ad divina secundùm aliquam Analogiam transferri. Missio autem in creatis, maximè triplicem dicit respectum; Primum quidem ad principium, sive ad mittentem: Secundum ad terminum, quò aliqua res mittitur: Tertium ad Missum, sive ad eum, qui mittitur. In ordine autem ad principium, sive ad mittentem, varia potest esse missionis comparatio, sive tanquam ad dantem alteri esse, sic radius mittitur à Sole, radix, aut flos ab arbore; sive tanquam ad dantem virtutem, & sic mittitur jaculum à projectore: Sive tanquam ad dantem jurisdictionem, seu authoritatem, & sic mittitur nuntius à prætore, & legatus à Pontifice. Juxta autem hanc triplicem acceptionem reverà Missio est in divinis, nam Filius mittitur à Patre, & Spiritus sanctus à Patre, & Filio tanquam habens esse, & virtutem, adeoque etiam authoritatem à mittente.

Juxta autem alias comparationes, quibus mittens se habet ad Missum, ut dans consilium, sicut Consiliarii mittunt Regem ad bellum; vel ut imperans sicut Dominus mittit servum, manifestè non convenit missio divinis Personis, consilium enim accipere imperitiæ indicium est; imperio autem subdi diminutæ est potestatis.

Similiter in ordine ad terminum Missio triplicem habere potest respectum; mittitur enim aliquis ad aliquid, vel tanquam ad locum, in quo quiescat, sic lapis mittitur deorsum; vel tanquam ad possessorem, sic mittitur donum alicui: vel tanquam ad operationem in aliquo, aut cum aliquo faciendam; sic autem Persona divina mittitur, ut nobiscum sit, seu in nobis per internam habitationem quiescat, ut à nobis possideatur, & ut nobiscum operetur bona; nam Spiritus sanctus dicitur: Primò, *Habitare in cordibus nostris*: Secundò esse *Donum Dei altissimi*: Tertiò, *Operari in nobis omnia, prout vult*.

Insuper ad perfectiorem dicendorum intelligentiam removendæ sunt tres imperfectiones Missionis creatæ à Missione divina. Primò namque in Missione creata est separatio Missi à mittente: Secundò, subjectio Missi ad mittentem, & authoritas mittentis in Missum: Tertiò, mutatio in Misso dum unum locum deserit, alterum acquirit: Has autem imperfectiones removent à divinis Personis earum essentiæ unitas, immensitas, & æqualitas; etenim unitas separationem; æqualitas submissionem, & immensitas mutationem localem excludit. His ita ex Seraphico Doctore prænotatis.

Dico 1. Non tantùm dona creata, quæ appropriantur Filio, & Spiritui sancto, sed etiam ipsasmet Personas Filii, & Spiritus sancti reverà mitti; quod utique patet ex Scriptura sacra, quorum unum, aut alterum textum ponderare sufficit Joannis 14. *Paraclitus autem Spiritus sanctus, quem mit-*

mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia; sed munus Consolatoris, docentis, & suggerentis non exercet, nisi Persona subsistens: Ergo, qui mittitur reverà est Persona Spiritus sancti: Similiter cap. 15. *Cum venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis à Patre Spiritum veritatis, qui à Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me*; Idem itaque, qui procedit à Patre, quique per infallibilem authoritatem testimonium perhibet de Filio, ille idem mittitur à Filio simul, & à Patre: Ergo missio non tantum intelligitur de ipsius donis; sed etiam de ipsamet Persona. Denique ad Romanos 5. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis*. Quibus patet nobis dari Spiritum ipsum, qui distinguitur à dono creato charitatis, tanquam author illius.

Confirmatur: Ex sanctis Patribus, maximè Augustino lib. 15. de Trinit. cap. 26. ubi probans Divinitatem Spiritus sancti ex eo, quod jusserit Christus baptizari omnes gentes in nomine Patris, concludit, *Ipse est igitur, qui de Cœlo etiam datus est die Pentecostes: Quomodo ergo Deus non est, qui dat Spiritum S. imò quantus Deus est, qui dat Deum*. Quibus apertè docet ipsum Spiritum, in cujus nomine baptizamur, & qui vere Deus est, fuisse datum die Pentecostes. Item serm. 43. de verbis Domini: *Magna est*, inquit, *misericordia Dei, donum dat æquale sibi, quia donum Dei Spiritus sanctus est, & unus Deus tota Trinitas Pater, Filius, & Spiritus sanctus*: Confirmat autem Apostoli verbis *Charitas Christi diffusa est, &c.* Probatur etiam ratione, si tantummodo mitteretur donum, & non ipsa Persona Spiritus sancti, sequeretur ipsum non posse dici ratione personalitatis donum. sed hoc falsum est ex dictis, quia Personalis notio Spiritus sancti, est esse donum, & amorem Spiratum: Ergo quemadmodum ei convenit esse amorem in seipso, & non tantum in effectu: Ergo etiam convenit donari. Deinde si tantum mitteretur penès dona, posset eludi mysterium Incarnationis, & dici, quod missio Filii facta sit in aliquibus donis: Cur enim hæc sic exponetur, illa verò non? Cum Scriptura sacra æqualiter utramque nomine missionis exprimat.

Dico 1. Missionem supponere processionem Personæ missæ à mittente. Colligitur pariter ex Scriptura sacra, nam Joannis 7. Christus ait, *A meipso non veni, sed est verus, qui misit me, quem vos nescitis: Ego scio eum, quia ab ipso sum, & ipse me misit*: Similiter cap. 16. *Exivi à Patre, & veni in mundum*, quem textum ita ponderat Cyrillus Alexandrinus libro 11. in cap. 9. *Exivisse*, inquit, *à Deo, nihil aliud est, nisi natum esse, effulsisseque ex substantia Patris eo processu, quo est, & in propria intelligitur subsistentia .... Aut exivisse à Patre dicit, idest Homo factus sum, & ad vestram naturam descendi*. Unde Augustinus Tract. 102. in Joann. *Exiit à Patre, quia de Patre est, & in mundum venit, quia mundo suum corpus ostendit*.

Probatur, & Colligitur Spiritus sancti processio à Filio, ex eo, quod ab ipso mittatur, ut supra diximus: Ergo processio præsupponitur ad missionem. Confirmat S. Anselmus Tractatu de processione Spiritus sancti dicens, *Nimis difficile, imò impossibile est ostendere quomodo non procedat ab utroque; Unde enim Filio cum Patre dare simul, vel mittere Spiritum sanctum, & hunc esse utriusque, si simul non est de utroque? Cur enim magis det Filius Spiritum sanctum, quàm Spiritus sanctus Filium? Aut cur magis Spiritus Filii, quàm Filius Spiritus S. nisi quia Filius, non est ita de Patre simul, & de Spiritu sancto, sicut*

sicut Spiritus sanctus est de Patre simul, & Filio. Eodemmodo processit Joannes Theologus in Concilio Florentino, sessione 24. ubi expendens illud Joannis 15. *Quem ego mittam vobis*, ait, *mittam, quid aliud obsecro significat quàm quod ex aliquo mittitur? Qui verò quippiam mittit, is suum mittere videtur, id quod mittitur ex ipso dicitur esse, ut si Præfectus provinciæ quidquam fecerit, is non ex se, verùm Imperatoris jussu id fecisse videtur; ita etiam Filius, qui cum in generatione à consubstantiali Patre Spiritum sanctum accepisset, eandem, & Paternam facultatem, ac naturam habens, eundem Spiritum mittere creditur*.

Confirmatur, Ex eo, quod sanctus Augustinus afferat missionem, non tantùm includere apparitionem alicujus divinæ Personæ per Creaturam visibilem: Si enim inquit lib. 4. de Trinit. cap. 1. *Si voluisset etiam Deus Pater, per subjectam Creaturam visibiliter appareret; absurdissimè tamen aut à Filio quem genuit, aut à Spiritu sancto, qui de illo procedit missus diceretur, non alia certè ratione, nisi quia*, ut dixerat cap. 20. *Pater, cum ex tempore à quoquam cognoscitur, non dicitur missus; non enim habet de quo sit, aut ex quo procedat*. Sed insuper missio requirit processionem Personæ missæ à Persona mittente; etenim in missione servari debet authoritas Personæ mittentis, & subauthoritas Personæ missæ, seclusa tamen omni superioritate, & inferioritate; sed hæc authoritas, & subauthoritas reperitur tantùm inter Personam producentem, & productam: Ergo Persona ipsa arguit processionem ad intra. Denique missio includit egressum missi à mittente: sed inter divinas Personas non est egressus nisi secundum processionem: Ergo missio passiva includit processionem.

Dices: Filius divinus mittitur à Spiritu sancto, ut constat ex illo Isayæ 48. DOMINUS DEUS MISIT ME, & SPIRITUS EIUS: Unde sanctus Augustinus 2. de Trinit. 5. Attribuit missionem Filii Spiritui sancto: MISIT, inquit, DEUS FILIUM SUUM FACTUM EX MULIERE; *ubi satis ostendit eò ipsum missum Filium quò factum ex muliere. Proinde mitti à Patre sine Spiritu sancto non potuit, quia Pater intelligitur misisse cùm eum fecit ex fœmina; quod utique non fecit sine Spiritu sancto*. Item sanctus Ambrosius libro 2. de Spiritu sancto, *Quis est qui dicit*, ME MISIT DOMINUS, ET SPIRITUS EIUS, *nisi qui venit à Patre, ut salvos faceret peccatores, idest, Christus? Ergo, & Pater Filium misit, & Spiritus sanctus*. Item idem Ambrosius ibidem, *Rursus datus est à Patre, ut Isaias dicit*: PUER NATUS EST NOBIS, ET FILIUS DATUS EST NOBIS. *Datus est, audeo dicere, & à Spiritu sancto, quia, & à Spiritu sancto missus est. Dicit enim Filius Dei*, SPIRITUS DOMINI SUPER ME PROPTER QUOD UNXIT ME EVANGELIZARE PAUPERIBUS MISIT ME. Item Concilium Toletanum 11. in Confessione fidei: *Filius missus non solùm à Patre, sed à Spiritu sancto credendus est in eo, quod per Prophetam dicitur*, ET NUNC DEUS MISIT ME, ET SPIRITUS EIUS: Sed Filius non procedit à Spiritu sancto: Ergo Missio processionem non supponit.

Respondeo: Hanc Missionem intelligi de Filio secundùm humanitatem quatenus nempe in natura assumpta missus fuit, idque non per naturam, sed per voluntatem, & imperium, ad prædicandum aliaque salutis nostræ opera exequenda; eatenus enim humanitas missa dicitur à tota Trinitate, atque à Deo, etiam à Verbo ipso, ut sequentia verba Concilii Toletani declarant, *A seipso quoque*, inquit, *missus accipitur, per eo quod inseparabilis non solùm voluntas, sed operatio totius Trinitatis agnoscitur*.

Confirmat Doctor in 1. dist.15. nu.4. ex sancto Ambrosio in 3. libro de Spiritu sancto capite 2. ubi expendens illud Isajæ 16. *Spiritus Domini super me*, bene inquit, dicit Ambrosius, *Spiritus sanctus Domini misit me ad prædicandum*: Quia quasi Filius hominis est missus, & unctus, nam secundùm Deitatem, non super Christum est Spiritus, sed in Christo: Ergo illa authoritas Isajæ, quæ dicit Christum missum à Spiritu sancto intelligitur de Christo homine, non autem de Missione Verbi æterni incarnandi. Fatetur tamen Doctor non esse improbabilem sententiam Magistri affirmantis Missionem non necessariò requirere processionem unius Personæ ab alia, sed sufficere manifestationem ejus per aliquem effectum visibilem.

Nec refert quod quælibet divina Persona possit donare seipsam; inde enim non sequitur, quod etiam possit seipsam mittere, quia plura ad missionem, quàm ad donationem requiruntur; siquidem in mittente requiritur, velut authoritas, & in misso subhauthoritas, quæ in divinis per *producere*, & *produci* explicantur.

Dico 3. Missionem necessariò importare manifestationem Personæ missæ per productionem alicujus doni creati invisibilis, aut visibilis. Probatur 1. ex Verbis Christi Ioann. 4. *Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus, qui misit me ut perficiam opus ejus*: Et cap.6. *Descendi non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me Patris. Hæc est autem voluntas ejus qui misit me Patris, ut omne quod dedit mihi non perdam ex eo, &c.* Unde meritò Sapiens cap.9. Orabat Missionem Sapientiæ divinæ his verbis, *Mitte illam de Cœlis sanctis tuis, & à sede magnitudinis tuæ, ut mecum sit, & mecum laboret, ut sciam quid acceptum sit coram te omni tempore.*

Confirmatur ex eo quod sancti Patres non aliter divinarum Personarum Missionem exponant, quàm per productionem alicujus effectus in creatura; unde meritò colligit Doctor quæstione laudata Missionem divinam semper connotare mutationem realem in creatura; quæ mutatio licet fiat à tota Trinitate, quoniam opera Trinitatis ad extra sunt indivisa, tamen peculiariter tribuitur Personæ missæ, propter novum personalem, aut moralem vel mysticum modum, quo ipsa Persona incipit esse de novo in creatura, ut disertè explicant sancti Patres maximè Athanasius Oratione 5. contra Arrianos ubi expendens illa Christi verba, *Qui misit me Pater, &c.* ait, *unitionem cum homine quo hominibus invisibilis natura Dei per visibilem innotescere posset Missionem nominavit: non enim Deus locum mutat more nostro. Sed quia se in carne præsentem sistebat, ideo sancti viri vocabulo Missionis uti voluerunt*: Et August. 2. de Trinitate capite 5. *Pater invisibilis*, inquit, *unà cum Filio secum invisibili eundem Filium visibilem faciendo misisse eum dictus est*: Et in fine capitis infert, *jam in promptu est intelligere etiam de Spiritu sancto, cur Missus, & ipse dicatur; facta est enim quædam creaturæ species ex tempore in qua visibiliter ostenderetur Spiritus sanctus.... Hæc operatio visibiliter expressa, & oculis oblata mortalibus Missio Spiritus sancti dicta est.* Quibus Verbis non excludunt sancti Patres rationem processionis æternæ Personæ missæ à mittente; sed eam cum operatione externa connectunt.

Hinc Missio divina rectè describi potest, *Processio alicujus Personæ divinæ à Persona mittente ad creaturam in qua incipit esse novo modo*. Ex quibus liquet solùm Patrem non posse mitti, etsi seipsum det, & veniat cum aliis divinis Personis ad inhabitandum in anima per gratiam sanctificantem juxta illud Joannis 14. *Si quis diligit me, Pater meus dili-*

diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Nam inquit sanctus Augustinus lib. contra Arrianos cap. 4. *Solus Pater legitur non missus, quia solus non habet Authorem, de quo sit genitus vel à quo procedat*. Liquet pariter Filium à Patre solo propriè mitti in mundum ad incarnationem, juxta illud Joan. 8. *Ego à Deo exivi, & veni in mundum*: Sicut enim à solo Patre procedit, ita ab eo solo mittitur: Spiritus sanctus verò à Patre simul, & Filio mittitur, utpotè abutroque procedens.

Dico 4. Missionem ex parte effectus esse duplicem, nimirum visibilem, & invisibilem. *Invisibilis est*. Quâ Filius, & Spiritus sanctus mittuntur ad inhabitandam peculiari modo creaturam rationalem per gratiam sanctificantem, ut communiter affirmant Doctores cum Seraphico Bonaventura *dist. 15. part. 2. articulo 1. quæst. 1.* Siquidem ad Missionem requiritur ut Persona missa existat in eo ad quem mittitur, & ab eo possideatur: divinæ autem illæ Personæ perfectè non possidentur à Creatura rationali nisi per gratiam gratum facientem, per quam nimirum est in facultate habentis, & rectè utentis, ut, per eam divina illa Persona missa tanquam objecto fruatur.

An autem Missio illa invisibilis fiat non solùm ad illos qui primò innovantur per gratiam, seu primò justificantur, sed etiam ad illos qui crescunt in gratia per augumentum justificationis non invicem conveniunt Authores; Quidam enim hoc affirmant, alii negant. Rectiùs tamen cum Seraphico Doctore *ibidem quæst. 3.* & accommodatiùs ad conceptum Missionis videntur opinari, qui novam Missionem fieri per gratiæ augmentum negant; eatenus enim præcisè non incipit in Justo Persona missa esse novo modo, nisi quatenus hujusmodi augmenti seù profectus occasione operatur in justo quædam peculiaria dona, vel effectus, v. g. donum Prophetiæ vel simile: qua ratione dum super Eliseum requievit duplex Spiritus Eliæ, rectè dicitur ad eum missus Spiritus sanctus.

Missio visibilis, ut observat noster *Herinx Disp. 3. quæstione 4. numero 46.* Alia est substantialis in essendo, sive est ad subsistendum; uti est sola Incarnatio Verbi; Alia solum est ad repræsentandum, sive ad apparendum in forma visibili; uti missus est Spiritus sanctus in Specie Columbæ in linguis igneis, in sono, in nube lucida, quę non fuerunt à Spiritu sancto substantialiter assumpta, sed solúm usurpata tanquam signa ex instituto significantia, non quidem omnes Personas sed specialiter Spiritum sanctum, ac repræsentantia interiorem sanctificationem. Fuerunt autem hæc Symbola formata sive immediatè à Deo; sive (ut censet Augustinus 3. de Trinit. cap. 4. & 10. & seq.) ministeriò Angelorum: Unde Columba erat quidèm verum corpus, sed non vera, nec viva Columba, juxta veriorem sententiam quam tradit S. Bonaventura *Disp. 16. Art. 1. Quæst. 3. ad 4.* Ideoque statim desiit; Hinc etiam apud Evangelistas Matth. 3. & Luc. 3. *Sicut Columba* legitur Spiritus descendisse. Similiter juxta S. Bonaventurā supra, ignis quidem fuit verum corpus, non tamen verus ignis, quia non comburebat; ideoque dicuntur apparuisse *Dispertita linguæ tanquam ignis*, Act. 1.

Pluribus autem mysticis de causis divinus ille Spiritus apparuit in die Pentecostes sub specie Ignis, Columbæ, & Venti, seu Spiritus vehementis. *Ignis* enim figuram assumpsit primò, ut suam Divinitatem testaretur: Ignis enim Divinitatis Symbolum est, juxta illud Deuteron. DEUS NOSTER

IGNIS CONSUMENS est: Unde preclarè sanctus Gregorius Homil.30.in Evangelia, *Patri, & Filio coæternus Filius in igne monstratur, quia incorporeus invisibilis atque ineffabilis, Ignis Deus est.* Insuper hac ipsa ignis adumbratione seipsum notionalem Amorem Patris, & Filii testabatur: Amor namque ignis quidam est, & sub ignis specie effingi solet, ac semper à Poetis cum ignibus, & flammis describitur.

Secundò, ut divinam suam erga Creaturas fœcunditatem exprimeret, sicut enim ignis in propria sphæra infœcundus videtur, nihilque producit, at in sublunaribus omnium prorsus productionum parens est, & causa: Sic etiam divinus ille Spiritus in ipso Deitatis sinu nihil equidem producit, at inquit Cornelius Mutius lib. 3. de sacra Historia, *Cœlos ille, Terram, Elementa, cunctaque animantia producit; productaque fovet conservat, vivificat, & renovat: Naturę Conditor, gratię Author, gloriæ Consummator, rerum omnium universale Principium*: Ab ipso namque omnia fluunt Charismata gratiarum, ipse enim est qui in Christo renascentes, in Dei filios adoptat in Baptismate, *Eodem Spiritu replente fontem, qui repleoit, & Virginem,* inquit S.Leo, quam utique mirandam fœcunditatem respiciens Sponsa, exorabat Canticorum primò, OSCULETUR ME OSCULO ORIS SUI, quæ sic expendit Sanctus Bernardus Serm.9. *Tantę,* inquit, *efficacię, & fœcunditatis osculum sanctum est* (nempe Spiritus sanctus, qui Patris, & Filii suavissimum est osculum) *ut ex ipso mox cum acceperit illud Sponsa concipiat, tumescentibus nimirum uberibus, & lacte quasi pinguescentibus: per charitatem enim anima sancta nedum Dei Filium concipit, sed ipsamet Dei Filia efficitur.*

Tertiò: Ignis tres præcipuos habet effectus, nimirum *urere, purgare, illuminare,* quos omnes Spiritus sanctus operatur in nobis, siquidem sui amoris igne corda nostra succendit; Unde sanctus Augustinus in Soliloquio: *O ignis sancte quàm dulciter ardes, quàm desideranter aduris,* urit, inquam, non quidem, ut destruat, & consumat, sicut ignis corporeus, sed potius, ut augeat, & perficiat. Unde meritò Christus dicebat *Ignem veni mittere in terram, quid volo nisi ut ardeat?* Quod præclarè expendit sanctus Ambrosius Serm.18. in Psalmum 118. *Ignem Dominus misit in terram, non ut eam Sodomitano rursus inflammaret incendio, nec ut eam donatę munere fœcunditatis, aut usu, vel flore viriditatis excluderet: Opus enim suum probare magis, atque augere quàm minuere, aut damnare consuevit. Divinum ergo Dominus ignem in novo sparso Testamento, qui secretos mentium divinę cognitionis ardore inflammaret affectus, qui vaporem fidei, & devotionis adoleret, qui cupiditatem virtutis accenderet.* Similiter purgat, & illuminat, juxta illud Threnorum *De excelso misit ignem in ossibus meis, & erudivit me*: Unde sanctus Gregorius fœlicissimam Spiritus sancti Scholam pronunciat: *In qua nulla est ad discendum mora mox enim, ut tetigerit mentem docet, solumque tetigisse docuisse est*: Nam, ut addit Homil. 30. in Evangelic: *Ecce implet Citharędum puerum, & psalmistam facit, implet Pastorem armentarium, & Prophetam reddit; implet Piscatorem, & efficit Prædicatorem: Implet persecutorem, & Doctorem Gentium instituit: Implet Publicanum, & Evangelistam facit. O qualis artifex est iste Spiritus.*

Induit similiter speciem *Columbę*: Primò, ut testaretur puritatem, & munditiam quam Spiritus sanctus specialiter efficit, & exquirit, cujusque egregium Symbolum est Columba: Unde pulchrè Basilius *Columba Castissima tota cœlestibus incumbit, nec unquam*

unquam, vel minimum granum e terra attollit quin statim in Cœlum occulos attollat; non circa cadavera, & carnes volitat, sed residet juxta fluenta aquarum, ubi Cœli imago relucet, semper ejus obtutibus obiiciuntur cœlestia, semper superna contemplatur. Secundò assumpsit Columbæ figuram, ut se mansuetudinis Authorem, & Amatorem ostentaret: Unde Paschasius lib. 2. in Matthæum, *Spiritus sanctus in specie Columbæ apparuit, ut per eam exponeret quales futuri erant qui ad gratiam ejusdem Spiritus pervenirent; Columba enim fel non habet, & ex hoc insinuat, quod in felle amaritudinis esse non debet quisquis ad gratiam Spiritus sancti venire exoptat.* Tertiò denique hac specie Columbæ se Pacis Artificem pronuntiavit; nam, ut ait Tertullianus lib. de Baptismo cap. 8. *Quemadmodum post aquas diluvii, quibus iniquitas purgata est, pacem cœlestis iræ præco Columba terris annuntiavit demissa ex Arca, & cum OLEA reversa, quod signum etiam apud nationes paci prætenditur: ita post vetera delicta Columba sancti Spiritus advolat, pacem Dei afferens emissa de Cœlis.*

Denique suum in animas illapsum testatus est specie *Venti*, & *Spiritus vehementis*: Primò quidem, ut suam originem significaret, & proprietatem Personalem demonstraret, procedit enim ut amor; amor autem impulsum quemdam, significat quò voluntas amantis in amatum impellitur: Secundò quemadmodum ventorum origo nos latet, illique soli comperta, qui educit ventos de Thesauris suis, ita dicebat Christus Joannis 8. *Spiritus ubi vult spirat, & vocem ejus audis, & nescis unde veniat, aut quo vadat.* Tertio tandem ventus, seu aer necessarius est ad vitam; sine enim halitu, & respiratione non vivitur: sic etiã Spiritus sanctus omnino necessarius est ad vitam spiritualem: Unde sanctus Ambrosius expendens illa verba Genesis 2. *Formavit hominem de limo terræ, & inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ*: Necnon, & illa quæ Christus insufflans in Discipulos ait, *Accipite Spiritum sanctum*: Sic loquitur, *Insufflaverat tibi Deus ut inspirationis suæ donò haberes gratiam, quam culpa sustulerat; factus eras in animam viventem, sed quia peccator signaculum tenere non potuit; propterea venit Iesus, & cum hæc dixisset insufflavit:* ACCIPITE SPIRITUM SANCTUM.

Plura dicenda aggrederer, nisi me deterreret Ecclesiastici capite 43. Oraculum, *Multa*, inquit, *de Deo dicemus, & non perveniemus, & consummatio sermonum universa ipse est.* Quapropter finem dicendi faciam inclamando divini Spiritus illapsum hisce sancti Augustini verbis Tract. 74. in Joannem, *Veni Spiritus alme, veni divini amor Numinis, Patris omnipotentis, prolisque Beatissimæ sancta communicatio, Omnipotens Paraclete, mœrentium consolator, cordis mei penetralibus potenti illabere virtute, & tenebrosa quæque mentis meæ corusci Numinis fulgore pius habitator lætifica? Veni fortitudo fragilium, humilium Doctor, superborum destructor! Veni Pater pauperum, veni datormunerum, veni lumen cordium. Da virtutis meritum, da salutis exitum, da perenne gaudium.*

Amen.

Finit Tertius Tomus Teologiæ nostræ De Deo Producente.

INDEX
RERUM, ET SENTENTIARUM,
Quæ in hoc Tertio Volumine continentur.

Prior numerus significat paginam, posterior verò columnam.

A

Deus

Pa-

Sa-

INDEX RERUM.

Tri-

V

Verbum.

Finis Rerum Notabilium.

